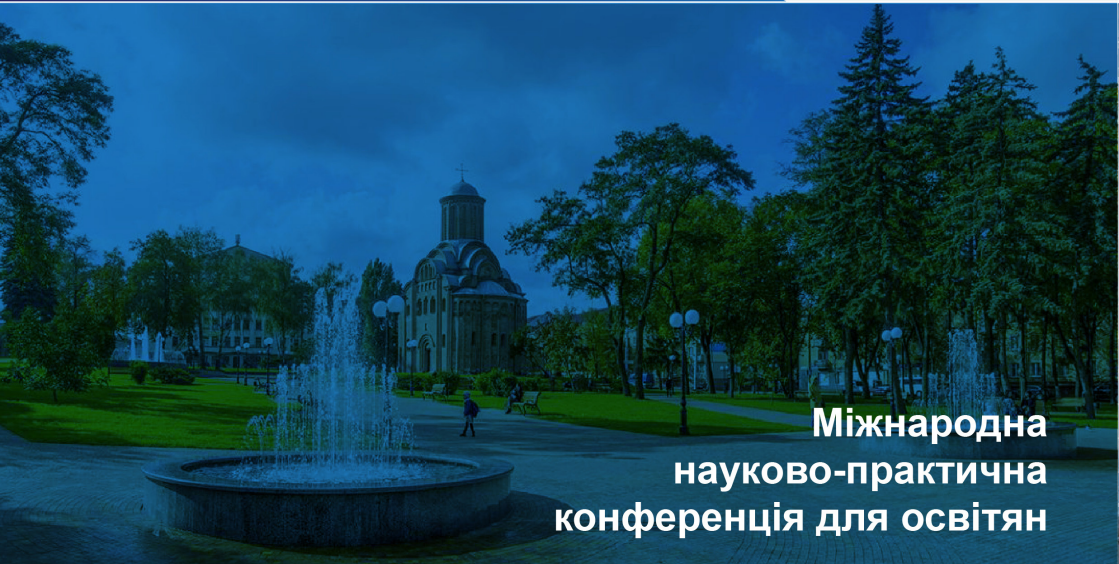

НАУКОВО-ОСВІТНІЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ЦЕНТР
СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

**Міжнародна
науково-практична
конференція для освітян**

**Березневий науковий дискурс 2023 на тему:
«Детермінанти посилення ролі освіти
у повоєнному відновленні України»**

**22 березня
2023 року
Чернігів**

НАУКОВО-ОСВІТНІЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ЦЕНТР
СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

*Міжнародна науково-практична
конференція для освітян*

**БЕРЕЗНЕВИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС 2023
НА ТЕМУ: «ДЕТЕРМІНАНТИ ПОСИЛЕННЯ
РОЛІ ОСВІТИ У ПОВОЄННОМУ
ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ»**

22 березня 2023 року
Чернігів, Україна

УДК 303.092.4:37.014.5(477)
Д38

Редакційна колегія: *Г. В. Старченко, А. П. Дука.*

*Рекомендовано до видання оргкомітетом конференції,
протокол № 1 від 28.03.2023 року.*

Березневий науковий дискурс 2023 на тему: «Детермінанти посилення ролі освіти у повоєнному відновленні України». Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції для освітян (м. Чернігів, 22 березня 2023 року). Чернігів : ГО «Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій», 2023. 335 с.

ISBN 978-617-95224-8-2

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_ped_03_2023

У збірнику представлені матеріали Міжнародної науково-практичної конференції для освітян Березневий науковий дискурс 2023 на тему: «Детермінанти посилення ролі освіти у повоєнному відновленні України». Наукове видання призначене для науковців, практиків, викладачів, аспірантів і студентів відповідних спеціальностей, а також для широкого кола читачів.

Матеріали подаються в редакції авторів. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей несуть автори.

ISBN 978-617-95224-8-2

© «Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій», 2023

© Автори, текст, 2023

ЗМІСТ

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОЄКТУВАННЯ

Магдюк О. В.

ОБґРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ НАСТУПНОСТІ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ
ІНШОМОВНОЇ МОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 13

Фоміна І. Л.

РОЛЬ ТЕКСТУ У ФОРМУВАННІ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК І УМІНЬ
КУРСАНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 16

Kniazheva I. A.

PROJECT TECHNOLOGIES AS A MEANS OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT
OF FUTURE TEACHERS IN CONDITIONS OF HIGHER EDUCATION..... 18

Бричка М. П.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ МОТОРНИХ ТА МИСЛЕННЄВИХ
НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ВНАСЛІДОК ПРОЄКТНО-КРЕАТИВНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ НАВЧАННЯ З ФІЗИКИ..... 21

Пасічник О. С.

ДОСВІД КОНСТРУЮВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ З ІНОЗЕМНИХ МОВ
ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ 25

Школяр Н. В.

ВИКОРИСТАННЯ ВЕБ-КВЕСТУ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ СТУДЕНТІВ
НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ..... 28

Недільська У. І.

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ – ПЕРСПЕКТИВНА СКЛАДОВА ОСВІТНЬОГО
ПРОЦЕСУ 31

Атаманчук П. С., Атаманчук В. П.

ПРИРОДНИЧО-НАУКОВІ ІННОВАЦІЇ В ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІЙ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ 33

Ніколаєнко Я. М.

ОСВІТЯНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЄКТУВАННЯ У ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ 37

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Устименко Т. А.

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ АСИНХРОННОГО НАВЧАННЯ У РОЗВИТКУ
ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГІВ..... 40

Тарасенко А. І., Щербаченко В. О.

ТРАНСФОРМАЦІЇ В ОСВІТІ, ВИКЛИКАНІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЮ
ВІЙНОЮ: ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ КРАЇНИ 44

Гнілокозова П. О., Щербаченко В. О.

ПОШУК ШЛЯХІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИМУШЕНОГО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАН-
НЯ ШКОЛЯРІВ ТА СТУДЕНТІВ..... 46

Котенко С. І.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ОСВІТНІХ
ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ..... 48

Ріпей М. В.

ІНТЕРАКТИВНА ВЗАЄМОДІЯ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО
НАВЧАННЯ..... 50

Харламов М. І., Чиркіна М. А.

ДО ПРОБЛЕМ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ..... 52

Коваль Т. В.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО
НАВЧАННЯ..... 54

Годованюк А. В., Гончарук К. В.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ..... 56

Мельник В. А.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ
НАВИЧОК ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ..... 58

Литвин О. Г., Манчинська Н. Б.

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН
ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ 61

Varvinok V. Yu.

IDENTIFICATION OF RISKS OF QUALITY LOSS IN HIGHER EDUCATION DURING
FORCED DISTANCE LEARNING DURING WARTIME IN UKRAINE 64

Косьмій О. М.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО НАПРЯМУ В УМОВАХ
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ 67

Мартинюк О. В.

ЗАСОБИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
ЗА ДИСТАНЦІЙНИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ..... 71

Орловська О. В.

THE ROLE OF DISTANCE LEARNING IN SUPPORTING THE EDUCATIONAL
PROCESS UNDER MARTIAL LAW 75

Мельниченко А. О., Шевчук О. В.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДИСТАНЦІЙНОЇ
ОСВІТИ В УМОВАХ ПОСТІЙНИХ ЗМІН ТЕХНОЛОГІЙ ТА ВИМОГ
СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ 79

Пещанюк Н. О.

ПРОБЛЕМИ З ДОСТУПНІСТЮ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ
РІВНІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ВСІХ УЧНІВ ТА СТУДЕНТІВ..... 82

Шевчук О. В.

СТРАТЕГІЇ УСПІШНОЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ: ПЕРЕДОВІ ПРАКТИКИ ВИКЛАДАННЯ, МЕТОДИ СТИМУЛЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ	85
---	----

**НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ
В СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ**

Parish Mohammad Reza

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON PHYSICAL EDUCATION, SPORTS AND HEALTH STATUS	88
--	----

Кузьміч І. Б.

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	94
--	----

Ватаманюк Г. П.

ФАСИЛІТАЦІЯ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ.....	97
---	----

Бричок О. В.

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	102
---	-----

**НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ОСУЧАСНЕННЯ РОЗВИТКУ
ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ**

Красницька О. В.

ПАСТКИ В ОРАТОРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА	104
---	-----

Inna Stoyanova, Yuliia Vasik

QUALITY ASSESSMENT IN TEACHING TRANSLATION	110
--	-----

Несін В. В., Лахтадир С. Л.

НАПОВНЕННЯ ПРОЦЕСУ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТА ВИРОБНИЧОГО ПІДРОЗДІЛУ НА РОБОЧОМУ МІСЦІ ОСУЧАСНЕНИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ ПРОФЕСІЇ.....	112
---	-----

Достатній Р. А.

ЗМІНИ ПІДХОДІВ ДО ОТРИМАННЯ ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	114
---	-----

Сметанкіна Н. В., Місюра С. Ю.

ПЕРСПЕКТИВИ ЦІЛЬОВОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ТЕХНІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ.....	118
--	-----

Зінченко В. П., Ткаченко В. В.

МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ	121
--	-----

Natalia Smetankina, Ievgeniia Misiura

PECULIARITIES OF STUDYING IN A POSTGRADUATE COURSE OF A SCIENTIFIC INSTITUTION	125
---	-----

Inna Marynchenko

THE ROLE OF MENTAL CARDS IN THE PREPARATION OF FUTURE VOCATIONAL EDUCATION PROFESSIONALS	127
---	-----

Зінченко В. П., Хабенко М. Є.

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН 130

Боярчук С. І.

АКТИВІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ..... 134

**НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА НОВІ ВИКЛИКИ.
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДЛЯ ОСВІТИ**

Лисанець Ю. В., Гаврильєва К. Г.

ENHANCING STUDENTS' HARD AND SOFT SKILLS IN A ONLINE COURSE ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE 136

Беляєва О. М., Таран З. М.

THE USE OF THE "FUTURELEARN" PLATFORM FOR DEVELOPING STUDENTS' DIGITAL SKILLS 138

Клокар Н. І.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ПЕДАГОГІКИ 140

Тепла О. М.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ БЛОГУ В НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ..... 143

Бардадим О. В.

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК ЗА ДОПОМОГОЮ ІНСТРУМЕНТА ZOTERO . 144

**НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ.
ТРАНСФОРМАЦІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ**

Шапошников К. С., Денисюк Т. В., Захарченко А. В.

АВТОНОМІЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ: ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ 149

Грабовська І. М.

ПОСТСЕКУЛЯРНІ ТЕНДЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ І ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СТУДЕНТСТВА 153

Власюк О. А., Дараган Т. П.

УНІВЕРСИТЕТСЬКА АВТОНОМІЯ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ..... 156

Токарук Л. С.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ЕДЬЮТЕЙМЕНТУ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ..... 158

Токарєва І. А.

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ MIND MAPING ПРИ ВИКЛАДАННІ КУРСУ «ЕКОЛОГІЯ» 161

Йоліта Греблікайте, Северин-Мрачковська Л. В.

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ В УМОВАХ ВІЙНИ: РИЗИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ..... 163

Фоломєєва Н. А.

«ALEXANDER-TECHNIQUE» ТА «LESSAC'S VOICE TEXT» У СИСТЕМІ
ВОКАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ АКТОРІВ 166

Корякін О. О.

РОЛЬ ЗВУКОРЕЖИСУРИ СЦЕНІЧНИХ ДІЙСТВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 026 СЦЕНІЧНЕ МИСТЕЦТВО 169

Мельник В. А.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МЕТОДИЧНОГО ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ДІЯЛЬНОСТІ
У ПІЗНАВАЛЬНОГО-РОЗВИВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ МАЙБУТНІХ
ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО 173

Кушнір Т. М.

ДЕСТРУКТИВНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ
НА ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ 175

Юдіна С. П., Рябич Н. І.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ СТУДЕНТСЬКІ ЗМАГАННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ВИЩОЇ ШКОЛИ 178

Павленко Л. В.

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ІНДУСТРІЇ 4.0 НА РОЗВИТОК ОСВІТИ 4.0 181

Чумак Н. А.

MODERN TEACHING METHODS IN CONTEMPORARY EDUCATION 183

Шевель Б. О.

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ТРАКТУВАННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНА
КОМПЕТЕНТНІСТЬ» 186

**НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ПСИХОЛОГІЯ, РЕФЛЕКСІЯ
ТА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ**

Шпак В. П.

РЕКОМЕНДАЦІЇ З УРАХУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПІДРУЧНИКАХ К. Д. УШИНСЬКОГО 188

Мойсієнко І. М.

ПОГЛЯДИ К. Д. УШИНСЬКОГО НА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ШКОЛИ 191

Мартиненко С. М., Дроботько І. Д.

ПРОЯВ ТРИВОЖНОСТІ ЯК ОСНОВНОГО ПСИХІЧНОГО СТАНУ ДІТЕЙ
І ПІДЛІТКІВ У ПЕРІОД ВІЙНИ В УКРАЇНІ 194

Мартиненко С. М., Родіна Н. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ РІЗНОГО ПРОФІЛЮ
ДО КОРПОРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ 197

Савченкова М. В.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ 201

Haborets O. A., Chernobrov V. M.

SOCIAL ENGINEERING AS A MEANS OF INFLUENCE ON PEOPLE
CONSCIOUSNESS 204

Волошко Л. Б., Бойко Г. М.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я СПОРТСМЕНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ
ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 206

Шевченко С. В.

ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНОСТІ В РОБОТІ ПСИХОЛОГА-
КОНСУЛЬТАНТА 208

Кузнєцова Т. В.

ПРАКТИКООРІЄНТОВАНА ВИЩА ОСВІТА В ГАЛУЗІ МЕНЕДЖМЕНТУ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОГО
ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ..... 210

Дерев'янюк С. П., Лавренко С. А.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВА ЯКІСТЬ СУЧАСНОГО
ПСИХОЛОГА 214

Слюсарчук В. В.

ВПЛИВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ЧИННИКА НА СПРОМОЖНІСТЬ
ДІВЧАТ ЗДІЙСНЮВАТИ ФІЗИЧНИЙ САМОРОЗВИТОК ПІД ЧАС ПЕРШОГО
РОКУ НАВЧАННЯ У ВІЙСЬКОВІЙ АКАДЕМІЇ 217

Зобенько Н. А.

ЕМОЦІЙНА КОМПЕТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА
ЙОГО ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ..... 220

Примак Ю. В., Шкардибарда К. В.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ З РІЗНИМ ТИПОМ СТОСУНКІВ
З МАТІР'Ю 224

Максимов М. В., Максимова Н. Ю.

РОЗВИТОК РЕФЛЕКСІЇ У ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА 226

Івченко О. М., Сищенко К. С.

ВЛАСТИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТРЕНЕРА
З БАСКЕТБОЛУ 229

Паламарчук С. І.

ПОНЯТТЯ ДЕПРЕСІЇ ТА ЇЇ ХАРАКТЕРИСТИКА 232

Солтисюк А. В.

ВІДМІННІ РИСИ ЕКСТРАВЕРТІВ ТА ІНТРОВЕРТІВ 235

Голярдик Н. А.

ВПЛИВ РІВНЯ САМООЦІНКИ НА ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ..... 238

Івченко О. М., Гуменна Т. В.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ
ТРЕНУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАСКЕТБОЛІСТІВ НА ЕТАПІ ПОПЕРЕДНЬОЇ
БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ 241

**НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. СОЦІО-ГУМАНІТАРНИЙ
ПРОСТІР СУЧАСНОЇ ОСВІТИ**

Талько Т. М.

ВИХОВАННЯ ЖІНКИ-ЛІДЕРА ЯК СОЦІО-ГУМАНІТАРНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ
ВИЩОЇ ШКОЛИ ТА УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТУ «УСПІШНА ПОВОЄННА
УКРАЇНА»..... 245

Свинаренко Н. О.

СУЧАСНІ РОСІЙСЬКІ НАУКОВЦІ ПРО ГОЛОДОМОР 1932-33 РР. НА УКРАЇНІ:
ОФІЦІЙНІ ВЕРСІЇ ВИКЛАДУ ТА РЕАЛЬНІ ФАКТИ..... 248

Первий Г. Л.

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ 251

Шамсутдинова-Лебедюк Т. Н.

ЗНАЧЕННЯ БОРОТЬБИ З ПЛАГІАТОМ У ВУЗАХ УКРАЇНИ ДЛЯ ПОСИЛЕННЯ
РОЛІ ОСВІТИ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ КРАЇНИ 254

Кібіч Д. О.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ
ЯК СОЦІОГУМАНІТАРНА ПРОБЛЕМА..... 256

Соколовська Л. А., Михайленко Т. В.

LANGUAGE TEACHING VS. LANGUAGE COACHING..... 258

Карташова І. І., Сігаєва Я. Ю.

ФАСИЛІТАТИВНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ УЧНІВ БІОЛОГІЇ..... 261

Якубовська К. О., Шевчук О. В.

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СОЦІО-ГУМАНІТАРНИЙ ПРОСТІР
В ОСВІТІ..... 265

**НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО
ВИГОРАННЯ ОСВІТЯН**

Юрценюк О. С., Напрєєнко О. К.

СИНДРОМ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ..... 267

Кресан О. Д.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВИКЛАДАЧІВ
ВНЗ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 269

Ткачук А. В., Шевчук О. В.

ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ. ХАРАКТЕРИСТИКА,
ОЗНАКИ ТА СПОСОБИ ЗМЕНШЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ В ОСВІТНІЙ
СФЕРІ..... 272

**НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. SOFT-SKILLS VS HARD-SKILLS
У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОГО ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Бортун К. О.

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАВИЧОК «SOFT SKILLS» ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ
ОСВІТИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 231 «СОЦІАЛЬНА РОБОТА» 274

Король С. В. КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	277
Попадич Б. Т. ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ SOFT SKILLS У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	279
Криворучко І. В., Шукатка О. В. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК І ВЗАЄМООБУМОВЛЕНІСТЬ ЗНАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ ТА SOFT SKILLS.....	283
Омеляненко А. В. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО- МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»	286
Голубнича Л. О. РОЗВИТОК М'ЯКОЇ НАВИЧКИ «ВЗАЄМОДІЯ З ЛЮДЬМИ» НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	289
Kateryna Bardadym PUBLIC SPEAKING AS A SKILL SET.....	291
Пасічник О. О. РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЗВО	294
Воронова О. Ю., Барчій М. С. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ HARD SKILLS ТА SOFT SKILLS ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	297
Шулигіна Р. А. ОСОБЛИВОСТІ ДІЛОВОЇ ГРИ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО	300
Ковальчук І. Л., Чемерис І. В. SOFT-SKILLS ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ XXI СТОЛІТТЯ.....	303
Василенко О. В. РОЛЬ SOFT-SKILLS У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ	306
НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ОСВІТИ	
Городняк І. В. ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	310
Сидоркін Є. М. ПСИХОЛОГО - ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ДИРЕКТОРА ШКОЛИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС	313
Куца С. В. ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СЕРЕД ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ.....	315

Доценко О. Ю.

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО ЧАСУ 317

Брюховецька Н. В.

ВПЛИВ ЗМІШАНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО
ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ 320

Сукенніков О. В.

МОДЕЛЮВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО
КЕРІВНИКА В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД 324

Pron N. B.

UKRAINIAN EDUCATION IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES:
EUROPEAN INTEGRATION VECTOR OF ITS DEVELOPMENT 328

Боровик Т. М.

КРОС-КУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА АКАДЕМІЧНА
МОБІЛЬНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ
СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ 331

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОЄКТУВАННЯ

Магдюк О. В.

к.пед.н., доцент,
Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький, Україна
ORCID: 000-0002-6778-3586

ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ НАСТУПНОСТІ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ МОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Проаналізувавши концепції розвитку мовної діяльності, розглянувши наступність у діяльності студента та викладача ми визначаємо сутність наступності у розвитку іншомовної мовної діяльності студентів як загальнопедагогічний принцип, що забезпечує впорядкований взаємозв'язок складових частин, етапів та ступенів навчального процесу, формування мовної особистості студента та побудова прозорої системи перцептивних, інтелектуальних та мовних умінь та навичок читання, говоріння, аудіювання та письма. Цей процес, на наше переконання, передбачає:

1. Формування пізнавальної мотивації студентів у процесі безперервної мовної взаємодії іноземною мовою, що апелює до інтелекту студентів, дозволяє здійснити їхнє швидке включення до іншомовної мовної діяльності [1]. Воно надає сенсу навчальному процесу, і стимулює цим мовленнєву діяльність, мислення, спонукає студентів більше дізнатися і навчитися мислити мовою, яка вивчається. Задоволення власне пізнавальних мотивів щодо іноземної мови формує стійку мотивацію постійної роботи з нею. Використання іноземної мови для отримання певної інформації робить її незамінною у пізнавальній діяльності студента, водночас сама іноземна мова посилює загальну пізнавальну діяльність студентів, а отже, підвищується і сама мотивація до вивчення мови.

Для оптимальної організації навчального процесу викладачеві важливо знати мотиви вчення студентів, вміти правильно виявляти їх і розумно керувати ними. Справжню мотивацію дозволяють викликати у студента параметри, властиві конкретному індивіду: особистий досвід, контекст діяльності, інтереси та схильності, емоції та почуття, світогляд, статус у колективі. У ході розвитку іншомовної мовної діяльності саме облік особистісних властивостей забезпечує ініціативну участь студента у навчальному чи реальному спілкуванні. У зв'язку з цим перед викладачем постають завдання, які полягають у використанні

міжособистісних відносин студентів та створення емоційного благополуччя на заняттях з іноземної мови. Розв'язання даних завдань можна здійснити, на наш погляд, у проблемній ситуації, що є дійсністю іншомовного спілкування [2].

Для регуляції включення студента у проблемну навчальну ситуацію необхідні мотиви і цілі у вигляді ідеального чи матеріального образу бажаного кінцевого результату. Наявність мети забезпечує конкретизацію умов та засобів виконання іншомовної мовної діяльності студентів. Інтенсивність навчального процесу тим вища, чим активніше поводить студент, і чим ґрунтовніше він / вона підходить до вирішення проблемної ситуації.

Специфічна роль пізнавальної мотивації щодо іноземної мови студентами немовних спеціальностей полягає в тому, що в процесі навчання відбувається зміщення акценту на оволодіння мовленнєвою діяльністю та формування комунікативної компетенції. З цієї причини стає важливою активна роль самого суб'єкта процесу навчання. Комунікативна здатність студентів розвивається шляхом їх залучення у процес вирішення широкого кола значущих, реалістичних, які мають сенс і досяжних завдань, успішне завершення яких приносить задоволення та підвищує впевненість в собі.

Таким чином, завдання викладача полягає в тому, щоб досягти максимальної активізації пізнавальної діяльності студентів, розвивати у них активне, самостійне творче мислення, вказувати необхідні для цього прийоми та методи.

Активізація пізнавальної діяльності студентів у процесі розвитку іншомовного мовлення здійснюється методичними прийомами: створенням мотивованих проблемних ситуацій, постановкою навчально-пізнавальних завдань, вербальним та екстенсивним представленням інформації. Комунікативне ядро навчання іноземної мови – мовна ситуація, що виникає внаслідок активного спілкування, коли кожен учасник спільної пізнавальної діяльності потрапляє до умов необхідності говорити своїми власними словами, а не чужими [2]. Мовну діяльність ми можемо уявити як ланцюжок: мотив – загальний задум – внутрішня схема (структура) висловлювання – говоріння та мовний контроль (граматико-лексичне та фонетичне оформлення), то комунікативне ядро. Це можливе за умови сильної мотивації та говоріння, але з мінімальним рівнем мовного контролю. Низький рівень контролю супроводжується потужним імпульсом інтелектуальної, розумової та мовної діяльності та дозволяє закріпити механізми мовної діяльності на подальших етапах.

2. Моделювання ситуації мовного спілкування. Процес навчання неможливо відокремити від ситуації, яка є універсальною формою спілкування – цілі навчання іноземної мови. У процесі вивчення іноземної мови на заняттях іноземної мови, мовна ситуація є імітацією (моделлю) природного спілкування. Потреби учасників і сама ситуація уявні. Навчальна модель мовної ситуації називається навчально-мовленнєвою ситуацією, яка розуміється, як «динамічна структура (система) факторів, що визначає зміст і форму навчально-мовленнєвої дії студентів» [3].

Навчально-мовленнєва ситуація стає дієвим стимулом до спілкування іноземною мовою тільки в тому випадку, якщо вона близька кожному студенту за тими складовими, які навчально-мовленнєва ситуація включає: за діяльністю, яку вона покликана обслужити, за способом її формування, характером комунікативної завдання тощо. Один і той же змістовний склад компонентів навчально-мовленнєвої ситуації спонукає студентів до продукування неоднакового мовного продукту з індивідуальною програмою та індивідуальною операційною структурою. У зв'язку з цим є особливо важливою правильна постановка комунікативної завдання – компонента, що займає особливе місце у структурі навчально-мовленнєвої ситуації.

3. Здійснення контекстної спрямованості розвитку іншомовної мовної діяльності. Аналіз науково-педагогічної літератури та досвід практичної діяльності показують, що навчання іноземної мови має здійснюватися у контексті майбутньої професійної діяльності студентів. На заняттях необхідно моделювати предметний та соціальний зміст майбутньої професійної діяльності фахівця за допомогою всієї системи дидактичних форм та методів. Контекстна спрямованість розвитку іншомовної мовної діяльності має стати невід'ємною частиною здійснення професійного становлення та підготовки фахівців, розвитку професійно важливих якостей [1; 2; 3].

Майбутню професійну діяльність студента на заняттях з іноземної мови необхідно представляти у вигляді моделі діяльності фахівця: опис системи її основних професійних функцій, проблем та завдань. Це дозволить зосередитися встановлення на майбутній професійній діяльності. Метою діяльності студента стане не оволодіння системою знань, умінь та навичок із іноземної мови, а формування здібностей до виконання професійної діяльності. Усе це мотивує пізнавальну діяльність студентів, надасть вченню особистісний сенс.

Виходячи з цього, основним змістом формування іншомовної навчально-мовної діяльності студентів немовних спеціальностей у системі ЗВО має стати професійно-орієнтоване ділове спілкування з домінантою навчання розмовної мови, включаючи навчання перекладу галузевих іншомовних текстів. Таким чином, комунікативне професійно спрямоване спілкування, яке здійснюється на заняттях з іноземної мови в ЗВО, має являти собою сюжетну основу професійної діяльності, що засвоюється.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Van Dijk T. Ideology. A multidisciplinary approach. London: SAGE Publications, 1987.
2. Wallace M. Training foreign language teachers. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
3. Richards J and Rodgers T. Approaches to language teaching and learning. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

Фоміна І. Л.

Кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет «Одеська морська академія»
м. Одеса, Україна
ORCID: 0000-0002-1730-0558

РОЛЬ ТЕКСТУ У ФОРМУВАННІ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК І УМІНЬ КУРСАНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

На сучасному етапі навчання залишається актуальним питання комунікація, комунікаційна мета заняття. Вона потребує розвитку мовленнєвих навичок і умінь на рівні вільного та правильного володіння українською мовою у визначених межах навчальних тем, функціональних стилів, які заплановано навчальною програмою.

Для того, щоб у курсанта розвинути певні навички й уміння саме у сфері продуктивних видів мовлення необхідно впроваджувати у навчальний процес ряд певних типів текстів та комунікативних прийомів, що становлять собою комплексні мовленнєві одиниці, а також знайомлять курсанта з мовним матеріалом різного рівня складності.

Щодо типів текстів, то вони обумовлені комунікативними функціями, наприклад: розповідь-опис, розповідь-міркування, розповідь про якісь події та ін. Кожен тип таких текстів має певну композиційну структуру та смислово завершеність, містить ряд обов'язкових комунікативних прийомів, таких як: звертання, вітання, вибачення, побажання, пропозиції, прощання і багато інших, які опановують курсанти у процесі роботи над текстами.

З погляду лінгводидактики текст допомагає сформувати у курсанта усні мовленнєві вміння та писемне мовлення.

Процес вивчення нового тексту завжди будується на тематичному принципі, що дає змогу вести комплексне навчання, де текст є організуючим центром, котрий тісно пов'язаний з граматичним матеріалом.

Текст як засіб формування у курсанта мовленнєвих навичок і умінь має певні вимоги. Розглянемо основні:

- доцільність відбору текстів щодо мети й завдань навчального процесу;
- зразок певного типу повідомлення (уявлення про Україну, її культуру, менталітет і ін.);
- джерело інформації (актуальність, репрезентативність, близькість до життєвих ситуацій, мовна доступність).

У зв'язку з зазначеним вище визначаємо, що текст є основою формування комунікативної компетенції. Так, науковець Пентиліук М. наголошує, що саме текст, його структура, особливості, категорії мають забезпечити формування комунікативної компетентності, умінь будувати усні й письмові висловлювання, спілкуватися в різних життєвих ситуаціях [1, с. 97].

Саме досконале знання мови, а також високий рівень володіння мовленням окреслює й вміння будувати власне висловлювання (текст), розуміти його у процесі читання чи слухання. Так формуються комунікативні навички.

М. Пентелюк до комунікативних умінь і навичок відносить «уміння правильно визначати тему висловлювання та чітко дотримуватися її меж; будувати висловлювання відповідно до його мети, основної думки, адресата мовлення; використовувати найбільш вагомі факти й докази для розкриття теми та основної думки; будувати висловлювання логічно й послідовно, тобто встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між фактами та явищами, робити необхідні узагальнення і висновки; вибирати тип і стиль мовлення залежно від мети і ситуації спілкування; використовувати різноманітні мовні засоби відповідно до типу, стилю, жанру висловлювання; удосконалювати висловлювання (коректувати усне й редагувати писемне мовлення). Комунікативні уміння й навички формуються під час роботи над зв'язним усним і писемним мовленням [1, с. 72].

Отже, для формування комунікативних навичок і умінь треба обирати найкращий для засвоєння мовний і мовленнєвий матеріал, який був би цікавим для курсантів; обов'язковим етапом у роботі над текстом є вихід у розуміння, говоріння, письмо та аудіювання; виконання ряду завдань з граматики та лексики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Пентелюк М. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей. К. : Ленвіт, 2012. 256 с.
2. Сербенська О. Культура усного мовлення: практикум: навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 216 с.

Kniazheva I. A.

Doctor of Pedagogical Sciences, professor,
State Institution «South Ukrainian
National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky»,
Odessa, Ukraine
ORCID: 0000-0001-8395-6902

PROJECT TECHNOLOGIES AS A MEANS OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS IN CONDITIONS OF HIGHER EDUCATION

Today puts a number of demands on the process of professional formation of the future teacher, who is able to become a creator and designer of his life, consciously act in various and multi-vector situations that require life choices, which is especially intensified in the conditions of martial law and further challenges associated with the need to solve problems post-war recovery of Ukraine. Among such requirements are the ability to think and act creatively, generate new ideas, make decisions in non-standard situations, developed leadership qualities, the ability to represent oneself, one's opinion, use knowledge as a tool for solving various [5] professional and purely life problems, etc.

Various aspects of the problem of professional development of future specialists are revealed in the scientific investigations of I. Bekh, M. Boryshevskiyi, O. Kokun, S. Maksimenko, A. Maslow, V. Orlov, K. Rogers, V. Semichenko, T. Tytarenko, T. Shcherban and other domestic and foreign scientists.

In particular, I. Bekh believes that the key to the successful professional development of future teachers is the formation of a valuable attitude towards future professional activity in them, which takes place in stages: from getting acquainted with the features of the future profession, creating a clear and conscious idea about it, about the requirements for the professionalism of a specialist - to the formation of value concepts and the formation of the image of «I-professional» [1, p. 4].

We define the professional formation of the future teacher as a step-by-step dynamic continuous progressive process and the result of the formation, development, self-development and self-improvement of the individual, which allows him to meet the constantly changing requirements of professional and pedagogical activity and ensures its successful implementation [3, p. 111].

The restructuring of the educational process carried out today at all levels ensures the gradual integration of the national education system into the European and global one. This will be facilitated by the introduction of innovative methods and technologies for the training of future teachers, among which project technology is of great interest, as it contains a set of research, search, problem-solving methods, creative in their very essence.

Thanks to the spread of global pedagogical experience, project technology is being revived and modernized in the research of a number of domestic authors (V. Guzeeva, E. Karpova, T. Kacherovska, O. Listopad, E. Polat, V. Simonenko, S. Sysoeva, etc.). In modern didactics, there are problems of project classification, their technological development and equipment, determination of the place of projects in the educational process, psychological and pedagogical conditions of their use, implementation of a project-technological approach to education in higher education is being carried out. And although there is still a certain conceptual diversity in defining the essence of design, the results of recent studies show that, taking into account the experience of the past and with the correct organization of the educational process, projects, along with traditional forms of education, can solve the problems of professional training of specialists, involving them in the practical solution of professionally significant tasks.

In this context, we consider the use of project technology in the educational process of a modern institution of higher pedagogical education to be quite effective, since it involves the search and research activity of master's students, participation in it contributes to the development of creativity, initiative, critical thinking, independence, self-control, personalization of learning, prevents and helps to overcome alienation of students from the educational process helps to build their individual educational trajectories in the educational space. In addition, as the survey shows, humanities students are often dissatisfied with the fact that computer technologies are not used enough in the educational process of pedagogical higher education institutions. On the other hand, traditional educational technologies do not always meet the needs and interests of students. Project technology helps to solve these problems as well.

The implementation of the project has the following internal logic: the selection of a problem to be solved within the framework of the project activity; definition of the goal (key issue) and tasks (thematic issues) of the project; establishment of project implementation stages and plan; study of the problem (identification of sources of information and work with them, search for information for its analysis, synthesis, generalization, research activity); registration of activity results; determination of project evaluation criteria based on the analysis of activity results, its optimality and efficiency; demonstration of project activity results in the form of a presentation, publication, website [2; 4].

Since at all stages of project preparation, all participants in this work - both teachers and students of higher pedagogical education constantly exchange opinions about the work process, exchange of information takes place, encouragement of different approaches to the same problem, the coexistence of different opinions and assumptions that are not coincide, there is an opportunity to criticize and reject any opinion. This not only stimulates the cognitive and creative activity of project participants, but also forms and develops creative thinking and contributes to the development of the so-called soft skills, which are in demand today both by those seeking higher education and by employers.

Project technology involves a lively educational dialogue, when participants exchange ideas with each other, and not only with the host-teacher; purposeful and orderly exchange of ideas, judgments, opinions in a group for the purpose of searching for the truth, when each person present in his own way participates in the organization of this exchange of ideas.

Therefore, the use of project activity as a means of professional development of future teachers in the conditions of a modern institution of higher education is effective, as it contributes to the disclosure of opportunities and abilities of students, awareness, assessment of own resources, determination of personally significant and socially valuable perspectives, introduction of educational tasks in the context of life problems.

REFERENCES:

1. Бех І. Д. Становлення професіоналізму в сучасних соціальних умовах. *Педагогіка толерантності*. 2001. № 3–4. С. 6–9.
2. Качеровська Т. Теоретичні основи застосування ігрового проєктування у вітчизняній педагогіці. *Вища школа*. 2015. № 2. С. 58–61.
3. Княжева І. А. Професійне становлення майбутніх педагогів в умовах університетської освіти. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. № 1 (68), лютий 2020. С. 110–115.
4. Кованич Г. Метод проєктів у формуванні життєвої компетентності особистості. *Завуч*. 2005. № 19. С. 21–23.
5. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : Монографія. Київ : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2012. 200 с.

Бричка М. П.

Магістр фізики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;
вчитель історії та правознавства
Ладичинської гімназії в Микулинецькій ОТГ;
вчитель фізики у Дружбівському ЗЗСО в Микулинецькій ОТГ,
м. Тернопіль, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФОРМОВАНОСТІ МОТОРНИХ ТА МИСЛЕНЄВИХ НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ВНАСЛІДОК ПРОЄКТНО-КРЕАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ НАВЧАННЯ З ФІЗИКИ

Процес навчання – протяжний період в житті кожної людини, в якому одну із ключових позицій займає вивчення природничих наук, зокрема – фізики. Сучасна освітня парадигма відходить від застарілих, репродуктивних, авторитарних, шаблонних методів навчання. Натомість вектор розвитку напрямлений в сторону впровадження новітніх навчальних методів і методик, пошук та впровадження яких формує розвиток життєвої компетентності учня та стимулює до професійного і творчого зростання вчителя.

Сьогодні в українській освіті дедалі активніше використовується проєктна технологія [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8] як одна з інноваційних методик навчально-виховного процесу, сутність якої полягає у стимулюванні інтересу учнів до певних проблем, володінні певною сумою знань, умінь, навичок при її вирішенні та формуванні життєвих навичок особистості. Вона реалізовується через посередництво педагога, який, базуючись на власній компетентності та креативності запускає проблемно-пошукову активність учня.

Проєктно-креативна діяльність вчителя передбачає пред'явлення перед суб'єктом (суб'єктами) навчання певної обставини, яка потребує наукового дослідження з обов'язковою наявністю ідеї та гіпотези розв'язування проблеми пошуку, чітким плануванням дій, розподілом (якщо розглядається групова робота) обов'язків, тобто наявністю завдань для кожного учасника за умов тісної взаємодії, відповідальності учасників проєкту за свою частину роботи [6, с.183], регулярного обговорення проміжних результатів. Розрізняють індивідуальну, групову та колективну проєктну роботу. Даний вид роботи передбачений навчальними програмами з фізики.

Перш ніж приступити до реалізації вищезгаданої технології, слід зрозуміти, що ключовим координатором даного виду діяльності є педагог. Саме він визначає та формулює основні цілі подальшої роботи здобувачів освіти, відштовхуючись від навчальної програми, прагнучи досягнути кінцевої мети – якісних результатів навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів навчання. [1, с. 112–113]. Першочерговим завданням є обрання напрямку роботи. Вчитель, який досконало знає предмет навчання

та класний колектив, з легкістю може розробити та запропонувати учням різнорівневі цілі їхньої пошукової роботи, які будуть відповідати індивідуальним особливостям, направити дитину до обрання теми, яка її цікавить, сформувавши гіпотезу пошуку, активувавши пошуковий інтерес («А чому саме так? Чи все вірно у даному твердженні?» і т. д.), допомагати на кожному його етапі («Це ми дослідили, перевірили і знаємо, тепер переходимо до наступного...»), виокремити кінцевий результат («Отже, доходимо висновку...»).

Цікавих напрямків для індивідуальної, групової, колективної проектної роботи на уроках фізики безліч. І, крім того, що даний вид діяльності має можливість задовольнити учнівський пізнавальний інтерес, він слугує якісним підґрунтям для формування та вдосконалення мисленнєвих та моторних навичок дитини [1, с. 112–113].

Одним із ключових елементів проектної технології є процес проектування учнівського пошуку - від моделювання тренувальних умінь до постановки навчальної проблеми та її дослідження, до конструювання й визначення оптимальних шляхів її розв'язання у вигляді проекту.

Реалізація проектної технології потребує неабиякого мисленнєвого потенціалу. Усі фази мислення – це складний та багаторівневий процес. Даний вид діяльності спонукає до задіяння більшості типів мислення та сприяє швидкому досягненню прогнозованого результату. Адже, в процесі роботи над обраною темою проекту у здобувача освіти складаються передумови для інтенсивного залучення наступних мисленнєвих операцій, з можливістю осмислення функції кожної, зокрема:

1. аналіз – це мислительна операція розчленування складного об'єкта на складові;
2. синтез – це мислене об'єднання окремих частин, боків, аспектів, елементів чи ознак і властивостей в єдине, якісно нове ціле;
3. генерування ідей – це мислительна операція, що полягає у формуванні нового погляду на проблему, певне припущення, яке має місце, а також пошук цікавого, що не лежить в основі вже відомого;
4. порівняння – це операція, зміст якої виявляється в співставленні об'єктів, їх властивостей, відношень і ознак та знаходженні між ними спільного чи різниці ;
5. узагальнення – це об'єднання багатьох предметів чи явищ за якою-небудь спільною ознакою.

Реалізація проектної роботи передбачає теоретичну та дослідницьку складову. Ці дві складових відповідають за процес формування не лише мисленнєвих (які ми розглядали вище), а й моторних навичок. Адже саме вони відповідають за правильну реалізацію фізичного експерименту, демонстрації, чи досліду.

Наведемо наступні приклади. Не являється таємницею, що процес вивчення фізики в школі не завжди і всюди є забезпечений елементарною матеріально-технічною базою. Тому можна запропонувати учням, в якості проектної роботи, створити найпростіші фізичні прилади: мензурку, терези, динамометр, маятник за посередництва вчителя із підручних

засобів, та найпростіші фізичні моделі. Даний вид діяльності орієнтований на такі якості індивіда, як уважність, поетапність, точність, витриманість, науковість та реалізація потенціалу моторики рук.

Під час виконання навчальних проєктів з фізики широкі можливості відкриває використання сучасних цифрових технологій [4;5;7;8] (цифрові лабораторії, смартфон зі спеціальними програмними додатками, програми для аналізу відео, хмарні сервіси, наприклад, Google тощо).

На даний момент проведено немало досліджень щодо доцільності використання смартфона в навчальному процесі, особливо, під час навчання фізики. Варто звернути увагу на переваги використання смартфона в ході виконання навчальних проєктів. Смартфон не прив'язаний до певного місця, має можливість бути оснащений у вигляді додатків різними фізичними приладами (секундоміром, барометром, мікрофоном, приймачем, гіроскопом і т. д.), що дає можливість вимірювати фізичні величини, а фото-відеокамера допомагає фіксувати явища, процеси, та їх перебіг. Також на гаджет можна встановити різного роду програми (наприклад Multilab), що надасть можливість проводити досліди без використання додаткових вимірювальних засобів. Даний вид роботи передбачає формування цифрових вмінь і навичок ([7, с. 55–57]; [8, с. 295–301]).

Після того, як того як виконані основні етапи проєктної роботи (визначення проблеми роботи, висунення гіпотез, планування роботи, пошук інформації, проведення дослідів і спостережень, формування кінцевого продукту), залишається останнє – захист проєкту. Саме цей етап передбачає формування презентаційних вмінь й навичок:

- уміння впевнено тримати себе під час виступу;
- використання артистичних задатків;
- уміння використовувати різні засоби наочності при виступі;
- залучення комп'ютерної грамотності;
- уміння колективної співпраці (якщо мова йде про групову проєктну роботу);
- уміння відповідати на незаплановані питання.

Отже, реалізація проєктної навчальної технології, що передбачає плідну взаємодію суб'єктів навчання, на основі креативної діяльності педагога, є важливим елементом сучасної навчально-пізнавальної діяльності школяра та таким фактором, що сприяє її якісному результату.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Баюрко Н. В. Використання проєктних технологій у формуванні готовності майбутніх учителів до розвитку екологічної компетентності учнів. Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика: матер. II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 16-17 жовтня 2015 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. 180 с.
2. Головок М. В. До проблеми методології наукового школознавства дидактики фізики: домінанти науково-освітньої школи П. С. Атаманчука. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський: КПНУ ім. Івана Огієнка*, Вип. 20. 2014.

3. Головка М. В. Становлення та розвиток теорії і методики навчання фізики в Україні (40-і роки XVII ст. – 30-і роки XX ст.): монографія. Київ: Педагогічна думка, 2020. 480 с.
4. Гуревич Р.С. Мобільне навчання – нова технологія професійної освіти XXI століття. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* № 20 (255). 2012. 184 с. С. 113–119
5. Жук Ю. О. Теоретико-методичні засади організації навчальної діяльності старшокласників в умовах комп'ютерно орієнтованого середовища навчання : монографія / Ю. О. Жук. – К. : Педагогічна думка, 2017. – 468с.
6. Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі: колективна монографія / за заг. редакцією Г.Л. Єфремової. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. – 444 с.
7. Мацюк В.М. Крижановський С.Ю. Сучасні цифрові технології як засіб реалізації навчальних проектів у закладах середньої освіти в контексті методичної підготовки майбутніх учителів фізики. Тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції «Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук в контексті вимог Нової української школи» (Тернопіль 20 травня 2021 року). С. 54–57.
8. Рашевська Н.В., Ткачук В.В. Технології мобільного навчання. *Педагогіка вищої та середньої школи.* 2012. Вип. 35. С. 295-301.

Пасічник О. С.

Канд. пед. наук, доцент,
Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0000-0002-0665-2099

ДОСВІД КОНСТРУЮВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ З ІНОЗЕМНИХ МОВ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Навчальна програма є основним документом навчально-методичного забезпечення. Він визначає мету вивчення дисципліни, а також конкретизує обсяг матеріалу, який підлягає засвоєнню. Проектування програм передбачає не лише структурування її змісту за роками навчання та обґрунтування ролі її компонентів у досягненні визначених цілей. Натомість, цей документ, базуючись на здобутках методологічної науки, попри свій формальний характер, уявляє певну освітню філософську концепцію. Особливо це характерно для програм, підготовлених в останні роки.

У своєму розвитку навчальні програми пройшли довгий еволюційний шлях. Так, тривалий час (радянський період історії та перше десятиліття незалежності) зміст навчальних програм з іноземних мов в Україні уявляв перелік тем, необхідних для опрацювання, а також опис обсягу лексичного та граматичного матеріалу, яким мали оволодіти учні. Водночас, попри декларовану комунікативну мету, тогочасні програми взагалі не передбачали тих мовленнєвих функцій, заради яких учні мали оволодівати формальними лексичними та граматичними мінімумами.

Уперше суттєві зміни в сфері проектування змісту навчальних програм відбулися на початку 2000-х рр., після прийняття Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти як основного орієнтиру для оновлення змісту іншомовної освіти з метою забезпечення її компетентнісної спрямованості. У контексті нової парадигми акцентувалося, що учень мав не просто практично оволодіти іноземною мовою як засобом спілкування, але й діяти як соціальний агент, який здатен виконувати певні завдання у життєвих умовах і соціокультурному оточенні. З цією метою “Державним стандартом загальної середньої освіти” було уведене поняття “змістових ліній”: мовленнєва, мовна, соціокультурна, діяльнісна (стратегічна). Так, мовленнєва лінія забезпечувала вироблення і вдосконалення компетенцій в усіх видах мовленнєвої діяльності; мовна – засвоєння системних знань про мову як засіб вираження думок і почуттів людини та формування мовленнєвих умінь і навичок; соціокультурна – засвоєння культурних і духовних цінностей свого та інших народів, норм, які регулюють стосунки між поколіннями, статями, націями, сприяють естетичному розвитку; діяльнісна – формування загальнонавчальних умінь і навичок, опанування стратегій, що визначають мовленнєву діяльність, спрямованих передусім на вирішення навчальних завдань і

життєвих проблем. В оновленій програмі зазначені змістові лінії формували комунікативну мовленнєву, мовну, соціокультурну, діяльнісну компетенції особистості [2, с. 22–26].

На переконання вітчизняних методистів, у новій програмі укладачі програми намагалися максимально врахувати сутність концепції комунікативно-орієнтованого навчання іноземних, що зокрема проявилось в урахуванні основних сфер спілкування людей в соціумі: особистісній, публічній, освітній та професійній, яким підпорядковувалася тематика ситуативного спілкування [1, с. 110].

Суттєвою характеристикою оновленої програми було чітке визначення очікуваних результатів навчання для кожного класу з усіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, аудіювання). Таким чином вчителі отримали орієнтир для планування власної діяльності та оцінювання якості навчальних досягнень учнів. Як зазначає В.Г. Редько, така технологія побудови змісту програми забезпечувала процес навчання єдиними критеріями оцінювання, якими визначався реальний рівень володіння учнями іншомовною комунікативною компетентністю, замість її підміни вторинними параметрами, наприклад, кількістю засвоєних лексичних одиниць або граматичних явищ, швидкістю читання чи написання, розгорнутістю речень в усних або писемних висловленнях тощо, як це було в програмах попередніх років [3, с. 90].

Вчоргове перегляд технології конструювання змісту навчальних програм відбувся після 2017 р. Значною мірою він був зумовлений глобальними освітніми тенденціями щодо пошуку концентрованої змістової основи для укладення змісту навчальних програм – підходу, відомого як *concept-based learning* (CBL) або так званих “великих ідей”. Суть цієї технології полягає в тому, що обсяг знань невпинно зростає, а відтак, його традиційне повідомлення у вигляді розрізнених фактів не є доцільним, оскільки такий підхід не сприяє формуванню в учнів ґрунтовної орієнтувальної бази. Відтак, окреслилася потреба систематизувати наявний обсяг знань, виокремити пріоритетні та другорядні факти і явища, а також уміння і навички, необхідні для життя в соціумі. Така систематизація передбачає формулювання загальних концепцій (великих ідей) із подальшим підпорядкуванням їм усього змісту навчання.

Однією з основоположних праць у галузі формулювання засад CBL можемо вважати дослідження Н.Л. Erickson [4]. На переконання дослідниці, програма, яка базується на тематичному підході (*topic-centered curriculum*) здебільшого передбачає запам’ятовування фактів, а орієнтована на ідеї (*idea-centered curriculum*) передбачає першочергове формування уявлень про концептуальні ідеї, їх розуміння та забезпечення можливості перенесення цих ідей між темами та предметними галузями. Навчання, орієнтоване на ідеї, не заперечує тематичного підходу, однак за кінцеву мету ставить вихід на рівень концептів та узагальнень. Самим очевидним наслідком реалізації “концептуального підходу” до конструювання змісту навчання та освітніх програм для закладів загальної середньої освіти стало виокремлення так званих наскрізних змістових ліній, кожна з яких уявляє окрему ідею

(концепцію), яка є предметом вивчення. В новій навчальній програмі було визначено такі:

- екологічна безпека і сталий розвиток;
- громадянська відповідальність;
- здоров'я і безпека;
- підприємливість та фінансова грамотність.

Виокремлюють два підходи до відбору “великих ідей” [5]. Перший підхід передбачає формулювання науковцями самих таких ідей та подальше їх наповнення предметним змістом (відповідною тематикою, мовним і мовленнєвим матеріалом). За іншого підходу відбувається аналіз та узагальнення наявного контенту (тематичного матеріалу) з метою виокремлення «великих ідей». Можемо стверджувати, що саме другий підхід є характерним для вітчизняної практики конструювання програм, оскільки оновлення їх змісту відбувалося в умовах існування усталених стандартів та було спрямоване на інтерпретацію та оптимізацію існуючого контенту (тематики, мовного та мовленнєвого матеріалу, набору компетентностей тощо) відповідно до СВЛ.

Важливо, що розглядаючи тему через призму “наскрізних ліній”, відбувається дещо більше, ніж вивчення певного набору слів та граматичних структур для опису певного фрагменту реальності. Натомість, можемо спостерігати трансформацію сприйняття того, чи іншого факту, його ролі в житті людини та суспільства. Відтак, “велика ідея” не є відповіддю на конкретне питання. Натомість, це твердження або теза певного макрорівня, рух до якої здійснюється за допомогою повідомлення учням певного обсягу фактичного матеріалу, його аналітичне переосмислення, моделювання відповідних проблемних ситуацій, наближених до умов реального життя, постановки проблемних питань. Важливо, що відповіді на ці питання здебільшого неоднозначні, оскільки передбачають урахування особистості учня, умов його проживання.

Зміст оновленої програми є значно більш складним, порівняно з її попередніми варіантами, та потребує більше часу на осмислення її вимог. Якщо педагог завдяки своїй фаховій підготовці та специфіці професії усвідомлює вимоги нової програми, не можемо стверджувати це про батьків – людей, з якими педагог має вибудувати діалог та пояснити нову освітню парадигму та очікувані результати навчальної діяльності учнів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Биркун Л. В. Від колажу до сюжету (Комунікативно орієнтований урок іноземної мови в початковій школі), *Іноземні мови в навчальних закладах*, 2003, №1, С. 110–115.
2. Книга вчителя іноземної мови : довідково–методичне видання / [упоряд. О. Я. Коваленко, І. П. Кудіна]. Харків : Торсінг Плюс, 2005. – 240 с.
3. Редько В.Г. Конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов: теорія і практика: монографія. К. : Педагогічна думка, 2017. – 628 с.
4. Erickson, H.L. *Concept-Based Curriculum and Instruction: Teaching Beyond the Facts*. Corwin Press, 2002.
5. VanTassel-Baska J. *Comprehensive curriculum for gifted learners*. Allyn & Bacon, 1994.

Школяр Н. В.

к. пед. н., доцент
Хмельницький національний університет
М. Хмельницький, Україна
ORCID: 0000-0003-4845-4653

ВИКОРИСТАННЯ ВЕБ-КВЕСТУ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНІЙ МОВІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У сучасних умовах розвитку суспільства система освіти вже не може покладатися суто на традиційні методи, все більшої популярності набувають інформаційно-комунікативні технології, які здатні забезпечити високу ефективність процесу навчання. Інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, активне упровадження Інтернету в процес підготовки майбутніх фахівців викликали появу нової технології його використання для розв'язування навчальних завдань – веб-квесту. Технологія веб-квесту є сукупністю методів і прийомів організації дослідницької діяльності, у процесі здійснення якої студенти здійснюють самостійний пошук інформації з використанням інтернет-ресурсів. Веб-квест у педагогіці – це проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якої використовуються інформаційні ресурси Інтернету [2, с. 34]. На думку Т. Жиденко та А. Жиденко, веб-квест – це вид інтернет-проєкту, що дає можливість ефективно використовувати інформацію, знайдену в мережі [1].

Нині завдання викладача полягає не лише у тому, щоб надати майбутнім фахівцям сучасні знання, але й навчити студентів здобувати ці знання самостійно та уміти їх засвоювати. Оскільки веб-квест є різновидом комп'ютерної гри, в якій гравець має досягти певної мети з використанням власних знань і досвіду, а також спілкуючись з іншими учасниками квесту [2, с. 68], цей метод є ефективним для поглиблення знань студентів, розвитку їхньої самостійності та комунікативних умінь. Застосування технології веб-квесту дає змогу сформувати навички самонавчання й самоорганізації, навчити працювати в команді, знаходити раціональні варіанти для розв'язання професійних проблем. Така форма роботи спрямована на відпрацювання різних видів мовленнєвої діяльності (читання, письмо, аудіювання, говоріння), а також на відпрацювання комунікативних умінь (здійснення пошуку інформації, стислий виклад прочитаного, уміння робити висновки, висловлювати та аргументувати свою точку зору). Погоджуємося з думкою Н. Щерби, що в іншомовній освіті веб-квест можна розглядати як засіб розвитку цілого ряду компонентів комунікативної компетентності, однак, оскільки досягнуті результати презентуються в іншомовному усному чи писемному мовленні, веб-квест доречно використовувати як засіб розвитку цих двох мовленнєвих компетенцій [3, с. 85].

Веб-квест – це певна форма подачі матеріалу через постановку завдань, при цьому рішення завдань чи відповіді на запитання студенти

отримують з різних сайтів Інтернету. Розробник веб-квеста Берні Додж визначив такі види завдань веб-квестів: завдання на переказ, завдання на компілювання, завдання на пошук відгадки, журналістське розслідування, ситуативне завдання з заданими умовами, творчі завдання, завдання на пошук компромісу [4].

Структуру веб-квесту складають вступ (формулювання теми, сценарій веб-квесту, план роботи), центральне завдання (необхідною умовою є те, що це завдання можна виконати й воно є цікавим для студентів), список інформаційних ресурсів, які можна використовувати у процесі дослідження, у тому числі ресурси Інтернет, опис основних етапів роботи, рекомендації щодо організації отриманої інформації, висновки (підсумки дослідження, питання для подальшого розвитку теми) [4].

Веб-квести можуть бути як міжпредметними, так і базуватись на окремому навчальному предметі, чи бути присвяченими певній проблемі. Результати виконання веб-квесту, залежно від матеріалу, що вивчається, можуть бути представлені у вигляді усного виступу, есе тощо. Результатом такої роботи можуть бути власні мультимедійні веб-сторінки чи веб-сайти, складені з матеріалів, отриманих у процесі роботи (тексти, фото, графіка, відеокліпи, звукові матеріали). Також результатом роботи можуть бути презентації у форматі Microsoft Power Point, створення брошур розробок студентів на основі матеріалів з Інтернету.

Технології веб-квестів забезпечують у процесі підготовки автентичність матеріалів, що надаються мережею; мотивацію студентів до самостійної пізнавальної діяльності; розвиток інформаційної культури студентів. Вони вчать знаходити необхідну інформацію, аналізувати її, систематизувати і розв'язувати поставлені завдання. Така методика не потребує особливих знань чи умінь, не вимагає завантаження певних програм – необхідним є лише доступ до Інтернету.

Розглянемо приклад веб-квеста, створеного для майбутніх графічних дизайнерів на тему «Розробка каталогу одягу в стилі «Contemporary Art», у рамках вивчення дисципліни «Комп'ютерне проектування» інтегрованого з дисциплінами «Іноземна мова за професійним спрямуванням» та «Історія мистецтв».

Робота над веб-квестом починалася з постановки проблемної ситуації, яка повинна була викликати інтерес у студентів: «За свою багатовікову історію людство винайшло в мистецтві безліч стилів і напрямів. Підсумком став мікс стилів та напрямів у мистецтві, а саме - сучасне мистецтво. Стиль став чудовим міксом непокєднаних речей, вчинків і технік. Цей яскравий стиль втілювався в архітектурі, живописі, скульптурі, декоративно-прикладному мистецтві. Цікаво познайомитися з його прикладами не лише у мистецтві, але й у моді, дизайні, рекламі ХХ та ХІ ст. В процесі роботи над веб-квестом ви дізнаєтесь відповіді на два проблемних питання: «Чому твори, створені сучасними митцями, викликають як інтерес та захоплення, так і нерозуміння та шок у глядачів?»; «Як можна грамотно інтегрувати сучасне мистецтво у дизайн та рекламу бренду молодіжного одягу?». Результатом вашої роботи ста-

не розроблений каталог для бренду одягу, виконаний у стилі сучасного мистецтва й готовий для друку та використання у роботі». Студентам було запропоновано завдання, для організації роботи над якими було надано посилання на джерела в Інтернеті, що забезпечувало цілеспрямований пошук необхідної інформації. Презентація результатів відбувалася у вигляді презентації каталогу в електронній формі. Критеріями оцінки веб-квеста слугували зміст і структура доповідей, використання фахової термінології, графічне оформлення каталогу.

Отже, можна стверджувати, що використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на заняттях з іноземної мови є ефективним засобом навчання студентів, що надає змогу зробити заняття більш насиченими й ефективно організованими, й допомагає розширити, урізноманітнити та вдосконалити освітній процес. Використання технологій веб-квесту в підготовці майбутніх фахівців сприяє розвитку в них мовленнєвих та мисленнєвих умінь, підвищенню мотивації навчання, підвищенню особистісної самооцінки, розвитку особистісних якостей та самостійності студентів, сприяючи створенню середовища, де студенти почуватимуться комфортніше й перетворюватимуться на активних учасників освітнього процесу, в ході якого стимулюватиметься звичка до самостійного навчання, пошуку та обробки великих обсягів інформації за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, й надає освітньому процесу практико-орієнтованого характеру.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Жиденко Т.Ф., Жиденко А.І. Використання веб-квестів для навчання іноземної мови у вищих військових навчальних закладах. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ, 2013. Вип.4 (35). С. 41– 45.
2. Кадемія М. Ю., Євсюкова Л. С., Ткаченко Т. В. Інноваційні технології навчання: словник-госарій : навч. посіб. для студ., викладачів. Львів : СПЛОМ, 2011. 196 с.
3. Щерба Н. С. Зміст підготовки майбутніх учителів іноземних мов до використання веб-квестів у професійно-педагогічній діяльності. *Педагогічні науки: Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2013. Вип. 5 (71). С. 84-88
4. Dodge B. Some Thoughts About WebQuests. 1995–1997. URL: http://webquest.org/sdsu/about_webquests.html (last accessed: 15.03.2023).

Недільська У. І.

к. с.-г. н., доцент,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID:0000-0001-7427-0087

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ – ПЕРСПЕКТИВНА СКЛАДОВА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Для викладацького проєктування важливим є розуміння соціогенетичної природи проєктування, яка тісно пов'язана з теорією діяльності. Вивчення проєктування в контексті людської діяльності обумовлено тим, що діяльність «...утворює стійкий базис особистості, від якого і залежить, що саме входить і що не входить в характеристику людини саме як особистості. Рішення це виходить з положення, що реальним базисом особистості людини є сукупність його суспільних за своєю природою відносин до світу, але відносин, які реалізуються, а вони реалізуються через його діяльність, точніше, сукупністю його різноманітних діяльностей» [1, с. 89]

На наш погляд, методологічну основу педагогічного проєктування студентів становить принцип провідної ролі контекстного навчання, в процесі якого «...проєктується перелік типових професійних завдань, проблем і ситуацій, які студент повинен вміти вирішувати, спираючись на теоретичні знання як орієнтовну основу практичних дій та вчинків» [2, с. 5].

Педагогічне проєктування на сьогодні деталізує схеми розробки, впровадження та оцінку освітнього проєкту. Такий процес передбачає визначення мети та завдань впродовж виконання, окреслення стратегії застосування і використання матеріально-технічної бази, а також обґрунтування головних складових до впровадження та сама результативність. Таке проєктування може відображати як розробки нових ідей, так і вдосконалення існуючих.

У ході здійснення педагогічного проєктування передбачено активну участь педагогічних працівників та студентів у процесі розробки та впровадження проєкту. Вони можуть бути залучені до складання плану проєкту, визначення кроків впровадження та оцінки результатів. Внаслідок такої співпраці висвітлюються переваги які направлені на збільшення мотивації молоді до навчання, підвищення ефективності навчального процесу, зміна підходу до навчання на більш інноваційний та стимулюючий, розвиток критичного мислення та творчих навичок студентів, а також забезпечення більшої взаємодії між студентами та викладачами. В комплексі проаналізованих особливостей таке педагогічне проєктування вимагає великої ретельності та планування, а також достатньої кількості ресурсів для його впровадження. Також важливо забезпечити підтримку студентів та викладачів протягом усього процесу розробки та впровадження проєкту.

Особливої уваги такий напрямок освітньої діяльності за проєктуванням є важливою складовою навчального процесу студентів спеціальності «Екологія». Такі проєкти можуть допомогти студентам підвищити рівень знань та розуміння екологічних проблем та викликів, які виникають у нашому світі. Такі проєкти можуть буди розглянуті у різносторонніх векторах для студентів екологічної спеціальності.

Одним з таких вважається натеper це створення плану екологічної діяльності для місцевої громади. У якому студенти можуть дослідити різні аспекти екології у своїй місцевості та виконати аналіз стану екологічних проблем. На основі цього аналізу студенти можуть розробити план екологічної діяльності, який включатиме конкретні заходи та рекомендації для місцевих органів влади та громадськості.

Виконання такого напряму роботи має бути направлений на зібрання інформації про екологічні проблеми і їх наслідки в місцевості. Для цього можна провести опитування місцевих жителів, оглянути статистичні дані та наукові дослідження. Наступним кроком буде передбачати це визначення пріоритетних напрямів діяльності, що пов'язані з екологією і довкіллям. У територіальному місцезнаходженні це можуть бути проблеми з утилізацією відходів, забрудненням водою, зниженням якості повітря та ґрунту. Наступним елементом в ході виконання буде висвітлювати визначення мети і завдань плану екологічної діяльності. Як один із висвітлених варіантів може бути за мету це зменшення кількості відходів на місцевому звалищі на певну частину зменшення протягом наступних двох-трьох років. Надалі потрібно проаналізувати потребу у ресурсах, які будуть потрібні для виконання поставлених завдань. Ними можуть виступати потреба коштів на закупівлю відповідного обладнання для утилізації відходів.

В подальшому потрібно розробити конкретні заходи, які будуть включені до плану екологічної діяльності. Це можна проводити кампанії зі збору відходів та їх подальшої утилізації, встановлювати контейнери для сортування відходів на вулицях, запроваджувати екологічно чисті технології в промисловості.

Важливим елементом роботи з планом екологічної діяльності є залучення місцевих жителів для надання відповідної територіальної інформації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ашероv А. Т. Практика рішення наукових і методичних проблем впровадження модульно-рейтингової організації навчального процесу: Монографія / А. Т. Ашероv, Г. І. Сажко. – Харків: УІПА, 2010. – 92 с.
2. Ковальчук В. В. Сутнісно-змістовна характеристика категорії «професійна компетентність» як показника рівня фахової підготовки студентів. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2007. No 18. С. 84-88.

Атаманчук П. С.

д. пед. н., професор,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна
ORCID: 0000-0002-3646-8946

Атаманчук В. П.

д. філол. н., доцент,
Національний центр «Мала академія наук України»
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-5211-2480

**ПРИРОДНИЧО-НАУКОВІ ІННОВАЦІЇ
В ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІЙ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ**

15 березня 2023 року, на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, під головуванням академіка НАПН України Мартинюка М.Т., відбулася зустріч зі стейкхолдерами освітніх програм кафедри фізики та інтегративних технологій навчання природничих наук. На зустрічі було обговорено, з отриманням схвальних оцінок, – Орієнтовну програму міждисциплінарного дидактичного комплексу «Сучасна природничо-наукова картина світу» (для майбутніх учителів природничих наук, фізики, біології, хімії). Уже вступні та первинні змістові вектори програми, – сучасна природничо-наукова картина світу майбутнього учителя природничих наук (в контексті його особистісного і професійного становлення та конкурентної здатності на освітянському ринку праці); світ і світогляд; науковий світогляд та природничо- наукова картина світу; світ як реальна дійсність; природа, людина і суспільство як складові реального світу; біо-соціальна сутність буття людини..., – забезпечили методологічні орієнтири для наступних викладок даної статті [2, с. 586–619].

Основа природи, за теперішніми уявленнями [2; 3; 5; 8; 9; 11], більше не вважається тільки «об'єктивним світом». Вона – неподільна тріада, що складається із суб'єкта, об'єкта і процесу інтеграції, що відбувається між ними. Проблема результативної пізнавальної діяльності тих, хто навчається, була і залишається актуальною, особливо, якщо результат навчання співвідносити не лише з кількісними, але й якісними показниками освіченості. Якість фізичної освіти органічно пов'язана зі світоглядним і методологічним аспектами фізичного знання, а, отже, завжди має особистісно орієнтоване «забарвлення» [3, с. 6–12]. Однак, на шляху до результативного навчання фізиці і якісній фізичній освіті необхідно було здійснити масштабний і глибокий моніторинг переходу від інформаційно-репродуктивних до особистісно орієнтованих (пошуково-креативних) схем навчання, з метою забезпечення дієвості в навчанні ([6, с. 1–22]; [8 с. 7–13]; [9]).

На цій основі було розроблено модель методичної системи експериментальної підготовки майбутнього фахівця (рис. 1).

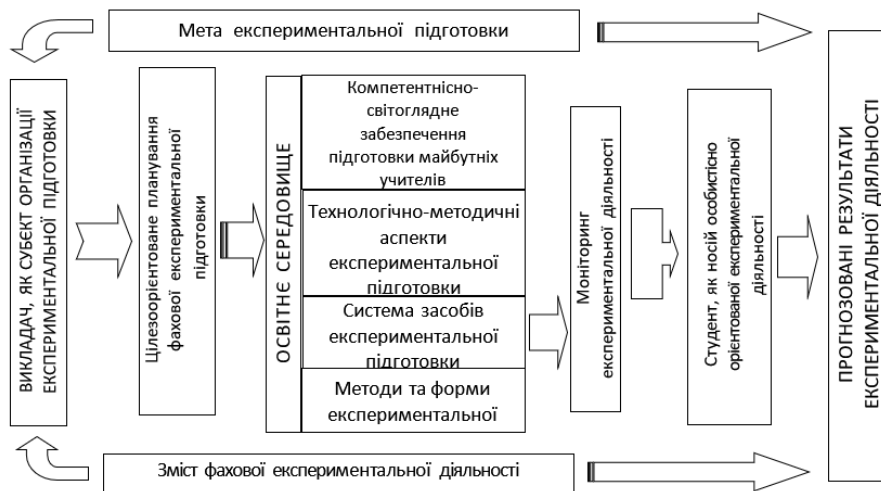

Рис. 1. Модель методичної системи експериментальної підготовки фахівця

Джерело: складено авторами

Оскільки не завжди реальний рівень сформованості тих чи інших експериментальних способів діяльності студентів відповідає прогнозованому, необхідно було вчасно виявити і ліквідувати таку невідповідність за допомогою пропедевтичної підготовки студентів до виконання навчального експерименту ([1 – 7]; [9–!])

В організації експериментальної діяльності орієнтуємось на бінарну цільову програму (рис. 2), що окреслює цільові компоненти навчального матеріалу в особистісно-діяльнісному аспекті його реалізації [2, с. 586–619]. Наводимо (рис. 2) фрагмент бінарної цільової програми навчання майбутнього фахівця [3, с. 16–20], використовуючи наступну градацію рівнів знань [7, с. 5–10]: ЗЗ – завчені знання, НС –наслідування, РГ – розуміння головного, ПВЗ – повне володіння знаннями, Н – навичка, УЗЗ – уміння застосовувати знання, П – переконання).

Зазначимо [1, с. 12–18], що чіткість і точність визначення цілей необхідна для розробки змісту, методів та форм навчання, проектування освітнього середовища та вироблення стратегії управління навчанням індивіда [6, с. 1–22]. Відзначимо, що, при цьому, визначальним є рівень опорних знань, який виступає своєрідним «пусковим механізмом» результативного навчання [4, с. 5–18].

В ході досліджень, які здійснювалися авторами на базах кафедр методики викладання фізики та дисциплін технологічної освітньої галузі Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (1983–2021 роки) і фізики та методики її навчання Тернопільського наці-

онального педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (2022–2023 роки), розроблялись та впроваджувались в навчання інноваційні теоретичні і практичні основи експериментальної підготовки майбутніх фахівців в умовах особистісних технологій навчання [1–11].

**Розділ 1. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
МАЙБУТЬОГО УЧИТЕЛЯ ФІЗИКИ
ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ «МЕХАНІКИ»**

**Робота № 1. НАВЧАЛЬНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ
В ХОДІ ВИВЧЕННЯ КІНЕМАТИКИ**

Мета роботи:

**ознайомитись з методикою та технікою
проведення навчального фізичного експерименту
в процесі вивчення явищ кінематики**

БІНАРНА ЦІЛЬОВА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

№ з/п	Перелік пізнавальних задач	Рівень знань	
		Почат-Кінце-ковий	ви
ЗМІСТОВІ			
1.	Основні завдання механіки. Система відліку	ПВЗ	П
2.	Рівномірний і рівноприскорений рухи	ПВЗ	Н
3.	Матеріальна точка. Траєкторія. Шлях і переміщення	ПВЗ	П
4.	Швидкість. Додавання швидкостей. Прискорення	ПВЗ	УЗЗ
5.	Вільне падіння тіл.	ПВЗ	УЗЗ
МЕТОДИЧНІ			
6.	Особливості методики вивчення «Кінематики»	РГ	ПВЗ
7.	Завдання і зміст навчання фізики в середній школі	ЗЗ	П
8.	Розвиток мислення і творчих здібностей учнів	РГ	ПВЗ
9.	Форми організації уроків з фізики	НС	УЗЗ

Рис. 2. Фрагмент бінарної цільової програми навчання фізики

Джерело: складено авторами

Створено та апробовано інноваційну природничо-наукову систему діяльнісної експериментаторської підготовки майбутнього фахівця на основі принципів наступності та цілеспрямованості в процедурах формування прогнозованих результатів і якості навчання студентів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Атаманчук П.С., Мендерецький В.В. Цілезоорієтована підготовка студентів-фізиків до успішної постановки демонстраційного експерименту // Наук. зап. Вип. 66. – Серія: Педагогічні науки. – Ч.1. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка. – 2006. – С. 12-18.

2. Атаманчук В.П., Атаманчук П.С. STEM-інтеграційні аспекти становлення сучасної природничо-наукової освіти. Педагогіка XXI століття: сучасний стан та тенденції розвитку: колективна монографія : у 2 ч. Ч. 2/ відп. за випуск О.Є. Карпенко. Львів-Торунь: Ліга-Прес, 2021. С. 586–619. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-241-1-22>.

3. Методичні основи організації і проведення навчального фізичного експерименту: Навч. посіб. / П.С.Атаманчук, О.І.Ляшенко, В.В.Мендерецький, А.М.Кух. – Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О.А., 2006. – 216 с.

4. Атаманчук П.С., Ляшенко О.І., Мендерецький В.В., Ніколаєв О.М. Методика і техніка навчального фізичного експерименту в старшій школі: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – Кам'янець-Подільський: К-ПНУ, 2011. 420 с.

5. Атаманчук В. П., Атаманчук П. С. STEM-інтеграційні освітні інновації у формуванні природничо-наукової грамотності індивіда. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал*. 2021. № 42. С. 223-229. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/42.45>.

6. Атаманчук В.П., Атаманчук П.С. Теоретичні основи управління процесом формування природничо-наукових компетентностей і світогляду майбутнього фахівця. Історія становлення та сучасного розвитку педагогіки та психології: колективна монографія. Рига: «Baltija Publishing», 2022. С. 1–22. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-245-6-1>.

7. Атаманчук П. С., Ляшенко О. І., Атаманчук В. П. Управління процесами становлення майбутнього вчителя. Збірник наукових праць К-ПНУ: Серія педагогічна / [редкол.: П. С. Атаманчук (голова, наук. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ, 2009. Вип. 15: Управління якістю підготовки майбутніх учителів фізики та трудового навчання. С. 5–10.

8. Мисліцька Н. А., Заболотний В. Ф., Колесникова О. А., Семенюк Д. С. Психолого-соціальні характеристики сучасних учнів як суттєвий чинник реалізації STEM-освіти. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія педагогічна / [ред.кол.: С. В. Оптасюк (голова), П. С. Атаманчук (наук. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. Випуск 26. Концепція управління процесами формування природничо-наукової компетентності майбутнього педагога фізико-технологічного профілю в Stem-орієнтованому навчальному середовищі. С. 7–13. DOI:10.326626/2307-4507.2010-26.72-76.

9. Савченко О. Проблеми розробки державних стандартів загальної середньої освіти в Україні і і: Доповідь на загальних зборах Академії пед. наук України 28-29 січня 1997 р. // Освіта України. 1997. № 7.

10. Садовий М.І, Бугайов О.І. Про деякі критерії державного стандарту // Стандарти фізичної освіти в Україні. Технологічні аспекти управління навчальне пізнавальною діяльністю учнів. Науково-методичний збірник. – Кам'янець-Подільський, 1997. С. 54-55.

11. PISA: природничо-наукова грамотність / уклад. Т. С. Вакуленко, С. В. Ломакович, В. М. Терещенко, С. А. Новікова; перекл. К. Є. Шумова. К. : УЦОЯО, 2018. 119 с.

Ніколаєнко Я. М.

Науковий співробітник,
відділ науково-освітніх інформаційних ресурсів,
Державна науково-педагогічна бібліотека України
Імені В.О. Сухомлинського НАПН України,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-5959-8161

ОСВІТЯНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЄКТУВАННЯ У ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

У період війни з РФ, Україна зазнала значних руйнувань і серйозних збитків у багатьох сферах життя, зокрема у сфері освіти. Багато шкіл і закладів вищої освіти були зруйновані, або залишені без матеріальних засобів для функціонування. 3156 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів. 370 з них зруйновано повністю. Агресор стверджує, що наносить удари виключно по військових об'єктах нашої країни. В Міністерстві освіти і науки зазначають, що зібрали численні факти та аргументи, які спростовують це твердження: російські війська руйнують школи та університети, дитсадки і дитячі будинки [1].

Освітнянські бібліотеки є одним з найбільш важливих джерел знань, які можуть допомогти вчителям та учням відновлювати освіту під час війни. Вони забезпечують доступ до книг, наукових досліджень та інших матеріалів, більшою мірою для відновлення освіти та розвитку країни.

Період післявоєнного відновлення України буде надзвичайно складним в історії нашої країни. Війна завдала непоправної шкоди всім галузям життя, а особливо освітній системі. Знищені школи, університети, велика кількість вчителів, науковців та студентів загинули або перебувають в евакуації. У таких важких умовах відновлення системи освіти є одним з найважливіших завдань країни.

Відновлення системи освіти потребує не тільки фінансових та матеріальних зусиль, але й професійної підготовки вчителів, створення нових навчальних програм та методик навчання. Саме тут важливу роль відіграють освітянські бібліотеки, які стали не тільки місцем зберігання книг, але й центрами науково-методичної роботи.

Загалом, освітянські бібліотеки відіграють важливу роль у процесі педагогічного проєктування в період післявоєнного відновлення України. Вони стають місцем зберігання та поширення знань, підтримки творчої ініціативи вчителів та студентів, сприяють формуванню вмінь та навичок пошуку, відбору, обробки та інтерпретації інформації, необхідної для реалізації проєктів.

Таким чином, залучення освітянських бібліотек у педагогічне проєктування є важливим кроком до підвищення ефективності навчального

процесу, розвитку креативності та інноваційних підходів у навчанні та сприяє підвищенню якості освіти в цілому.

Важливо також забезпечити доступність освітянських бібліотек для всіх категорій користувачів, включаючи вчителів, студентів, вихователів та інших педагогічних працівників. Для цього можна залучати додаткові фінансові ресурси, зокрема з державних та місцевих бюджетів, залучати спонсорів, забезпечувати підтримку зі сторони громадських організацій та інших зацікавлених сторін.

Бібліотеки можуть забезпечити доступ до необхідної літератури та інформаційних ресурсів для викладачів та студентів, що дозволить підвищити рівень професійної підготовки та підвищити ефективність навчального процесу.

В освітянських бібліотеках можуть бути створені спеціалізовані ресурсні центри зі зберіганням та поширенням педагогічних матеріалів, що стимулює розвиток інноваційних методик та підходів до навчання.

Університетські бібліотеки можуть сприяти створенню мережі інформаційно-педагогічних центрів, що дозволить забезпечити координацію педагогічної діяльності в регіоні та обмін досвідом між викладачами.

Державна наукова педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського, яка є координаційним, науково-методичним центром мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, зокрема, пропонує педагогам доступ до наступних електронних ресурсів: «Віртуальний читальний зал освітянина» [2] за допомогою якого можна ознайомитись з корисними матеріалами для освітян та науковців в умовах воєнного часу, інформаційно-аналітичними оглядами головних подій у сфері освіти й науки в умовах воєнного стану, інформаційними матеріалами з психологічної підтримки дітей в умовах війни, інформаційними матеріалами «Безпека дітей в умовах евакуації», тощо; «Електронні версії видань бібліотеки» - електронні версії видань з педагогіки та наукової діяльності бібліотеки, зокрема можна ознайомитись з виданням «Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України в умовах воєнного стану»[3], «Інформаційні ресурси бібліотек закладів освіти: формування та використання: практичний посібник» [4], «Сучасні форми і методи забезпечення інформаційних потреб користувачів освітянських бібліотек : методичні рекомендації» [6] ті ін.; «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки на 2023 р.»[5].

Розвиток освітянських бібліотек потребує фінансування та підтримки з боку держави та громадськості, оскільки вони можуть стати ключовим інструментом підвищення якості освіти та розвитку національної культури.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. 7 мільйонів дітей війни в Україні [Електронний ресурс]. URL :<https://saveschools.in.ua/> (дата звернення: 20.03.2023).
2. Віртуальний читальний зал освітянина [Електронний ресурс]. URL : <https://dnpb.gov.ua/ua/virtualni-chyitalni-zaly/virtualnyy-chyitalnyy-zal-osvityanyna/> (дата звернення: 20.03.2023).

3. Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України в умовах воєнного стану : матеріали звіт. наук.-практ. конф. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 20 грудня 2022 р., Київ / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. Д. Березівська (голов. ред.), Д. О. Закатнов, С. В. Тарнавська (відп. за вип.) та ін.]. – Вінниця : ТВОРИ, 2022. – 98 с.

4. Інформаційні ресурси бібліотек закладів освіти: формування та використання : практич. посіб. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [Григоревська О. В., Матвійчук О. Є., Вараксіна Н. В., Крочочева Н. М., Бойко С. Т. ; наук. ред.: Пономаренко Л. О.]. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2022. – 181 с. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 28).

5. Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки на 2023 рік / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [підготували: Павленко Т. С., Вараксіна Н. В., Ніколаєнко Я. М., Смола Л. М., Щегельська К. Б.]. – Київ, 2022. – 101 с.

6. Сучасні форми і методи забезпечення інформаційних потреб користувачів освітянських бібліотек : метод. рек. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [авт.-упоряд.: Матвійчук О. Є., Сошинська Я. Є. ; наук. ред. Пономаренко Л. О. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2022. – 74 с. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 27).

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Устименко Т. А.

Професор кафедри освітньої політики,
Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського,
м. Полтава, Україна

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ АСИНХРОННОГО НАВЧАННЯ У РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГІВ

Впровадження інфомедійної грамотності та розвиток відповідних компетентностей педагогічних працівників, передбачених їх професійними стандартами, зараз стають ще й фундаментальною базою для боротьби з ворожими інформаційними атаками, збереження працездатності та емоційної стабільності фахівців, подоланні тривоги та стресу. Вже очевидно - навички роботи з інформацією є і будуть обов'язковими для всіх людей, а значить, медіаосвітню діяльність маємо наполегливо реалізувати в першу чергу.

Нам треба перемагати не лише російську військову агресію, але і інформаційну війну, масовану пропаганду, яка показала свою ефективність у ворожій державі. Війна не закінчиться, поки не вдасться здолати людиноненависницьку машину, яка роками перемелювала світогляд громадян ворожої держави.

У ПАНО ім. М. В. Остроградського запроваджено Lifelong Learning проект "Школа медіаосвіти", тематика якої присвячена розвитку навичок роботи з інформацією як наскрізних, а у період війни ми зосереджуємо увагу учасників на гострих проблемах інформаційної стійкості.

Зважаючи на здобутий досвід застосування цифрових технологій у підвищенні кваліфікації, професійному розвитку педагогів та актуальні виклики створення безпечного середовища для освіти, весняна сесія "Школи медіаосвіти"-2022 проходила в асинхронному форматі. Матеріали первинної розсилки отримали понад 300 зареєстрованих учасників, але для отримання сертифікату необхідно було виконати спеціальні завдання:

- скласти та завантажити в фінальну анкету "Чек-лист навичок інфомедійної грамотності у період війни";
- пройти психодіагностику актуального емоційного стану у хмарному сервісі та обґрунтувати необхідність моніторингу власних станів у кризових ситуаціях на спільній віртуальній дошці;
- відповісти онлайн на контрольні запитання з основної теми "Доступатися до інфозомбі: місія можлива?" у спеціально створеному опитувальнику.

Отже, на сесії “Школи медіаосвіти”-2022 учасники розбиралися у механізмах “зомбування”, вивчали психологічні ефекти підсаджування на інформаційну “голку” (фахівці порівнюють їх з наслідками впливу тоталітарної секти), оцінювали масштаби психологічного впливу інформаційних операцій, в т.ч. через власний досвід переживання подій війни, обміну та споживання інформації, травмуючого контенту, фейків, маніпулятивних вкидів, тощо.

За підсумками роботи асинхронно, після обробки всіх надісланих розробок, організатори “Школи медіаосвіти” розіслали на поштові скриньки активних учасників, вказані при реєстрації, розсилку з ґрунтовним узагальненням віддаленої роботи, приклади вдало виконаних завдань, презентацію та аналіз спільних/відмінних позицій щодо теми обговорення на сесії, а також методичні матеріали, лінки для роботи з імплементації інформедійної грамотності у власній професійній діяльності. Майже половина зареєстрованих учасників — 130 осіб, повністю виконали всі завдання асинхрону, однак кожен/кожна із попередньо зареєстрованих, в тій чи іншій мірі долучилися до роботи сесії.

Зазначимо, що асинхронний формат проведення освітнього заходу мав свої переваги, учасників сесії було значно більше ніж зазвичай: в очних семінарах-тренінгах “Школи медіаосвіти” до 2020-го року брали участь 30-40 педагогічних працівників закладів освіти області, в дистанційних синхронних (в період карантинних обмежень) - 70-120 осіб.

Очевидною перевагою формату є те, що за умов асинхрону учасники “Школи медіаосвіти” мали нагоду вдумливо попрацювати з завданнями, повертаючись до них під час заповнення чек-листів та контрольних завдань (про це свідчать дуже змістовні відповіді фінального опитування); темп і глибина засвоєння матеріалу визначалися індивідуальним стилем діяльності, наявним таймінгом, актуальною потребою застосування знань і т.п., тобто компетентнісний аспект освіти виявлявся найкращим чином.

Фактично, семінар тривав “довший” час, вимагав більшої залученості учасників, а, за рахунок підсумкової розсилки з рефлексією, кількість їх контактів з навчальним контентом збільшилася мінімум вдвічі, що закономірно сприяє осмисленню матеріалу, запам’ятовуванню та формуванню заданих навичок. Плюс до того, кожен учасник асинхронної сесії мав можливість заархівувати напрацьовані матеріали як власний педагогічний кейс для використання у професійній діяльності.

Додатково учасники оволоділи важливими цифровими навичками:

- робота з реєстраційними формами;
- створення на онлайн платформах, збереження та завантаження цифрових продуктів;
- робота на віртуальних носіях/накопичувачах інформації та їх застосування онлайн як інструментів для навчання;
- організація оцінювання та зворотнього зв’язку цифровими сервісами.

Фідбек від учасників показав, що безпечність та емоційний комфорт навчальних заходів є важливим аспектом навчання у воєнний час (рис.1), понад 80% респондентів анонімного добровільного опитування

оцінили важливість безпечних умов, що можливі при асинхронному навчанні:

Наскільки важливим для вас є емоційний комфорт освітнього середовища? (за шкалою від 1 до 5, де 5 - це максимально важливим)?

114 відповідей

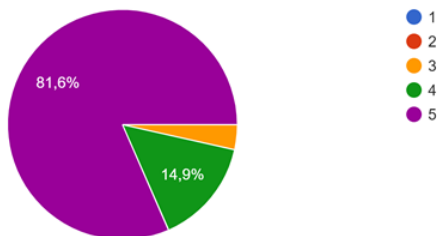

Рис. 1. Діаграма з результатами відповідей на запитання анкети зворотнього зв'язку “Наскільки важливим для вас є емоційний комфорт освітнього середовища?”

Джерело: складено автором

Так само, фідбеком було встановлено, що онлайн асинхронний формат може дати стійкі професійні компетентності як результати навчання (рис.2.). Бачимо: переважна більшість учасників сесії “Школи медіаосвіти” - майже 90% - зазначає, що готова на практиці застосовувати отримані практичні навички.

Чи можете ви впевнено сказати, що будете застосовувати щось із отриманого на курсах у власній професійній діяльності?

114 відповідей

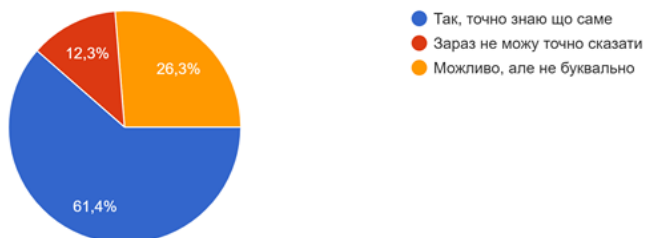

Рис. 2. Діаграма з результатами відповідей на запитання анкети зворотнього зв'язку “Чи можете ви впевнено сказати, що будете застосовувати щось із отриманого на курсах у власній професійній діяльності?”

Джерело: складено автором

Отже, досвід застосування цифрових технологій у асинхронному навчанні та професійному розвитку педагогічних працівників показує, що такий формат може бути дуже продуктивним для формування су-

часних компетентностей педагога, а також виконувати завдання збереження безпечності освітнього процесу в цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 8 вересня 2020 року №1115 і зареєстрованого в Міністерстві юстиції 28 вересня 2020 року за №941/35224. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text> (дата звернення 30.09. 2021).
2. Постанова КМУ «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» від 21 серпня 2019 року № 800. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019- %D0%BF](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF) (дата звернення 19.09. 2021).
3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 16.06.2019 р. № 2745- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 23.09. 2021).
4. Florence Martin, Drew Polly and Albert Ritzhaupt Bichronous Online Learning: Blending Asynchronous and Synchronous Online Learning. URL: <https://er.educause.edu/articles/2020/9/bichronous-onlinelearning-blending-asynchronous-and-synchronous-online-learning> (дата звернення 07.09. 2021).
5. Jesslyn Nicole Farros Online Learning: The Effect of Synchronous Discussion Sessions in Asynchronous Courses, PhD dissertation, Endicott College, 2019.
6. Noura Badawi Undergraduate Student Attitudes Towards Synchronous Events in Online Instruction, PhD dissertation, Argosy University/Phoenix, 2017.
7. Rachel C. Fowler Effects of Synchronous Online Course Orientation on Student Attrition, PhD dissertation, University of South Carolina, 2019.
8. Robert Zotti The Implementation of Web Conferencing Technologies in Online Graduate Classes, PhD dissertation, Stevens Institute of Technology, 2017.

Тарасенко А. І.

Студентка групи П-21,
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна

Щербаченко В. О.

к.е.н., доцент
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна
ORCID: 0000-0002-4570-3389

ТРАНСФОРМАЦІЯ В ОСВІТІ, ВИКЛИКАНИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЮ ВІЙНОЮ: ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ КРАЇНИ

З початком нового етапу війни освітня система України зазнала серйозних змін. В Україні зруйновано понад 390 навчальних закладів, серед них школи, ПТУ, технікуми та університети [1]. Багато студентів були змушені залишити свої домівки та навчальні заклади, щоб продовжити навчання за кордоном. Головним завданням Міністерства освіти і науки (МОН) України стало забезпечення безпеки осіб, що навчаються в новому навчальному році. З 24 лютого українці змушені тікати від війни – у центральні та західні регіони України та закордон. Мільйони людей отримали статус внутрішньо переміщених осіб, мільйони стали біженцями. За останніми даними ООН (у серпні-вересні), кількість біженців та внутрішньо переміщених осіб, які виїхали зі сходу та півдня країни, зростає через активні бойові дії. А кількість українських біженців, зареєстрованих у Європі, наразі перевищила 7 мільйонів осіб. У МОН повідомили, що на початок нового навчального року майже 492 тисячі дітей шкільного віку перебували за кордоном під тимчасовим захистом країн ЄС. Понад 3,5 тисячі вчителів повернулися в Україну і продовжують викладати, але ще 13 тисяч перебувають за межами країни [2]. З початком повномасштабного вторгнення МОН наказало призупинити освітній процес на два тижні. Зовнішнє незалежне тестування було вирішено замінити на національний мультипредметний тест, тим самим максимально убезпечити випускників. Було вирішено проводити екзамен з трьох предметів, а саме української мови, історії України та математики, відповідно до постанови міністра освіти тестування здійснювалося в один день і займало 80 хвилин [3]. Проводження вступних іспитів стало важливим кроком для збереження інтелектуального капіталу країни і забезпечення країни першокурсниками. Для абітурієнтів з зони бойових дій було надано пільгу при вступі.

Велика кількість переселенців і бажання МОН зберегти здобувачів освіти стали однією з причин введення дистанційної форми навчання, обов'язкової чи за вибором, що дозволило забезпечити рівний доступ до навчання. На деяких територіях в залежності від безпекової ситуації проведення дистанційного навчання було також неможливим. МОН спільно з компанією «Google Україна» створили Всеукраїнський онлайн-розклад,

запустивши проєкт «Навчання без меж», в рамках якого здійснюється трансляція уроків до учнів 5-11 класів [4].

Надзвичайна потреба полягала в тому, щоб підтримати студентів, щоб для успішного завершення 2022 навчального рік. Близько 86% шкіл в Україні офіційно відновили заняття, але майже виключно за допомогою онлайн/дистанційних методів. Понад 91000 учнів-переселенців перезарахувалися до шкіл за місцем тимчасового проживання (особливо у Львівській області). Існують різноманітні онлайн-навчальні ініціативи для збереження доступу до освіти під час війни як для студентів в Україні, так і для студентів-біженців за межами України, хоча існують значні прогалини в охопленні. Проводяться опитування щодо оцінки потреб.

Університети мають відносно краще охоплення, за ними йдуть школи (5-11 класи), які мають доступ до електронної платформи дистанційного та змішаного навчання. Хоча середній щоденний трафік зріс у 20 разів з початку війни, онлайн-платформа є статичною, і багато вчителів не використовують її регулярно, оскільки вона пропонує мало можливостей для прямої взаємодії учень-викладач. Для дітей молодшого віку (від дошкільного віку до 4-го класу) значно менше онлайн-контенту і багато вчителів не використовують його регулярно, оскільки він пропонує мало можливостей для прямої взаємодії учень-викладач.

Отже, в нових реаліях країна успішно адаптується до навчального процесу в умовах війни. Вжито всіх необхідних заходів як на дистанційному, так і на очному навчанні. Взимку очна форма навчання виявилася більш надійною через відключення світла, але не варто забувати про ризики ракетних ударів. Звісно, кожний заклад освіти забезпечений бомбоховищем, але і воно не гарантує повної безпеки. Україна потерпіла чималих втрат в населенні і це стало ще однією причиною падіння економіки. І зважаючи на це, трансформації в освіті відбулися в правильному і продуктивному руслі, принаймні для того, щоб українців мати змогу навчатися однаково мовою, хоч і дистанційно¹.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. У МОН розповіли, скільки шкіл та вишів зруйновано обстрілами РФ. Слово і Діло. URL: <https://www.slovodilo.ua/2022/12/09/novyna/suspilstvo/mon-rozpovily-skilky-shkil-ta-vuziv-zrujnovano-obstrilamy-rf> (дата звернення: 15.02.2023).
2. Education in Ukraine: 8 Months of War. Профспілка працівників освіти і науки України. Профспілка працівників освіти і науки України. URL: <https://pon.org.ua/info-english/engnews/9818-education-in-ukraine-8-months-of-war.html> (дата звернення: 15.02.2023).
3. Про організацію та проведення у 2022 році національного мультипредметного тесту. Освіта.UA. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/86449/ (дата звернення: 12.02.2023).
4. Організаційна трансформація діяльності сфери освіти в умовах воєнного стану. *Освіта України в умовах воєнного стану*. Київ, 2022. С. 16–18.

¹ Дослідження виконано за кошти бюджету Міністерства освіти і науки України, передбаченого на тему дослідження «Моделювання освітніх трансформацій у воєнний час для збереження інтелектуального капіталу та інноваційного потенціалу України» (№ДР 0123U100114)

Гнілокозова П. О.

Студентка групи П-21,
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна

Щербаченко В. О.

к.е.н., доцент
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна
ORCID: 0000-0002-4570-3389

ПОШУК ШЛЯХІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИМУШЕНОГО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ ТА СТУДЕНТІВ

На сьогоднішні день міністерства освіти усіх країн світу вимушені адаптуватись та перелаштовувати свою роботу на дистанційний режим у зв'язку з нестабільністю зовнішнього середовища та ситуації у світі. Пандемія коронавірусу змусила багатьох освітян адаптувати організацію освітнього процесу і забезпечити дистанційну форму навчання. Втім війна в Україні внесла нові корективи у навчання. Повітряні тривоги, бойові дії та інші причини, які пов'язані з війною змушують керівництво закладів освіти розроблювати інший план навчання і підлаштовуватися під нестабільну ситуацію в країні.

Дистанційне навчання – це спеціальна форма навчання, яка відбувається за допомогою комп'ютерних та телекомунікаційних технологій, які саме і забезпечують співпрацю та комунікацію викладача та студента, школяра. Дистанційне навчання включає у себе сукупність наступних заходів:

- надання учням учбового матеріалу через технологічні комунікації;
- знаходження засобів контролю успішності учня;
- інтерактивна співпраця викладача та учня;

Але у такої форми навчання існують і певні труднощі, а саме:

- нестабільність мережі Інтернет та нестабільність електромережі (особливо під час агресії зі сторони російської федерації);
- ризик необ'єктивного оцінювання студентів та школярів у зв'язку зі складністю контролювати роботу;
- ризик академічної недобросовісності;
- відсутність «живої» комунікації між викладачем та студентом, школярем [1. с. 3].

Для подолання даних труднощів заклади освіти постійно працюють над новими методиками викладання. Наприклад, подолання труднощів нестабільності мережі Інтернет та нестабільності електромережі здійснюється шляхом запису занять та врахування викладачем умов, у яких перебуває студент або школяр.

Для удосконалення вимушеного дистанційного навчання треба оцінити якість освіти у нинішніх умовах. Перш за все, треба зрозуміти чи

актуальна інформація та чи можна працювати з нею на практиці, це потрібно для того, щоб дистанційна освіта була корисна та якісна. Окрім цього, потрібно працювати над оформленням навчальних матеріалів (лекції, презентація, сайти). Це необхідно для того, щоб учень візуально краще сприймав інформацію і формував загальне враження про викладача та результативність самого навчання. Також безсумнівно треба працювати над поданням і стилем викладання матеріалу, адже це ключ до зацікавленості студентів і, особливо, школярів.

Довгострокове дистанційне навчання повинне відбуватися з використанням спеціальних онлайн платформ. Потрібно це для комфорту викладача та студента (школяра). Використовуватись можуть такі платформи, як Moodle, Google Classroom, або ж заклад освіти може користуватись власною розробленою навчальною платформою, такою, як MIX SumDU у Сумському державному університеті. Також забезпечити різноманітність навчання і зацікавити студентів, школярів педагогу допоможуть різноманітні проєктні або дослідницькі завдання, до того ж більша частина такого завдання робиться асинхронно. Одним із різновидів такого навчання є технологія «перевернутий клас», яка передбачає надання студентам, школярам матеріалу для самостійного вивчення перед заняттям: це можуть бути відео, розбір проблемних ситуацій, опрацювання навчального тесту тощо [2].

Отже, як підсумок можна сказати, що міністерства освіти постійно шукають шляхи удосконалення дистанційної освіти і підлаштовуються під ситуацію у світі. Розвиток вимушеного дистанційного навчання в системі освіти повинен відбуватися відповідно до викликів зовнішнього середовища. Актуальним напрямом роботи наразі є: аналіз стану дистанційної освіти в теорії та на практиці; знаходження індивідуальних методів викладання; удосконалення над подачею та стилем викладання; розроблення нового плану завдань та мотивування учнів за допомогою різноманітності завдань¹.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Олешко А. А., Ровнягін О. В., Годз В. Р. Удосконалення дистанційного навчання у вищій освіті в умовах пандемічних обмежень. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 1. – URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1936> DOI: 10.32702/2307-2156-2021.1.3 (дата звернення: 24.02.2023).
2. Якісне дистанційне навчання в умовах війни: поради директору школи. Державна служба якості освіти в Україні. URL: <https://sqe.gov.ua/yakisne-distanciynе-navchannya-v-umovakh/>. (дата звернення: 24.02.2023).

¹ Дослідження виконано за кошти бюджету Міністерства освіти і науки України, передбаченого на тему дослідження «Моделювання освітніх трансформацій у воєнний час для збереження інтелектуального капіталу та інноваційного потенціалу України» (№ДР 0123U100114).

Котенко С. І.

Асистент
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна
ORCID: 0000-0001-8684-0163

СУЧАСНІ МЕТОДИ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Динамічне зовнішнє середовище та реалії сьогодення вимагають від суспільства знаходження нових методик навчання та пошуку необхідних знань. Глобальна пандемія та війна в Україні змусили українське освітнє середовище масово переходити на дистанційне навчання та онлайн-технології. Освітняни почали використовувати як вже відомі засоби для онлайн-навчання, так і розробляти власні освітні платформи на базі шкіл та університетів.

Онлайн-навчання в освітніх закладах України може здійснюватися за допомогою комбінації статичних методів, таких як навчальні портали, сторінки в інтернеті, онлайн-підручники, прями веб-трансляції; та інтерактивні методи, такі як онлайн-дискусії, чати та відеоконференції [1].

В часи війни в Україні існують дві основні моделі онлайн-навчання: синхронне та асинхронне. Синхронне навчання вимагає, щоб усі учасники навчального процесу були присутні одночасно у віртуальному форматі, тоді як асинхронне електронне навчання цього не вимагає. Асинхронне навчання дозволяє навчатись в періоди повітряних тривог та відключень електроенергії [2].

Приклади синхронних методів електронного навчання, які використовуються українськими освітянами, включають використання онлайн-тестів (Google Forms), віртуальних класів (Google Classroom), технології веб-конференцій або інтерактивних спільних дошок [2].

В українських закладах вищої освіти широко використовують системи управління онлайн-навчанням. Ці потужні пакети програмного забезпечення забезпечують цифрове навчання шляхом адміністрування курсів електронного навчання, онлайн-іспитів та аналізу даних про успішність студентів [3]. Кілька прикладів таких платформ:

- Moodle;
- Canvas;
- Google Classroom;
- MIX (власна платформа СумДУ) [4];
- Elearning (власна платформа СумДУ) [5].

Соціальні медіа також надають корисні можливості для електронного навчання. Соціальні медіа стали популярним інструментом навчання частково тому, що такі сервіси, як Facebook, Twitter, YouTube і LinkedIn, є звичними для більшості інтернет-користувачів. Такі платформи підходять для об'єднання спільнот учнів і надання їм можливості ділитися

складниками електронного навчання. Користувачі Facebook, Telegram, Viber, LinkedIn можуть створювати групи для обміну інформацією та ідеями, а учасники груп можуть вільно спілкуватися про спільний матеріал. Користувачі YouTube можуть безкоштовно публікувати та отримувати доступ до освітнього контенту на YouTube, а також коментувати та оцінювати відео.

Українські учні також можуть користуватися масовими відкритими онлайн-курсами в Інтернеті. Досить часто такі курси створюються за зразком передових університетів, таких як Гарвард і Єль, що чудово підходить для учнів, які хочуть отримати якісне безкоштовне навчання з певної теми. Користувачі можуть увійти на веб-сайт і зареєструватися на певний курс. Деякі популярні платформи з онлайн курсами:

- Coursera;
- edX;
- Udemy;
- Prometheus.

Зараз онлайн-навчання переживає свій розквіт, багато закладів освіти розробляють власні платформи для більш зручного навчального процесу. В Україні онлайн-навчання дало змогу не призупиняти навчальний процес як у школах, так і у закладах вищої освіти. Електронні навчальні ресурси стали тим засобом, який зберіг українську освіту та дає надію на світле майбутнє нашої нації¹.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Толочко С. В. Цифрова компетентність педагогів в умовах цифровізації закладів освіти та дистанційного навчання. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки.* 2021. 13(169). С. 28-35.
2. Мар'єнко М., Сухіх А. Організація навчального процесу у ЗЗСО засобами цифрових технологій під час воєнного стану. *Український Педагогічний журнал.* 2. 2022. С. 31–37. DOI:<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-31-37>.
3. Мала І. Дистанційне навчання як дієвий інструмент управлінської освіти. *Вчені записки Університету «КРОК».* 2(66). 2022. С. 132–151. DOI:<https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-66-132-151>.
4. MIX - середовище змішаного навчання в СумДУ. Сайт URL:<https://mix.sumdu.edu.ua/>
5. Платформа Elearning: навчальні ресурси СумДУ. Сайт URL:<https://elearning.sumdu.edu.ua/>

¹ Дослідження виконано за кошти бюджету Міністерства освіти і науки України, передбаченого на тему дослідження «Модельювання освітніх трансформацій у воєнний час для збереження інтелектуального капіталу та інноваційного потенціалу України» (№ДР 0123U100114).

Ріпей М. В.

к.ф.н., доцент
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
м. Львів, Україна
ORCID: 0000-0001-6040-3539

ІНТЕРАКТИВНА ВЗАЄМОДІЯ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

З метою підготовки компетентних журналістів, які корелюватимуть із сучасним інноваційним суспільством, у процес вивчення журналістико-кознавчих дисциплін впроваджуються нові методики і технології. Вони дають змогу викладачам і студентам взаємодіяти на відстані, забезпечуючи інтерактивну комунікацію. Це особливо важливо під час дистанційного навчання, коли, зважаючи на воєнний стан, значна кількість студентів змушена перебувати за кордоном.

У процесі дистанційної освіти важливо застосовувати такі методи навчання, «які стимулюють студента до самостійної наполегливої творчої роботи, спрямовують на розвиток критичного мислення, пошук знань, що дозволяє підняти освітній процес до рівня активної соціальної співтворчості» [1, с. 114].

Під час вивчення дисциплін «Редагування в засобах масової інформації», «Редагування наукового тексту», «Редакторський практикум», виконуючи домашні завдання, на лабораторних заняттях студенти працюють з текстами, набуваючи основних навиків редагування.

У процесі роботи з текстами застосовуємо режим редагування в Microsoft Word, завдяки якому можна вносити правки, додавати примітки, зокрема посилання на правопис, словники, довідники тощо. Оскільки в режимі редагування видно всі виправлення, то студенти мають змогу продемонструвати і проаналізувати свої відредаговані варіанти, уточнити, що варто було змінити, виправити чи вилучити. Водночас, аналізуючи внесені студентами правки у режимі редагування в Microsoft Word, викладач може виокремити і продемонструвати типові помилки, яких припустилися студенти, щоб на них зосередити особливу увагу [2].

Також редагуємо PDF-файли на Google Docs, що дає змогу організувати ефективну взаємодію студентів лабораторної групи. Адже над одним документом є можливість працювати кільком студентам одночасно, незалежно від їх місцезнаходження, додавати коментарі та пропозиції, уточнювати, узгоджувати зміни, переглядати історію змін. Водночас вичитуємо верстку, перевіряючи орфографію і пунктуацію, переноси, щоб не було «висячих» рядків, уніфікуємо подання одиниць вимірювання, лапок, чисел і знаків у тексті. Уважно перечитуємо заголовки і колонтитули, зміст, перевіряємо нумерацію таблиць і рисунків, відповідність посилань на них, якість фотографій, які за потреби замінюємо, збільшуємо або зменшуємо. Опрацювання файлів на Google Docs дає змогу сту-

дентам під час дистанційного навчання взаємодіяти як єдиний редакційно-видавничий механізм, в якому співпрацюють автори, редактори, технічні редактори, художники, верстальники, коректори.

Сучасні інформаційні технології значною мірою впливають на розвиток освіти, дають змогу поєднати теоретичні і практичні аспекти редагування, налагодити співпрацю викладача і студентів як рівноправних освітніх партнерів. І у майбутньому сприятимуть досягненню вищого рівня дистанційної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абакумова О. О. Феномен дистанційної освіти: монографія / За заг. ред. А. А. Мельниченка. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2021. 212 с. URL: <https://ela.kpi.ua> (дата звернення: 10.03.2023).
2. Ріпей М. В. Візуалізація як інструмент інтенсифікації навчального процесу. Актуальні проблеми сучасної науки, розвитку технологій та менеджменту: збірник тез доп. III Міжнар.наук.-практ. конф.; за заг. наук. ред. д.-ра екон. наук, доц. А. В. Савіцького. Хмельницький, 2023. С. 210–212. URL: <https://hpk.edu.ua/uploads/2023/02/Maket-Zb.-nauk.-prats-HPK> (дата звернення: 10.03.2023).

Харламов М. І.

д.і.н., професор,
завідувач кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін,
Національний університет цивільного захисту України,
м. Харків, Україна
ORCID 0000-0002-5289-0290

Чиркіна М. А.

к.т.н., доцент,
заступник начальника кафедри спеціальної хімії та хімічної технології,
Національний університет цивільного захисту України,
м. Харків, Україна
ORCID 0000-0002-2060-9142

ДО ПРОБЛЕМ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

З 2004 року в Національному університеті цивільного захисту України (НУЦЗ України) впроваджена дистанційна форма навчання. Дистанційна форма освіти інтегрує в собі переваги традиційних форм - денної та заочної: дозволяє вчитися в будь-якому місці і в будь-який зручний час - як в заочній формі, і дає можливість спілкуватися з викладачами - як в денний. В університеті дистанційну форму переважно використовують два напрямки навчальної діяльності - спеціальне навчання на курсах підвищення кваліфікації та довузівська підготовка. В НУЦЗ України запроваджено мережевий вид дистанційного навчання - навчання через інтернет.

Навчання проходить за індивідуальними календарними планами відповідно до навчальної програми, що затверджуються щорічно. Навчальні матеріали доступні в інтернеті в будь-який час доби. Курс структурований за темами. Кожна тема містить теоретичний матеріал, практичні завдання, тести для контролю знань, контрольні роботи. Закінчивши навчання, за умови успішного проходження тестів і виконання всіх контрольних робіт, слухач повинен приїхати в університет для складення іспиту. Іспит складається особисто слухачем безпосередньо у вищому навчальному закладі. Протягом всього навчання куратор навчання (людина, що супроводжує та організовує процес дистанційного навчання) постійно спілкується зі слухачами, відповідає на питання, організовує спілкування з викладачами, контролює хід навчання. Викладачеві можна задавати питання по електронній пошті, в реальному режимі за допомогою різного роду програм спілкування, таких як ісq, skype, viber, telegram тощо, можливо також спілкування в телефонному режимі. На деяких курсах є такі види занять як он-лайн семінари. Це заняття в реальному часі реалізовані на основі технології чату. На таких заняттях слухачі мають можливість обговорити актуальні питання з досліджуваної теми з викладачем. Науково-педагогічні працівники НУЦЗ України

працюють над впровадженням нових технологій в навчальні матеріали. Зараз розробляються якісно нові навчальні матеріали – відео лекції, що створюють ефект реальної присутності на лекції. Дистанційні курси мають різні статуси: є комерційні, є відкриті (безкоштовні). Для навчання на комерційних курсах необхідно ознайомитися з умовами навчання, виконати їх, зареєструватися, і можна отримати доступ до матеріалів курсу. Для навчання на відкритих курсах - достатньо зареєструватися і отримати доступ до матеріалів курсу. Для навчання на дистанційних курсах Національного університету цивільного захисту України необхідно мати електронну поштову скриньку і можливість безперебійної роботи в мережі інтернет.

З початком карантину у 2020 році розпочалося активне використання технологій ZOOM та Moodle [1]. З початком повномасштабної російської агресії проти України у 2022 році використання дистанційних технологій в НУЦЗ України активізувалося та продовжує вдосконалюватися.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Система дистанційного навчання НУЦЗ України <http://moodle.nuczu.edu.ua/> (дата звернення 17.03.2023).

Коваль Т. В.

к.с.-г.н., доцент,

Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID: 0000-0002-7132-5887

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Дистанційна освіта відкриває можливість здобуття освіти тим, хто перебуває на значній відстані від освітніх центрів. Якісно нові можливості самопідготовки та удосконалення знань надають нові інформаційні технології навчання. За умов інформатизації освіти сучасні форми організації навчального процесу ґрунтуються на використанні інформаційно-комунікаційних технологій. Використання інформаційних технологій дає змогу індивідуалізувати процес навчання і відводити на цей процес необхідну кількість часу.

Використання інформаційно-комунікативних технологій в дистанційній освіті сприяє впровадженню в педагогічну практику педагогічних розробок, що дає змогу інтенсифікувати навчальний процес та створювати можливості доступу здобувачів вищої освіти до переважно необмеженого обсягу інформації та її аналітичної обробки, підсилувати інтелектуальні можливості студентської молоді, створювати умови для оптимізації їхньої пізнавальної діяльності [2, с. 346-350]. Як засіб навчання інформаційні технології мають такі дидактичні можливості: формування науковості навчання; інтенсифікація процесу навчання; здійснення активних методів навчання; сприяння мотиваційній стороні навчання; здійснення систематичного та об'єктивного контролю знань і вмінь студентів.

Комп'ютер у навчальному процесі не механічний педагог, а засіб, що посилює та розширює можливості навчальної діяльності викладача. Це означає, що в умовах комп'ютеризації навчання роль педагога зростає, оскільки він визначає організаційно-методичну структуру і зміст всього навчання. Саме він організує роботу та виділяє комп'ютеру абсолютну конкретну функцію в конкретний момент [1, с. 6-14]. Концепція комп'ютерного навчання базується на принципах автономії процесу пізнання. Її реалізація допускає нове поєднання навчання і контролю з розвиненим компонентом взаємної відповідальності здобувачів вищої освіти і викладачів.

Комп'ютер може бути використаний у навчальному процесі як у навчальній діяльності, де його можливості дуже широкі – від довідника до моделювання конкретної ситуації – так і в управлінні навчальним процесом, де він є сучасним могутнім засобом отримання зворотного зв'язку: здобувач – комп'ютер – викладач. Він дозволяє індивідуалізувати самостійність навчання, де може бути реалізована манера засвоєння, відпрацювання інформації, а також манера спілкування кожного окремого

здобувача вищої освіти, при цьому комп'ютер активно включає його в навчальний процес, звертає увагу на найбільш важливі аспекти матеріалу, що вивчається, розширює набір навчальних завдань, які застосовуються

Інформаційна підтримка освітнього процесу в умовах дистанційного навчання включає використання баз даних і знань з навчальною метою. Дедалі більшого поширення набувають електронні бібліотеки – бази даних освітньої інформації, автоматизованих навчальних курсів, електронних підручників, телекомунікаційних технологій; з навчальною метою використовується мережа Інтернет. Це відкриває нові можливості для здобувачів вищої освіти: відзначається підвищення інтересу до навчання, а відтак і підвищення рівня успішності; допомагає здобувачам запам'ятати інформацію, скористатися логічними операціями аналізу, порівняння тощо.

Нові інформаційні технології навчання дозволяють підвищити якість навчання здобувачів вищої освіти з урахуванням їх індивідуальних психологічних і фізіологічних особливостей. У цьому виявляється свого роду гуманізація навчання, оскільки знання і вміння можуть бути отримані в комфортніших для здобувачів умовах.

Освітній процес в умовах дистанційного навчання необхідно організовувати, використовуючи інноваційні підходи, з урахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій навчання та орієнтувати його на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності, швидкої адаптації до змін в умовах ринкової економіки.

Нові засоби навчання і нові інформаційні технології вимагають високого ступеня підготовленості, навченості і готовності викладачів застосовувати різні досягнення інформаційних технологій у процесі навчання. Прогнозованими результатами використання інформаційних технологій у навчальному процесі в умовах дистанційного навчання є формування системи знань, умінь і навичок здобувачів вищої освіти, а також досягнення запланованих результатів навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Биков В.Ю. Моделювання навчального середовища сучасних педагогічних систем. *Вісник Академії дистанційної освіти*. 2004. № 2. С. 6-14.
2. Потерлевич Н.Ф. Проблеми використання інформаційно-комунікативних технологій у практиці підготовки фахівців. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. пр.* Вип. 40. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2014. С. 346-350.

Годованюк А. В.

Викладач,
ВСП Кам'янець-Подільський фаховий коледж
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID: 0000-0001-7151-5683

Гончарук К. В.

Студентка,
Київська муніципальна академія естрадного та циркового мистецтва,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-8450-5238

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Дистанційну форму навчання, що є частиною цифрової освіти, в Україні можна віднести до дидактичних категорій, які не мають чіткого визначення. Це передовсім обумовлено відсутністю єдиної концепції цієї системи у зв'язку з тим, що донедавна вона широко не використовувалася. Наразі ж погляди стосовно дистанційного навчання поляризуються. Частина дослідників його вважають універсальною формою отримання освіти, спроможною замінити традиційні методи, інші ж сприймають лише як допоміжний засіб передачі навчальної інформації здобувачам освіти [2, с. 113].

Цифрова освіта – це першочергово дистанційні освітні технології, які можна використовувати в традиційному процесі навчання для того, щоб підвищити якість освіти, проте доцільніше їх використовувати у межах саме дистанційного навчання.

За допомогою сучасних комп'ютерних телекомунікацій можна забезпечити більш ефективну передачу знань та доступ до різних типів навчальної інформації у порівнянні з традиційними методиками і практиками [5, с. 321].

Дистанційна форма навчання відрізняється деякими перевагами в порівнянні зі стандартними методами отримання знань. Передовсім варто відзначити значну інформативність електронної освіти, її доступність для більшої кількості громадян та економічну ефективність застосування. Крім того, дистанційна форма навчання може здійснюватися при мінімальних затратах енергії на засвоєння матеріалу, при цьому будучи мобільною й комфортною у порівнянні з традиційними методами. З цих причин групі заняття в аудиторіях поступово відходять у минуле, змінюючись лекціями через відеозв'язок. Цьому сприяли, в тому числі, і обмеження у зв'язку з пандемією коронавірусної інфекції. Подібна ситуація спостерігається не тільки в Україні, але й у багатьох інших країнах світу [4, с. 193].

Серед переваг електронної освіти також варто виділити й деякі інші важливі фактори, такі як більша можливість індивідуалізації навчання,

вибір оптимального темпу та швидкості засвоєння знань, вища якість контролю через використання модульної системи та досить ефективне тестування здобувачів освіти. Попри те, що дистанційна освіта не є варіантом заочного навчання, в ідеальних умовах без обмежень у вигляді неможливості відвідування закладу вищої освіти, найбільш доцільно її впроваджувати передовсім у заочних відділах університетів [5, с. 319].

Перспективність напрямку розвитку дистанційної форми навчання обумовлена тим, що освіта є великою системою, функціонування якої неможливе без використання новітніх комп'ютерних та телекомунікаційних технологій, що допомагають зберігати, опрацьовувати, передавати і подавати інформацію [1].

Завдяки електронній освіті здобувачі освіти отримують доступ до нетрадиційних джерел інформації. Вона значно підвищує ефективність самостійної роботи, формує творчі здібності, а також сприяє пошуку і закріпленню професійних навичок. З боку викладачів дистанційне навчання допомагає у застосуванні концептуального моделювання явищ та процесів [3].

Електронна освіта в Україні та світі з часом буде розвиватися на фоні удосконалення технологій і зміни теперішніх методів викладання. Серед актуальних напрямів подальшої роботи можна відзначити аналіз практики застосування дистанційного навчання та роботи закладів вищої освіти у новій формі.

Отже, сучасна освіта повинна мати на меті підготовку фахівців, котрі будуть вільно орієнтуватися у світового інформаційному просторі, шукати, обробляти та зберігати потрібну їм інформацію, володіти відповідними знаннями і навичками, а також використовувати новітні комп'ютерні технології.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. К.: Знання України, 2015. 804 с.
2. Кремень В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). К.: Грамота, 2018. 216 с.
3. Перспективи освітньої системи України на ринку міжнародних освітніх послуг. Аналітична записка URL: <http://old.niss.gov.ua/>
4. Самолюк Н., Швець М.Актуальність і проблемність дистанційного навчання. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 1.1. С. 193.
5. Шахіна І.Ю., Лазнюк Д.С. Інтенсифікація освітнього процесу з використанням on-line засобів. *Фізико-математична освіта: науковий журнал*. 2017. Випуск 4(14). С. 318 – 323.

Мельник В. А.

Аспірантка,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
м. Ізмаїл, Україна

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ НАВИЧОК ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Процес навчання у закладі вищої освіти змінюється відповідно до соціальних потреб суспільства, згідно з його пріоритетними цілями та завданнями. Соціальні виклики сьогодення вимагають перебудови освітнього процесу. Відтак практична мета сучасної освіти має реалізуватися таким чином, щоб навчальна діяльність здійснювалася паралельно з засвоєнням практичних навичок майбутніх фахівців [3].

Вищезазначене дозволяє припустити, що важливим протиріччям освітнього процесу сьогодні можна вважати те, що проголошені практичні цілі навчання передбачають оволодіння методичними знаннями як засобом діяльності, але часто не реалізуються на практиці через домінування спрямованості на відтворюючу діяльність і вміння будувати за аналогією, а не вирішувати нові завдання із використанням творчого потенціалу, що свідчить про недостатню задіяність саме особистісних творчих ресурсів студентів.

Останніми роками питання діяльності вихователів у пізнавально-розвивальному середовищі закладів дошкільної освіти привертає все більшу увагу. Вивчення цього складного процесу перебуває на стадії серйозних теоретичних досліджень. Однак це питання залишається сьогодні вкрай актуальним і потребує особливої уваги [2].

Загальновідомо, що проблема створення пізнавально-розвивального середовища, відповідного специфіці вихованців, профільної спрямованості ЗДО, умовам і ресурсам закладу, є однією з важливіших, особливо сьогодні, після тривалого карантину через пандемію і за умов воєнного стану в Україні. Однак слід зазначити, що саме від професійної компетентності фахівця-вихователя ЗДО, від його практично-методичної обізнаності, вмінням формувати і розвивати таке середовище для конкретного контингенту дітей, залежить успішність позитивної соціалізації дітей дошкільного віку, а також і першокласників.

Важливість означеної теми важко переоцінити, особливо у контексті домінант методичного підходу, який активно досліджується сучасною науковою спільнотою (Н. Бібік, В. Болотов, І. Зимня, Дж. Равен, О. Кошіль, А. Хуторський та ін.).

Мета статті – висвітлити своєрідність професійної підготовки майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти в умовах закладу вищої освіти до формування методичних навичок у пізнавально-розвивальному середовищі, охарактеризувати деякі параметри методич-

ного сервісу успішної професійної підготовки студентів в означеному напрямі майбутньої фахової діяльності.

Намагаючись удосконалити професійну підготовку майбутніх педагогів дошкільних закладів шляхом системного підходу до супроводу, насамперед, їх професійних норм і предметно-психологічного навчального циклу професійно-вибіркових навчальних дисциплін, необхідно акцентувати на використанні принципу студентоцентризму [1]. Тому в процесі викладання нормативних курсів «Педагогіка», «Педагогічна творчість» та дисциплін вільного вибору, де здобувачі можуть вільно обирати предмети, зорієнтовані на формування у майбутніх фахівців професійних компетентностей, оволодіння методами та прийомами для всебічного розвитку дітей дошкільного віку, особливу увагу слід сфокусувати на особистості студента як суб'єкта особистісно-професійного розвитку, активного учасника освітнього і культурно-мистецького процесу.

Сучасна освіта, в якій фундаментальне значення мають методичні навички, традиційно реалізується через впровадження багаторівневої системи навчально-пізнавальних завдань. Студентів заохочують мислити в контексті виконання цих завдань для реального занурювання в подальшу професійну діяльність. Наш досвід у цьому плані підтвердив, що, дійсно, більшої ефективності набувають саме процеси самореалізації студентів, які вмотивовані набути здатність формувати навички до діяльності у пізнавально-розвивальному середовищі закладу дошкільної освіти, але передусім в якості суб'єкта творчої діяльності [4].

Як засвідчує практика, що склалась на педагогічному факультеті Ізмаїльського державного гуманітарного університету (спеціальність 012 «Дошкільна освіта»), одним із параметрів формування навичок методичної підготовленості майбутніх вихователів до означеного сегменту професійної діяльності доцільно вважати ще й методичний супровід таких процесів, як систематизація знань, умінь і навичок студентів, уміння вибудовувати педагогічну дію, спираючись на результати діагностики явищ, на які вона спрямована. Принагідно зауважимо, що методичне спрямування, націлене, перш за все, на вміння створювати пізнавально-розвивальне середовище, і лише потім діяти у ньому, при цьому активно задіюючи дошкільників, де домінуючою виступає ідея залучення дітей передшкільного віку до активної діяльності. Так, що під час дистанційного навчання для освоєння методичних навичок було використано кейс-метод, семінари-дискусії, імітаційно-рольове моделювання педагогічних ситуацій, проблемні лекції-бесіди та ін.

У нашому досвіді ефективною виявилася практика складання студентами презентацій-досягнень. Відтак систематизується апробований практико-орієнтований матеріал, наприклад, створення пізнавально-розвивального середовища для дітей старшого дошкільного віку, де вдало поєднано навчальну та ігрову зони, що виступає формою засвоєння дитиною шкільного досвіду в ігровій формі.

Отже, у процесі підготовки до професійної діяльності особлива роль належить саме розвитку у майбутніх фахівців методичних навичок ді-

яльності у пізнавально-розвивальному середовищі, що виступає важливим сегментом професійної діяльності вихователя, а відтак і складає мету підготовки майбутніх фахівців в умовах вищої школи й вимагає відповідного професійно вмотивованого, спеціального супроводу та є одним із провідних чинників професійного саморозвитку студентів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дошкільна освіта в Україні: Нормативно-правове регулювання / Упоряд. Л. Гураш, Т. Вороніна. Київ: Вид. дім «Шкільний світ»: Вид. Галіцина, 2006. 120 с
2. Керівництво дошкільним навчальним закладом: Інформативно-методичні матеріали на допомогу керівникові дошкільного навчального закладу / Упор.: Н. Майор, Ю. Манилюк. М. Марусинець, О. Тимофеева. Тернопіль: Мандрівець, 2006. 168 с
3. <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/605/0be/86b/6050be86b4f68482865820.pdf>
4. [http://ru.osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/86206/.](http://ru.osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/86206/)

Литвин О. Г.

к.ф.-м.н, професор,
Харківський національний університет радіоелектроніки,
м. Харків, Україна
ORCID: 0000-0002-5524-2221

Манчинська Н. Б.

ст. викладач,
Харківський національний університет радіоелектроніки,
м. Харків, Україна
ORCID: 0000-0002-8855-4029

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ

Методичне забезпечення математичних дисциплін є дуже важливим аспектом дистанційного навчання, оскільки математика є однією з найбільш складних і абстрактних наук, що вимагає чіткого формулювання та пояснення теоретичного матеріалу, наочних прикладів та вправ для закріплення отриманого знання.

При дистанційному навчанні перед викладачами постають наступні завдання: забезпечувати студентам доступність навчальних матеріалів, використовувати різноманітні методи навчання, підтримувати взаємодію зі студентами в режимі реального часу, створювати мотивуюче навчальне середовище, сприяти розвитку їх навичок до самостійної роботи, проводити контроль за якістю навчання.

Враховуючи досвід проведення дистанційних занять з фундаментальних математичних дисциплін [1] на базі системи дистанційного навчання Moodle [2], автори використовують наступні компоненти методичного забезпечення, які розміщують на сторінці дисципліни.

1. Інструктивно-методичні матеріали, в яких подається інформація про зміст кожної лекції та кожного практичного заняття, перелік навчальних посібників для вивчення дисципліни, зміст індивідуальних завдань та контрольних заходів, систему оцінювання, зразки оформлення індивідуальних завдань. Роль таких інструктивно-методичних матеріалів в організації навчального процесу важлива, бо дає студенту повну інформацію про те, що він повинен виконувати в процесі навчання.

2. Інформація у сукупності про теми та дати проведення лекцій, практичних занять, дати здачі індивідуальних завдань, контрольних тестів. Ці матеріали наводяться після подання розкладу занять і мають виключно важливе значення для організації навчального процесу, бо студент, завдяки наведеній інформації, знає, коли проводяться вказані види занять і може заздалегідь планувати свій час для роботи над курсом.

3. Посилання на навчальні посібники та задачки, які є в електронному вигляді.

4. Конспекти лекцій з кожного розділу в електронному вигляді.

5. Матеріали, пов'язані із застосуванням системи комп'ютерної математики Mathcad.

6. Рекомендації до практичних занять з переліком номерів задач для кожного практичного заняття та домашніх завдань, посилання на зразки розв'язання подібних задач з вказанням відповідної глави, параграфа та номера прикладу у навчальних посібниках, зазначених у пункті 3.

7. Відеозаписи лекцій [3] та практичних занять [4], що особливо корисно при навчанні, яке може відбуватись в асинхронному режимі, якщо у студентів виникають перебої зі зв'язком.

8. Інформація про порядок подання на перевірку індивідуальних завдань з безпосередніми розрахунками та в системі комп'ютерної математики Mathcad.

9. Питання до іспиту.

Щодо пункту 3 зауважимо, що навчальні посібники та задачники розроблені колективом викладачів кафедри прикладної математики ХНУРЕ і є якісним навчально-методичним забезпеченням курсів. Вони пройшли апробацію і неодноразово перевидавались в різних видавництвах. Структура їх така, що має короткі теоретичні відомості, приклади розв'язання задач, завдання для самостійної роботи, індивідуальні завдання, зразки їх виконання, довідковий матеріал.

Щодо пункту 5, зауважимо, що система комп'ютерної математики Mathcad використовується при вивчанні математичних дисциплін, починаючи з першого семестру навчання. Це сприяє кращому засвоєнню та осмисленню курсу, є комп'ютерною підтримкою при виконанні індивідуальних завдань. Такий підхід забезпечує інтенсифікацію процесу навчання, підвищує навчально-пізнавальну активність студентів, сприяє формуванню ключових компетентностей як технологічних, так і математичних.

Окрім наведеного навчально-методичного забезпечення математичних дисциплін, студентам надається дистанційна підтримка. Вони мають можливість звернутися до викладача за допомогою, якщо виникають питання щодо навчального матеріалу. Комунікація відбувається через відеозв'язок, електронну пошту або іншим засобом.

Для проведення поточного та підсумкового контролю знань студенти виконують розрахункові індивідуальні завдання, а також проводяться тестування. Тести дають можливість оцінити знання одразу у великій кількості студентів.

Але є і недоліки у дистанційному оцінюванні знань. Можуть виникати технічні проблеми, такі як збої зв'язку, що може призвести до втрати часу або до того, що студент не зможе пройти оцінювання взагалі. Тоді проводиться повторне тестування. Також проблеми можуть виникнути через недобросовісність, бо складніше контролювати студентів під час проходження онлайн тестування, вони можуть отримати підказки, скористатися онлайн-калькуляторами або тест проходить інша особа. Для уникнення недобросовісного виконання, тестування проводиться

одночасно у всіх групах, які вивчають дисципліну. Підвищуються також вмогли до якості тестових завдань. Тестові завдання складаються таким чином, щоб неможливо було отримати відповідь простою підстановкою в онлайн-калькулятор. Це досягається введенням питань типу: за якого значення параметра справедливе те чи інше твердження. Таким чином у більшості завдань студенти отримують числову відповідь, яку вписують у відповідне поле [1].

Важливим є надання студентам зворотного зв'язку щодо їхньої роботи. Після тестування вони одразу отримують оцінку, інформацію про помилки. Викладач оцінює загальну картину та має можливість докладно вивчити результати кожного студента і надалі, проводити роботу над помилками, над недостатньо засвоєним матеріалом курсу, за необхідності вносити відповідні корективи в навчальний процес.

В цілому, методичне забезпечення математичних дисциплін при дистанційному навчанні має бути гнучким, інтерактивним та спрямованим на забезпечення максимального рівня засвоєння матеріалу студентами. Автори виклали свій досвід реалізації та втілення в навчальний процес вказаних пропозицій. Відзначаємо, що такий підхід безсумнівно підвищує якість підготовки фахівців.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Литвин О.Г, Манчинська Н.Б. Досвід використання інформаційних технологій з метою підвищення якості освіти при вивчанні математичних дисциплін // Міжнародна науково-практична конференція «Інформаційні технології та комп'ютерне моделювання»: зб. матеріалів (м. Івано-Франківськ. 15-16 грудня 2022 р). Івано-Франківськ: п. Голіней О.М., 2022. С. 18-20. URL: https://itcm.compsc.if.ua/2023/ITCM-22_Zbirnyk_final.pdf (дата звернення 20.03.2023).
2. Система дистанційного навчання Moodle «ХНУРЕ Дистанційне навчання». URL: <https://dl.nure.ua> (дата звернення: 20.03.2023).
3. URL: https://youtube.com/playlist?list=PLubd0_9XgxQ1AKNnW8-o8JuqveL-hCX_T (дата звернення 20.03.2023).
4. URL: https://youtube.com/playlist?list=PLubd0_9XgxQ1aSFxgse1BPVw8X-1kjtY (дата звернення 20.03.2023).

Barvinok V. Yu.

Ph.D. candidate,
Sumy State University
Sumy, Ukraine

ORCID: 0000-0002-2352-3272

IDENTIFICATION OF RISKS OF QUALITY LOSS IN HIGHER EDUCATION DURING FORCED DISTANCE LEARNING DURING WARTIME IN UKRAINE

With the beginning of the war in Ukraine, critical problems arose in the field of higher educational, related to the forced evacuation students and teachers. According to the UN data, over 8 million Ukrainian refugees have been registered on March 19, 2023 [6]. Moreover, the total number of damaged or destroyed educational institutions is already more than 3 127 objects, including 517 buildings of higher education institutions on March 14, 2023. On a top of that, according to the Analytical Center of Grinchenko University, 97.8% of students, teachers and staff of Ukrainian higher education institutions, who stayed in Ukraine, noted a deterioration in their psycho-emotional state with complaints of depression (84.3%), loneliness (51.8%), exhaustion (86.7%), and nervousness (84.4%) [2, p. 33]. As a result, distance learning became the most optimal source of gaining knowledge among students and communicate with teacher.

The “distance learning” is a learning method with cognitive activity between participants of the educational process, which occurs mainly through the mediated interaction of remote in a specialized environment that functions on the basis of modern psychological and pedagogical, information and communication technologies [5, p. 93]. In other words, distance learning is a way of obtaining knowledge using computer and modern information technologies without being tied to place and time. Distance education involves not only constant self-education and assimilation of knowledge, but include communication between teachers and students [3, p. 108]. In Ukraine, the key principles of organization of distance learning are determined by the Order No. 466 of the Ministry of Education and Science of Ukraine «Regulations on distance learning» adopted on April 25, 2013 [3, p. 108].

The rapid growth of transition from traditional to distance learning in Ukraine is due to the hostilities in Ukraine. Furthermore, in critical situations, e-learning is one of the few learning systems that are still available for the educational process. However, as a result of forced online education, its quality is lost quality of human capital due to insufficient development of this type of education. To improve level of distance learning, it requires review definitions «teaching quality», «learning quality» and «learning process quality» separately in the context of online education [3, p. 107]. Next step is identifying the risks of losing quality in higher education.

Based on these concepts, three groups of risks of loss of quality from distance learning were formed:

1) the risk of losing «quality of education» due to restricted financial and technology resources at universities, access to licensed programs and modern web resources, level of providing access points to the Internet and electricity;

2) the risk of losing «quality of teaching» due to lack of professional distance learning training for teachers and the not adapted methods of evaluations of the quality of learning the material by students;

3) the risk of losing «quality of learning process» due to the lack of full integration of educational content by students due to psychological exhaustions, limitation of knowledge of distance learning as a user, and low motivation.

The first group of risks are key because significantly influence on educational losses. Educational process is hard to plan completely due to long-term air strikes and power outages for several hours, the educational process in the conditions of military operations, including in safe territories. For example, teachers and students cannot conduct distance learning in a shelter during an air raid without electricity and high-quality Internet physically [4, p. 295]. As for distance education tools, a lack of a Ukrainian interface and Ukrainian-language instructions for their use is decrease efficiency of distance learning. In addition, the provision of modern devices, programs and web resources depends on financial resources of higher education institutions and financial ability of teachers and students to allow personal devices for autonomous teaching and studying (e.g. smartphones with long-living batteries, stable mobile Internet, etc.) [6, p. 98].

The second group of risks includes the important role of teacher in the distance learning system. During martial law, it is difficult for teachers to adapt and obtain new programs and web resources, because it requires to have skills and awareness in functions arsenal. In addition, not all teachers have the opportunity to conduct distance learning in synchronous mode with students as required [3; 6, p. 94].

The last group of risks includes the psychological and physical ability of students to study the educational material. During the hostilities in Ukraine, the quality of assimilation of audio and video information material for students may suffer due to problems with connecting to the Internet when joining online classes, timely completion of checkpoints. Distance education is not suitable for all students, as it depends on the ability to self-organize and the student's motivation. At the same time, young people have rethought the educational process and prefer to organize and implement of distance studying and expect loyalty, mutual understanding and feedback from teachers' side [6, c. 95].

The ways to overcome these risks include: 1) providing modern programs and web resources that can be used on various devices with minimal system requirements, increasing the level of information technology skills of both teachers and students, including in English, popularizing electronic and flexible learning; development of tools and approaches for teaching and a system of monitoring material learning in higher education institutions;

2) changing the concept of education and the role of the teacher as a consultant, rather than the main organizer of the educational process, and the development of recommendations for the creation of audio and video materials that are quickly and fully assimilated by students; 3) development of the concept of students as users of distance education, freedom of choice of subjects and the possibility of planning the student's personal workload, auxiliary tools for independent learning and involvement of employers in the formation of skills and knowledge of future specialists, which will provide additional motivation to students [3, p. 109; 4, p. 3; 5, p. 99].

Hence, the process of improving quality of distance learning should be continuous balance between quality of education, quality of teaching and quality of learning process in the paradigm of overcoming each group of risks separately, as well as its quality assessment with re-evaluation of new potential risks. These steps is important to reduce the losses of human development in wartime in Ukraine.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. 2022/2023 academic year in difficult conditions. Ombudsman, 2023. URL: <https://eo.gov.ua/2022-2023-navchalnyy-rik-u-skladnykh-umovakh/2022/10/21/>.
2. Nikolaev E., Riy H., Shemelynets I. Higher education in Ukraine: changes due to the war: an analytical report. Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University, 2023. 94 p.
3. Isayeva S. Changes in higher education institutions as a result of today's challenges. *Young scientist*, 2023. №1 (113). P. 107-110. DOI: 10.32839/2304-5809/2023-1-113-22.
4. Matviichuk L., Ferilli S., Hnedko N. Study of the Organization and Implementation of E-Learning in Wartime Inside Ukraine. *Future Internet*, 2022. №14 (295). P. 1-20. DOI: 10.3390/fi14100295.
5. Pokaichuk V., Nykyforova O., Komissarov S., Fursa V., Bakhchevan Y. Distance education in the higher educational institutions of the ministry of internal affairs. *Journal of Advanced Pharmacy Education & Research*, 2023. №13(1). P. 93-99. DOI: 10.51847/WptBj96hk9.
6. Ukraine Refugee Situation. Operational data portal, 2023. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

Косьмій О. М.

к.політ.н., доцент

ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

м. Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0002-6978-7716

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО НАПРЯМУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Суспільство висуває досить високі вимоги до сучасної людини. Професійна діяльність вимагає оволодіння не просто знаннями і вміннями, а й т.з. твердими і м'якими навичками, що включають як професійну компетентність, так і здатність налагоджувати процеси й ефективну комунікацію у професійній діяльності. Відповіддю на виклики сьогодення став перехід від знаннєвого до компетентнісного підходу в освіті.

Компетентнісний підхід закріплено в Законі України від 05.09.2017 №2145-VIII «Про освіту» [14], Законі України від 16.01.2020 №463-IX «Про повну загальну середню освіту» [15]. Якщо у сфері загальної середньої освіти усі необхідні компетентності, що мають сформуватися у здобувачів освіти зафіксовано у Державному стандарті початкової освіти [2] та Державному стандарті базової середньої освіти [1], то у сфері позашкільля вони сформульовані в освітній програмі закладу і деталізуються у навчальних програмах кожного гуртка або секції.

З метою визначення особливостей реалізації компетентнісного підходу у закладах позашкільньої освіти дослідницько-експериментального напрямку було проаналізовано 65 навчальних програм [3-12]. Ці є актуальними і на момент підготовки доповіді на їх основі організовано освітній процес у відповідних закладах позашкільньої освіти.

Варто звернути увагу, що переважна більшість програм підготовлена на основі компетентнісного підходу, що свідчить про завершальний етап переходу позашкільньої освіти від знаннєвої до компетентнісної парадигми в освіті.

Враховуючи особливості позашкільньої освіти, програми спрямовані на формування пізнавальної, практичної, творчої та соціальної компетентностей. Важливою складовою кожної навчальної програми є акцент на здобуття знань щодо особливостей проведення дослідження (визначення теми, мети, об'єкта, предмета, методів; оформлення тексту дослідницької роботи і представлення її результатів), отримання досвіду і навичок дослідницької роботи, а ціннісна складова реалізується при виборі теми дослідження і дотриманні принципів академічної доброчесності.

Дослідницька компетентність не виокремлюється у програмах, проте її елементи присутні під час формування пізнавальної (отримання відповідних знань і формування здатності до їх поглиблення й оновлення),

практичної (підготовка власного дослідницького проєкту), творчої (реалізація творчого підходу при вирішенні дослідницьких завдань), соціальної (налагодження ефективної взаємодії у групі, презентація результатів власного дослідження, ведення наукової дискусії). Відповідно можемо констатувати формування у вихованців дослідницької компетентності під час навчання у гуртках дослідницько-експериментального напрямку.

Значними викликами для освіти у цілому і для позашкілля зокрема стали: пандемія COVID-19 (і пов'язані із нею карантинні обмеження), а потім повномасштабна збройна агресія росії проти України. Це змусило змінити форму освітнього процесу на змішану, а деколи й на дистанційну. У проаналізованих програмах не вказано особливостей організації освітнього процесу за умов дистанційного навчання, тому педагогам доводилося самостійно шукати форми роботи і комунікації з вихованцями. Усі учасники освітнього процесу опановували нове програмне забезпечення, додатки, застосунки як для підтримки комунікації (сервіси з проведення онлайн-конференцій), так і для навчання (створення тестів, вікторин, навчальних ігор, інтерактивних завдань, вправ, робочих аркушів і книг тощо).

Значні труднощі виникали під час реалізації дослідницької складової навчальної програми, адже ускладнилася організація проведення самого дослідження. Якщо у галузі гуманітарних дисциплін спостерігався деякий поступ через надання безоплатного доступу здобувачам освіти з України до низки міжнародних ресурсів, то найбільш гострою була проблема проведення досліджень у гуртках і секціях природничого і технічного напрямів, оскільки необхідним був доступ до лабораторій і спеціального обладнання.

У впровадженні дистанційного навчання у закладах позашкільної освіти можна виокремити два етапи. Перший пов'язаний із карантинними обмеженнями, що полягали у неможливості очного навчання, а другий пов'язаний із широкомасштабною військовою агресією проти України, що характеризувався додатковим ускладненням навчання через наявність фізичної небезпеки, відсутністю зв'язку та електроенергії. Значна кількість вихованців була змушена тимчасово переїхати у більш безпечні регіони або виїхати за кордон, що ускладнювало комунікацію з науковими керівниками та звужувало можливості для дослідження.

Незважаючи на труднощі, з якими стикнулося позашкілля, запровадження дистанційної освіти дозволило максимально швидко відновити навчання.

Основними формами контролю засвоєння навчального матеріалу й сформованості компетентностей у позашкільній освіті дослідницько-експериментального напрямку є участь вихованців у конкурсах, змаганнях, наукових конференціях тощо.

У 2021/2022 навчальному році Національним центром «Мала академія наук України», який виступає координатором дослідницько-експериментального напрямку, було проведено понад 120 заходів змагаль-

ного та навчального характеру, де взяло участь понад 20 тис. учнів [13]. На III етап Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України було подано більше 1500 учнівських досліджень [13], що свідчить про ефективність застосування дистанційного форми навчання у кризових ситуаціях для реалізації завдань позашкільної освіти і формування в учнів необхідних компетентностей.

Отже, реалізація компетентнісного підходу та запровадження дистанційного навчання у закладах позашкільної освіти дослідницько-експериментального напрямку є сучасною та адекватною реакцією системи освіти на виклики сьогодення. Вони сприяють модернізації освітнього процесу, що включає зміст, форми роботи і засоби навчання. Ці заходи спрямовані на забезпечення якості позашкільної освіти, реалізації її завдань і сприяють профорієнтації та розкриттю здібностей учнівської молоді.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898: станом на 30.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16> (дата звернення: 19.03.2023).
2. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України 21 лютого 2018 р. № 87: станом на 06.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.03.2022).
3. Навчальні програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Математика. Фізика і астрономія / А. І. Азаренкова, О. А. Андреев, М. А. Віднічук та ін.; [відп. за вип. Т. В. Пещеріна]. – Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2021. – 74 с.
4. Навчальні програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Філософія та суспільствознавство / О. В. Боровець, Г. С. Зоря, А. А. Іващук та ін.; [відп. за вип. Т. В. Пещеріна]. – Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2021. – 136 с.
5. Навчальні програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Екологія та аграрні науки / О. О. Бедункова, В. О. Володимирець, Т. М. Колесник та ін.; [відп. за вип. Т. В. Пещеріна]. – Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2021. – 126 с.
6. Навчальні програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство / І. А. Астапенко, О. С. Тараненко, А. П. Краснящих та ін.; [відп. за вип. Т. В. Пещеріна]. – Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2021. – 94 с.
7. Навчальні програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Мовознавство. Історія / І. М. Іваненко, Д. В. Кудінов, В. О. Оліцький та ін.; [відп. за вип. Т. В. Пещеріна]. – Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2021. – 140 с.
8. Навчальні програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Науки про Землю / С. М. Бабійчук, В. А. Ворончук, Д. К. Жданов та ін.; [відп. за вип. Т. В. Пещеріна]. – Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2021. – 216 с.

9. Навчальні програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Технічні науки / М. С. Блощицин, О. І. Дзезинський, С. С. Ігнатова та ін.; [відп. за вип. Т. В. Пещеріна]. – Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2021. – 210 с.

10. Навчальні програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Хімія та біологія / О. І. Зеленський, О. П. Качоровська, С. Г. Кравець та ін.; [відп. за вип. Т. В. Пещеріна]. – Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2021. – 176 с.

11. Навчальні програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Економіка / Н. О. Адвокатова, Г. В. Верещагіна, Г. Ю. Міщук та ін.; [відп. за вип. Т. В. Пещеріна]. – Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2021. – 110 с.

12. Навчальні програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Комп'ютерні науки / В. О. Биков, І. В. Бичкова, Д. С. Гребенюк та ін.; [відп. за вип. Т. В. Пещеріна]. – Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2021. – 120 с.

13. Про організацію освітньої діяльності в закладах позашкільної освіти у 2022/2023 навчальному році: Лист Міністерства освіти і науки України від 27.07.2022 № 1/8507 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnoyi-diyalnosti-v-zakladah-pozashkilnoyi-osviti-u-20222023-navchalnomu-roci> (дата звернення: 19.03.2023).

14. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII: станом на 05.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 19.03.2023).

15. Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06.2000 № 1841-III: станом на 27.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення: 19.03.2023).

Мартинюк О. В.

к. п. н., доцент,
Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький, Україна
ORCID ID: 0000-0002-8973-5876

ЗАСОБИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ДИСТАНЦІЙНИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ

У закладах вищої освіти робота у віртуальному освітньому середовищі під час навчання іноземної мови стала звичною практикою, зумовленою переходом до дистанційного навчання внаслідок пандемії COVID-19 та російської агресії проти України.

Проблеми використання технологій онлайн-навчання розглядали вітчизняні та зарубіжні педагоги, зокрема: А. Бейтс [2], А. Базиленко [1], І. Іванова [1], Н. Кондукоцова [1], В. Кириленко [1], М. Манегре [5] та ін. Метою нашого дослідження є вивчення американського досвіду дистанційного навчання та виокремлення найбільш ефективних засобів та інструментів для оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти, які можна було б використати під час організації навчання іноземної мови за дистанційними технологіями.

З метою створення ефективного віртуального освітнього середовища застосовують низку онлайн-засобів та інструментів, до яких віднесемо: системи відеоконференцзв'язку, що дозволяють викладачам проводити заняття в реальному часі, взаємодіяти зі студентами, демонструвати екрани та використовувати віртуальні дошки (Zoom, Google Meet, Microsoft Teams, Skype); системи управління навчальною діяльністю – онлайн-платформи, які дозволяють викладачам створювати навчальні курси та керувати їх контентом, відстежувати навчальні здобутки студентів, забезпечувати ефективну комунікацію та швидкий зворотній зв'язок (Moodle, Blackboard, Canvas, Schoology); інструменти для відеозапису та демонстрації екрану (Camtasia, Snagit, Screencast-O-Matic, Loom); інтерактивні дошки, які дозволяють викладачам писати, малювати та керувати об'єктами в режимі реального часу (Microsoft Whiteboard, Google Jamboard, SMART Notebook); інструменти віртуальної реальності, які можна використовувати для створення віртуальних екскурсій, симуляцій та інтерактивних ігор (Google Expeditions, Nearpod VR, CoSpaces Edu); інструменти для кооперативного навчання, що дозволяють студентам працювати разом над проектами та завданнями (Google Docs, Slack, Trello, Asana).

Проаналізувавши досвід Колумбійського університету (США) [3] та Корнельського університету (США) [4], ми виділили кілька дієвих методів та інструментів для оцінювання успішності студентів у віртуальному освітньому середовищі. До основних методів такого оцінювання належать

рубрики оцінювання, перевірка на плагіат, самооцінювання, взаємооцінювання та онлайн-опитування. Розглянемо найбільш ефективні у цьому контексті інструменти оцінювання.

Функція опитування платформи відеоконференцзв'язку Zoom дає змогу викладачам створювати питання з одним або кількома варіантами відповідей (стандартний план), завдання на встановлення відповідності, заповнення пропусків, ранжування, питання, що передбачають короткі або довгі відповіді (розширений план), таким чином забезпечуючи зворотній зв'язок, визначаючи рівень сприйняття інформації та сприяючи взаємодії між студентами. Викладач може встановлювати у налаштуваннях правильні відповіді, перетворюючи опитування на тестування. Але тут функціональність обмежена тестовими завданнями множинного вибору, встановленням відповідності і ранжуванням. Функція опитування Zoom надає викладачам результати тестування та звіти з кожного опитування в режимі реального часу. Зазначена функція доступна для облікових записів Pro, Business, Education або Enterprise.

Poll Everywhere – веб-інструмент для забезпечення зворотнього зв'язку від аудиторії, який надає змогу викладачам створювати та проводити інтерактивні опитування, вікторини та мозкові штурми в режимі реального часу. Інструмент дозволяє налаштовувати параметри запитань (множинний вибір, відкрита відповідь, шкала оцінювання), використовувати інтерактивні зображення, встановлювати час відповіді тощо. Студенти можуть відповідати на питання за допомогою своїх мобільних телефонів, планшетів, комп'ютерів, використовувати мобільні додатки. Poll Everywhere інтегрується з низкою інших інструментів, зокрема PowerPoint, Google Slides, Microsoft Teams і Slack, що дозволяє включати опитування та тестування в різні види навчальної діяльності.

Canvas Rubrics – це інструмент системи управління навчальною діяльністю Canvas, який дозволяє викладачам розробляти чіткі критерії (рубрики) оцінювання робіт студентів, встановлювати вагові коефіцієнти та визначати рівні виконання для кожного критерію. Студенти, в свою чергу, отримують чітке уявлення про систему оцінювання власних навчальних досягнень. Викладачі можуть створювати такі рубрики для різних типів завдань, у тому числі есе, проєктів, презентацій, наукових статей, або окремого курсу, надавати коментарі щодо кожного критерію та рівня його виконання, визначати, над чим варто попрацювати у майбутньому.

FeedbackFruits – це освітня платформа, яка забезпечує цілу низку інструментів для розробки інтерактивних завдань (Peer Review Assignment, Group Member Evaluation Assignment, Assignment Review, Interactive Document, Interactive Audio and Interactive Video Assignments, Skill Review, Self-Assessment of Work and Self-Assessment of Skills, Comprehension, Discussion Assignment). Вони спрямовані на взаємооцінювання, самооцінювання, роботу з інтерактивними документами, виконання аудіо- та відеозавдань, завдань для перевірки сформованості окремих навичок, розуміння інформації та проведення дискусій. Використовуючи ці інструменти, викладачі можуть оцінити розуміння студентами змісту курсу, їх

здатність оцінювати та надавати конструктивний зворотний зв'язок, ефективно працювати в команді, формулювати власну точку зору та захищати свою позицію під час дебатів тощо.

Gradescope – це онлайн-інструмент для оцінювання академічних робіт, який дозволяє швидко й ефективно сканувати, надсилати, розпізнавати, оцінювати та аналізувати відповіді студентів в паперовій та електронній формі. Він надає змогу викладачам створювати завдання, зокрема для іспитів, завантажувати їх на платформу та оцінювати, використовуючи рубрики на основі конкретних критеріїв і цілей навчання, проводити групове оцінювання тощо. Інструмент також має вбудовані функції виявлення плагіату.

Qualtrics – це веб-платформа для опитування та аналізу даних, яка дозволяє створювати опитування, адаптовані до конкретних потреб курсу. Її можна застосовувати для оцінювання самого курсу, отримання відгуків студентів про його зміст, продуктивність викладача та загальний досвід навчання. Qualtrics забезпечує можливість створення різних типів запитань, у тому числі множинного вибору, ранжування, матричних та відкритих. Опитування та тести можна надсилати електронною поштою, у соціальних мережах або завантажувати на веб-сайт. Платформа дозволяє візуалізувати результати опитування та відстежувати ключові показники. Вона також містить функції для аналізу відкритих відповідей і текстової аналітики.

Turnitin – це онлайн-інструмент, який широко використовується викладачами для перевірки письмових робіт студентів на наявність плагіату. Він порівнює завантажені роботи з великою базою джерел, включаючи раніше отримані роботи студентів, наукові журнали та веб-сайти, щоб виявити будь-які збіги чи схожість у тексті. Turnitin допомагає викладачам надавати відгуки про граматику, стиль і організацію тексту, а функція цитування Turnitin дозволяє студентам належним чином оформлювати посилавання на використані джерела.

Ми дійшли висновку, що головними перевагами онлайн-оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти у процесі навчання за дистанційними технологіями є його гнучкість, доступність, ефективність і зменшення обсягів паперової роботи, тоді як його недоліки включають відсутність очної взаємодії, проблеми з технічною підтримкою, високі тарифи для використання окремих платформ та інструментів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базиленко А. К., Іванова І. Б., Кириленко В. Г., Кондукоцова Н. В. Рекомендації студентам щодо активного навчання в умовах онлайн-освіти: навч.-метод. посіб. Київ: Університет «Україна», 2020. 85 с.
2. Bates A. W. Teaching in a digital age: Guidelines for designing teaching and learning. Vancouver: Tony Bates Associates Ltd, 2022. 1045 p.
3. Columbia University in the City of New York. Active learning for your online classroom: five strategies using Zoom. URL: <https://ctl.columbia.edu/resources-and-technology> (дата звернення: 15.03.2023).

4. Cornell University. Active learning. URL: <https://teaching.cornell.edu/teaching-resources> (дата звернення: 14.03.2023).

5. Manegre L. M. Online Language Learning Using Virtual Classrooms and Knowledge Building Forums: Doctoral Thesis. Tarragona: University of Rovira i Virgili, 2020. 171 p. URL: <http://hdl.handle.net/10803/670595> (дата звернення: 16.03.2023).

Орловська О. В.

к.п.н., доцент,
Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0000-0003-0477-1163

THE ROLE OF DISTANCE LEARNING IN SUPPORTING THE EDUCATIONAL PROCESS UNDER MARTIAL LAW

The imposition of martial law is a significant event that can disrupt the daily lives of individuals and communities. The impact of martial law on education can be significant, as schools and universities may be forced to close or operate under strict restrictions.

Distance learning has emerged as a viable option for supporting education during times of conflict and emergency situations, including martial law. Distance learning refers to any form of education that takes place remotely, typically through the use of technology and the internet. Distance learning can include a range of educational activities, from online courses and virtual classrooms to video lectures and webinars.

Distance learning offers a high degree of flexibility and accessibility, which is particularly important during times of conflict and martial law. Traditional classroom-based learning can be difficult to maintain during times of crisis, as schools and universities may be forced to close or operate under strict restrictions, limiting access to education for many individuals. Distance learning, on the other hand, can be accessed from anywhere with an internet connection, making it a more viable option for students who are unable to attend traditional schools.

Distance learning also offers enhanced safety and security benefits that are particularly important during times of conflict and martial law. Traditional classroom-based education can be vulnerable to a range of security threats, including physical attacks, disruptions, and closures. Distance learning, on the other hand, can be delivered remotely, reducing the risk of physical harm to students and instructors.

Distance learning can also offer greater privacy protections, particularly in situations where individuals may be at risk of persecution or discrimination based on their political or social views. By enabling students to learn remotely and anonymously, distance learning can help protect individuals from targeted attacks or harassment.

Overall, the enhanced safety and security benefits of distance learning make it a valuable tool for supporting education during times of conflict and martial law. By reducing physical and cybersecurity risks and improving accessibility, distance learning can help ensure that education remains a priority, even in the most challenging circumstances.

While distance learning offers many advantages for supporting education during times of conflict and martial law, there are also several challenges and limitations to consider. These challenges include technological barriers,

limited access to resources, and the need for additional support and training for teachers and students.

One of the most significant challenges of distance learning during martial law is the technological barriers that may prevent some students from accessing online education. In many conflict zones, access to reliable electricity and internet connectivity can be limited, particularly in rural or remote areas. Without these resources, students may not be able to access online courses or materials, making it difficult to continue their education.

In addition to technological barriers, distance learning may also require access to specific resources or materials that may be difficult to obtain during times of conflict. For instance, access to laboratory equipment, textbooks, or other educational materials may be limited, reducing the effectiveness of certain types of distance learning programs.

Finally, distance learning may require additional support and training for teachers and students, particularly those who may not be familiar with online learning platforms or tools. Without this support, teachers may struggle to deliver effective online instruction, while students may struggle to navigate online learning environments and access necessary materials.

Despite the challenges and limitations of distance learning during times of conflict and martial law, there are several best practices that teachers can follow to ensure the effective implementation of distance learning programs. These best practices include:

1. Ensuring access to technology and resources: To ensure that all students have access to distance learning programs, institutions and policymakers should prioritize the provision of reliable electricity, internet connectivity, and necessary resources, such as textbooks and laboratory equipment.

2. Providing support and training for teachers and students: To ensure effective online instruction, teachers and students may require additional support and training in the use of online learning platforms and tools.

3. Incorporating flexibility into distance learning programs: Given the unpredictable and volatile nature of conflict zones, distance learning programs should be designed to incorporate flexibility, allowing for adjustments and adaptations as necessary.

4. Prioritizing cybersecurity and privacy: To ensure the safety and security of online learning environments, institutions and policymakers should prioritize cybersecurity and privacy protections, including the use of encryption, multi-factor authentication, and other security protocols.

5. Partnering with local organizations and communities: To ensure that distance learning programs are effective and relevant to local contexts, institutions and policymakers should partner with local organizations and communities to identify educational needs and develop appropriate programs [3, p.243].

By following these best practices, institutions and policymakers can ensure that distance learning is an effective and accessible tool for supporting education during times of conflict and martial law. While challenges and limitations may remain, these best practices can help mitigate these issues

and ensure that education remains a priority, even in the most challenging circumstances.

There are several types of distance learning, each with its own unique characteristics and benefits.

1. Synchronous distance learning is a type of distance learning where students and teachers interact in real-time, using tools such as videoconferencing, chat rooms, or webinars. This type of distance learning closely mimics traditional classroom instruction, with teachers delivering lectures and students participating in discussions and activities. Synchronous distance learning allows for immediate feedback and collaboration among students, but it requires a reliable internet connection and may not be feasible for students who have limited access to technology [2, p. 620].

2. Asynchronous distance learning is a type of distance learning where students work at their own pace and on their own schedule, without having to be present at specific times. This type of distance learning typically involves pre-recorded lectures, reading assignments, and discussion forums where students can interact with their peers and instructors. Asynchronous distance learning allows for greater flexibility, making it ideal for students who have other commitments such as work or family responsibilities [2, p.621].

3. Hybrid distance learning, also known as blended learning, combines both synchronous and asynchronous distance learning. This type of distance learning allows for the best of both worlds, with students engaging in real-time interactions with their teachers and peers while also having the flexibility to work on their own schedule. Hybrid distance learning can be structured in a variety of ways, with some classes meeting in person on occasion and others entirely online [4, p.879].

4. Self-paced distance learning is a type of distance learning where students work through the material at their own pace, without deadlines or due dates. This type of distance learning is ideal for students who have busy schedules and need to fit their studies around other commitments. Self-paced distance learning can be delivered through a variety of formats, including pre-recorded lectures [1, p. 144].

The role of distance learning in supporting education during times of conflict and martial law is critical. Despite the challenges and limitations of distance learning in such contexts, it offers a cost-effective, accessible, and flexible means of continuing education. By ensuring access to technology and resources, providing support and training for teachers and students, incorporating flexibility, prioritizing cybersecurity and privacy, and partnering with local organizations and communities, institutions and policymakers can ensure the effective implementation of distance learning programs.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ляхощка Л. Дистанційна технологія навчання в післядипломній педагогічній освіті. Навчальний посібник. Київ: видавництво «Міленіум», 2018 р. 288 с.
2. Терещенко А. О., Сухоносів Р. О. Аспекти дистанційного навчання: реалії освітнього процесу. Modern directions of scientific reserch development:

Proceedings of VI International Scientific and Practical Conference, Chicago, USA, 2021. – PP. 618–622.

3. Menchaca M., Bekele, T. Learner and instructor identified success factors in distance education. *Distance Education*, 2008. 29(3). PP. 231-252.

4. Shafie M., Sawy H. Impact of distance learning on student performance. *American Journal of Educational Research*, 2015. 4(12). PP. 876-881.

Мельниченко А. О.

студент ОС бакалавр,
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Шевчук О. В.

Науковий керівник: к.п.н., викладач,
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПОСТІЙНИХ ЗМІН ТЕХНОЛОГІЙ ТА ВИМОГ СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ

Дистанційна освіта в наші дні є досить поширеною і є певним варіантом навчання для багатьох студентів і вчителів. Проте, вона також має свої проблеми та обмеження. У даній статті ми розглянемо проблеми та перспективи дистанційної освіти.

1. Проблеми дистанційної освіти

Технічні проблеми

Дистанційне навчання вимагає наявності комп'ютера, Інтернету та відповідного програмного забезпечення. Однак не всі студенти та вчителі мають доступ до такого обладнання, що обмежує доступність навчання для деяких груп.

Соціальна ізоляція

Одним з негативних аспектів дистанційної освіти є те, що вона може призвести до соціальної ізоляції студентів, так як спілкування з вчителями та іншими студентами обмежене.

Відсутність мотивації

Дистанційне навчання вимагає високої самодисципліни та мотивації, що може бути складним для деяких студентів. Більша частина навчання відбувається самостійно, і не завжди є можливість отримати підтримку від вчителів та однокласників.

Оцінка знань

Оцінка знань в дистанційній формі може бути викликом для вчителів, особливо при проведенні іспитів. Також студенти можуть не отримати повноцінного зворотного зв'язку щодо своєї роботи.

2. Перспективи дистанційної освіти

Розвиток технологій дистанційної освіти, таких як відеоконференції, онлайн-курси та спільні редакційні інструменти, дозволяє забезпечити більшість уроків, навіть в різних частинах світу. Це робить дистанційну освіту доступною для тих, хто не має можливості навчатися в класі в реальному часі.

Наприклад, люди, які мешкають в віддалених місцях, можуть здобути вищу освіту, не покидаючи своїх домівок. Дистанційна освіта також стала зручною для тих, хто працює чи має сімейні обов'язки та не може відвідувати заняття в класі в реальному часі.

Розвиток технологій дистанційної освіти також забезпечує студентам можливість виконувати свої завдання та контролювати свій прогрес на своєму темпі. Це може бути особливо корисно для тих, хто потребує більше часу, щоб зрозуміти матеріал.

На жаль, дистанційна освіта також може мати свої недоліки, зокрема, вона може бути менш ефективною в порівнянні з традиційною освітою в класі. Це може бути пов'язано з браком взаємодії між студентами та викладачами, відсутністю можливості отримувати миттєві відповіді на запитання та меншим ступенем мотивації студентів.

Тому, хоча дистанційна освіта має свої переваги, важливо забезпечити те, що вона є ефективною та якісною. Для цього необхідно забезпечити належний розвиток технічної інфраструктури.

Доступність освіти

Дистанційна освіта забезпечує доступність навчання для тих, хто не може прибути на заняття з різних причин, таких як географічні обмеження, обмеження у часі або фізичні обмеження

Гнучкість навчання

Дистанційна освіта надає більше гнучкості в навчанні, оскільки учні можуть навчатися в зручний для них час та місце.

Розширення можливостей навчання

Дистанційна освіта може розширити можливості навчання, надаючи доступ до нових предметів, курсів та іншого навчального матеріалу. Також, дистанційна освіта може забезпечити навчання на вищому рівні для тих, хто не може приїхати в інше місто або країну.

Ефективність навчання

Дистанційна освіта може бути ефективнішою для деяких учнів, які краще вчаться в зручному для них темпі та місці. Дистанційна освіта також може забезпечити більше індивідуального навчання.

Інтерактивність

Дистанційна освіта може бути більш інтерактивною, забезпечуючи доступ до відеоуроків, чат-функцій та інших інтерактивних форматів навчання. Також, дистанційна освіта може сприяти більшій залученості учнів до процесу навчання, оскільки вони можуть бути більш активними в дискусіях та інтерактивних вправах.

У підсумку, дистанційна освіта є важливим кроком в еволюції освіти, який стає все більш популярним та доступним завдяки розвитку технологій. Цей підхід до навчання дозволяє студентам отримувати знання та навички з будь-якої точки світу, що робить його особливо зручним для людей, які працюють або мають сімейні обов'язки.

Однак, дистанційна освіта має свої виклики та обмеження, такі як відсутність особистого контакту та взаємодії між викладачами та студентами, технічні проблеми та можливість шахрайства. Однак, багато з цих проблем можуть бути вирішені за допомогою правильного підходу до дистанційного навчання та використання сучасних технологій.

Таким чином, дистанційна освіта має багато переваг та недоліків, але вона є важливим інструментом для навчання та підвищення кваліфікації

у сучасному світі. Цей підхід до освіти стає все більш популярним та зручним, але він також потребує від викладачів та студентів гнучкості та вміння пристосовуватися до нових технологій та способів навчання. Тому важливо розвивати дистанційну освіту як важливий елемент сучасної освіти та постійно вдосконалювати технології та методи навчання, щоб забезпечити її ефективність та якість.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойко, О. (2020). Перспективи розвитку дистанційної освіти в світі та Україні. *Інформаційні технології в освіті*, (43), 9-16.
2. Данилюк, І. (2018). Застосування інформаційних технологій в дистанційній освіті. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Педагогічні науки*, (88), 84-89.
3. Ковальова, І. (2019). Актуальні проблеми дистанційної освіти в Україні в умовах постійних змін технологій та вимог сучасного ринку праці. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*, (2), 22-29.
4. Кравченко, О. (2021). Особливості використання відео-матеріалів в дистанційній освіті. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Педагогіка, (8), 53-59.
5. Мельникова, Л. (2017). Вплив дистанційної освіти на формування компетентностей майбутніх фахівців. *Педагогіка вищої та середньої школи*, (58), 59-66.

Пещанюк Н. О.

Викладач вищої категорії,
ВСП Кам'янець-Подільський фаховий коледж
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»
м. Кам'янець-Подільський, Україна

ПРОБЛЕМИ З ДОСТУПНІСТЮ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ РІВНІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ВСІХ УЧНІВ ТА СТУДЕНТІВ

Проблема з доступністю дистанційної освіти полягає в тому, що не всі учні та студенти мають рівний доступ до необхідних технологій та Інтернету для навчання в онлайн форматі. Це ставить під загрозу рівність можливостей у навчанні та розвитку усіх людей, що є важливим аспектом для будь-якого суспільства.

Згідно зі статистикою, більше половини населення світу немає доступу до Інтернету, зокрема в країнах з низьким та середнім рівнем доходів. Це означає, що мільйони учнів та студентів не мають можливості брати участь у дистанційному навчанні, що створює нерівність у можливостях отримання освіти.

Крім того, перехід до дистанційної освіти може бути складним для багатьох учнів та студентів, особливо для тих, хто має особливі потреби. Наприклад, студенти з інвалідністю можуть мати проблеми з доступом до необхідних технічних засобів або можуть потребувати додаткової підтримки для адаптації до нових форм навчання. Це може призвести до того, що ці студенти будуть відстаючими у навчанні та матимуть менші можливості для розвитку своїх здібностей [1, 3].

Отже, проблема з доступністю дистанційної освіти є важливим аспектом для сучасного суспільства, оскільки рівність можливостей у навчанні є важливим чинником для розвитку індивідів та всього суспільства в цілому. Для забезпечення рівних можливостей у дистанційному навчанні необхідно вжити додаткових заходів для забезпечення рівних умов навчання.

Статистика свідчить про те, що доступність до дистанційної освіти є значною проблемою у багатьох країнах світу. Згідно з дослідженням, проведеним Всесвітнім банком, більше 90% учнів в країнах з низьким доходом не мають доступу до Інтернету вдома, що забезпечує рівень доступності до дистанційної освіти низький.

Також, згідно зі статистикою Організації Об'єднаних Націй, лише 1 з 5 студентів в країнах з низьким та середнім рівнем доходу мають доступ до комп'ютерів вдома, а ще менше - доступ до Інтернету.

Ці статистичні дані свідчать про те, що низький рівень доступності до дистанційної освіти має суттєвий вплив на можливості отримання освіти багатьма учнями та студентами.

Наслідки відсутності доступу до необхідних технічних засобів можуть бути серйозними для студентів. Вони можуть відстати у навчанні

та мати менші можливості для розвитку своїх здібностей. Також, це може призвести до того, що ці студенти не зможуть отримати необхідну кваліфікацію для роботи в майбутньому, що може призвести до створення нерівності в економіці та суспільстві в цілому [4].

Студенти з інвалідністю зазвичай зустрічаються з багатьма викликами при навчанні в дистанційному форматі. Ось деякі з них:

Обмежена доступність до цифрових технологій: багато студентів з інвалідністю мають обмежену доступність до технологій та програмного забезпечення, необхідного для дистанційного навчання, таких як програмне забезпечення для сліпих та слабозорих, сенсорні екрани та програмне забезпечення для керування мишею. Це може бути дуже обмежуючим для студентів з інвалідністю, які можуть зазнавати труднощів у використанні загальнодоступних технологій та програм [2].

Фінансові обмеження: студенти з інвалідністю можуть зіткнутися з фінансовими труднощами, пов'язаними з наданням додаткових послуг, які можуть бути необхідні для їхнього дистанційного навчання, таких як послуги перекладача, технічний підтримка та спеціальні пристрої.

Недостатня підтримка соціальних служб: студенти з інвалідністю можуть зазнавати труднощів з отриманням допомоги та підтримки соціальних служб. Це може бути пов'язано з обмеженою доступністю допоміжних технологій та послуг для студентів з інвалідністю, а також зі складністю комунікації з соціальними службами через віддалений формат навчання [5].

Недостатня підтримка соціальних служб може призвести до того, що студенти з інвалідністю не матимуть необхідних ресурсів та можливостей для успішного завершення дистанційної освіти. Отже, доступність до дистанційної освіти є важливою проблемою, яка повинна бути вирішена для забезпечення рівних можливостей в навчанні та розвитку усіх учнів та студентів [6-7].

Існує декілька заходів, які можна вжити для забезпечення всім учням та студентам необхідних умов для навчання в дистанційній освіті. Наприклад:

- Забезпечення необхідного обладнання та програмного забезпечення: Школи та заклади вищої освіти можуть забезпечити своїх учнів та студентів необхідним обладнанням, таким як комп'ютери, планшети або смартфони, а також програмним забезпеченням, яке необхідно для навчання.

- Розробка спеціальних програм: Школи та заклади вищої освіти можуть розробити спеціальні програми для студентів з інвалідністю, які включатимуть адаптовані матеріали та можливості для взаємодії з викладачами та однолітками.

- Надання підтримки з боку соціальних служб: Соціальні служби можуть надавати підтримку учням та студентам з низьким рівнем доходу, щоб забезпечити їм доступ до необхідного обладнання та програмного забезпечення для навчання.

- Використання різноманітних форматів навчання: Школи та заклади вищої освіти можуть використовувати різноманітні формати навчання, такі як відеоуроки, онлайн-курси та аудіокниги, які можуть бути корисні для студентів з різними стилями навчання.

- Підтримка викладачів: Школи та заклади вищої освіти можуть надавати підтримку викладачам, щоб допомогти їм створювати та розробляти матеріали, які будуть доступні для всіх учнів та студентів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богачков Ю. Дистанційна освіта: виклики та перспективи. *Освітні технології та суспільство*, 4(1), 2021. 1-11.
2. Головка М. Дистанційна освіта в Україні: проблеми та перспективи. *Інформаційні технології в освіті*, 43, 2020. 50-58.
3. Денисюк Т. Особливості доступності дистанційної освіти для людей з інвалідністю в Україні. *Педагогічний процес: теорія та практика*, 1(67), 2020. 45-48.
4. Ільєнко І. Дистанційна освіта в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Молодий вчений*, 3(87), 2021. 339-343.
5. Капліна С. Проблеми та перспективи використання дистанційних технологій в процесі навчання в Україні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 6(101), 2020. 58-61.
6. Roberts, J. C., Pruitt-Logan, A. S. Access to digital devices and the internet among children and teens with special health care needs: National survey results. *Journal of Medical Internet Research*, 22(10), 2020. e22441.
7. Tiili, A., Essalmi, F., Jemni, M., Huang, R. AI and education: Current applications and future directions. *Journal of Educational Technology & Society*, 24(2), 2021. 136-148.

Шевчук О. В.

к.п.н., викладач,

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

м. Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID: 0000-0002-0557-2994

СТРАТЕГІЇ УСПІШНОЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ: ПЕРЕДОВІ ПРАКТИКИ ВИКЛАДАННЯ, МЕТОДИ СТИМУЛЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

Дистанційна освіта є однією з головних тенденцій в освіті в останні роки, і вона набула значного поширення як на рівні вищої, так і на рівні середньої та початкової освіти. Однак, для того, щоб дистанційна освіта була ефективною, необхідно використовувати передові стратегії та практики викладання, методи стимулювання навчального процесу та оцінювання результатів [5].

До передових стратегій успішної дистанційної освіти можна віднести:

- Використання інтерактивних методів навчання, таких як відеоуроки, вебінари, чати та форуми. Ці методи дозволяють студентам отримувати доступ до знань з будь-якого місця та в будь-який час, а також сприяють активному взаємодії між студентами та викладачами.

- Використання спеціального програмного забезпечення, що дозволяє відтворювати навчальний процес у віртуальному середовищі. Такі програми можуть містити відеоуроки, інтерактивні завдання та тестування, які сприяють поглибленню знань та розвитку практичних навичок.

- Використання віртуальних лабораторій та симуляцій. Ці інструменти дозволяють студентам відтворювати різні практичні ситуації, які є важливими для їхньої майбутньої професійної діяльності.

Задля досягнення успіху в дистанційній освіті, важливо мати ефективні стратегії викладання, що відповідають потребам студентів та вимогам сучасного світу. Наприклад, активне залучення студентів до процесу навчання шляхом використання інтерактивних методів, додаткових матеріалів та завдань, а також формування групової роботи та співпраці. Важливо також встановити чіткі критерії оцінювання результатів та забезпечити належний рівень комунікації між викладачем та студентами [2-3].

Передові практики викладання у дистанційному форматі можуть включати:

- Використання інтерактивних технологій – це може включати в себе використання відеоконференцій, вебінарів, відеоуроків, аудіопрезентацій тощо, щоб забезпечити активну участь студентів у навчальному процесі.

- Використання інтерактивних завдань – такі завдання забезпечують можливість студентам активно взаємодіяти з навчальним матеріалом та отримувати зворотний зв'язок від викладачів. Це може включати в себе виконання тестів, завдань на виконання, проектів тощо.

- Використання додаткових матеріалів – використання додаткових матеріалів, таких як відеоуроки, книги, статті та інші ресурси, може допомогти студентам більш глибоко зрозуміти навчальний матеріал та зацікавити їх до вивчення предмету.

- Організація комунікації між студентами та викладачами – використання форумів, чатів, електронної пошти та інших засобів комунікації може допомогти студентам отримати відповіді на свої питання та отримати підтримку у вивченні матеріалу.

- Використання індивідуального підходу – викладачі можуть використовувати індивідуальний підхід до кожного студента, щоб забезпечити, що вони отримують достатньої уваги та підтримки у процесі навчання.

Для стимулювання навчального процесу в дистанційній освіті застосовують різноманітні методи та підходи. Деякі з них:

- Використання інтерактивних інструментів для залучення студентів до активної участі у навчальному процесі. Наприклад, віртуальні дошки, чати, форуми, відеоконференції тощо.

- Використання групової роботи та колективного навчання. Студенти можуть працювати разом над проектами та завданнями, обговорювати свої ідеї та співпрацювати у віртуальних командах.

- Застосування особистісно-орієнтованого навчання. Це означає, що викладачі повинні враховувати індивідуальні потреби та особливості кожного, використовуючи індивідуальний підхід до навчання та оцінювання.

Щодо оцінювання результатів, у дистанційній освіті можна використовувати такі методи [1, 4]:

- Онлайн-тести та опитування. Вони можуть бути автоматизовані та забезпечувати швидке та точне оцінювання результатів.

- Курсові роботи та проекти. Вони дають можливість продемонструвати свої знання та вміння у певній темі, розробити та запропонувати свої власні рішення.

- Відео-та аудіозаписи. Ці методи можуть використовуватися для оцінювання мовних навичок або навичок роботи зі звуком чи відео.

- Портфоліо. Воно дає можливість зібрати та продемонструвати свої досягнення та розвиток у певній темі або дисципліні.

Успішна дистанційна освіта потребує наявності передових практик викладання, методів стимулювання навчального процесу та оцінювання результатів. Важливо забезпечувати взаємодію між викладачами та студентами, активну комунікацію та підтримку, розвивати навички самостійності та відповідальності. Також важливо забезпечити технічні можливості для навчання та викладання, а також забезпечити безпеку даних та інформації. Оцінювання результатів має бути чесним, об'єктивним та відповідати меті та цілям навчального процесу. Найбільш успішні стратегії дистанційної освіти базуються на взаємодії, співпраці та залученні до навчання кожного, що робить навчальний процес цікавим, ефективним та доступним.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вашкевич О. В. Електронні засоби навчання у вищій школі. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*, (3), 2018. 150-155.
2. Гуцало І. В. Розвиток дистанційної освіти в Україні: актуальні проблеми та перспективи. *Науковий вісник Полісся*, (2), 2020. 86-91.
3. Ліщук Н. Дистанційне навчання: проблеми та перспективи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*, (3), 2019. 23-28.
4. Сухомлин О. Цифрові технології в освіті: передумови використання та ефективність використання на прикладі дистанційного навчання. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогіка*, (1), 2018. 89-93.
5. Яременко О. М. Педагогічні аспекти дистанційного навчання в умовах карантину. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 75(4), 2020. 123-138.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ

Parish Mohammad Reza

Ph.D., Assistant Professor
Final International University
Catalcoy, Turkey

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON PHYSICAL EDUCATION, SPORTS AND HEALTH STATUS

The COVID-19 pandemic influenced everyday life activities as well as physical education and sports activities in particular as governments around the world implemented necessary social restrictions to prevent the speedy spreading of the disease among citizens. So during the pandemic period, the strict rules regarding social isolation and gatherings, including the closing of sports clubs, fitness centers, and community sports grounds change the way how sports activities are organized, thus, instead of indoor spaces, sports, and games were done outdoors with the usage of innovative design ideas and approaches. In this context, special attention should be paid to the analysis and discussion of the impacts of the COVID-19 pandemic on physical education, sports activities, and health status.

The importance of physical education and sports activities is seen through maintaining and recovering physical and mental health, reducing the cases of related diseases, as well as the possibility of citizens being employed and being useful for the whole society. Besides that, social isolations are critical for professional athletes, as changes in training methods and frequency can lead to lower efficiency and performance in sports.

It should be mentioned in this context that because of the social isolation regulations only 35% of the population were able to continue their physical education and sports activities in outdoor spaces, the rest used other methods of training at home/online using various video calling and conferencing platforms ("smart fitness") or stopped their activities during the period of the COVID-19 pandemic regulations [1]. Moreover, it was proved that the population mostly preferred low-intensive activities oriented toward maintaining overall well-being rather than intensive sports activities and exercises. Additionally, as sports activities were done mostly at home, exercises that require minimum or no additional equipment such as pilates, yoga, walking, running, and cross-training were the most popular among the population [2].

Figure 1 illustrates the changes in the training frequency during the COVID-19 lockdown based on the previous results obtained using the data of the sports club's members as a sample. Special attention should be paid

to the contrasting differences in the frequencies as some people preferred to train less, so the share of people training 1-2 times a week increased, at the same time, some people decided to train more, therefore, the share of participants training more than 5 times a week also increased, thus, the lockdown and all associated social rules and restrictions had contrasting effects on the training frequency.

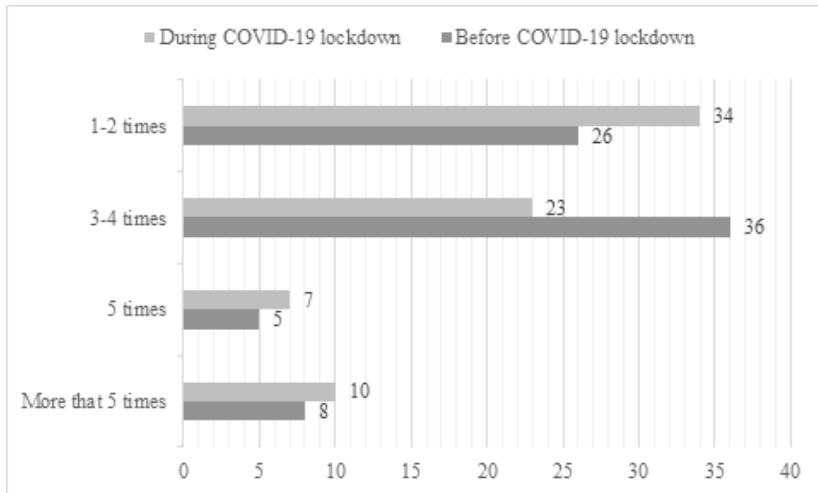

Fig. 1. Training frequency before and during the COVID-19 lockdown

Source: designed based on [2]

At the same time, a study conducted in Germany proved that around 60 % of participants during the period of COVID-19 lockdown remained or became inactive. The whole population can be divided into three groups depending on engagement in sports activities, thus, the first group - 36% of the population are inactive, those who did not engage in sports activities before and during the COVID-19 pandemic, the second group - 31% of the population stopped or significantly reduced their sports activities during the pandemic period, the third group - 33% of the population remained or intensified their sports activities. In this context, it should be mentioned, that changes vary among different age groups, meaning that older people tend to reduce sports activities, while younger people tend to increase sports activities during the period of the COVID-19 pandemic [3].

The main reason for reducing physical education and sports activities is the closing of sports infrastructure, specifically the long-term closing of up to two months long. Under these conditions, people are trying to continue their sports activities at home using their space and equipment/tools. So depending on the availability and suitability of space for sports at home, working-leisure balance, and availability of free time that can be devoted to sports activities, an individual will be able to maintain or increase engagement in sports activities. Additionally, during the lockdown period sports clubs

developed online-based sports and exercise programs to help their members to maintain their sports activities remotely from home. Furthermore, some people replaced training at sports clubs with outdoor activities that are low-intensive, similar lifestyle changes have some negative consequences for well-being and health [3].

Besides mentioned above factors, the level of poverty also influences the changes in physical education and sports activities and associated changes in mental health status among individuals. Thus, the poverty level is directly related to the level of anxiety and depression of people and professional athletes during the COVID-19 pandemic period. According to the obtained results, professional athletes and non-professionals of low socioeconomic status showed a higher level of symptoms of anxiety and depression, lower physical activity, and health-related quality of life compared to similar groups of higher socioeconomic status [4].

Discussing the issues of mental health associated with some social restrictions and rules that were implemented by governments during the COVID-19 pandemic lockdown period, it should be mentioned that these measures put undesirable psychological pressure on people, specifically, the lack of social interactions is seen as the main reason for worsening the psychological well-being and resilience and the overall mental health status, in these conditions, interactive relationships are seen as a buffer, which can support individual resilience during the pandemic. Thus, clear communication between athletes and their involvement in managing directives may facilitate an adaptive stress response, that can reduce the fear of an uncertain future [5]. Additionally, it was proved that younger participants experienced a lower level of stress compared to the middle-aged, also, females experienced higher fear about their professional future, uncertain work conditions, and possibilities to earn compared to male athletes [5].

In this context, it should be stated, that during the COVID-19 pandemic, the use of digital tools in physical education and sports increased dramatically, as the sports clubs and gyms were temporarily closed for their members. Also, it should be specified that based on the implemented studies, digital sport is socially more selective than traditional offline sports. Thus, sports applications and wearables were most popular among younger, better educated, and wealthier people, which were able to switch to digital sports activities as it requires technological devices, some space at home, certain sports competence, and basic sports equipment. As the study shows, the elderly participate quite rarely in digital sports, which can be explained by the overall lower level of technological competence and high technological barriers, lack of motivation [6]. Taking into account the aging population issues in various countries, it should be highlighted that at the result of imposing social restrictions on the free movement of people, and online working, specifically for the elderly, led to a sharp reduction in the physical activity of that group of people, leaving them bonded to their everyday life monotonous routine, thus, sedentary lifestyle. As it is known, physical activities are essential for the elderly as they help to maintain their physical

and mental health, but the lack of movement can be seen as a trigger for further worsening of their physical and mental health status [7].

Regarding gender specifics, it should be said that females are more attracted by digital sports specifically body shaping-, dance-based workouts, and body and mind practices like yoga. Thus, digital sports are seen as a great substitute for traditional offline sports for maintaining public health during some unforeseen social, economic, and epidemiological crises, when people are lacking the possibility to attend sports clubs and gyms [6,7].

Based on stated above, the sports clubs and gyms should integrate some digital tools and applications into their general portfolio, which would support their members at a time when physical attendance is not possible for some reasons as well as motivate and attract females, people with limited time or limited mobility to start and maintain their physical activities through the use of digital sports.

To determine the key factors affecting the strength of the negative impact of the COVID-19 pandemic on physical education and sports activities of people, the current related literature was studied, and based on that the main factors are presented in figure 2.

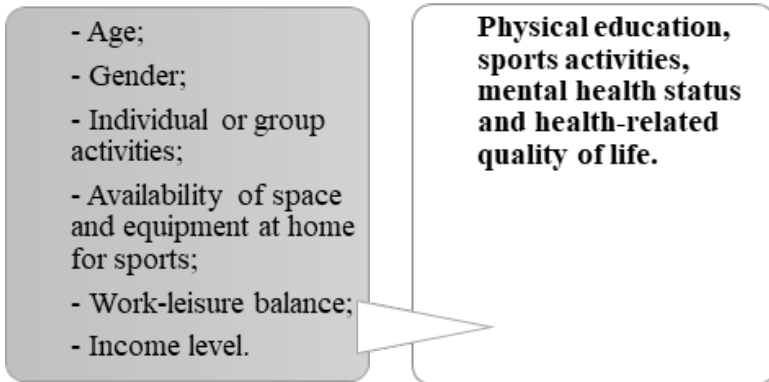

Fig. 2. Factors determining the impact of COVID-19 lockdown

Source: designed by the author

Thus, the rate of reduction of physical education and sports activities and, consequently, the reduction in the physical and mental health of individuals depends on 1) the age, as younger people are more motivated to continue their sports activities, and have higher technological competence; 2) the gender, as females during the pandemic period were combining online work, housework, and caregiving for dependent people, that limited their time and motivation for sports activities, 3) the type of activities in the pre-pandemic time, people who were participating in group activities were not able to continue, while individual sports activities were easily substituted with similar practices at home or outdoors, 4) the availability of space and equipment at home directly affects the possibility to maintain the pre-pandemic level of sports activities, 5) the work-leisure balance determines if the person has

enough time to devote for sports as sometimes remote work requires longer working hours, 6) the income level, as households with lower income have lower accessibility to technologies which limits their switching towards online applications and digital sports in general as the main alternative for offline sports clubs or gyms.

Moreover, while analyzing the impacts of the COVID-19 lockdown on physical education, sports activities, and health status, the return to the pre-pandemic sports training routine should be discussed as well. Thus, when the lockdown measures were lifted, people were returning to their pre-lockdown training routines and more intensive training. At this stage, it is important to take into account all factors to maximize safety and minimize the risks of injuries. Among the most important preconditions and stages of returning to the pre-lockdown training routine are 1) The physical and mental conditions of an individual before the beginning of the returning process; 2) The training should begin with light-intensity activities for at least two weeks; 3) The further progress to more intensive movement activities based on the pre-lockdown training routine, such training includes brick walking, going up and down stairs, jogging, swimming, and cycling; 4) The inclusion of more complex movements on coordination, strength, and balance, such as running, side-steps, shuffles, and circuits of body weight exercises, this stage should take at least seven days; 5) The safe and complete return to the pre-lockdown training routine with minimal risks of injuries. Additionally, at each stage of returning the breathlessness, heart rate, fatigue, lethargy, and marks of mental ill health should be monitored and controlled [8, 9].

REFERENCES:

1. Raiola, G.; Aliberti, S.; Esposito, G.; Altavilla, G.; D, T.; Isanto, D, F.; Elia How Has the Practice of Physical Activity Changed During the COVID-19 Quarantine? *A Preliminary Survey. Teoriâ Ta Metod. Fizičnogo Vihov.* 2020, 20, 242.
2. RAIOLA, G.; DI DOMENICO, F. Physical and Sports Activity during the COVID-19 Pandemic. *J. Phys. Educ. Sport* 2021, 21.
3. Mutz, M.; Gerke, M. Sport and Exercise in Times of Self-Quarantine: How Germans Changed Their Behaviour at the Beginning of the Covid-19 Pandemic. *Int. Rev. Sociol. Sport* 2021, 56, 305–316, doi:10.1177/1012690220934335.
4. McGuine, T.A.; Biese, K.M.; Petrovska, L.; Hetzel, S.J.; Reardon, C.; Kliethermes, S.; Bell, D.R.; Brooks, A.; Watson, A.M. Mental Health, Physical Activity, and Quality of Life of US Adolescent Athletes During COVID-19–Related School Closures and Sport Cancellations: A Study of 13000 Athletes. *J. Athl. Train.* 2020, 56, 11–19, doi:10.4085/1062-6050-0478.20.
5. Fiorilli, G.; Grazioli, E.; Buonsenso, A.; Martino, G.D.; Despina, T.; Calcagno, G.; Cagno, A. di A National COVID-19 Quarantine Survey and Its Impact on the Italian Sports Community: Implications and Recommendations. *PLOS ONE* 2021, 16, e0248345, doi:10.1371/journal.pone.0248345.
6. Mutz, M.; Müller, J.; Reimers, A.K. Use of Digital Media for Home-Based Sports Activities during the COVID-19 Pandemic: Results from the German SPOVID Survey. *Int. J. Environ. Res. Public. Health* 2021, 18, 4409, doi:10.3390/ijerph18094409.

7. Harangi-Rákos, M.; Pfau, C.; Bácsné Bába, É.; Bács, B.A.; Kómvés, P.M. Lockdowns and Physical Activities: Sports in the Time of COVID. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2022, 19, 2175, doi:10.3390/ijerph19042175.
8. Salman, D.; Vishnubala, D.; Feuvre, P.L.; Beaney, T.; Korgaonkar, J.; Majeed, A.; McGregor, A.H. Returning to Physical Activity after Covid-19. *BMJ* 2021, 372, m4721, doi:10.1136/bmj.m4721.
9. Solomon, J. How Will Youth Sports Return to Play? USOPC Offers First Glimpse Available online: <https://www.aspenprojectplay.org/news/2020/4/30/how-will-youth-sports-return-to-play-usopc-offers-first-glimpse> (accessed on 4 January 2023).

Кузьміч І. Б.

Провідний фахівець Навчально-наукового інституту захисту інформації,
Державний університет телекомунікацій,
м. Київ, Україна
ORCID:0000-0001-7439-3343

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний стан розвитку освіти в Україні характеризується реформуванням, що дає змогу нам переглянути педагогічні засади підготовки майбутніх фахівців. Система вищої освіти має створити такі умови, за яких студент отримує можливість сформувати власні цінності, особисту життєву позицію та зможе реалізувати себе. Особливо це актуально в нинішній час, в умовах соціальних змін українського суспільства. Переосмислення цілей, завдань, підходів до навчання, виховання та розвитку особистості зумовлює необхідність пошуку нових пріоритетів.

Сучасна освіта базується на принципах переадаптації традиційного навчання і виховання, на основі компетентнісної парадигми як навчальної діяльності, так і соціокультурній взаємодії. Компетентність визначається як набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці. Водночас компетентність це динамічна комбінація всіх знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особистості успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [1].

Одним із пріоритетних напрямів вищої освіти є орієнтування на міжнародні стандарти, відповідно до яких студент повинен мати ціннісні орієнтири та бути компетентним для здійснення соціокультурної взаємодії, тому виникає необхідність у підготовці майбутніх фахівців до цілеспрямованого формування та стимулювання ними оволодіння соціокультурною компетентністю. Соціокультурна компетентність – це здатність розуміти культурний контекст та ефективно працювати в ньому.

Проблеми формування соціокультурної компетентності, її теоретичні та практичні аспекти вивчали багато науковців, як вітчизняних, так і зарубіжних, а саме: О. Бігич, Н. Бобаль, Г. Борецька, В. Вітюк, Ю. Головач, Н. Дідур, І. Закір'янова, О. Квасник, Н. Козакова, Т. Колодько, І. Кушнір, С. Мартиненко, С. Ніколаєва, М. Соловей, О. Усик N. Chomsky, J. Cummins, M. Canale, D. Hymes, V. Swain, Марія П. П. Рут, Пеггі Дж. Міллер. Існує значна кількість досліджень, подається багато різних тлумачень структури, його сутності, способи та різноманітні підходи до формування соціокультурної компетентності та майже всі вони пов'язані з вивченням окремих аспектів визначеної проблеми.

Соціокультурна компетентність формується шляхом різноманітного досвіду та впливу. Сучасна наука розвивається досить швидко і ідея з безперервною (формальною, неформальною, інформальною) освітою має допомогти вирішити безліч питань професійної самосвідомості, ідентичності, готовності до професійної діяльності. Зокрема, В. Андрущенко зазначає, що “освіта загалом і вища освіта зокрема відіграє в суспільстві унікальну роль: вона відтворює особистість, озброює її знаннями, формує світогляд і творчі здібності, виховує як патріота і громадянина, тобто реально готує його (суспільства) майбутнє. І від того, якою буде наша освіта, без перебільшення, залежить майбутнє держави: народу і культури” [4, с. 215].

Водночас у практичній діяльності щодо залучення студентів до соціокультурного середовища, значна увага приділяється проведенню різних позааудиторних заходів, зокрема: волонтерства, фестивалів, конкурсів, подорожей, екскурсій, диспутів тощо. Позааудиторна робота надає можливості для самореалізації, адже визначає досить великий ступінь свободи, тісне міжособистісне неформальне спілкування, культурне і духовне збагачення особистості, поглиблений розвиток. Невимушене спілкування з різними людьми формує та підвищує соціокультурну компетентність.

Учений Ян ван Ек визначає соціокультурну компетентність як здатність до адекватної взаємодії у ситуаціях повсякденного життя, підтримки соціальних контактів [6], а М. Байрам і Ж. Зарат – як здатність до взаємодії з іншими, пізнання їх способу життя [7].

Часто самі студенти популяризують позааудиторну діяльність, організовуючи гуртки, братства, клуби за інтересами, розуміючи, наскільки важлива така діяльність для розвитку особистості. За твердженням М.Максимець, соціокультурна компетентність це здатність особистості через адекватне розуміння та повагу до інших мов, культур і релігій виявляти активну і відповідальну життєдіяльність у соціумі на засадах демократичності, гуманізму, толерантності тощо [9]

Всі форми позааудиторної діяльності формують новий тип сучасної молоді: вихованої, цілеспрямованої, патріотично налаштованої, фізично активної, спортивно підготовленої, спроможної вільно та правильно обирати свій життєвий шлях. Молоді люди думають не лише про те, як проявити свої таланти, але і як здобути важливі “дорослі” якості, наприклад, як ефективно планувати свій час тощо. Для багатьох студентів це починається як хобі, а згодом може стати основою майбутньої кар’єри. У будь-якому випадку навички командної роботи, вміння знаходити спільну мову із оточуючими, задатки лідера будуть корисними у будь-якій галузі. Така участь значно знижує ризик негативної залежності, вчить відповідальності, дає почуття самоповаги [10].

Для формування соціокультурної компетентності важливими є усвідомлення студентами свого професійного призначення. В умовах соціальних змін та розбудови країни дедалі гострішою стає потреба в молоді, яка здатна вирішувати професійно-творчі завдання на високому

рівні. Сучасний студент – це людина з особливим світоглядом і професійною самосвідомістю. Подані попередньо форми позааудиторної роботи сприяють розвитку самостійності та пізнавальної активності, накопиченню досвіду та професіоналізму, професійному самовираженню і творчій самореалізації.

Отже, у процесі позааудиторної діяльності відбувається формування та зростання рівня соціокультурної компетентності, соціальної зрілості, саморозвитку особистості, адже у процесі цієї діяльності у студентів виробляється мобільність, вміння адаптуватися та визначати особисті цілі, здатність до співпраці в команді та виконання різних функцій в колективі, планувати, розробляти та реалізовувати проекти, вміння визначати мету в залежності від обставин, вирішувати проблемні ситуації, підтримувати стосунки. Формування соціокультурної компетентності у процесі позааудиторної діяльності спрямовує студента на усвідомлення своєї соціальної ролі та значущості в українському суспільстві та у світі загалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- 1.URL: <http://surl.li/frft> (дата звернення: 13.03.2023)
- 2.Олійник В.В. Безперервна освіта. Київ : Світло, 2000. № 3 (17). С 11-15.
3. Деркач Ю. Неформальна освіта як умова неперервного навчання молоді. *Вісник Львівського університету. Серія «Педагогічна»*. Львів, 2008. Вип. 23. С. 17–22.
4. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю. 2-ге вид., допов. К : Знання України, 2008. 819 с.
- 5.Фоменко Т.М. Визначення поняття «соціокультурна компетентність» у сучасній парадигмі вищої освіти. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: зб. наук. праць. за заг. ред. В.І. Євдокимова, О.М. Микитюка. Вип. 42. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2014. С. 149–156
- 6 Van Ek J. A., Trim J. L. M. Vantage. Cambridge University Press, 2001. 96 с.
7. Byram M., Zarate G. The Sociocultural and Intercultural Dimension of Language Learning and Teaching. Strasbourg, Council of Europe Press, 1997. 35 с.
8. Онучак Л.В. Педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей: Автореф. дис. канд. пед.наук. К.,2002. 18 с.
9. Максимець М. Формування соціокультурної компетенції у процесі вивчення іноземної мови. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*, 2006. Випуск 21. С. 211–218.
10. Needlman Robert, Extracurricular Activities. - www.drspock.com
11. Вольнова Л. М. Соціокультурна компетентність як складова підготовки студентів – майбутніх фахівців системи діяльності «людина-людина». *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : зб. наук. праць*. Випуск 28 (52). К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. С.137- 145. (Серія №12. Психологічні науки). (0,6 д.а.)
12. Подольська Є., Назаркіна В., Яковлев А.. Освіта як чинник розвитку особистості в соціокультурному контексті : монографія. Х. : Вид-во НФАУ : Золоті сторінки, 2002. 236 с
13. Чернуха Н.М., Мурзіна А.В. Умови формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів філологів. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2009. No 9 (172). С.165 – 173.

Ватаманюк Г. П.

к.п.н.,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID: org/0000-0002-4236-107X

ФАСИЛІТАЦІЯ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Трансформація суспільства та нові орієнтири в освіті стимулює розвиток нових напрямів освітньо-виховного процесу, спрямованих на зміну змісту, моделей та технологій професійної діяльності педагога. В основі цих змін закладено принцип гуманізації освіти – демократичності та толерантності у ставленні до дитини, забезпеченні її права на вибір, задоволення індивідуальних потреб та бажань, розвиток можливостей та здібностей. На таких гуманістичних засадах реалізується педагогіка партнерства як один із ключових інструментів реформування освітньої галузі. Саме педагогіка партнерства розглядає дитину/учня/студента як добровільного і зацікавленого соратника, одностумця, рівноправного учасника освітнього процесу, турботливого і відповідального за його результати [2, с. 38]. Одним із напрямів реалізації педагогіки партнерства в освітньому процесі є фасилітація (від англ. facilitate – полегшувати, сприяти, створювати сприятливі умови), яку науковці визначають як процес взаємодії, спілкування між суб'єктами освітнього процесу на засадах людиноцентризму, міжсуб'єктності, толерантності й емпатії, що сприяє особистісному саморозвитку та їх конструктивній взаємодії [3, с. 88].

Гуманістична сутність педагогіки партнерства висвітлюється у працях О. Вишневського, Т. Кравчинської, Л. Ніколенко, О. Шапран, С. Яланської. Формування різних аспектів професійної компетентності педагога-дошкільника було предметом розгляду А. Богуш, Г. Беленької, Н. Гавриш, І. Дичківської, І. Княжевої, К. Крутій, В. Кузя, Т. Поніманської, Р. Савченко, В. Сухомлинського та ін. Вчені зазначають, що центральною фігурою освітньо-виховного процесу є дитина – майбутній лідер, винахідник, науковець, митець, вихователь та педагог. Дитина, яка зараз грається цеглинками на підлозі, може бути дитиною, яка пізніше вилікує рак, побудує сонячну панель, яка буде продукувати енергію, або навчатиме дітей, які будуть наступним поколінням новаторів. Тому педагог має проявити максимум професійних зусиль, щоб зрозуміти її, викликати в неї інтерес до знань, запалити іскринку творчості, підтримати у всіх починаннях, спільно вирішувати її проблеми. Від педагога залежатимуть почування дитини як рівноцінної особистості з іншими учасниками освітнього процесу. Виконуючи роль партнера, товариша, а не диктатора правил і трактувань, педагог дає можливість прояву здібностей дитини,

спрямовує їх у правильне русло, торує шлях до успішного дорослого життя, тобто – виконує роль фасилітатора.

Фасилітації у професійній діяльності присвячені праці С. Дячук, І. Жижиної, С. Котової, З. Курлянд, К. Рождерса С. Смірнова, Є. Шиянова та ін. Про застосування фасилітації саме у педагогіці йдеться у книзі К. Роджерса «Свобода вчитися», опублікованій в 1969 році. Розглядаючи фасилітацію як професійне педагогічне явище, науковець вводить поняття «педагогічна фасилітація». У сучасній інтерпретації це поняття розглядається як умова розвитку професійної діяльності педагога, від якої залежить її продуктивність. Це здатність педагога досягти такої взаємодії з дитиною, яка сприятиме підтримці в ній прагнення до самовдосконалення, самореалізації, саморозвитку, усвідомленню нею себе як самоцінності, її налаштуванню на особистісне зростання, розвиток здібностей та компетентностей. Така взаємодія носить виключно гуманістичний, діалогічний, суб'єкт-суб'єктний характер відносин

На думку К. Роджерса, засобами фасилітативної взаємодії можливо виховати індивідів, здатних діяти за власною ініціативою і нести відповідальність за ці дії; здатних на розумний вибір і самоспрямування. У фасилітативній взаємодії індивід виявляє критичність в учінні, оцінює внески, зроблені іншими; оволодіває знаннями, потрібними для розв'язання проблем; здатний гнучко й розумно адаптуватися до нових проблемних ситуацій, оволодівати адаптивним способом підходу до проблем, вільно і творчо використовуючи весь придатний до даної проблеми досвід. Здатність до ефективної співпраці з іншими людьми у різних видах діяльності, праця не заради схвалення з чийогось боку, а заради реалізації власних соціалізованих цілей – ще одна грань результату позитивної взаємодії між тим, хто вчиться і тим, хто навчає [1, с. 79 1.

В умовах партнерської взаємодії педагогічна фасилітація виступає рушієм вдосконалення якості освітньо-виховного процесу будь-якої ланки освіти, дошкільної – зокрема, оскільки саме в цьому віці закладаються підвалини освоєння світу дитиною, формуються основи її життєвої компетентності, здатності до саморозвитку. Визнання й збереження самоцінності дошкільного дитинства, його потенціалу та особливої ролі в розвитку особистості – мета оновленого Державного стандарту дошкільної освіти [2, с. 10]. Оскільки сучасне покоління вимагає від педагога бути не тільки наставником, а й тьютором, коучем, фасилітатором, то в документі також сформульовано роль вихователя як фасилітатора – фахівця, який передусім стимулює процес розвитку людини, створює для цього атмосферу психологічної підтримки, середовище інтелектуального й емоційного благополуччя. Відповідно до цих ідей і має здійснюватися освітній процес у сучасному ЗДО.

Відомо, що навчання в дошкільному віці відбувається через гру (керовану, вільну, за інструкціями), яка завдяки активному включенню в неї, є природним способом взаємодії. У грі діти демонструють більший самоконтроль, засвоюють академічні знання, але для того, щоб ця гра відбулася дітям потрібна взаємодія з однолітками та дорослими. Для цього

необхідні педагоги-фасилітатори. Функція вихователя-фасилітатора – підтримати вихованця в освітній діяльності – сприяти успішному засвоєнню навчальної інформації, полегшити вирішення проблем, допомогти усвідомити власні здібності, особистісні якості, забезпечити підтримку потреби вихованця в саморозвитку і самовдосконаленні. Сучасний вихователь-фасилітатор надихає на гру, створює простір для багатьох варіантів ігрових занять та адаптує свою роль відповідно до потреб дітей, коли вони приймають нові виклики. Умілі фасилітатори здатні інтегрувати навчальні й виховні цілі в ігрові умови, сприяти залученню та активності кожної дитини.

Серед умінь вихователя-фасилітатора, особливого значення набувають такі як: емпатійне слухання, уважне спостереження за поведінкою учасників; встановлення ефективної комунікації в групі, корекція дій учасників і дотримання правил взаємодії; заохочення активної позитивно спрямованої поведінки, організація безпечного зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу; демонстрація стриманості й терпіння, відстоювання нейтральної позиції під час оцінювання навчальних досягнень. Своєрідність спілкування у фасилітативній взаємодії полягає у «повазі та позитивному сприйнятті вихованця як особистості; педагогічному такті, заснованому на довірі без потурання; простоті спілкування без фамільярності; впливу без придушення самостійності; гуморі без глузування; авансуванні похвали; поважному зверненні; створенні «ситуації успіху» [5, с. 134].

Фасилітація гри та адаптивне навчання вимагають спланованої ролі дорослого – для збагачення та розширення дитячих ідей, взаємодії та пізнання.

Організація навчання через гру (керована гра) проходить певні фази. Перша фаза – налаштування. Оскільки діти мають різні навчальні інтереси і потреби, то вихователь-фасилітатор організовує ігрову діяльність відповідно до того, що діти вже знають, що їх бентежить, підтримує їхній розвиток. Він відчуває стан дитини й відповідно спрямовує свої дії, уважно слухає, що говорять діти, намагається «прочитати» ситуацію та зрозуміти, чого вони потребують. Друга фаза – взаємодія. Хороший фасилітатор турбується про дітей, сприяє взаємодії дітей між собою та з ним, забезпечує відчуття важливості кожного учасника гри/ ігрової ролі, іноді за певних умов сам вступає у гру. Третя фаза – підтримка, виникає у взаємодії і проявляється у сприйнятті вихователем дітей такими, якими вони є, допомогти їм досягати власних цілей, внаслідок чого діти почувуються компетентними, творчими та більш відповідальними за свою діяльність. Коли діти переступають межу (не дотримуються правил, чи неправильно, або ж не в тій послідовності виконують ігрові дії/завдання), педагог-фасилітатор наставляє їх, пояснює, чому один вид поведінки чи мислення є прийнятним, а інший ні. Відтак реалізується четверта фаза – пояснення) [4, с. 3; 11; 16].

Інструктаж до гри вихователь здійснює тоді, коли вона є новою, чи складною для дітей і вимагає якісного пояснення. Процес сприйняття

пояснюваного є надзвичайно важливими для навчання. Навчальний контент у грі діти засвоюють швидше, легше, краще запам'ятовують набуті знання і вміння. Однак не лише гра є способом навчання. У грі з інструкціями діти навчаються через спостереження за іншими та за допомогою розповідей, пояснень, вказівок дорослих, – що є невіддільною частиною навчальної та ігрової діяльності. Фасилітація гри та якісні інструкції є цінними, оскільки сприяють залученню дітей до взаємодії та розвитку їхніх здібностей, формуванню умінь і навичок.

Значне місце в життєдіяльності дошкільників займають вільні (самостійні) ігри дітей. Вільна гра дає менше нових знань, ніж ігрова діяльність, яка фасилітується дорослим. Забезпечення різноманітними матеріалами в ігровій діяльності недостатньо для того, щоб засвоїти елементи грамоти. Щоб досягти результату, потрібно все-таки дітей залучити до процесу навчання грамоти під час гри. Роль педагога як фасилітатора при цьому не зменшиться. Дорослі можуть підтримувати вільну гру дітей через спостереження, визнання, слухання, сприймання та задоволення потреб, що допомагають їхнім ігровим ініціативам, коли це потрібно. Інколи вільна гра починає повторюватися, у такому разі дорослі можуть заохочувати дітей до нових дій та ідей. Як і в будь-якому іншому соціальному контексті, є норми того, як ми взаємодіємо з іншими, яка поведінка є прийнятною та належною, – що й має брати до уваги вихователь під час самостійної дитячої гри, щоб вона не перетворилася у безлад. У вільній грі діти зазвичай взаємодіють зі схожими на себе. Наприклад, діти з мовними вадами надають перевагу іграм між собою. А це означає, що вони не отримують досвіду спілкування, необхідного для засвоєння знань.

Отже, фасилітація це організація процесу колективного розв'язання проблем у групі, який керується фасилітатором (ведучим, керівником). Це одночасно процес та сукупність навичок, які дозволяють ефективно організовувати обговорення складної проблеми без втрат часу та за короткий термін виконати усі заплановані дії із максимальним залученням учасників процесу.

Фасилітація відрізняється від простого управління тим, що вона не має директивного характеру. Якщо при традиційних формах управління суб'єкт змушує учасників групи виконувати власні інструкції та розпорядження, то у випадку з фасилітацією її суб'єкт має поєднувати у собі ознаки керівника, лідера та учасника процесу. Фасилітація в освітньо-виховному процесі ЗДО – специфічний вид педагогічної діяльності вихователя, фахівців вузького профілю, спрямованої на усвідомлення дитиною себе як самоцінності, підтримку її прагнення до саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення, сприяння її особистісному зростанню через розкриття здібностей, пізнавальних можливостей, актуалізацію ціннісного ставлення до людей, природи, національної культури на основі організації допоміжного, гуманістичного, діалогічного, суб'єкт-суб'єктного спілкування, атмосфери безумовного прийняття, розуміння та довіри. Для оволодіння технологією педагогічної фасилітації

вихователю необхідно мати достатній рівень розвитку таких якостей, як емпатія, толерантність, рефлексія, лідерство, комунікативність. Прояв цих якостей – показник професійної досконалості, що є необхідною умовою ефективності організації освітнього процесу в ЗДО.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). Видання 2-е, доповнене. Житомир : Волинь, 2008. 235 с.
2. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження /Упоряд.: О. Г. Косенчук, І. М. Новик, О. А. Венгловська, Л. В. Куземко. Харків : Ранок, 2021. 240 с.
3. Желанова В. В. Фасилітаційна компетентність майбутнього педагога: сутність і структура. *Теорія і методика професійної освіти*. Вип.31. Т. 1. 2021. С. 87-90.
4. Ханна Дженсен, Ангела Пайл, Дженіфер М. Зош та ін. Фасилітація гри: мистецтво та наука про залучення дітей дошкільного віку до навчання через гру. Біла книга (українська версія). 2019. 44 с.
5. Фісун О. В. Педагогічна фасилітація як багатозначний феномен. *Зб. наук. пр. Харківськ. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди*. 2010. Вип. 34. С. 133-13.

Бричок О. В.

Аспірант,
Київський міжнародний університет,
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна, незважаючи на повномасштабне вторгнення російської федерації, рухається до вдосконалення та впровадження інноваційних підходів в освітній процес, зокрема до навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Відповідно до Конституції України і чинного законодавства у галузі освіти держава зобов'язана забезпечити доступність до якісної освіти відповідного рівня дітям з особливими освітніми потребами, враховуючи здібності, можливості, бажання та інтереси кожної дитини [1].

Сьогодні досить важливим напрямом стратегії розвитку навчання дітей з особливими потребами та з метою забезпечення повноцінної інтеграції в освітній процес, який відповідатиме їхнім потребам і можливостям, у сучасних закладах освіти створено таку форму організації освіти як інклюзивна, яка в загальноосвітньому закладі створена саме для здобуття, засвоєння та використання знань, практичних умінь і навичок.

Залучення учнів із особливими потребами до освітнього процесу змінює розуміння загалом особливостей розвитку дітей та врахування їхніх індивідуальних потреб та потенційних можливостей розвитку в навчальній та виховній роботі. Особливості, характерні для учнів із порушеннями психофізичного розвитку, неможливо усунути у звичайно організованому процесі, тому потрібно змінювати організацію освітнього середовища в школах задля надання дітям з ООП повноцінного навчання, виховання, розвитку та соціалізації в колективі однолітків.

Метою будь – якого навчального закладу з інклюзивною освітою є забезпечення сприятливих умов для навчання, виховання та формування дітей, що мають психофізичні порушення. Відповідно основним завданням таких освітніх закладів є створення середовища для навчання та розвитку дитини; створення, відповідно до кожної дитини, навчальної програми та навчального плану; формування в однолітків доброзичливого, товариського, доброго ставлення до дитини з ООП [2].

У сучасних умовах, які є досить психологічно важкими для дорослої людини, а для дитини тим паче, вирішення про створення класів із інклюзивним навчанням приймається директором закладу загальної середньої освіти з урахуванням освітніх запитів населення, яких стає дедалі більше. За умови наявності необхідної матеріально-технічної та навчально - методичної бази, відповідних педагогічних кадрів і приміщень, що відповідають санітарно-гігієнічним вимогам, формуються інклюзивні класи. Як засвідчує практика, в Україні все ще ториває процес

переходу та адаптації до інклюзії, що характеризується поступовим процесом відкриття інклюзивних класів і груп.

На нашу думку, інклюзивне навчання, особливо в період війни, має розвиватися і надавати якісну освіту, психологічну та фізичну підтримку, розвиток дітям, які від народження мають інклюзію або в результаті пережитого стресу, травм, втратою рідних, домівки та інших важких життєвих ситуацій, пов'язаних із військовими діями в регіоні проживання дитини і державі загалом. Вважаємо, що значну роль у підтримці психоемоційного та фізичного стану дітей з особливими потребами відіграють професійно підготовлені психологи, соціальні педагоги, а також учителі. Їх вміння заспокоювати, допомогати адаптуватися до нової реальності, підтримати дитину, особливо сироту, біженця, дитину, яка постраждала від військових дій, пережити все, що сталося, досить є важливим для її повноцінного життя та навчання. На превеликий жаль, реалії сьогодення гальмуються через недостатню готовність більшості закладів загальної середньої освіти та інших ланок, педагогів прийняти учнів з особливими освітніми потребами, інтегрувати їх у шкільний колектив. Більшість шкіл не мають сучасного корекційно-реабілітаційного обладнання, не мають взагалі або ж мають недостатню кількість спеціальних автобусів, пристосованих для перевезення учнів із фізичними обмеженнями, бракує також спеціально підготовлених учителів, вихователів для роботи з дітьми, що мають ООП. Відтак, ефективна організація інклюзивного навчання, просвітницької діяльності у вирішенні цього питання, наявність спеціальної підготовки педагогів, психологів та інших фахівців для роботи з дітьми з особливими потребами, відповідного матеріально – технічного та навчально – методичного забезпечення всіх закладів освіти дасть вагомий результат в інтеграцію інклюзивного навчання в освітню систему України, допоможе учням цієї категорії жити в суспільстві.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі / навчально-методичний посібник /авт.: Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін – К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. – 208 с.
2. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik dla pedagogiv i batkiv / Укладачі Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. – К., 2016. – 68 с.
3. <https://mon.gov.ua/ua/dlya-batkiv/zapitannya-ta-vidpovidi>
4. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0184-16>.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ОСУЧАСНЕННЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Красницька О. В.

Кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет оборони України,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-0417-3318

ПАСТКИ В ОРАТОРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА

Сучасний викладач інтегрує в собі значну кількість соціальних ролей: експерта, аналітика, дослідника, теоретика, практика, інноватора. Водночас серед них є вирішальна роль, завдяки якій він презентує свої думки, ідеї, бачення, розробки, проекти, передає слухачам (студентам, курсантам) цінну інформацію, веде їх за собою в безмежний світ знань, відкриває перед ними нові доріжки до істини, навчає їх і формує висококваліфікованих фахівців. Це роль оратора (спікера). Його викладацька й наукова діяльність немислима без ораторської. Через останню викладач поширює наукові ідеї, передає знання, відкриває свої напрацювання широкій спільноті. Завдяки ораторській діяльності його знання стають доступними, він має можливість переконати аудиторію в цінності своїх розробок, дати слухачам необхідні інструменти для трансформації особистісного та професійного розвитку.

Ораторську діяльність ми розглядаємо як свідому активність викладача, що виражається в системі його дій на основі риторичних знань та ораторських умінь, спрямовану на досягнення мети публічного виступу шляхом інформаційного, когнітивного, емоційного, психологічного й поведінкового впливу на цільову аудиторію. Ораторська діяльність виражається через публічні виступи. Водночас для ефективного впливу на слухачів, зацікавлення їх у темі промови, залучення до спільної мисленнєвої діяльності, сприйняття й засвоєння інформації та активну взаємодію з ними оратору необхідно знати пастки, що чатують на нього в ораторській діяльності, і способи їх уникнення або подолання.

Пастка страху. Загальновідомо, що страх публічного виступу посідає почесне друге місце на арені страхів людини після страху смерті. Як зазначає О. Хміляр, страх – потужний енергетичний каталізатор психічних, фізичних і духовних сил людини й водночас засіб, що нівелює здатність протидіяти небезпеці, «виключаючи» процеси мислення, уваги та пам'яті, нівелюючи уяву, загартовуючи або розбалансовуючи всю когнітивну сферу особистості [11, с. 76]. Це означає, що під час публічного виступу страх не дає змоги викладачу якісно викласти матеріал, поставити запитання в аудиторію чи отримати його навзаєм, правильно відповісти на провокативне запитання, через нього оратор взагалі може втратити думку.

Як із цим боротися? Найперше, усвідомити й визначити, чого саме ви боїтеся. Насправді не публічного виступу, а можливо, поставлених запитань, коментарів ваших опонентів, осуду, публічного сорому, забути текст промови, виглядати смішним, не виправдати очікування тощо. А далі вже працювати з цим страхом. Крім того варто ретельно готуватися до будь-якого публічного виступу й частіше виступати перед різними аудиторіями. За свідченням Д. Карнегі, психолог Едвін Дж. Кеттел загалом виступив перед 30 мільйонами осіб, але одного разу зізнався, якби щоразу повертаючись додому, він не лаяв себе за те, що забув сказати цікаві речі під час промови, майбутні його виступи втратили б будь-яку цінність [3]. Насамкінець варто розуміти, що промова не несе загрози для оратора, а навпаки, відкриває для нього широкі можливості.

Пастка експромту. Успішні оратори завжди наголошують на словах В. Черчилля «Підготовка до публічного виступу – запорука його успіху». Ми наполягаємо, що успішний експромт є підготовленим експромтом. Р. Кушнір у праці «Великий оратор» зауважує, що підготовка – це виконання роботи, яку не бачать ваші слухачі, але яка здійснює величезний вплив на оратора, а отже й на сам виступ [6, с. 36]. У статті «Методика підготовки публічного виступу» [4] ми детально описали тринадцять етапів підготовки промови. Зокрема такі: визначення теми виступу, характеристика аудиторії, постановка цілі виступу, підбір аналітичного матеріалу, підготовка тексту промови, візуалізація її контенту, передбачення можливих запитань і підготовка відповідей або контраргументації, тренування, підготовка зовнішнього вигляду й чарівної валізки оратора, психологічне самоналаштування, самоперевірка готовності за контрольним списком «Фенікс» і вже після публічного виступу – його самоаналіз та самопохвала. Чи всі етапи важливі? Безперечно. Вони дають змогу оратору підготуватися до роботи з конкретною аудиторією, подати їй актуальний, потрібний і цікавий контент, уникнути непорозумінь та здійснити необхідний викладачу вплив.

Пастка «без мети». Цілі, як зауважує Р. Кушнір, являють собою локомотив нашого життя, за яким у вагонах їдуть Щастя, Любов, Багатство, Здоров'я, Порозуміння, Кар'єра, Дієвість. Коли відсутня відповідь на запитання «Для чого?», то й немає успіху, наснаги для досягнень, порозуміння з навколишніми, віри та впевненості в майбутньому. Якщо ми знаходимо відповідь на запитання «Для чого?», відповідь на запитання «Як цього досягти?» відшукується дуже швидко [7, с. 37].

Мета публічного виступу – його кінцевий результат і той ефект, що отримує оратор після промови. Влучно зазначає Т. Gowdy [12], перш ніж почати діяти, потрібно відповісти на головні запитання «Чого я хочу досягнути?», «Який результат діяльності я вважатиму успішним?», «Чого я прагну?», «Чого я хочу від цієї діяльності й конкретного публічного виступу зокрема?». У такий спосіб визначити головну мету, основну інформаційну магістраль та проміжні цілі. Відсутня мета в публічному виступі – це розмова оратора про щось із самим собою. Без цілі неможливо побудувати стратегію й тактику у промові, досягнути вагомих результатів.

Ми пам'ятаємо, що аудиторія має свою мету, потреби, інтереси та запити, які викладач зобов'язаний задовольнити. Жоден слухач не пробачить оратору порушення принципу змістовності в ораторському мистецтві, що яскраво відображає слова В. Черчилля «Вичерпайте тему, а не терпіння слухачів». Відсутність мети в публічному виступі – це розповідь про все, а по суті ні про що. Слушно зауважує В. Стоун: «Визначеність цілі – відправна точка всіх досягнень».

Пастка самовпевненості. Професійний спікер – викладач, який постійно розвивається, навчається, вдосконалює свої професійні знання, педагогічні вміння й зокрема ораторські. Самовпевненість призводить до помилок в ораторській діяльності, втрати авторитету та псування педагогічного іміджу. Кожен наступний публічний виступ ставатиме кращим лише за умови самоаналізу попередньої промови та роботи над перевагами й недоліками. Даючи пораду бути самокритичними, Р. Темплар заохочує ставити собі запитання, що допоможуть розібратися в отриманому досвіді, виокремити з нього конструктивні й деструктивні моменти, з'ясувати свої сильні та слабкі сторони, те, що нам допомагає, з чим ми можемо легко впоратися і як реагуємо на різні ситуації [9, с. 38–39].

Оратор повинен розуміти, що попередній успішний публічний виступ чи їх серія не гарантує такого ж успіху наступного разу й навпаки, невдала промова не породжує подальшу невдачу. Усе вирішує підготовка викладача до кожного публічного виступу, рівень його професійної підготовленості, володіння ораторським мистецтвом і красномовством. Отриманий зворотний зв'язок від аудиторії, рефлексія оратора та робота над собою як спікера й професіонала, лідера в певній галузі дають змогу досягати системного успіху в ораторській діяльності.

Пастка аркуша паперу. У критичний момент, як зауважує Р. Темплар, ми часто відчуваємо напруження, голова забита думками, почуттями, турботами, наші думки крутяться настільки швидко й безладно, що не можемо їх упіймати [9, с. 48]. Тому під час підготовки до виступу рекомендують писати текст промови на аркуші паперу, щоб упорядкувати, структурувати матеріал, потім у процесі тренування відшліфувати його, відкидаючи зайве й додаючи необхідні техніки управління увагою аудиторії. Проте часто оратори грішать читанням промови з аркуша. Під час викладання курсу риторики ми дозволяємо слухачам користуватися лише тезами виступу й категорично забороняємо читати текст. Чому? Оратор повинен спілкуватися з аудиторією, а не з аркушем паперу чи зі слайдом. Зачитати можна окремі моменти, статистичні дані, «важкі» цитати. А далі викладач має будувати ефективну взаємодію зі слухачами й приділяти їм всю свою увагу, отримуючи відразу навзаєм через невербальну поведінку зворотний зв'язок.

Пастка слабких аргументів. Характеристика аудиторії в ораторській діяльності є обов'язковим етапом підготовки до публічного виступу. Адже впливати можна лише на тих, кого ми знаємо, чії потреби розуміємо, а запити, цінності, інтереси враховуємо. Погодьтеся, що проведення занять зі слухачами, які мають досвід виконання бойових завдань на

лінії зіткнення протягом кількох років, починаючи з 2014 року, і зокрема у 2022–2023 рр., та курсантами, які навчаються на третьому курсі, але бойового досвіду не мають, однозначно відрізняється. Кожна аудиторія, з якою працює викладач, різниться за соціально-психологічною, професійною та соціокультурною характеристиками. Урахування особливостей слухачів дає змогу оратору підібрати актуальну й потрібну саме для них інформацію, влучні техніки управління увагою, встановити контакт, завоювати довіру, визначити переконливі аргументи, забезпечити сприйняття та розуміння контенту промови, задовольнити їхні потреби й запити, побудувати ефективну взаємодію.

Одна й та ж інформація по-різному сприймається різною аудиторією. Один і той же аргумент для одних слухачів чи самого викладача є сильним, але для інших може виявитися слабким, а значить непереконливим. Актуальність і переконливість інформації, прикладів, аргументів зрештою визначає аудиторія. Завдання спікера – правильно їх підібрати й зробити сильними для конкретних слухачів. Незнання оратором цільової аудиторії призводить до недосягнення мети та безрезультативності виступу.

Пастка беземоційності. Баланс між логікою та емоціями – одна з головних вимог до виступу. Принцип емоційності в ораторському мистецтві вимагає помірного рівня прояву відповідних до слів оратора емоцій. Через них викладач передає ставлення до себе, аудиторії, інформації, своєї діяльності. Як зазначає Н. Казарінова, емоції виявляються системою сигналів, мовою, через які розкривається внутрішній стан оратора й значущість для нього публічного виступу, що, зі свого боку, спостерігають слухачі. А емоційне збудження, викликане в них, стає енергетичною детермінантою поведінки, мобілізуючи фізичну та психічну енергію, спрямовуючи сили й увагу на предмет промови [8, с. 388–389]. Байдуштя викладачу не пробачить жодна аудиторія, натомість відповідь тим самим згідно з правилом взаємного обміну.

Через емоційність у виступі оратор викликає емоційний відгук у слухачів, захоплює їхню увагу, впливає на почуття. Влучно підмічає Д. Бернетт, що ми сприймаємо світ через свої почуття, зосереджуємося на важливих деталях і відповідним чином на них реагуємо [1, с. 184]. Емоційний компонент відіграє суттєву роль у тому, що спонукає нас до дій [там само, с. 257]. Публічний виступ викладача має мотивувати, спонукати до поглиблення знань, пошуку, творчої активності, допитливості, дій і вчинків, викликати пізнавальний інтерес та післядвовільну увагу.

Пастка кепських слайдів. Справедливо зазначає К. Крупей, на превеликий жаль, технічні можливості, доступні сьогодні викладачам, нерідко призводять до «слайдозалежності», коли виступ із презентацією в PowerPoint є непоганою можливістю уникнути прямого спілкування з аудиторією та перекласти всю відповідальність на «механізми» [5, с. 154]. Ми наголошуємо, що основне завдання слайдів – візуалізувати контент промови, а не відобразити її текст. Через них оратор має можливість вплинути на візуальну репрезентативну систему слухачів, посиливши в

такий спосіб сприйняття інформації. Слайди відображають лише головні тези виступу, містять ілюстрації, відео, графіки, схеми, викликають асоціації та емоції, онаочнюють матеріал, збільшують його доступність, розставляють акценти.

Текст має бути озвучений і підсилений візуально. Варто пригадати промови Стіва Джобса, виступ Першої леді України Олени Зеленської в Конгресі США, коли слайди візуалізували слова оратора та значно посилювали емоційний вплив на аудиторію. Натомість кепські слайди, заповнені текстом, відвертають увагу слухачів, викликають негативні емоції. До того ж людина одночасно може або читати інформацію, або слухати викладача. І справедливо вона обере останнє, а оратор втрачить можливість посилити ефект виступу. Тож слайди – наочне відображення думок та основних ідей оратора.

Пастка нестійкості уваги людини. Увага як особлива форма психічної діяльності виявляється у спрямованості й зосередженості свідомості на вагомих для слухача предметах, інформації, власних переживаннях [2, с. 229]. Оскільки вона виражає специфічну особливість процесів, спрямованість яких регулюється діяльністю, у яку вони включені [там само, с. 230], завданням оратора є управління увагою аудиторії. Викладач не може очікувати зосередженості уваги слухачів на його промові, не прикладаючи для цього цілеспрямованих зусиль. У такому разі переважить мимовільна увага, коли сторонні подразники (думки про завтрашній звіт чи екзамен, розмова сусіда за партою, асоціація з історією з життя тощо) перевищать силу впливу оратора.

Стойкість уваги порушується, за даними В. Клименка, за умови відсутності чинників, що сприяють їй і зосередженості, елементів у діяльності, які активізують розумову діяльність слухачів, емоційного відгуку, коли знижується інтерес до почутого чи того, що відбувається в аудиторії [2, с. 238]. Під час виступу через насичення його техніками управління увагою (вербальними, невербальними, аудіальними, техніками, пов'язаними з дією) викладач забезпечує довільну увагу аудиторії на предметі промови й паралельно через необхідність і цікавість інформації формує в неї післядовільну увагу.

Таким чином, знання можливих пасток в ораторській діяльності та розуміння систематичної роботи над собою як оратора забезпечують викладачу можливість уникнення помилок, що призводять до суттєвого зниження ефективності публічного виступу. Водночас важливу роль відіграє позитивне мислення, що сприяє правильному психологічному самоналаштуванню, установці на досягнення цілей та досягнення успіху в ораторській діяльності. Як підтверджує О. Хміляр, воно готує оратора до зустрічі з різного роду випробуваннями, допомагає досягати поставлених цілей, вірити в себе та успіх своєї діяльності, генерує енергію, підвищує активність, навчає отримувати радість навіть із незначних успіхів і можливостей кожного дня, зміцнює впевненість, відкриває віру у власні сили, мотивує до розвитку та збагачення себе новими знаннями [10, с. 74–75].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бернетт Дін. Наш дивакуватий мозок. Харків : Віват, 2020. 384 с.
2. Загальна психологія : підручник / за заг. ред. С. Д. Максименка. Київ : Форум, 2000. 543 с.
3. Карнегі Дейл. Як виробляти впевненість у собі та впливати на людей, виступаючи публічно. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=767&p=10.
4. Красницька О. В. Методика підготовки публічного виступу. *Військова освіта*. 2020. № 1 (41). С. 191–202. <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2020-1/191-202>.
5. Крупей К. С. Майстерність публічного виступу викладача закладу вищої освіти в умовах «слайдозалежності». *Наукові записки. Педагогічні науки*. 2022. Вип. 204. С. 154–158. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-204-154-158>.
6. Кушнір Р. О. Великий оратор, або як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич : Коло, 2013. 258 с.
7. Кушнір Р. О. Створюй! Досягай! Дій! Дрогобич : Коло, 2019. 464 с.
8. Межличностная коммуникация: теория и жизнь / под ред. О. И. Матьяш. 2011. 560 с.
9. Темплар Річард. Правила мислення. Персональна інструкція на шляху до кмітливості, мудрості й щастя. Київ : КМ-БУКС, 2022. 236 с.
10. Хміляр О. Ф. Критичне та позитивне мислення офіцера. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Психологія*. 2018, листопад. № 7. С. 72–76. <https://doi.org/10.25264/2415-7384-2018-7-72-76>.
11. Хміляр О. Ф. Психічна стійкість солдата. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Психологія*. 2022. № 6. С. 71–79. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.6.13>.
12. Gowdy Trey. Doesn't Hurt to Ask: Using the Power of Questions to Communicate, Connect, and Persuade. NY : Crown Forum, 2020. 288 p.

Inna Stoyanova

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Educational and Scientific Institute of International Relations
Taras Shevchenko National University of Kyiv
City of Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-6069-9170

Yuliia Vasik

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Educational and Scientific Institute of International Relations
Taras Shevchenko National University of Kyiv
City of Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-8843-576X

QUALITY ASSESSMENT IN TEACHING TRANSLATION

The quality of the text of a translation is one of the basic categories of modern translation studies. The central problem of evaluating the quality of translation is the problem of determining the parameters of this very evaluation. Obviously, there are at least three groups of users of translated texts who objectively need to know such criteria. They are customers of translation, professional translators and students majoring in translation. Customers need such knowledge because they need to evaluate whether a translator's salary is worth the effort they put into their professional activities. Translators need to know about the criteria for evaluating the quality of the translation they perform, first and foremost, in order to have arguments to protect their product, but also in order to show the customer the difference between a professional translator and an amateur translator. Finally, students are the audience, which should be informed as soon as possible about parameters for translation quality evaluation, so that they won't get the impression that every teacher has their own preferences. Besides, constant evaluation of the results increases the student's motivation and, in most cases, greatly improves the quality of the translation in training conditions.

Translation evaluation is a task that has been carried out for centuries, with the initial focus being on the concepts of equivalence, literalness or freedom of the translation and evaluation criteria being mainly subjective. As translation became established as both a profession and an academic discipline, evaluation has evolved and become even more complex, while often remaining a subjective exercise. The scope of evaluation as an area of research is enormous, and there is a vast body of literature on the topic in general that should be referred to before any quality-related research is initiated.

By far the most common type of quality assessment model adopted in the translation profession and in pedagogy is based on error typology, as in the case of the LISA quality assessment metric, the J2450, or the models described in Waddington (2) and Hansen (1). Typically, the typology has a list of error types (e.g. language, terminology, style), which are sometimes

categorized as major or minor, are awarded penalties and are weighted, with some errors considered more serious than others. Such models also tend to have thresholds for penalty points; once the threshold is reached the translation is deemed to have failed. The fact that such models are common across pedagogical and professional settings means that students can be prepared for working in a professional context; it means that there is a common currency, so to speak.

Obviously, translation in pedagogical conditions is not equal to professional translation. Here arises a question whether we shall develop our own specific criteria for evaluating translation in pedagogical settings or identify and agree with the universal scheme for evaluating professional translation.

The long-term goal of the research is to develop a classification of lexical errors made by students majoring in translation and international relations with its further application in teaching practice.

The result of this research will be valuable to translation teachers, students majoring in translation and international relations as well as industry practitioners in developing better quality assessment practice in the sphere of translation.

REFERENCES:

1. Hansen, G. A Classification of Errors in Translation and Revision. In M. Forstner, H. Lee-Jahnke, & P. A. Schmitt (Eds.), *CIUTI-Forum 2008: Enhancing Translation Quality: Ways, Means, Methods* (pp. 313-326). Bern: Peter Lang, 2009. PP. 313-326
2. Waddington, Christopher. 'Different Methods of Evaluating Student Translations: The Question of Validity', *Meta* 46(2), 2001. PP. 311-325.

Несін В. В.

Провідний науковий співробітник,
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-4799-4239

Лахтадир С. Л.

Старший науковий співробітник,
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-2258-2625

НАПОВНЕННЯ ПРОЦЕСУ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТА ВИРОБНИЧОГО ПІДРОЗДІЛУ НА РОБОЧОМУ МІСЦІ ОСУЧАСНЕНИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ ПРОФЕСІЇ

Практична підготовка фахівців технічних спеціальностей ґрунтується на оволодінні базовими елементарними роботами, які притаманні професії. Вивчаються широко уживані інструменти, набувається вміння та стійкий навик їх застосування. Підготовлений спеціаліст з нюансами конкретного виробництва та новими елементами професії знайомиться на робочому місці.

Прикладом додаткової практичної підготовки на робочому місці є процес оволодіння новими навичками застосування затискного магазину для фіксації гвинтів малого діаметра при відновленні шліца [1]. Сутність нової практичної навички полягає в застосуванні розробленого спеціального затискного магазину при відновленні шліців на гвинтах, які доопрацьовуються під використання в певному виробі. Циліндрична частина гвинта виступає над поверхнею виробу, в якому гвинт фіксує деталь, і заважає рухомих частинам, розташованим над ним. Циліндрична частина конічної головки гвинта обрізається. При цьому зменшується або, навіть, повністю видаляється шліц, потрібний для закручування. Відновлення шліца на гвинтах з малими різьбами потребує їх надійної фіксації. Забезпечується така фіксація застосуванням затискного магазину. Різьба на гвинті при цьому не пошкоджується.

В стандартних умовах застосування доопрацювання конічних гвинтів не потрібне. Така спеціальна технологічна операція потрібна лише на спеціалізованому виробництві, а в загальній практиці виробництва не застосовується. Процес загальної професійної підготовки не передбачає оволодіння таким спеціалізованим технологічним процесом. Тому введення в професію нових співробітників передбачає їх ознайомлення зі спеціалізованими технологіями.

Маршрути технологічної послідовності виготовлення деталей та виробів, а краще розгорнутий технологічний процес, разом із детальною

інструкцією з охорони праці при виконанні конкретного виду робіт, дозволяє попередньо ознайомитись з роботою в цілому. Але в разі функціонування малосерійного або штучного виробництва розробка детального технологічного процесу не проводиться. Інструкції з охорони праці надають узагальнені рекомендації щодо правил виконання поширених операцій чи робіт. Спеціалізовані операції, роботи, інструменти і пристосування залишаються не охопленими та не доведеними до відома фахівця, що залучається до роботи на новому місці.

Практичні посібники, таким чином, можуть виконувати функцію елементів професії, розкриваючи сутність елементарної роботи, пояснюючи покладені в неї фізичні основи процесів та явищ, які залучаються виконавцем роботи для досягнення мети виконуваної операції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Несін В.В. Застосування затискного магазину для фіксації гвинтів малого діаметра при відновленні шліца: практичний poradnik / В.В. Несін, С.Л. Лахтадир, М.І. Маєтний. Київ: ІСТЕ СБУ, 2020. 5 с.

Достатній Р. А.

Аспірант,
Київський міжнародний університет,
м. Київ, Україна

ЗМІНИ ПІДХОДІВ ДО ОТРИМАННЯ ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Сьогодення нав'язує свої правила і змушує адаптуватися до них усі галузі суспільних відносин у тому числі і у сфері науки.

Випускники вищих навчальних закладів – це майбутній кадровий потенціал. Для підготовки професіоналів необхідним є отримання ними, якісних знань та практичних навичок.

Практичний досвід – це вміння застосовувати отримані знання в роботі. А тому практика є найважливішою складовою освіти, якій потрібно приділяти більше уваги, щоб максимально зв'язати отримані знання з реальною професійною діяльністю.

Практичні навички є невід'ємною складовою освіти, а їх отримання є важливим етапом для підготовки студента до його майбутньої професії як спеціаліста, а тому є інтегральною властивістю особистості, яка являє собою єдність трьох взаємопов'язаних компонентів: мотиваційного, професійного та емоційно-вольового. Критерієм сформованості особистості до професійної діяльності є здатність студента використовувати знання, навички і уміння, отримані у вищому навчальному закладі в роботі, а також здатність адаптуватися при зміні тих чи інших умов.

Сьогоднішній розвиток інформаційних технологій, наповнення простору інформацією полегшує доступ до інформації, а тому отримувати знання стає дедалі простіше і таким чином полегшується процес навчання, чого не можна говорити про отримання практичних навичок та досвіду роботи.

Отримані знання мають закріплюватись на практиці, це є запорукою якісної освіти та випуску вузами дійсно професійних кадрів.

Також при цьому є зворотна позиція, при якій здобуті практичні навички мають вдосконалюватись новими знаннями, підходами та стандартами, змінами процесів, використанням нових технологій, спрощенням процесів у зв'язку зі стрімким розвитком суспільства. Саме тому знання та практичний досвід мають відповідати вимогам, які ставить перед ними сучасне суспільство.

Виробнича практика готує майбутніх спеціалістів до самостійного виконання обов'язків на першій посаді, де вони працюватимуть. Внесок молодих спеціалістів у практичну діяльність підприємств, установ, організацій відповідної галузі прямо залежить від їхньої підготовленості до роботи, теоретичного кругозору й практичного досвіду у тому числі запозиченого і в інших країнах, у разі проходження практики з обміном досвідом на іноземних підприємствах.

Здебільшого навчальні заклади дають чудові теоретичні знання, але існує певний брак у практичному досвіді, що виникає через відсутність належної комунікації органів державної влади, освітян, роботодавців і працівників. Зокрема в Україні система освіти надає роботодавцям обмежені можливості впливу на пропозицію програми й учбових планів з метою досягнення максимального співпадіння навичок випускників і потреб ринку праці.

Ринку праці важко надавати зворотний зв'язок освітнім закладам, а відтак роботодавці неохоче інвестують час і ресурси у розвиток практичних навичок та досвід потенційних майбутніх робітників.

Для вирішення проблем поточної ситуації необхідно реформувати систему вищої освіти, але не просто перейнявши систему навчання з інших країн, а розробивши дійсно прогресивну освіту, яка базуватиметься на глибокому аналізі ринку праці, потребах суспільства, враховуватиме ментальність та культуру, а також економічну ситуацію країни, яка знаходиться у стані війни.

Тому особливо актуальними є необхідність змін в освітній програмі під час війни. Війна обов'язково закінчиться, а після завершення терміново потрібно буде наповнення ринку праці кадрами для відновлення країни її економіки та наслідків війни, що буде необхідним у всіх галузях.

При правильному підході та адаптації до нав'язаних часом правил, війна може стати каталізатором до позитивних змін в освітніх програмах при яких студенти в кілька разів швидше отримуватимуть необхідні знання, які будуть підкріплені досвідом.

За таких обставин не можна втрачати час та необхідно впроваджувати реформи уже сьогодні, невідкладно займатися створенням ефективного, прогресивного й динамічного навчального середовища аби запобігти дефіциту кваліфікованих кадрів у всіх галузях виробництва, господарства, управління та адміністрування.

Таким чином, умови сьогодення, в яких змушена знаходитися Україна, можуть постати гостро питання у будь-який момент щодо швидкої підготовки та готовності кадрів приступити до роботи, що відповідає їхньому фаху і рівню кваліфікації, оскільки війна через ті чи інші причини породжує брак досвідчених працівників.

Вказану проблему потрібно прогнозувати та не можна ігнорувати. Потрібно переформувувати навчальний процес через призму практичної підготовки студентів, який підкріплений теоретичними знаннями.

При цьому потрібно подбати про те щоб і теоретичні знання і практичні навички отримувалися безперервно і у безпечних умовах, які мають стати фундаментальними принципами заради збереження життя і здоров'я студентів та викладачів під час війни.

Більшість навчальних закладів готові до роботи в умовах воєнного стану, чому посприяли карантинні заходи, які вводилися з початку 2020 року. Дистанційні навчальні програми дозволяють студентам отримувати знання під час кризових ситуацій, але й варто приділити увагу й

до введення дистанційних практичних занять, що забезпечить отримання досвіду студентами в безпечних умовах.

Проте, з практичними навичками все набагато складніше. Так, є дещо простішим отримання практичного досвіду у компаніях, які у зв'язку з карантинном перевели співробітників на віддалену форму роботи, але компанії, які мають виробничі потужності, які виключають дистанційність такий підхід не може бути впроваджений.

Однак, деякі компанії уже розпочали або займаються проектуванням розташування своїх виробництв таким чином, щоб співробітники знаходилися у безпеці – переміщенні потужності у сховища або ж створення бомбосховищ на території підприємств.

У таких умовах є можливим безпечно отримання практичних навичок здобувачами освіти, але є необхідність у пошуках і інших способів, які в тому числі забезпечать безпечні умови праці.

Крім того, є необхідність пришвидшення освітнього процесу, зокрема і шляхом подрібнення спеціалізацій, оскільки в багатьох випадках студенти отримують одразу знання з кількох спеціалізацій (в рамках однієї галузі) одночасно, але більшість з них в подальшому або все ж таки більшу частину життя присвячують обраній професії або взагалі працюють не за фахом. Подрібнення спеціалізації потребує збільшення кількості викладачів. Таке подрібнення забезпечить отримання практичних навичок в одному напрямку, а не в різносторонніх, які в подальшому можуть в роботі можуть і не знадобитись.

Важливою складовою успіху випускників в умовах воєнного стану є їх здатність адаптації до змін. Умови воєнного стану можуть радикально змінити умови праці та життя, тому студентам потрібно бути готовими до того, що їх досвід та знання можуть стати неактуальними.

Значна роль у підготовці випускників до роботи в умовах воєнного стану належить практичній підготовці. Навчальні заклади повинні пропонувати студентам можливості для здобуття практичного досвіду та роботи з сучасним обладнанням, яке не використовується в Україні, але в будь-який момент може бути поставлене іноземними партнерами для подолання кризових ситуацій, а тому може виникнути необхідність у кадрах, які будуть вміти працювати на такому обладнанні.

Важливою складовою успіху випускників в умовах воєнного стану є їх знання про діючі правила та норми, що регулюють поведінку та дії під час кризових ситуацій. Навчальні заклади повинні пропонувати спеціальні курси, щоб студенти мали можливість отримати необхідну підготовку.

Умови воєнного стану можуть сприяти появі нових можливостей для випускників вищих навчальних закладів. Наприклад, вони можуть стати фахівцями з цифрових технологій для забезпечення безпеки в мережі, спеціалістами з розробки та виробництва різноманітних технічних засобів для військових потреб, експертами зі збору та аналізу даних у режимі реального часу та ін.

Важливо, щоб випускники вищих навчальних закладів розуміли відповідальність, яка покладена на їхні плечі, та були готові до роботи в

умовах воєнного стану. Вони повинні розуміти необхідність збереження важливих документів, забезпечення безпеки своїх співробітників та забезпечення успішного виконання завдань у надзвичайних ситуаціях.

Навчальні заклади повинні сприяти розвитку студентів як особистостей, здатних до самовдосконалення та пошуку нових можливостей. Випускники, які володіють здатністю до самоорганізації та самостійного пошуку рішень, можуть стати ключовими фахівцями в умовах воєнного стану.

Одним з основних напрямів підготовки випускників вищих навчальних закладів в умовах воєнного стану є сприяння розвитку здатності до міжособистісного спілкування та побудови ефективних комунікаційних мереж. Це дозволить випускникам не тільки ефективно виконувати свої професійні обов'язки, але й підтримувати високий рівень взаємодії з колегами, партнерами та клієнтами.

Наприклад, випускники зі спеціальності «інформаційні технології» можуть займатися розробкою та використанням цифрових технологій для забезпечення безпеки в мережі в умовах воєнного стану. Вони можуть розробляти програмне забезпечення для криптографічного захисту інформації, системи контролю доступу, системи моніторингу та виявлення атак на інформаційні системи тощо. Випускники зі спеціальності «Інженерія» можуть бути задіяні у розробці та виробництві різноманітних технічних засобів для військових потреб. Вони можуть працювати у військово-промислових комплексах, розробляючи нові технології для виробництва озброєння та бойової техніки.

Випускники зі спеціальності «медичина» можуть бути задіяні в умовах воєнного стану в ролі лікарів та санітарів. Вони можуть працювати в прифронтових зонах та забезпечувати медичну допомогу пораненим, проводити профілактичні заходи у військових частинах, а також займатися підготовкою цивільних до надзвичайних ситуацій.

Також важливо зазначити, що випускники вищих навчальних закладів можуть вносити внесок у сферу національної безпеки та оборони, виконуючи дослідницьку роботу у галузі наукових досліджень та розробок.

Сметанкіна Н. В.

д.т.н., професор,
Інститут проблем машинобудування
ім. А.М. Підгорного НАН України,
м. Харків, Україна
ORCID: 0001-9528-3741

Місюра С. Ю.

к.т.н., с.н.с.,
Інститут проблем машинобудування
ім. А.М. Підгорного НАН України,
м. Харків, Україна
ORCID: 0000-0002-5048-1610

ПЕРСПЕКТИВИ ЦІЛЬОВОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ТЕХНІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Діяльність спеціаліста з вищою технічною освітою відбувається в умовах конкретної економічної та соціокультурної ситуації, що детермінує характер розвитку професійного середовища [1, с. 10]. Перетворення та еволюція інженерної діяльності зумовлені як соціальними потребами суспільства, так і науково-технічним прогресом, напрямом економічної та кадрової політики держави, ситуацією на ринку праці, формуванням нових цінностей та способу життя тощо [2, с. 12].

Розвиток виробничої сфери є пріоритетним, особливо в оборонній промисловості, де необхідно гарантувати заданий рівень якості фахівців. Політика нашої держави орієнтована на випереджальний розвиток виробничої сфери, особливо це відчувається у авіаційній та ракетно-космічній галузі [3, с. 408]. Підприємства цієї галузі та науково-дослідні інститути орієнтовані в основному на задоволення оборонного замовлення держави та належить до наукомісткої галузі економіки [4, с. 351]. Під час підготовки фахівців для роботи у цій галузі є необхідним якісний цільовий відбір абітурієнтів, додаткове стимулювання, спеціальні умови та програми навчання.

Одна з основних проблем цільової підготовки – це не відпрацьована навчально-методична нормативна база організації професійної підготовки, освітні підходи та технології, стратегія побудови освітньої траєкторії слабо індивідуалізовані та мають універсальний характер як для студентів, так і для підприємств-замовників, і не відображають специфіки діяльності підприємства, з яким укладено цільовий договір.

Інститут проблем машинобудування ім. А.М. Підгорного НАН України проводить науково-дослідну роботу з провідними підприємствами авіаційної та ракетно-космічної галузі [5, с. 242]. До цієї роботи залучаються випускники вищих навчальних закладів, які після закінчення вузу обирають наукову роботу. Підготовка аспірантів проводиться згідно з основними науковими напрямками досліджень інституту. Зокрема, це дослідження нових класів задач механіки руйнування композитних матеріалів [6, с.

16; 7, с. 172], математичне і комп'ютерне моделювання високовартісних та габаритних конструкцій, наприклад, паливних баків ракет-носіїв [8, с. 92; 9, с. 144], дослідження процесів деформування конструкцій складної форми і структури за інтенсивного теплового та силового навантаження, яка дає можливість отримати експертну оцінку міцності конструкцій [10, с. 264; 11, с. 256, 12, с. 160].

Математичне моделювання дозволяє оптимізувати конструкцію шляхом вибору відповідних матеріалів та її геометричних параметрів. При цьому завдяки уникненню натурних руйнівних випробувань можна заощадити значні кошти лише на одному паливному баку ракети-носія або просторових циклічно-симетричних конструкцій енергетичного машинобудування [13, с. 92; 14, с. 286].

Як показав досвід співробітництва інституту з вищими навчальними закладами, у сучасних умовах необхідна програма освітнього процесу, яка б охоплювала нормативні цільові орієнтири підприємств замовників та враховувала вимоги до професійних компетенцій і поєднання додаткових освітніх програм з чинними. Це все потребує нового науково-методичного забезпечення освітньої діяльності зі змінами у навчальних планах. Слід зазначити, що для вирішення проблем цільової підготовки фахівців у технічному університеті необхідна розробка варіативної системи концентрованої підготовки, яка сприятиме підвищенню якості цільової підготовки загалом, охоплюватиме як цільові орієнтири підприємств замовників, так і вимоги до професійних компетенцій.

Таким чином, організація цільової підготовки повинна проходити в виробничих умовах та включати додаткові освітні модулі, містити навчальні робочі програми, що відрізняються оригінальністю підходів до побудови процесу професійної підготовки з урахуванням розвитку особистості професіоналів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ільченко В. Р., Гуз К. Ж., Ільченко О. Г. Теоретичні та методичні засади інтеграції природничо-наукової освіти основної школи. Київ: Видавничий дім «Сам», 2017. 320 с.
2. Ільченко В. Р. Реформування змісту освіти як національна проблема. Полтава: Довкілля-К, 2010. 170 с.
3. Сметанкіна Н. В., Шупіков О. М., Угрімов С. В. Математичне моделювання процесу нестационарного деформування багат шарового оскління при розподілених та локалізованих силових навантаженнях. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. Херсон, 2016. № 3(58). С. 408–413.
4. Sierikova O., Strelnikova E., Gnitko V., Degtyarev K. Boundary calculation models for elastic properties clarification of three-dimensional nanocomposites based on the combination of finite and boundary element methods. In: *2021 IEEE 2nd KhPI Week on Advanced Technology (KhPIWeek)*. 2021. P. 351–356.
5. Smetankina N.V., Postnyi O.V., Merkulova A.I., Merkulov D.O. Modeling of non-stationary temperature fields in multilayer shells with film heat sources. In: *2020 IEEE KhPI Week on Advanced Technology (KhPIWeek)*. 2020. P. 242–246.

6. Strelnikova E., Gnitko V., Krutchenko D., Naumenko Y. Free and forced vibrations of liquid storage tanks with baffles. *Journal of Modern Technology and Engineering*. Baku, 2018. Vol. 3. No.1. P.15–52.

7. Strelnikova O., Gnitko V., Degtyariov K., Tonkonozhenko A. Advanced computational models and software on predicting the effective elastic properties for computer-simulated structures of nanocomposite. In: 2020 *IEEE KhPI Week on Advanced Technology (KhPIWeek)*. 2020. P. 171–177.

8. Гонтаровський П. П., Сметанкіна Н. В., Гармаш Н. Г., Глядя А. А., Клименко Д. В., Сиренко В. Н. Дослідження напружено-деформованого стану паливного бака вафельної конструкції ракети-носія. *Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій*. Дніпро, 2019. Вип. 29. С. 91–102.

9. Sierikova O., Koloskov V., Degtyarev K., Strelnikova O. The deformable and strength characteristics of nanocomposites improving. *Materials Science Forum. Switzerland*, 2021., Vol. 1038, P. 144–153.

10. Sierikova E., Strelnikova E., Gnitko V., Kryutchenko D. Reservoirs seismic resistance. In: *Proceedings book of 6th International Congress on Innovative Scientific Approaches*. December 19-20, 2021, Samsun, Turkey. IKSAD GLOBAL Publishing House. 2021. P. 264-267.

11. Misura S., Smetankina N., Misiura Ie. Optimal design of the cyclically symmetrical structure under static load. *Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering-2020. Lecture Notes in Networks and Systems*. Springer, Cham. 2021. Vol. 188. P. 256–266.

12. Sierikova O., Strelnikova E., Gnitko V., Tonkonozhenko A., Pisia L. Nanocomposites Implementation for Oil Storage Systems Electrostatic Protection. In: *Conference Proceedings of Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering – ICTM-2021*. Springer, Cham. 2021, Vol. 367. P. 573–585.

13. Шелудько Г.А., Шупіков О.М., Сметанкіна Н.В., Угрімов С.В. Прикладний адаптивний пошук. Харків: Око, 2001. 191 с.

14. Sierikova E., Strelnikova E., Pisia L. The environmental safety level increasing of oil storage Systems. In: *Proceedings of International Afghanistan Interdisciplinary Research Conference. Taj Institute of Higher Education Mazar-i-Sharif, Afghanistan*. August 19, 2021. P. 286-288

Зінченко В. П.

к.пед.н., доцент,
Глухівський національний педагогічний університет
Імені Олександра Довженка,
м. Глухів, Україна
ORCID: 0000-0002-2101-903X

Ткаченко В. В.

Заступник директора,
ДПТНЗ «Сумське вище професійне училище будівництва і дизайну»,
м. Суми, Україна

МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Професійна (професійно-технічна) освіта є складовою системи освіти України, яка забезпечує здобуття громадянами професії відповідно до їх покликань, інтересів, здібностей, а також допрофесійну підготовку, перепідготовку, підвищення їх кваліфікації і здобувається у професійних (професійно-технічних) навчальних закладах. Саме ця освіта може стати критичною не лише у забезпеченні загальної середньої освіти здобувачам освіти з інвалідністю, а й у забезпеченні їх професійною підготовкою та подальшим працевлаштуванням.

Перші реальні кроки у запровадженні інклюзивної освіти у ЗП(ПТ)О розпочались лише кілька років тому.

І у цьому процесі ще дуже багато проблем і невизначеності, насамперед керівники закладів професійної (професійно-технічної) освіти не достатньою мірою володіють інформацією про процедуру запровадження інклюзії в закладі та належного управління.

Інклюзивне навчання – «система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників» [1, с.10].

В даний час до вирішення цієї проблеми в різних аспектах звертаються фахівці різних галузей знання. На думку представників низки наукових напрямів, вирішення зазначеної проблеми лежить у галузі громадянської освіти і розглядається як навчання толерантності, діалогу культур тощо у рамках інклюзивної освіти на базі освітніх установ, чия політика управління зазнає ряду специфічних змін [4].

На сьогоднішній день перспективна наукова думка проголошує інклюзивну освіту одним із шляхів оптимального стратегічного спрямування у плані навчання та виховання дітей з відхиленнями у стані здоров'я.

Організацію інклюзії уповільнюють такі чинники: 1) Недостатня матеріально-технічна база; 2) непристосованість будівель у освітніх закладах, відсутність спеціального транспорту для перевезення дітей з фізичними обмеженнями; 3) брак фахівців для психолого-педагогічного супроводу

дітей з ООП; 4) недостатність знань адміністрації та педагогів; 5) упередженість батьків дітей з типовим розвитком щодо проблем дітей з психофізичними порушеннями [2]. Тому діяльність керівництва закладу освіти з упровадження інклюзивного навчання починається з мінімізації названих чинників.

Таким чином, дана система має на увазі відповідність матеріально-технічного, предметно-розвивального та освітньо-виховного середовища можливостям, потребам та здібностям осіб з обмеженими можливостями здоров'я; забезпечується психолого-педагогічним супроводом спеціалістів, що взаємодіють з близькими родичами учня, а також спеціалістами інших напрямів, що займаються розвитком та адаптацією осіб даної категорії. Крім того, така система повинна мати стабільну методичну та організаційну підтримку органів освіти, які відповідають за професійну компетентність фахівців, які забезпечують процеси інклюзивної освіти.

Робота закладу професійної (професійно-технічної) освіти починається з аналізу банку даних загальноосвітніх закладів міста, області, у яких здійснюється інклюзивне навчання. Педагогічні працівники закладу професійної (професійно-технічної) освіти проводять відповідну профорієнтаційну роботу, надають інформацію про перелік професій, особливості професійного навчання, здійснюють консультування педагогічних працівників загальноосвітніх закладів, батьків щодо вибору професії відповідно до нозології дитини. До закладу професійної (професійно-технічної) освіти приймаються особи з особливими освітніми потребами, які не мають медичних протипоказань до навчання за обраною професією.

Окремо проводиться робота із мережею інклюзивно-ресурсних центрів міста та області: укладаються договори про співпрацю з питань організації інклюзивного навчання, зарахування здобувачів освіти до спеціальних груп та інклюзивних груп із метою здобуття професійної (професійно-технічної) освіти.

Інклюзивна група - група у закладі професійної (професійно-технічної) освіти, в якій поряд з іншим здобувачами освіти навчаються 1-3 особи з особливими освітніми потребами.

Механізм організації інклюзивного навчання з закладі координується наказами керівника «Про створення інклюзивної групи» та «Про створення команди психолого-педагогічного супроводу інклюзивної групи».

Будь-який процес діяльності загалом, і процес організації інклюзивного навчання зокрема, характеризується метою, засобами, результатом і умовами, які його супроводжують. Тому зупинимось на визначенні організаційно-педагогічних умов, що забезпечують успішну інклюзивну роботу у закладі професійної освіти.

Організаційно-педагогічні умови – поняття багатопланове, яке може бути пов'язаним з матеріально-технічним, методичним, кадровим, процедурним забезпеченням ефективного управління інклюзивною діяльністю в ЗП(ПТ)О.

На основі аналізу психолого-педагогічної, методичної та управлінської літератури і досвіду закладів професійної освіти нами виокремлено такі

організаційно-педагогічні умови, що забезпечують ефективність і дієвість управління інклюзивною роботою в ЗП(ПТ)О: створення інклюзивного освітнього середовища; організація роботи команди психолого-педагогічного супроводу дитини; налагодження співпраці всіх учасників освітнього процесу; належна підготовка кадрів; постійний моніторинг процесу інклюзивної освіти.

Саме названі вище умови має забезпечити керівник закладу професійної (професійно-технічної) освіти для започаткування інклюзивного навчання.

Нами складено алгоритм організації інклюзивної освіти у ЗП(ПТ)О, яким передбачено оптимальну послідовність дій по запровадженню інклюзії: моніторинг потреб споживачів освітніх послуг; планування роботи з організації інклюзивного навчання; виявлення готовності педагогічних працівників до організації інклюзивного навчання; створення комфортно середовища для здобувачів з ООП; навчання кадрів; укладання угод з медичними, реабілітаційними та іншими закладами і організаціями; адаптація освітніх програм; організація освітнього процесу; моніторинг якості освітніх послуг; підготовка і проведення психолого-педагогічного консиліуму «Впровадження інклюзивного навчання в закладі освіти»; розробка перспективної програми удосконалення інклюзивного навчання.

Важливим компонентом організації інклюзивного навчання є психолого-педагогічний консиліум «Впровадження інклюзивного навчання в закладі освіти» наведено в додатках.

З опорою на розроблений алгоритм, відповідно до нормативної бази та на підставі заяви батьків у ДПТНЗ «Сумське вище професійне училище будівництва і дизайну», була створена інклюзивна група і команда психолого-педагогічного супроводу.

На основі отриманих даних можна констатувати про переваги інклюзивної форми навчання для здобувачів з ООП. Перебування у групі зі здоровими однолітками дає змогу дитині з вадами розвивати відповідні комунікативні та соціальні навички. Звична соціальна взаємодія сприяє встановленню позитивних соціальних стосунків. Крім того, спостерігається покращення концентрації уваги, пам'яті, посилення мотивації до навчання. Набувається досвід перебування в освітньому середовищі, оволодіння компетентностями, необхідними для активного самостійного життя в суспільстві. Спільне перебування корисне і для дітей без вад. Вони починають розуміти, з якими труднощами стикаються особи з інвалідністю, стають чутливими до потреб інших, толерантніше сприймають людські відмінності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Інклюзивне навчання у закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренера. Навчально-методичний посібник. /Софій Н., Найда Ю. та інш. Київ, 2018. 174 с.
2. Міщик Л. І. Інклюзивна освіта як умова соціалізації дітей-інвалідів у процесі навчання. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних тех-*

нологій Університету «Україна». 2012. № 5. С. 139-142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2012_5_32 (дата звернення: 05.12.2021).

3. Мозгова Л.А. Модель керівника навчального закладу в сучасному освітньому просторі: управлінський аспект. *Народна освіта*. 2016. Вип. 1 URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3896. (Дата звернення 05.03.2023).

4. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1/9 від 18.5.2012 р. «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». URL: <https://mon.gov.ua/npa/organizatsiya-navchalno-vikhovnogo-protsesu-v-umovakhinkluzivnogo-navchannya>. (дата звернення: 05.03.2023).

5. Філософський енциклопедичний словник. За ред. В. І. Шинкарука. Київ: Абрис. 2002. 752 с.

Natalia Smetankina

DSc., Prof.,
Anatolii Pidgorny Institute of Mechanical Engineering Problems
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Kharkiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-9528-3741

Ievgeniia Misiura

PhD, Docent,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics,
Kharkiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5208-0853

PECULIARITIES OF STUDYING IN A POSTGRADUATE COURSE OF A SCIENTIFIC INSTITUTION

Composite materials are materials that will have the largest scope of application in the future: aviation and missile structures, sports and medical equipment, transport and construction [1, p. 144].

This requires knowledge of theories of composite structures and methods for their calculation, development of methods for precise determination of the parameters of structural elements [2, p. 91]. In the post-graduate course of Anatolii Pidgorny Institute of Mechanical Engineering Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine, these directions are taken into account when training specialists in specialty 113 «Applied Mathematics». Professional training includes the discipline «Models and Methods of Mechanics of Composite Structures». The subject of the discipline is design, strength calculation, manufacturing and testing of typical structural elements is structures of composite materials, rods, shells, beams, cladding panels and connections of parts made of composite materials with the use of modern information technologies [3, p. 351; 4, p. 242; 5, p. 15].

Training is carried out on the basis of the constant introduction into the educational process of the latest achievements of domestic and foreign science, with the involvement of postgraduate students in the implementation of budgetary, economic and contractual research works. Postgraduate students perform scientific work under the guidance of leading scientists of the institute.

In addition to mastering the scientific foundations of the mechanics of composite structures, graduate students study the peculiarities of the use of composite materials in engineering and gain the ability to apply the acquired knowledge and skills for various types of engineering and scientific activities.

REFERENCES:

1. Sierikova O., Koloskov V., Degtyarev K., Strelnikova O. The deformable and strength characteristics of nanocomposites improving. *Materials Science Forum*. Switzerland, 2021., Vol. 1038, P. 144–153.

2. Гонтаровський П. П., Сметанкіна Н. В., Гармаш Н. Г., Глядя А. А., Клименко Д. В., Сиренко В. Н. Дослідження напружено-деформованого стану паливного бака вафельної конструкції ракети-носія. *Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій*. Дніпро, 2019. Вип. 29. С. 91–102.

3. Sierikova O., Strelnikova E., Gnitko V., Degtyarev K. Boundary calculation models for elastic properties clarification of three-dimensional nanocomposites based on the combination of finite and boundary element methods. In: *2021 IEEE 2nd KhPI Week on Advanced Technology (KhPIWeek)*. 2021. P. 351–356.

4. Smetankina N.V., Postnyi O.V., Merkulova A.I., Merkulov D.O. Modeling of non-stationary temperature fields in multilayer shells with film heat sources. In: *2020 IEEE KhPI Week on Advanced Technology (KhPIWeek)*. 2020. P. 242–246.

5. Strelnikova E., Gnitko V., Krutchenko D., Naumenko Y. Free and forced vibrations of liquid storage tanks with baffles. *Journal of Modern Technology and Engineering*. Baku, 2018. Vol. 3. No.1. P.15–52.

Inna Marynchenko

PhD in Pedagogies, associate professor,
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University,
Gluhiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5424-8085

THE ROLE OF MENTAL CARDS IN THE PREPARATION OF FUTURE VOCATIONAL EDUCATION PROFESSIONALS

The current stage of the development of world pedagogical science is characterized by the establishment of innovations as an important factor of social reproduction capable of ensuring sustainable economic development based on the achievement of the country's competitiveness. Therefore, the leading task of state policy in Ukraine is the formation of institutional mechanisms and infrastructures of innovative ways of strategic modernization of professional education. The implementation of strategic tasks of professional training of future teachers of professional education requires new approaches, in particular, the transition of quantitative indicators of its level to qualitative indicators [5].

The modern socio-economic development of Ukraine requires the availability of educated and qualified specialists and the introduction of effective technologies [2].

Vocational training of future specialists in institutions of vocational (vocational and technical) education is carried out in accordance with the State Standard of Vocational and Technical Education, which establishes state requirements for the content of vocational and technical education, the level of professional qualifications of graduates of vocational (vocational and technical) education institutions, basic mandatory teaching aids and educational level of entrants to the specified institutions [1].

The introduction of innovative means into the educational process contributes to the improvement of the quality of education, the interest of students and teachers, the development of competencies and is an important stage in the process of reforming the traditional education system in the context of globalization. The innovative orientation of the educational process leads to fundamental changes in pedagogical practice, directing methods to the conscious and creative learning of students, the development of their personal qualities - independence in decision-making, a creative approach to learning, initiative, perseverance, self-esteem, etc.

One of such methods that teaches how to find the necessary information, analyze it, systematize and solve the tasks is the method of using mental maps [4].

Mental maps are ideal for use in professional (vocational and technical) education institutions, can be used in any type of tasks, involve students of all ages in active creative thinking, organization and problem solving [3].

The structure of a mental map (mind map, associative map, intelligence map, knowledge map) is built on the basis of keywords or pictures that

reflect parts of the main idea [6]. Cognitive and conceptual maps may not be represented in a model or a picture, but they are perceived and deciphered in the process of detailed description. Mind maps distinguish a tree-like structure with several levels of nodes, and associative relationships may not correspond to the level of categorization and be specified.

A map of knowledge (in English Mind map, a map of the mind, memory, thoughts) is a set of diagrams and schemes that visually demonstrate thoughts, theses, related to each other and united by a common idea.

Such a map allows you to depict a certain process or idea in full, as well as to keep a significant amount of data in memory at the same time, to demonstrate the connections between individual parts, to remember (record) materials and reproduce them in the knowledge system even after a long period of time.

This method has many advantages over conventional recording methods. Unlike linear text, knowledge maps not only store facts, but also demonstrate relationships between them, thereby providing faster and deeper understanding of the material.

Depending on the scope or application, Tony Busen distinguishes the following types of mind maps:

- standard maps (standard maps). This is a set of classic mental maps that serve to assimilate, record ideas and reveal one's individuality;
- speed maps, or lightning cards (speed maps). These mind maps stimulate mental processes (what I know about the subject). The card can be, for example, a short one-color outline made before the lesson;
- master maps (master maps). These are very voluminous maps to a whole field of knowledge, for example, based on the materials of one semester. They are often written continuously and are intended to provide a general overview of the entire topic;
- mega maps (mega maps). Cards linked to each other are called mega cards. The central map (with relatively few levels) is linked to subsequent maps that present details or additional aspects. In addition, a mental map is a purely individual representation of a person, «it reflects the world as a person imagines it, and may not be correct. Distortions are really very likely» [6].

Along with individual mental maps that can show the opinion of a single individual, there are «collective» mental maps that are characteristic of a certain socio-cultural group of people united by various circumstances (place of residence, profession, level of knowledge, social affiliation, historical period). They explain the diversity of perception of the world within the framework of one culture in the presence of national ideas.

The use of knowledge maps in the educational process creates opportunities for improving memory, recalling facts, words and images, generating ideas, inspiring the search for a solution, demonstrating concepts and diagrams, analyzing results or events, structuring work (abstract, report), summarizing what has been done, organization of interaction during group work or in role-playing games.

A memory map is implemented in the form of a diagram on which words, ideas, tasks or other concepts are depicted, connected by branches departing from the central concept or idea. This technique is based on the principle of «radiant thinking», which refers to associative mental processes, the starting point of which is the central object [6].

So, mind maps are a convenient tool that serves to display the process of thinking and structuring data in a visual form. They can be used to record those thoughts and ideas that arise in the head when a person thinks about some task. Conversely, they allow you to format information in such a way that the brain will easily perceive it.

REFERENCES:

1. Inna Marynchenko, Oksana Braslavskaya, Oleh Levin, Yuliia Bielikova, Tetyana Chumak. Modern tools for increasing the efficiency of distance education in the conditions of digitalization. *AD ALTA-Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. Vol. 13. Issue 1, Special Issue XXXII. Pp. 87–92. URL: <http://www.magnanimitas.cz/13-01-xxxii>
2. Mashkina V. V. The use of mental maps in the training of geography specialists. *Problems of continuous geographical education and cartography*, Kharkiv, 2011, № 13, С. 62-64.
3. Okada A., Buckingham Shum S., Sherborne T. Knowledge cartography: software tools and mapping techniques. London: Springer Ltd, 2008. 424 p.
4. Sheludko I. V. Web quest as an innovative method of forming a creative personality. *Youth and the market*. Drohobych, 2018, №6 (161), С. 124–130.
5. Sheludko I. V. Professional training of vocational education teachers in the conditions of innovative technologies as a pedagogical problem. *Youth and the market*. Drohobych, 2017, №6 (149), С. 124–130.

Зінченко В. П.

к.пед.н., доцент,
Глухівський національний педагогічний університет
Імені Олександра Довженка,
м. Глухів, Україна
ORCID: 0000-0002-2101-903X

Хабенко М. Є.

Аспірант,
Глухівський національний педагогічний університет
Імені Олександра Довженка,
м. Глухів, Україна
ORCID: 0009-0002-6797-2114

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Державний стандарт професійної (професійно-технічної) освіти характеризує ключову компетентність як певний рівень знань, умінь, навичок, стосунків, які можна застосувати у сфері діяльності людини. Серед ключових компетентностей значуще місце посідає підприємницька компетентність, що «передбачає реалізацію здібностей: співвідносити власні економічні інтереси та потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними та екологічними ресурсами, інтересами й потребами інших людей та суспільства; застосовувати технології моніторингу ресурсів і забезпечення сталого зростання; організовувати власну трудову й підприємницьку діяльність і працю колективу, орієнтуватися в нормах та етиці трудових відносин; аналізувати та аналізувати їх». [4].

Ю. Білова розглядає підприємницьку компетентність як «інтегральну психологічну якість особистості, що виявляється у вмотивованій здатності до творчого пошуку й реалізації нових ідей та дає змогу розв'язувати різноманітні проблеми в повсякденному, професійному, соціальному житті»[1, с. 17].

Центральну роль у становленні фахівців, що оволодівають підприємницькою компетентністю, відіграють економічні дисципліни.

Майбутні педагоги професійного навчання мають знати основні терміни та економічні поняття, структуру економіки, основні технологічні процеси. До практичних умінь належать планування виробництва, ведення облікової документації з матеріального постачання, складання калькуляції на вироби, здійснення розрахунку їхньої собівартості, визначення ціни.

Професійна економіко-організаційна підготовка майбутніх педагогів професійного навчання передбачає вивчення дисципліни «Основи підприємницької діяльності». Курс передбачає визначення цільових ха-

рактик характеристик діяльності підприємства на ринку; ознайомлення з видами економічної діяльності та пов'язаною з нею організацією управління відповідно до розмірів і галузевої приналежності підприємств; вивчення теоретичних засад і практичних форм функціонування підприємства як основної структурної ланки ринкової економіки. Майбутні педагоги знайомляться з механізмами взаємодії суб'єктів економічної діяльності; вивчають теоретичні засади вдосконалення організації процесів праці та виробництва у просторі та часі; засвоюють навички аналізу техніко-економічних та організаційних резервів підвищення ефективності діяльності підприємств.

Якщо когнітивний компонент передбачає опанування знань, то операційно-діяльнісний - формування підприємницьких здатностей. Господарський кодекс визначає, що підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Згідно трактуванням Г. Карпюка, «Підприємець – суб'єкт, що поєднує в собі новаторські, комерційні та організаційні здібності для пошуку та розвитку нових видів, методів виробництва, нових сфер застосування капіталу». [3].

Поряд із когнітивним і діяльнісним компонентами не менш значущими є аксіологічний, що визначає мотиваційні та морально-етичні орієнтири у сфері підприємницької діяльності, та емоційно-вольовий, який включає здатність контролювати власний психологічний стан під час пошуку й реалізації бізнес-проектів, а також у ситуаціях, пов'язаних із ризиком і невизначеністю [1]. На заняттях приділяється увага формуванню всіх складових підприємницької компетентності.

Для цілісного формування особистості, компетентної у сфері підприємницької діяльності, викладачам економічних дисциплін слід застосовувати різні форми і методи навчання, поєднуючи традиційні з нововведеннями, втіленими в інноваційні педагогічні технології.

Зокрема, інтерактивні технології, передбачають поділ академічної групи на мікрогрупи, робота в яких вирізняється дискусійним характером навчання з використанням прийомів публічного обговорення, дебатів. Здобувачі вчаться генерувати ідеї, відстоювати власну думку, вести діалог, приміряють на себе ролі лідерів, організаторів, консультантів.

Невід'ємною частиною практичних занять є ділові ігри. Адже моделювання реальної діяльності в пропонованих обставинах якнайкраще підходить для розвитку економічного мислення, уміння аналізувати та застосовувати теоретичні знання для розв'язання практичних завдань.

Умови для прояву навчально-пізнавальної активності під час лекцій створюються завдяки постановці проблемних питань. Причому, чим нетрадиційніше формулюється запитання, тим більше це стимулює до запам'ятовування матеріалу, аналізу отриманої інформації з метою використання для пошуку відповіді.

Складно переоцінити значення систематичної самоосвітньої роботи майбутніх педагогів професійного навчання. Серед видів самоосвітньої діяльності здобувачів, що сприяють формуванню підприємницької компетентності, слід виокремити виконання тестових завдань, ситуативних вправ, розв'язування розрахункових задач, участь у наукових конференціях та в конкурсах наукових робіт та створення портфоліо з навчальної дисципліни.

Особлива увага приділяється проєктній технології, перевагою якої є можливість формування у здобувачів таких важливих підприємницьких умінь, як планування своєї роботи, використання різних джерел інформації, аналіз альтернативних варіантів розв'язання проблеми, зіставлення фактів, аргументація та ухвалення рішення, встановлення соціальних контактів, здатність працювати в групі, виступати перед аудиторією, адекватно оцінювати виконану роботу. Як кінцевий продукт такого виду самостійної роботи можуть виступати доповіді, реферати, фільми, презентації, бізнес-плани. Наприклад, майбутнім педагогам професійного навчання ставиться завдання підготувати бізнес-плани, які можна було б запропонувати міській раді для розвитку туристичного бізнесу в місті. Для виконання завдання здобувачі групи розділилися по 5 осіб. Кожна команда обрала лідера та розподілила обов'язки між усіма членами мікроколективу [2].

Складання бізнес-плану як серйозного аналітичного документа і водночас способу реклами своєї ідеї - це складний поетапний процес, що вимагає не тільки інтегративних економічних знань, а й організаторських здібностей, умінь комунікувати, збирати й аналізувати інформацію, проводити фінансові розрахунки, прораховувати ризики. Самостійна робота такого рівня передбачала детальне вивчення туристичного ринку в місті, пошук ринкової ніші, генерацію бізнес-ідей, вибір найкращого варіанту, позиціонування послуги, оцінювання конкуренції, розроблення маркетингової політики, складання виробничого, організаційного та фінансового планів, визначення ефективності та соціальної спрямованості проєкту, розгляд можливих ризиків. При цьому широко використовувався SWOT-аналіз.

Для оцінювання рівня сформованості підприємницької компетентності майбутніх педагогів використовуються тестування, творчі завдання, дискусії, захист дослідницьких проєктів.

Результатом теоретичної підготовки здобувачів є комплекс знань про сутність економічних категорій, взаємозв'язок понять і показників, про шляхи підвищення ефективності виробництва, розвиток товарно-грошових відносин, усвідомлення необхідності раціонального використання природних ресурсів.

Практична складова підприємницької компетентності включає вміння розв'язувати задачі, що виникають у виробничо-господарській діяльності, економічно обґрунтовувати технічні та організаційні рішення, застосовувати теоретичні положення під час розв'язання конкретних господарських питань.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білова Ю. А. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2013. Вип. 7. С. 15–17. URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2013_7_7
2. Земка О. В., Зінченко В. П. Дослідно-експериментальна робота з формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. Черкаси, 2018. Вип. 8. С. 77 – 84.
3. Карпюк Г.І. Основи підприємництва: Навчальний посібник для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/2021/04/19/Osnovy%20pidpryemnytstva.pdf>
4. Пометун О.І. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* : Бібліотека з освітньої політики / За заг. ред. О.В. Овчарук. К. 2004. С. 16 – 25.

Боярчук С. І.

Викладач,

Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради,
м. Луцьк, Україна

ORCID: 0000-0001-9109-8207

АКТИВІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ

Одним з пріоритетних завдань сучасної освіти є підготовка свідомої особистості, якій притаманне творче мислення, здатність до самореалізації і саморозвитку, нестандартного вирішення професійних завдань, розробки й упровадження інноваційних технологій. Умовою такого розвитку є уміння працювати самостійно, оскільки, провідною тенденцією на сучасному етапі стає збільшення обсягу й підвищення якості самостійної діяльності студентів як основного чинника особистісного розвитку й набуття професійної компетентності.

У зв'язку з цим актуалізується проблема вдосконалення організації самостійної роботи здобувачів освіти, яка основного виду навчально-пізнавальної діяльності та є підґрунтям інноваційної педагогічної діяльності. У працях учених висвітлено різні сторони означеної проблеми. Так, А. Алексюк, О. Мороз, О. Скрипченко розглядають самостійну роботу студентів як ефективний метод підвищення пізнавальної активності, І. Сулим вважає, що самостійна робота має стати основою освітнього процесу, В. Бондар значну увагу приділяє управлінню самостійною діяльністю студентів, питанням позааудиторної самостійної роботи присвячені дослідження О. Дубасенюк, Л. Клименко.

Одним із завдань самостійної роботи є підвищення якості знань, формування пізнавальної активності, позитивної мотивації, інтелектуальних умінь студентів, що передбачає активне використання інформаційних технологій, комп'ютерних програм, які уможливають структурування та узагальнення великих обсягів інформації, застосування різноманітних засобів унаочнення.

Інформаційна насиченість сучасного освітнього простору зумовлює необхідність схематизації навчального матеріалу та застосування різних візуальних форм, методів представлення матеріалу: таблиці, структурно-логічні схеми, інтелект-карти (mind map), презентації. Візуалізація навчального матеріалу полягає у його перетворенні у візуальний формат за допомогою застосування графічних образів, числових позначень, текстових фрагментів, спеціальних позначок, умовних зображень тощо, яким призначаються певні атрибути – колір, форма, розмір, розташування і тощо [2, с. 42].

Вербицький А. А. розглядає процес візуалізації як згортання змісту розумового процесу в наочний образ і зазначає, що будучи сприйнятим, образ може бути розгорнутим і слугує опорою адекватних розумових і практичних дій. На думку Д. Безуглого, основна мета візуалізації в навчанні – підтримка логічних операцій на всіх етапах навчальної діяльності, а найголовніше

при виконанні аналітичних дій (аналіз, синтез, порівняння, пошук зав'язків і відношень, систематизація, висновок) [1, с. 7].

Якісне виконання завдань самостійної роботи, яка передбачає опрацювання додаткових джерел, неможливе без використання сучасних технологій для отримання оперативної інформації, способів графічної організації матеріалу для унаочнення основних положень. Ефективним інструментом підвищення активізації самостійної діяльності студентів, мотивації до опанування навчальної інформації, розвитку абстрактного мислення є візуалізація та структурування матеріалу. Представлення інформації у вигляді схем, таблиць, презентацій, опорних, структурно-логічних схем стимулює й активізує розумову діяльність, оптимізує самостійну роботу студентів, забезпечує структурно-функціональну зв'язність навчального матеріалу. Наприклад, завдання самостійної роботи (освітній компонент «Дошкільна лінгводидактика») до модулів «Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку», «Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку» та ін., подані студентами з максимально ущільненим текстовим матеріалом в наочній формі у вигляді таблиць, кластерів, карт пам'яті уможлиблює нові способи сприйняття інформації та оперування нею. Систематизація навчального матеріалу, відображення змістовно-процесуальних аспектів певних тем («Дитяче словотворення: типи та види», «Напрями формування граматичної правильності мовлення дітей», «Специфіка навчально-мовленнєвої діяльності на етапі дошкільного дитинства» та ін.) за допомогою різних типів структурно-логічних схем (циклічна схема, радіальна схема, кластер, діаграма Венна, фішбоун) [3], описових таблиць, синхроністичних таблиць («Розвиток методики навчання дітей рідної мови в кінці XIX ст.» та ін.) підносить самостійну діяльність студентів на якісно інший рівень. Об'єднання інформації у компактні візуальні об'єкти підвищує здатність концентруватись на головному матеріалі, активізувати навчально-пізнавальну діяльність студентів.

Таким чином, використання засобів візуалізації забезпечує досягнення оптимальних результатів у самостійній діяльності здобувачів освіти, є важливим чинником у реалізації особистісних стратегій навчання майбутніх фахівців в галузі дошкільної освіти, сприяє виробленню умінь та навичок систематизації й узагальнення матеріалу, опануванню нових форм структурування та унаочнення навчальної інформації, творчому й ефективному їх використанню у самостійній роботі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Безуглий Д. Візуалізація як сучасна стратегія навчання. Фізико-математична освіта. *Науковий журнал. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка*, 2014. № 1 (2). С. 5-11.
2. Білоусова Л. І, Житеньова Н. В. Функціональний підхід до використання технологій візуалізації для інтенсифікації навчального процесу. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. №1, Том 57. С. 42.
3. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. для студ. / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатюк, В. М. Швирка. Старобільськ, 2015. 112 с.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА НОВІ ВИКЛИКИ. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДЛЯ ОСВІТИ

Лисанець Ю. В.

к.філол.н., доцент,
Полтавський державний медичний університет,
м. Полтава, Україна
ORCID: 0000-0003-0421-6362

Гаврильєва К. Г.

к.філол.н., старший викладач,
Полтавський державний медичний університет,
м. Полтава, Україна
ORCID: 0000-0003-2561-6998

ENHANCING STUDENTS' HARD AND SOFT SKILLS IN A ONLINE COURSE ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE

The acquisition of relevant twenty-first-century skills is essential for successful employment in industry, academia, and research. An effective way to help students improve their communication skills is to incorporate interactive teaching materials into the English-language instruction program at universities [2; 4]. Integration of modern interactive resources into the educational process becomes particularly important during COVID-19 restrictions and the 2022 invasion of Ukraine and Russian terrorist attacks, which necessitate switching to online mode as well [3]. The article describes the methodological approaches for improving students' communication abilities, involving the use of interactive web resources, such as "Digital Skills: Artificial Intelligence" by Accenture based on the "FutureLearn" educational platform. We will demonstrate the feasibility of using the platform's resources in the context of teaching English for Academic Communication to Ph.D. students at a medical university.

During the course, students can (1) improve their English language proficiency, (2) learn new material on the latest advanced in technology and digitalization worldwide, and (3) develop their soft skills. The course actively fosters the four language skills, i.e., listening, speaking, reading, and writing. Each Week, students are suggested to watch videos (e.g., "Industry insight: healthcare"), listen to audio recordings that feature relevant life experiences of different people (e.g., "Faridah, Kelly and James's Story"), and read short articles (e.g., "What are the future predicted skills?"). Further, students can discuss these materials in class, share their ideas and form an opinion (e.g., answering the questions "What are your thoughts on how AI has evolved in these industries?"; "Have you come across any of the technologies mentioned?"; "Have any of these technologies impacted you?", etc.). In addition, students write their impressions and thoughts in the "Course

conversations” section, which allows them to communicate with people from all over the world (e.g., the task “Think about the following questions and put your thoughts in the comments section below: How is access to healthcare changing? How is intelligent technology helping doctors or nurses perform their jobs better? What new innovations are there in the healthcare industry?”, etc.). In such a manner, Ph.D. students not only develop their writing proficiency but also adaptability (e.g., the discussion task “Let’s see where you fit in the role clusters”), critical thinking (e.g. the tasks “Identify the skills you already have”, “Reflecting on Kelly’s story”, poll “How confident do you feel to perform in the workplace with the increased use of AI?” etc.), teamwork (e.g. the tasks “Put your thoughts in the comments section below”; “Like/comment on any other comments and posts you find interesting”) and other soft skills.

Thus, the use of a “Futurelearn” course on artificial intelligence is feasible and effective in the context of teaching English for Academic Communication for Ph.D. students at a medical university. The study may be useful to ESOL instructors who work with medical students as well as educators from other academic fields as they design training sessions and create instructional materials.

REFERENCES:

1. Digital Skills: Artificial Intelligence (Accenture). Режим доступу: <https://www.futurelearn.com/courses/artificial-intelligence>
2. Lysanets Yu., Bieliaieva O., Morokhovets H., Znamenska I., Efendiieva S. Integration of digital learning platforms and tools for teaching medical and dental English online. *Annals of “Dimitrie Cantemir” Christian University. Linguistics, Literature and Methodology of Teaching*. 2020. Vol. XIX, № 2. P. 18–25.
3. Lysanets Yu., Bieliaieva O. The Use of Ted Talks in Teaching English for Specific Purposes Online. *Трансформаційні процеси в умовах війни та післявоєнного періоду: Збірник матеріалів Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції* (м. Чернігів, 10 червня 2022 року). Чернігів : ГО «Науковоосвітній інноваційний центр суспільних трансформацій», 2022. С. 181-182.
4. Pavelieva A.K., Bieliaieva O.M., Lysanets Yu.V., Havrylieva K.H. The use of “Futurelearn” for maximizing the ielts speaking test score. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи : зб. статей V Міжнар. наук.-практ. конф.* (19-20 листопада, 2020 р., м. Полтава). Полтава, 2020. С. 317–320.

Бсляєва О. М.

к.пед.н., доцент,
Полтавський державний медичний університет,
м. Полтава, Україна
ORCID: 0000-0001-9060-4753

Таран З. М.

Викладач,
Полтавський державний медичний університет,
м. Полтава, Україна
ORCID: 0000-0002-0380-5870

THE USE OF THE “FUTURELEARN” PLATFORM FOR DEVELOPING STUDENTS’ DIGITAL SKILLS

A successful career in business, academia, or research requires the development of pertinent digital skills, such as web-based research and problem-solving, data entry and processing, safe and legally legal conduct online, etc. A variety of courses from top colleges throughout the world are available, for instance, on digital education platforms [2; 3; 4]. The article explores the methodological potential of an online course “Digital Skills: Digital Skills for Work and Life” by Accenture hosted at the digital education platform “FutureLearn”. The authors share their experience of undertaking this course and applying the results of this work in the teaching process at a medical university.

The course “Digital Skills: Digital Skills for Work and Life” by Accenture [1] comprises two weeks of education: “Week 1. Introduction to digital for work and life; Week 2. Developing a growth mindset” [1]. By the end of the course, students are expected to outline the history and development of digital technologies; clarify the distinction between automation and artificial intelligence; analyze their personal experiences with digital tools; determine important changes in the workplace brought about by technologies; describe the interaction between humans and artificial intelligence and the potential effects on human duties and obligations that this interaction may have; determine the future competencies required to work with AI; design a plan of action to identify their existing abilities and begin acquiring new ones for the workplace of the future. Of particular importance are the sections devoted to digital changes in the healthcare sector, their benefits and challenges, key trends in the digital transformation of healthcare in 2023, digital health technology vision, and the like. The course suggests audio recordings and a glossary on this topic, which is highly beneficial for expanding students’ worldviews and professional outlooks.

The “Futurelearn” resources are largely used at the Department of Foreign Languages with Latin and Medical Terminology during the meetings of students’ scientific groups, roundtable discussions, and other educational events, in the course of students’ self-directed research work and preparation for participation in international conferences.

REFERENCES:

1. Digital Skills: Digital Skills for Work and Life (Accenture). Режим доступу: <https://www.futurelearn.com/courses/digital-skills-for-work-and-life>
2. Havrylieva K.H., Lysanets Yu.V. Using the “Futurelearn” Digital Platform in Medical Education: The Benefits of Blended Learning. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи : зб. статей III Міжнар. наук.-практ. конф.* (31 травня-01 червня 2018 р., м. Полтава). Полтава : Астрая, 2018. С. 40-43.
3. Lysanets Yu., Bieliaieva O., Morokhovets H., Znamenska I., Efendiieva S. Integration of digital learning platforms and tools for teaching medical and dental English online. *Annals of “Dimitrie Cantemir” Christian University. Linguistics, Literature and Methodology of Teaching.* 2020. Vol. XIX, № 2. P. 18–25.
4. Lysanets Yu., Bieliaieva O. The Use of Ted Talks in Teaching English for Specific Purposes Online. *Трансформаційні процеси в умовах війни та післявоєнного періоду: Збірник матеріалів Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції* (м. Чернігів, 10 червня 2022 року). Чернігів : ГО «Науковоосвітній інноваційний центр суспільних трансформацій», 2022. С. 181-182.

Клокар Н. І.

Доктор педагогічних наук,
професор, заслужений працівник освіти України,
старший науковий співробітник відділу інноваційної діяльності
та дослідно-експериментальної роботи
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-2487-7483

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ПЕДАГОГІКИ

Розвиток інформаційно-цифрових технологій, їх активне використання в усіх сферах життя суспільства і кожної особистості зокрема, актуалізували розвиток нового напрямку науки «Цифрова педагогіка», яка поступово стає домінуючою для освіти в умовах розвитку цифрового суспільства, модернізує принципи управління, змінює технології, форми і зміст навчання, дидактику освітнього процесу, вимоги до рівня професійних компетентностей фахівців 21-го ст. У цьому контексті особливої уваги потребує здатність керівника використовувати модернізовані принципи управління ЗЗСО, що є закономірним у час бурхливого розвитку цифровізації всіх сфер життя суспільства.

Вивчення літературних та Інтернет-джерел показує, що питання цифрової педагогіки активно досліджуються у багатьох зарубіжних країнах. Розвиток цифрових технологій та їх використання в галузі освіти також є у полі зору українських учених, які обґрунтовують як методологічну основу проблеми, так і окремі питання різних напрямів розвитку галузі. Однак, як показує аналіз результатів проведених досліджень, проблема модернізації принципів управління ЗЗСО в умовах цифрової педагогіки вітчизняними вченими ґрунтовно не вивчається.

Мета статті: розкрити ключові принципи управління ЗЗСО в умовах цифрової педагогіки.

Сучасний директор школи живе і працює у культурі діджиталізації, якою охоплені всі учасники освітнього процесу, тому має використовувати підходи, що дають можливість ефективно запроваджувати цифрові технології в управління закладом, критично осмислювати те, що може чи не може бути запроваджено в освітній процес або інші напрями діяльності ЗЗСО. Як показує практика, управлінська діяльність, що є багатовимірним явищем, охоплює всі складові функціонування закладу освіти і концентрується на декількох ключових фокусах: стратегія розвитку закладу, культура управління, управління освітнім процесом, створення безпечного і безбар'єрного освітнього середовища, розвиток персоналу, співпраця і партнерство, забезпечення автономії ЗО. Якісне виконання завдань, що передбачають вище вказані фокуси професійної діяльності директора школи, пов'язане з ефективним використанням можливостей цифрової

педагогіки. Директор переносить значну частину управлінських дій у віртуальний простір, тому має успішно поєднувати реальний і віртуальний вимір своєї професійної діяльності. При цьому надзвичайно важливим є те, наскільки використання цифрової педагогіки в управлінській діяльності керівника відповідає запитам і потребам як сучасного учня, так і вчителя.

Проведене нами дослідження показало, що в умовах активного формування цифрового суспільства першочерговою є інформаційно-цифрова компетентність директора і педагогів. За результатами наукового пошуку, яким передбачено комплексне використання традиційних, модернізованих і специфічних методів проведення дослідження, вивчення стану впровадження цифрових технологій у ЗЗСО (анкетування та керована дискусія з директорами, сайти, системи управління навчанням (LMS), стан відкритості й доступності інформації для учнів, батьків, громадськості, а також вимоги Професійного стандарту «Керівник (директор) ЗЗСО» [1]) констатуємо, що практично всі керівники ЗЗСО глибоко усвідомлюють важливість і необхідність володіння сучасними цифровими технологіями, розуміють необхідність впровадження цифрової педагогіки в управлінську діяльність, знають ключові сфери використання цифрових технологій задля забезпечення якості освіти. Однак, дещо нижчими є показники щодо практичних вмінь використання можливостей цифрової педагогіки в управлінській діяльності.

Головним у формуванні не лише іміджу сучасного закладу освіти, але й віртуальної моделі управління ЗЗСО, є його сайт (портал). Ключовою складовою сайту має стати система управління навчанням (LMS), яка об'єднує всіх учасників освітнього процесу та відіграє роль спеціалізованої закритої соціальної мережі, забезпечує якість, доступність і безбар'єрність освітнього процесу для всіх його учасників.

За результатами проведеного нами дослідження робимо висновок, що управління ЗЗСО у вік цифрових технологій вимагає від керівника використання не лише класичних принципів управління (цілеспрямованість, урахування потреб та інтересів, ієрархічність, взаємозалежність, динамічна рівновага, економічність, активізація, системність, єдиновладдя), але й оновлених, таких, що відповідають вимогам сучасного покоління здобувачів освіти, модернізованому процесу викладання і навчання. Тому управління ЗЗСО в умовах цифрового суспільства та подальше формування методологічних засад цифрової педагогіки має ґрунтуватися на таких принципах, як от:

- гуманізм, що ставить дитину в епіцентр всіх управлінських дій керівника, зокрема, управління освітнім процесом в умовах використання змішаної та дистанційної форм навчання;

- демократизм, що передбачає рівні права і свободи для всіх учасників управлінського впливу;

- автономність, що, відповідно Закону України «Про повну загальну середню освіту» [2], гарантує право керівника на здійснення управлінських рішень, в т.ч. у віртуальному середовищі з усіх напрямів функціонування закладу;

- безбар'єрність, що гарантує всім учасникам освітнього процесу вільний доступ до різних сфер життєдіяльності школи, в т.ч. прийняття управлінських рішень;

- відкритість і прозорість, що дає можливість кожному засобами цифрових технологій мати вільний доступ до процесу управління ЗЗСО, висловлення власної думки і пропозицій щодо тих чи інших дій керівника;

- доступність, що передбачає забезпечення всім учасникам освітнього процесу не лише архітектурної доступності закладу, а що не менш важливо – до інформаційно-цифрових ресурсів, LMS, надання технічної підтримки учням та педагогам в освітньому процесі, забезпечення зворотного зв'язку;

- мобільність, що передбачає здатність керівника швидко реагувати на нові виклики і зміни, удосконалювати процес управління відповідно можливостей цифрових технологій та вчасно приймати відповідні управлінські рішення;

- партнерська взаємодія та узгодженість дій, що передбачає право всіх суб'єктів на участь у житті закладу освіти з використанням можливостей цифрових технологій, обговорення, висловлення пропозицій щодо прийняття управлінських рішень з усіх напрямів роботи закладу;

- адекватність, що передбачає критичне осмислення керівником усіх напрямів діяльності ЗЗСО та фокусів управління для прийняття цілком відповідних управлінських рішень, в т.ч. з використанням можливостей віртуального середовища задля забезпечення якості освіти.

Висновки. Цифрова педагогіка стала невід'ємною складовою освіти 21-го століття і потребує подальших наукових розвідок. У полі зору дослідників мають бути питання побудови ефективної моделі управління закладом освіти в умовах віртуального середовища, розвиток інформаційно-цифрової компетентності керівників закладів освіти, критичного мислення сучасного управління. Науковий пошук має продовжитися і з питань формування методологічних засад дидактики цифрової педагогіки та цифрової психології, оскільки освітній процес в умовах віртуального середовища має особливості дидактики навчання, психології учасників освітнього процесу. Цифрова педагогіка, як складова науки «Педагогіка», повинна бути включена до навчальних планів закладів вищої і післядипломної освіти, які здійснюють підготовку і перепідготовку, підвищення кваліфікації фахівців, задіяних у сфері гуманітарних наук, освіти, культури, тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Професійний стандарт «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти». <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/09/22/Nakaz-568-zatverdzh.standartu.keriv.22.09.pdf>

2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». <https://zakon.rada.gov.ua>.

Тепла О. М.

к.п.н., доцент,
Національний університет
біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-0582-4741

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ БЛОГУ В НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Блог-технологія - це одна з технологій Веб 2.0, що дозволяє будь-якому користувачеві Інтернету створити особисту сторінку, блог (від англ. blog або weblog), у вигляді щоденника або журналу. Блог зазвичай створює і модерує однією людиною, яка за бажанням може розміщувати на своїй сторінці як текстовий матеріал, так і фотографії, аудіо- та відеозаписи, посилання на інші ресурси Інтернету. Блоги мають лінійну структуру. Це означає, що повідомлення розміщуються хронологічно (одне одним).

Блог-технологія має такі дидактичні властивості: публічність (блоги доступні всім учасникам проекту, що знаходяться на відстані один від одного);

лінійність (зміни та доповнення розміщуються у хронологічному порядку); - авторство та модерація (блогам властиво одноосібне авторство, модерація блогу здійснюється його автором); мультимедійність (можливість використання під час створення контенту блогу матеріалів різного формату: текстового, графічного, фото-, відео-, аудіоматеріалу).

З огляду на те, що зміст конкретного блогу може бути доступний будь-якому учаснику інтернет-проекту, незалежно від того, де він перебуває, цю технологію можна використовувати для організації мережевої взаємодії між студентами іноземною мовою та для організації позааудиторної групової навчальної діяльності студентів, спрямованої на розвиток аспектів мови (лексики, граматики), видів мовленнєвої діяльності (читання, письма), а також соціокультурної та міжкультурної компетенцій.

Блог-технологія дає змогу використовувати матеріали різного формату (текстового, графічного, фото-, відео-, аудіоматеріалу). Ця можливість можна використати для збагачення мовного та соціокультурного матеріалу під час написання есе, рецензій, оглядів, відгуків на основі блог-технології. Працюючи з особистими блогами студенти формують такі мовні вміння: використовувати потрібні мовні засоби для подання в писемній формі особистої інформації про себе (автор блогу); використовувати необхідні мовні засоби, за допомогою яких можна представити рідну країну (населений пункт, навчальний заклад) та культуру в іншомовному середовищі (автор блогу); використовувати необхідні мовні засоби для вираження думки, прояву згоди/незгоди у некатегоричній та неагресивній формі (коментування блогу одногрупника чи думок інших учнів/студентів); аргументувати свій погляд, використовуючи мовні засоби (коментуючи блог однокласника/одногрупника); писати листи, есе, рецензії на фільми та книги.

Бардадим О. В.

Аспірант кафедри початкової освіти
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна
ORCID: 0000-0002-2777-6568

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК ЗА ДОПОМОГОЮ ІНСТРУМЕНТА ZOTERO

Формування культури роботи з науковими джерелами є важливим завданням закладу вищої освіти, оскільки від його вирішення залежить академічна добросовісність [1, с. 87]. В інформаційну епоху важливо вміти працювати з джерелами, а не серфінгувати між сторінками. У сучасних здобувачів освіти може скластися враження, що з появою масово доступної інформації вже зникає потреба в ретельному опрацюванні інформації, оскільки будь-хто може у зручний момент здійснити пошук інформації та отримати її в компактному вигляді (наприклад, Chat GPT-3). Проте це хибна думка, оскільки сучасні пошукові системи або чат-боти – це бібліотеки, які необхідно опрацювати, тобто осмислювати інформацію і в такий спосіб запам'ятовувати набір фактів у певній сфері. Тож незалежно від того, з якими джерелами (електронними чи паперовими) доводиться працювати майбутнім вчителям природничих наук, їм необхідно опрацювати інформацію.

Для зручного опрацювання значної за обсягом інформації важливо знайти ефективні інструменти [2, с. 234–235]. У Інтернет-просторі для цього існує чимало ресурсів, що допомагають опрацювати джерела, як-от: EndNote, Vak.in.ua, Mendeley. Ці джерела слід об'єднати в одну групу як бібліографічні менеджери – інструменти, що допомагають зберігати різний тип джерел, збирати посилання, дані та інформацію для опрацювання у вигляді бібліографії та цитат у документах LibreOffice Writer або Microsoft Word. Zotero доступний для GNU/Linux, Windows. Zotero – це бібліографічний менеджер; безкоштовний, простий у використанні інструмент, що допоможе збирати, організувати, коментувати, цитувати і ділитися різними ресурсами. Серед можливостей Zotero слід назвати: автоматизацію оформлення бібліографічних покликань; інструменти для коментування, виділення цитат у бібліографічному списку. До переваг Zotero варто віднести: безкоштовний ресурс інтеграції з текстовими редакторами Microsoft Office, Libre Office, Google Docs і веббраузерами Google Chrome чи FireFox; кросплатформенний, безкоштовний інструмент; створення нотаток для статей.

Zotero – це зручний інструмент, що формує в майбутніх вчителів природничих наук такі компетенції:

- розширення бази знань (бібліографії) через пошук інформації на основі зв'язків (через асоціації, аналогії, казуальність, покликання, що об'єднані ідеєю “навіщо” і “про що”), сенсу загальних, спеціальних чи подібних проблем та їх співвідношень, пошуку протиріч, ключових слів. Zotero надає можливість формувати списки джерел;

- систематизації бази знань через розподіл інформації, планування, навігацію, залежність, значущість (у Zotero – це можна зробити за допомогою інструментів папок, тегів, списків, інтелект-карт);

- анотування файлів (у програмі існують інструменти створення заміток). У Zotero є інструмент виділення у pdf-файлах головного, що дає можливість цитування джерел: пряме цитування, перефразування (переказ), цитування за вторинними джерелами, самоцитування, взаємне цитування;

- автоматичне формування списку бібліографії.

Робота в Zotero дозволяє формувати зв'язки між джерелами (див. Табл. 1):

Таблиця 1

Види зв'язків між джерелами

		Папки	Теги	Покликання	Списки	Візуальні карти
1	Скевоморфізм	+			+	+
2	Категоризація	+	+		+	+
3	Ієрархія	+			+	+
4	Перехід між джерелами			+		
5	Сортування (фільтрування)		+			

Джерело: складено автором

Зупинимось більш докладно на алгоритмі роботи з Інструментом Zotero. Zotero дозволяє працювати як у веббраузері, так і десктопно. Для цього слід завантажити Zotero з офіційного сайту (<https://www.zotero.org/>), установити плагін на веббраузер (якщо це firefox, то зробити через магазин браузерів і текстового редактора. Щоб синхронізувати дані слід створити логін на сайті (<https://www.zotero.org/>)).

2. Формування бази ресурсів. Для цього слід ознайомитися з основними інструментами програми Zotero, створити папку. Для цього необхідно виконати команду “файл — нова колекція” і назвати папку (Рис. 1).

3. Автоматичне додавання Інтернет-джерел у веббраузері (це можуть бути як Інтернет-сторінки, спеціалізовані бази, такі як Google Shoolar і PDF-файли, також можна додавати цілі книги). Для цього слід відкрити Інтернет-сторінку і натиснути на позначку «розширення» у вікні браузера і після цього натиснути на плагін «Zotero Connector» і обрати папку збереження джерел. Після цього ресурс додається до сформованої бази бібліографії. При першому використанні програма може запитати “Чи дійсно користувач хоче використати цю програму?” («Is Zotero Runing?»)

і погодитися з її використанням («Enable to saving to online libre»). Також програма надає можливість додавати ISBN, DOI, PMID, ArXiv ID. Для цього необхідно відкрити сторінку з базою інформативних джерел скопіювати ISBN, DOI. Після цього натиснути на інструмент, вставити номер (ISBN, DOI) і натиснути Enter.

4. Додавання стилів. За замовчуванням, у Zotero немає стилю ДСТУ:2015, тому його необхідно додати. Для того, щоб додати необхідний стиль, потрібно: завантажити файли у zip-архіві (після завантаження розпакувати архів) за лінком: <https://github.com/tetiuk/dstu-8302-2015/blob/main/dstu-8302-2015.csl>. Запустити вікно, що встановлено на персональному комп'ютері. Виконати команду: правка-налаштування-циткування. Натиснути на позначку «+», а після цього ще раз натиснути на «отримати додаткові стилі» обрати файли з розширенням *.csl. Надати дозвіл на встановлення.

5. Формування автоматичного списку джерел у текстових редакторах. Після встановлення плагіну в текстовий редактор Google Doc, Microsoft Office, Libre Office, на панелі завдань з'явиться вкладка з написом програми Zotero.

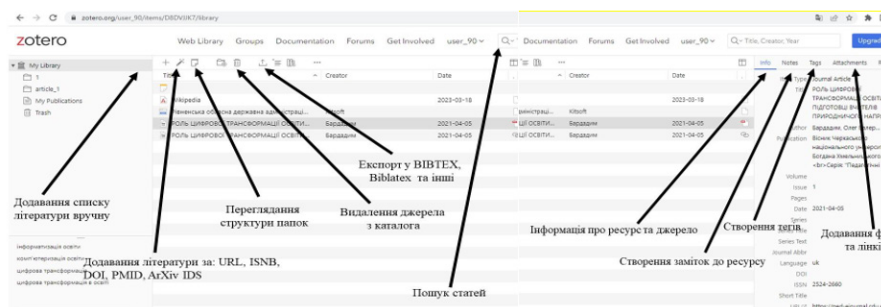

Рис. 1. Формування бази ресурсів

Джерело: складено автором

У текстових редакторах програма Zotero дозволяє: add/edit citation – додати нову цитату або відредагувати наявну цитату в документі в місці розташування курсора; add/edit bibliography – додати нову цитату або відредагувати наявну цитату в документі в місці розташування курсора або відредагувати наявну бібліографію; Document Preferences – відкрити вікно параметрів документа, наприклад, щоб змінити стиль цитування; Refresh – оновити всі цитати і бібліографію, оновивши будь-які метадані елементів, які змінилися в бібліотеці Zotero; Unlink Citations – від'єднати покликання на цитати Zotero в документі, видаливши коди полів. Це запобігає подальшим автоматичним оновленням цитат і бібліографій.

Для того, щоб додати цитату, необхідно: установити курсор в кінці речення – відкрити вкладку Zotero – натиснути document preferences і обрати стиль (наприклад, Apa чи ДСТУ:2015), після цього натиснути add/edit

citation. У відкритому вікні ввести назву джерела і натиснути enter. Кінцем результатом бути сформоване покликання для певного стилю. Zotero також може виконувати й інші функції:

1. Додавати вручну джерела. Для цього необхідно виконати команду «файл - новий документ», обрати джерело і заповнити поля: назва, автор, анотація, тип джерела, адреса, URL.

2. Робота з джерелами. Для цього необхідно натиснути на джерело, де праворуч з'явиться вкладка: інформація (можна додавати), примітки (для анотування джерела, додаткові дані), теги (ключові слова, щоб здійснювати пошук), перехресні покликання (додавати покликання на подібного джерела)

3. Робота з папками. Створення папки: файл - нова колекція і дати назву папки. Якщо натиснути на папку правою клавішею миші і обрати команду create bibliography collection – обрати стиль і натиснути на «ОК», у результаті цього сформується файл – rtf зі списком бібліографії.

4. Фільтрування даних. Просте сортування даних. Для цього необхідно натиснути на стовпець із назвою «автори», «назви». Також можна додати: тип документу, дату, рік, видавництво, публікацію, дата додавання та зміни, випуск, жанр та інші. Також серед каталогу можна здійснювати розширений пошук (правка - розширений пошук) для здійснення більш точного пошуку, зберегти результати пошуку.

5. Встановлення плагінів. Наприклад, Zotfile (<http://zotfile.com/>) призначений для зберігання файлів із персонального комп'ютера, бо він завантажує з Гугл-диска

6. Спільний доступ до джерел іншим користувачам. Для цього необхідно бути зареєстрованим у Zotero і перейти за лінком <https://www.zotero.org/groups/new>. Після цього обрати тип доступу (обмежений, приватний, публічний) і натиснути на «створити групу». Отриманий лінк скопіювати і можна його поширювати.

7. Робота з pdf-файлами. Виділення цитат у файлі. Перед початком роботи слід установити два плагіни Zotfile (<http://zotfile.com/>) і Zotero- mdnotes (<https://github.com/argenos/zotero-mdnotes/releases/tag/0.2.2>).

Для цього потрібно додати джерело (pdf), обрати його і відкрити. Після цього попрацювати з текстом, коментувати і виділити необхідне. Виділити необхідний файл, натиснути праву кнопку миші та обрати в контекстному меню create note annotation. Перевагою цього інструмента є те, що виділені цитати можна згрупувати в одному місці.

Отже, до важливих функцій Zotero слід віднести: збирання, сортування, формування списку бібліографії, оформлення бібліографічних джерел у різних стилях, анотування, коментування, тегування. Це дає можливість автоматизувати процес оформлення бібліографії та глибше опрацювати Інтернет-джерела через інструменти: виділення цитат, коментування, тегування. Працювати з джерелами Zotero також можна для написання статей чи досліджень. Це дозволить нам цитувати бібліографічні ресурси в тексті, а також створювати бібліографічні посилання та списки бібліографії майже автоматично шляхом інтеграції з текстовими редакторами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бардадим О. В. Формування компетенцій роботи з літературними джерелами за допомогою інструменту Wikipedia при підготовці студентів ВНЗ. *Наука та інноватика: вітчизняний і світовий досвід : зб. матеріалів VI Міжнар. круглого столу*, м. Черкаси, 13 трав. 2020 р. Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2020. С. 86–88. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/4531/>
2. Бардадим О. В. Можливості використання освітніх онлайн-сервісів в процесі підготовки вчителів природничого напрямку. *Актуальні задачі хімії: дослідження та перспективи : матеріали всеукр. наук. конф.*, м. Житомир, 29 квіт. 2020 р. Житомир : Видавець О. О. Євенок, 2020. С. 234–235. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/4514/>.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ТРАНСФОРМАЦІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Шапошников К. С.

д.е.н, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
начальник відділу науково-дослідної роботи
та атестації наукових кадрів
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України,
м. Київ, Україна

Денисюк Т. В.

к.е.н.,
старший науковий співробітник відділу
науково-методичного забезпечення підвищення якості освіти
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України,
м. Київ, Україна

Захарченко А. В.

Науковий співробітник відділу
науково-дослідної роботи та атестації наукових кадрів
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України,
м. Київ, Україна

АВТОНОМІЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ: ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ

Автономія закладу вищої освіти – один із фундаментальних принципів Болонського процесу, який передбачає самостійність, незалежність і відповідальність закладу вищої освіти в прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених чинним законодавством [7].

Автономія та академічні свободи як вічні цінності університету і на сьогодні актуалізують: незалежність університету від зовнішнього втручання в питання його внутрішньої організації і управління; свободу викладання і проведення досліджень; свободу членів академічного співтовариства – вчених, викладачів і студентів – здійснювати академічну діяльність у рамках, визначених етичними правилами академічного співтовариства і міжнародними стандартами, без будь якого зовнішнього тиску; свободу внутрішнього розподілу фінансових ресурсів і генерування прибутку від недержавних джерел, найму персоналу, визначення умов навчання [8].

При цьому автономія університету не має обмежуватися жодними нормативними актами, оскільки автономія – це зростання відпо-

відальності університету і кожного його співробітника перед суспільством у цілому.

У концепції університетської автономії виділяють два виміри: 1) суб-станціональну автономію, що стосується спроможності вишу визначати свою основну місію (формування кадрів, набір студентів, перелік і зміст навчальних дисциплін, зміст наукових досліджень); 2) процедурну автономію, яка визначає здатність університету самостійно знаходити шляхи досягнення поставлених цілей (розрахунки бюджету, визначення процедури підбору й призначення викладачів) [9].

Автономія закладу вищої освіти виявляється у наданні студентам, педагогічним та науковим працівникам певних академічних свобод. Починаючи з 12 століття, європейський університет мав привілеї: виключне право присвоювати наукові ступені та вчені звання; надавати освітні послуги в межах християнського світу; мати автономію в юрисдикції; право на страйк і незалежність від громади міста, де географічно розташовувався [9].

У сучасній Європі університетську автономію розглядають як «відповідальну незалежність». Питання академічної свободи й університетської автономії неодноразово порушувалися на міжнародних конференціях під егідою Наглядової ради Великої хартії університетів (Magna Charta Observatory). У міжнародних та європейських документах надання широкої автономії університетам розглядається через оптимізацію й певну децентралізацію управління вищою освітою та посилення суспільного контролю за якістю освіти, чіткою і прозорою підзвітністю уряду, парламенту, студентам і суспільству [10].

Процеси децентралізації управління вищою освітою і посилення її автономії тривають у Західній Європі з 1980-х. Їх можна розглядати у двох аспектах: як засіб децентралізації управління; як засіб підвищення якості освіти та гнучості системи вищої освіти.

У Хартії університетів України «Академічні свободи, університетська автономія та освіта» (2009) університетська автономія розглядається як форма встановлення та повсякчасного досягнення академічних свобод. Її витлумачено як необхідну міру незалежності університету: у правоздатності вирішувати завдання розвитку особистості, суспільства; ухвалювати рішення стосовно внутрішньої організації та управління; розподілу фінансових ресурсів та генерування доходів, адміністрування і встановлення власної лінії поведінки (місії) у сфері освіти; науково-дослідної роботи, викладання й інших пов'язаних із цим видах діяльності [10].

Завдання автономії закладів вищої освіти України полягає у сприянні досягненню стратегічної мети освітньої сфери – формування конкурентоздатних українських фахівців та інтеграції країни до єдиного європейського освітньо-наукового простору задля забезпечення сталого розвитку суспільства [10]. Однією з основних проблем реформування вітчизняної системи вищої освіти є визначення форм і меж автономії університетів в умовах ринкової економіки з дотриманням принципів соціальної справедливості [7].

У Сучасному словнику іноземних слів [11] наведено тлумачення поняття автономія з двох аспектів, а саме:

1) політичного «автономія» – самоврядування, право самостійно здійснювати певні функції державної влади, що надається Конституцією країни певному регіону або національно-територіальних об'єднанню (територіальна автономія);

2) філософського – це самовизначення, здатність особистості до самостійних відповідальних рішень, що не залежать від зовнішнього тиску (автономія волі, моральна автономія за І. Кантом і Ф. Ніцше).

У Економічній енциклопедії [13, с. 15] «автономія» (гр. autos – сам, nomos – закон) – це самоуправління, форма організації управління територіями, підприємствами, за якої вони володіють значними правами і можливостями самостійного прийняття господарських рішень. Вказано, що «у межах автономії затверджуються самостійні бюджети (кошториси доходів і витрат) територій, господарських одиниць, фондів, які мають відносну самостійність, незалежність від бюджетів крупніших територіальних і господарських утворень, центральних бюджетів».

В основі процесу становлення автономізації закладів вищої освіти повинне лежати усвідомлення того, що автономія, це не лише право, а навіть більшою мірою збільшення відповідальності університету і кожного його співробітника перед суспільством у цілому [15].

Університетська автономія є системою самоврядування університетів, яка виключала їх із юрисдикції держави. Запровадження університетської автономії передбачає демократизацію освітнього процесу, підвищення відповідальності закладів вищої освіти за результати своєї праці перед суспільством, а також за якість освіти, відповідальність за впровадження і дотримання академічних свобод і цінностей у ринковому суспільстві [16].

Закон «Про освіту» 2017 року закріпив право закладів освіти на автономію, при цьому вказавши, що «обсяг автономії ... визначається цим Законом, спеціальними законами та установчими документами закладу освіти.» [1].

Те, що питання автономії університетів все більше набуває економічного змісту, не в останню чергу пов'язано з концепцією «підприємницького університету» Бартон Кларка, який писав про «перевинайдення» університетської автономії, колегіальності і досягнень у зв'язку зі змінами умов життя сучасних університетів. Автономія в економічному вимірі в умовах нестабільності чи скорочення державного фінансування надає університетам можливості диверсифікувати джерела фінансування. А також автономія змінює обличчя університету, який активніше реагує на ринок, стає чутливішим до запитів споживачів, розвиває гнучкіші стратегії розвитку і забезпечення якості.

Отже, сучасні дослідження кажуть про те, що автономія університету можлива у чотирьох вимірах: академічна, організаційна, кадрова і фінансова [16].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
2. Міністерство освіти і науки України (2020). Стратегія розвитку вищої освіти на 2021-2031 роки. Офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>.
3. Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16.09.2014 № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text>.
4. Велика хартія університетів (1988). Magna Charta Universitatum. URL: <http://www.magna-charta.org/resources/files/the-magna-charta/ukrainian>.
5. Paris Communiqué Paris (2018). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/06/06/12/paris-communiqueenua2018.pdf>.
6. Василюк, А. (ред.). (2019). Якість вищої освіти: теорія і практика. Київ; Ніжин. ПП Лисенко М. М.
7. Богачевська, І. (2012). Автономізація університетів як складова реформи вищої освіти в Україні. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/895/>.
8. Добренков, В. (2003). Общество и образование. М.: Инфра-М.
9. Панич, О. (2019). Автономія вишів у контексті законодавства і практики. Вища освіта в Україні: Офіційний сайт. URL: <https://osvita.ua/vnz/65226/>.
10. Власова, І. (2018). Автономія університету: теоретичний аспект. Вісник Черкаського університету №16. «Педагогічні науки». URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3099/3296> 37-40.
11. Баш, Л. (ред.). (2002). Современный словарь иностранных слов: толкование, словоупотребление, словообразование, этимология. 3-е изд., доп. М. : Цитадель-трейд. С. 960.
12. Бусел, В. (2001). Великий тлумачний словник сучасної української мови. К. ; Ірпінь : Перун, С. 1440.
13. Мочерний, С. (ред.). (2000). Економічна енциклопедія. Київ: Видавничий центр «Академія». С.863.
14. Сігова, К. (ред.) (2008) Університетська автономія: спеціальний випуск. № 19. Київ: Дух і літера С.366.
15. Сінкевич, Є. (2009). До проблеми запровадження університетської автономії: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Історія. Наукові праці*. Том 104, Вип. 91. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/History/2009_91/91-27.pdf.
16. Панич, О. (2019). Університетська автономія в контексті українсько-го законодавства і практики. Освітня політика: Портал громадських експертів. URL: <http://education.ua.org/ua/component/content/article/12-articles/1348-universitetska-avtonomiya-v-konteksti-ukrajinskogo-zakonodavstva-i-praktiki>.

Грабовська І. М.

Кандидат філос. н., старший науковий співробітник,
Науково-дослідний інститут українознавства,
м. Київ, Україна

ORCID iD: 0000-0002-7416-9541

ПОСТСЕКУЛЯРНІ ТЕНДЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ І ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СТУДЕНТСТВА

Актуальність запропонованої до розгляду проблематики пов'язана з постсекулярними трансформаціями світоглядного підґрунтя вітчизняної гуманітарної освіти, а відтак, необхідністю осмислення особливостей впливу феномена постсекуляризму на формування визначальних особливостей соціального інтелекту студентів у сучасних українських вишах. Постсекуляризм у якості вагомого фактора впливу на світогляд нашої молоді яскраво заявив про себе через активне поширення і проникнення у освітній процес як традиційних релігійних поглядів, так і неорелігійних вчень, а також ідей і практик релігійного ньюейджу.

Є очевидним, що процес формування соціального інтелекту є складним і багатоаспектним. Серед тих факторів, які нині активно на цей процес впливають, феномен постсекуляризму, на нашу думку, є малодослідженим. Це потребує виправлення. До того ж, опрацювання неорелігійної проблематики з точки зору її впливу на студентську свідомість і формування у нашого студентства соціального інтелекту надасть можливість одночасно розширити релігієзнавчий, соціофілософський і психологічний науковий пошук в умовах повоєнного розвитку вітчизняного освітнього процесу.

Основні ракурси проблеми потребують висвітлення базового підґрунтя, на якому вона сформувалася. В аспекті визначення сутнісних особливостей розвитку постсекулярності у вітчизняній культурі слід акцентувати увагу на науковому доробку Тетяни Талько, вітчизняної дослідниці неорелігійних рухів в Україні. Серед її наукового доробку є цілий ряд як одноосібних статей, так і статті у співавторстві, які сприяють розумінню і висвітленню першої складової поставленої проблеми, а саме, світоглядного і ідеологічного підґрунтя неорелігійних рухів у контексті розвитку постсекулярних тенденцій у нашій гуманітарній освіті. До таких текстів відносимо, наприклад, наступні аналітики: «Вплив неорелігійних культів на формування національної ідентичності українського студентства» [3]; «Неорелігії в Україні та проблеми міжконфесійної комунікації в контексті освітньо-виховного процесу» [4]; «Нові релігії як постсекулярний епіфеномен глобалізації в сучасному українському суспільстві» [6]; «Нові релігії як відображення постсекулярного стану сучасного українського суспільства» [7].

Базовим підґрунтям другої складової представленої аналітики є концептуальне бачення феномена соціального інтелекту у аналітиках

психолога із Колумбійського університету Едварда Торндайка, а також у доробку Деніела Гоулмана [2]. Перший із зазначених дослідників ввів до наукового обігу поняття «соціальний інтелект» у 1920 році, наполягаючи на тому, що сутністю його є міжособистісна чутливість, яка сприяє успіху у соціальних взаємодіях [9, с. 227-235]. Запропоновані Торндайком ідеї викликали цілу низку критичних зауважень. Наприклад, впливовий психолог Девід Векслер наполягав на тому, що соціальний інтелект не є чимось відмінним порівняно із загальним інтелектом у його застосуванні до соціальних ситуацій [8, с. 75]. Натомість, Девід Гоулман зазначає, що сьогодні феномен соціального інтелекту «дозрів до переосмислення». Він пише: «Складники соціального інтелекту можна організувати у дві широкі категорії: соціальна обізнаність (що ми відчуваємо про інших) та соціальна здібність (що ми потім робимо з цією обізнаністю)» [2, с. 99]. При цьому підкреслюється, що «соціальна обізнаність стосується спектру від миттєвого відчуття внутрішнього стану інших до розуміння їхніх почуттів та думок і «опанування» складних соціальних ситуацій» [2, с. 99].

Спираючись на вище зазначене у якості методологічного підґрунтя, слід зауважити, що для будь-якого викладача проблема сприйняття аудиторією лекційного матеріалу є досить дражливою, особливо в умовах онлайн освіти. Заохочення студентів засвоювати новий матеріал за допомогою посилення аудіо- і відеоряду презентаціями особливого ефекту не дає. Важливим є виникнення зв'язку на рівні «Я-Ти». Натомість зазвичай ми маємо відношення між аудиторією та викладачем за принципом «Я-Воно». Взаємовідносини відбуваються через об'єктивацію протилежної сторони, відчуження, через надання їй характеристик речі, предмету. Підкреслимо, що філософи вже давно прийшли до висновку, що у спілкуванні з Богом ситуація «Я - Воно» неможлива. Відтак, релігійна віра базується на взаємовідносинах «Я-Ти», а неорелігійні практики, створивши ситуацію людино-божества і перенісши взаємодію з божественним із трансцендентного у іманентне, створили умови не тільки для поглиблення і розвитку толерантності по відношенню до принципово відмінних від традиційних вірувань і культів, але й стали спонукою до розвитку соціального інтелекту в аспекті таких його вимірів, як «слухання з повною сприйнятливістю», «розуміння думок, почуттів і намірів інших», «піклування про потреби інших та відповідні дії». У освітньому процесі це сприяє культивуванню стосунків, коли викладача радше сприймають як наставника та радника, ніж в якості лектора-ментора. При цьому виявлено, що найкращих педагогів відрізняє саме здатність до слухання-сприйняття. Завдяки цьому студентами не лише проговорюється певна інформація, але й формується авторська позиція по відношенню до навчального матеріалу.

Свого часу А.Ч. Бхактivedанта Свамі Прабхупада зазначав, що процес повернення до Бога є предметом окремої області знання, яка повинна нагадати людині, що вона є духовною особистістю і може бути щасливою тільки повернувшись у свою духовну обитель [1, с. 83-84].

Слід зауважити, що процес «повернення до Бога», який проходить нині українське суспільство, виявився аж надто складним і конфліктним. Чого вартують у плані соціальних збурень фундаменталістські агресивні настрої у представників УПЦ МП, які демонструють тісну взаємодію з «шахідизмом» РПЦ [5].

У висновках зазначу, що повернення української спільноти до традиційних релігійних цінностей та запровадження неорелігійних і ньюейджівських ідей у контекст вітчизняної культури свідчить про те, що феномен постсекуляризму суттєво впливає на трансформацію світоглядного підґрунтя вітчизняної гуманітарної освіти і є одним із неоднозначних факторів, які формують соціальний інтелект нашого студентства.

Якось Олексій Арестович назвав ідею Бога необхідною для процесу пізнання «закриваючою технологією», без якої сам цей процес йде у дурну безкінечність. Неорелігійні практики і релігії нью ейдж спонукають приділяти більше уваги студенту, тому що схиляють до думки, що ви спілкуєтесь перш за все з людиною, яка знаходиться у процесі формування своєї духовності, у процесі відкриття своєї «божественної сутності», що відбувається завдяки формуванню і розвитку соціального інтелекту. У такому аспекті це стає «відкриваючою технологією» у освітньому процесі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. А. Ч. Бхактиведанта Свами Прабхупада. Шри Йшопанишад – знання, которое приближает человека к Кришне, Верховной Личности Бога. Бхактиведанта Бук Траст, 1990. 176 с.
2. Гоулман Д. Соціальний інтелект. Нова наука про людські відносини. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2020. 400 с.
3. Талько Тетяна, Бунакова Ірина. Вплив неорелігійних культів на формування національної ідентичності українського студентства. *Versus: науково-теоретичний часопис*. 1 (7) 2016. Мелітополь: МДПУ, 2016. С. 77-83.
4. Талько Тетяна. Неорелігії в Україні та проблеми міжконфесійної комунікації в контексті освітньо-виховного процесу. *Versus: науково-теоретичний часопис*. 1 (8) 2016. Мелітополь: МДПУ, 2016. С. 72-77.
5. Шумило Сергій. «Православний шахідизм» патріарха Кирила. *Главком*. 1 жовтня 2022.
6. Grabovska Irina, Talko Tetiana, Vlasova Tetiana. New religions as the postsecular epiphenomenon of globalization in the contemporary Ukrainian society. *HTS Theologese Studies / Theological Studies*. № 1, 2020. URL: <https://hts.org.za/index.php/hts>; <https://www.wisdomperiodical.com/index.php/wisdom/issue/current> (дата звернення 08.03.2023).
7. Grabovska Irina, Talko Tetiana, Vlasova Tetiana. New Religions as Reflection of the Contemporary Ukrainian Society. *Research Aspects in Arts and Social Studies*. Vol.7. Portugal. BP International. Pp. 41-54. URL: <https://www.bookpi.org/bookstore/product/research-aspects-in-arts-and-social-studies-vol-7/> (дата звернення 11.03.2023).
8. David Wechsler. *The Measurement and Appraisal of Adult Intelligense*. 4th ed. Baltimore: Williams and Wilkins, 1958. 286 p.
9. Edward L. Thorndike, "Intelligence and Its Use." *Harper's Monthly Magazine*, 140, 1920. Pp. 237-235.

Власюк О. А.

к.с.-г.н., с.н.с.,
Державна наукова установа
«Інститут модернізації змісту освіти»
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-1683-5622

Дараган Т. П.

Завідувач сектору,
Державна наукова установа
«Інститут модернізації змісту освіти»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-6714-9374

УНІВЕРСИТЕТСЬКА АВТОНОМІЯ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Основним завданням закладів вищої освіти є забезпечення якісної фахової підготовки здобувачів вищої освіти, здатних до професійної мобільності, компетентності та конкурентоспроможності на сучасному ринку праці. Тому, основною метою України є удосконалення системи вищої освіти задля того, щоб підготувати всебічно розвинену особистість, здатну до ефективної життєдіяльності в нових умовах розвитку економіки.

Важливою складовою модернізації системи вищої освіти є надання вітчизняним закладам вищої освіти широкої автономії. Саме автономія університетів в поєднанні із принципом звітності та відповідальності забезпечує ефективний розвиток закладів вищої освіти та сприяє посиленню їх конкурентоспроможності у світовому освітньому просторі. Виходячи із принципів Болонського процесу, автономія закладів вищої освіти передбачає вільний вибір власних завдань та їх вирішення щодо розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, управління внутрішньою діяльністю, самостійного добору наукових та науково-педагогічних працівників. Концепція університетської автономії ґрунтується на здатності закладів вищої освіти визначати свою основну функцію, а саме: самостійно формувати кадровий потенціал, самостійно проводити набір здобувачів вищої освіти, самостійно визначати перелік, зміст, обсяг навчальних дисциплін та наукових досліджень [1, с. 110]. При цьому держава повинна гарантувати необхідні умови для оптимального виконання університетами своєї місії.

В умовах надзвичайно мінливого суспільного середовища розширення інституційної автономії дозволить університету швидко реагувати на ринок праці, краще відчувати запити споживачів, формувати гнучкі стратегії розвитку та забезпечення якості підготовки професіоналів.

Розширення університетської автономії ґрунтується на взаємодії закладу вищої освіти не тільки з ринком праці, а й з економічними процесами, що відбуваються в країні. Крім цього впровадження автономії у вітчизняних закладах вищої освіти сприятиме подоланню системних проблем,

які накопичились у системі вищої освіти. До них можна віднести: велику кількість закладів вищої освіти з невідповідністю матеріально-технічної та інтелектуальної бази освітнім стандартам; недостатній рівень оплати праці науково-педагогічних працівників; вік наукових кадрів; недостатній рівень фінансування наукових досліджень та відсутність необхідної науково-дослідної бази; відрив викладання від сучасної науки; недостатня взаємна праця з міжнародною інтелектуальною спільнотою [2, с. 45].

Принципи інституційної автономії, а саме: організаційної, академічної, кадрової, фінансової, окреслені Законом України «Про вищу освіту», який надає закладам вищої освіти самостійності у вирішенні багатьох питань щодо своєї діяльності. Така самостійність розглядається в європейських традиціях вищої освіти як академічна свобода. Однак, обмеження автономії обумовлюються специфікою державного управління та системою фінансування [3, с. 96]. При цьому, повинен зберігатися оптимальний баланс та ефективний розподіл обов'язків між закладами вищої освіти та державою. Відповідно до того, чим менше держава втручатиметься в діяльність закладів вищої освіти, тим більшою буде їх відповідальність за саморегулювання, самоорганізацію, прозорість, публічність освітнього процесу та підготовку висококваліфікованого професіонала [4, ст.3].

Закон України «Про вищу освіту» надав можливість закладам вищої освіти визначати мінімальний та максимальний обсяги навчального навантаження науково-педагогічних працівників. Фактично сьогодні університетська автономія здійснюється через організацію внутрішньої діяльності ЗВО, визначення моделі управління, вибір методів навчання, розробки освітніх та наукових програм, встановлення плати за навчання.

Законом надано право закладам вищої освіти самостійно розпоряджатися коштами, отриманими за платні послуги.

Здатність приймати самостійно рішення є гарантією успішної діяльності закладів вищої освіти. Для оперативного та швидкого реагування на ринкові можливості необхідним є зміна ролі і функцій ЗВО. Це забезпечить вітчизняним закладам вищої освіти бути не тільки мобільними, а й конкурентоспроможними, швидше реагувати на зміни ринку праці, надавати високоякісні освітні послуги.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Власюк О.А., Дараган Т.П. Оптимізація впровадження університетської автономії у вітчизняних закладах вищої освіти – шлях до успішної інтеграції в європейський освітній простір. *Освітня аналітика України*. 2020, №1. С.104-116.
2. Грабовенко Н. Міжнародні стандарти імплементації автономії закладів вищої освіти. *Аспекти публічного управління*. 2021. Том 9. № 1. С. 44–49. UDC: 351.37.07 DOI: 10.15421/152103
3. Половченя А. Забезпечення принципу автономії закладів вищої освіти: адміністративно-правовий аспект. *Адміністративне право і процес*. 2019. №8. С.96-99. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.8.18>
4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/>.

Токарук Л. С.

к.пед.наук., доцент,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-7330-406X

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ЕДЬЮТЕЙМЕНТУ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Освітній процес у закладах вищої освіти набуває особливої актуальності засобами сучасних інформаційних освітніх технологій у зв'язку з пандемією COVID-19 та війсьними діями на території України. Сучасне навчання вимагає захоплюючих, пізнавальних, емоційних, динамічних форм викладання.

Використання інформаційно-комп'ютерних технологій здобувачами вищої освіти у процесі підготовки до навчального процесу, допомагають засвоїти академічну та практико-орієнтовану інформацію не лінійно, а за допомогою не стандартних дидактичних, технічних, мультимедійних інструментів, засобами технологій едьютейменту.

Едьютеймент розглядаємо як сучасний термін, який об'єднує два поняття: education & entertainment (освіта і розвага), що поєднує ігрові прийоми, методи активного інтерактивного навчання [5, с.187].

Едьютеймент – це технологія освітнього процесу, в якій інформаційний матеріал презентовано із залученням розважальних методик, часто з використанням інформаційних технологій, це одночасне навчання і задоволення цікавості, яке веде до глибокого захоплення проблемою, запропонованою здобувачем вищої освіти та викладачем або сформульованою самостійно [1, с.65].

Едьютеймент, як освітня технологія, здатна викликати цікавість до навчання, зробити його активним, не стандартним, зрозумілим, комфортним. Ігрові технології едьютейменту відповідають потребам закладом вищої освіти, дозволяють зробити процес пізнання професійних завдань, захоплюючою грою [2, с.212].

Основна мета едьютеймента - підвищити мотивацію до освітнього процесу, засвоєння знань захоплюючими, різноманітними, доступними сучасними ІКТ методиками. Навчання стає грою, виграти в якій, означає чогось навчитися, тому, будь-яка перемога приносить задоволення, а коли виграв - це знання, то ще й емоційну користь [4, с.63].

Дослідники європейського освітнього простору Д. Букінгем (D. Buckingham), Р. Донован (R. Donovan), З. Казанчі (Z. Kazanchi), Ю. Неймс (Y. Neymts), З. Окан (Z. Okan), М. Резник (M. Reznik), М. Склон (M. Skelon), Й. Трна (J. Trna), В. Янг (V. Young), визначали роль, завдання, методики застосування едьютейменту, як сучасної освітньої технології в системі інтерактивного навчання.

Професорка італійського університету в місті Бокконі, Мікела Едіс зазначає, що «едьютеймент – це специфічна діяльність, заснована на

одночасному навчанні і задоволені власної цікавості в розважальному форматі, навчайся розважаючись, розважайся у процесі навчання, тому, сучасна освітня технологія поєднує в собі розважальні прийоми, методи інтерактивного й активного навчання, мотивацію до пізнання та взаємодії.» [5, с.188].

І. Сухопара, М. Тимошук, стверджують, що: «Впровадження матеріальних, дидактичних, технічних, мультимедійних інструментів едьютейнменту зробить освітній процес захоплюючим, активним, самостійним процесом пізнання і вимагає, щоб, зміст матеріалу був цікавим, захоплюючим, пов'язаним з практичними аспектами життя; перевага надавалася ігровим, розважливим формам, що призводять до задоволення, знімають психологічне навантаження; пріоритетною була активна самостійна освітня діяльність; застосовувалися мультимедійні технології навчання» [3, с.75].

Практика впровадження технологій едьютейнменту в систему вищої освіти значно ширша, ніж її теоретичний багаж, тому, потрібно більш активно розвивати методики едьютейнмент як освітню розвагу, а не розважальну освіту. Ідея навчання за допомогою розважальних технологій набирає популярності, відповідає потребам сучасних освітніх вимог вищої освіти, сприйняття яких змінено завдяки постійному використанню інформаційних комп'ютерних технологій. Однак, не можна стверджувати, що едьютейнмент – це тільки навчання як розвага, тому що «розвага», сучасними науковцями, тлумачиться як: забава, цифровий контент, творчість, що допомагає управляти освітньою ситуацією [3, с.76].

О. Козьменко в науковому дослідженні зазначає, що: «Едьютейнмент є реакцією на основні тенденції розвитку сучасної системи вищої освіти, де перша тенденція – втеча від нудьги, друга тенденція - втеча від безглуздості світових викликів, а в освітній системі вищої школи є спробою надати здобувачу освіти, осмислений, раціональний, практико-орієнтований характер професійної підготовки і не може бути спробою уникнути реалізації професійної активності через емоціоналізацію освітнього процесу» [1, с.32].

Т. Махіяна, поняття «емоціоналізація освітнього процесу», висвітлює перенесення позитивного емоційного стану в освітні практики з метою притягнення та утримання цікавості здобувачів вищої освіти, посилення сприйняття та запам'ятовування навчального матеріалу, бо не таємниця, що емоційно-насичений матеріал краще привертає увагу та ефективно засвоюється в освітньому процесі за допомогою аніме-мультимедіації, навчальних фільмів, інтерактивних веб-сайтів, відеоігор [2, с.217].

Ефективність освітньої діяльності залежить від оптимізації освітнього процесу засобами інформаційних комп'ютерних технологій та засвоєння здобувачами вищої освіти основних технологій едьютейнменту:

- гра (бажанням є перемога у суперечці, визнання вищого балу, нагороди);
- подив (бажання нових вражень);

- цікавість (бажання знати більше практичних методик для ефективної професійної реалізації);
- захопливість (бажання розв'язати важкий кейс);
- ідентифікація з героями соціально-педагогічних подій (бажання співпереживати та перемогти разом з об'єктами ідентифікації);
- комунікація (бажання поділитися вдалим досвідом засвоєння сучасних знань та отримання практичних навичок);
- актуалізація (бажання знайти вдалі шляхи для реалізації власного творчого потенціалу, ідей та проєктів);
- нагорода (бажання отримати офіційне підтвердження власного професійного статусу) [4, с.64].

Отже, в системі вищої освіти сучасні технології едьютейменту використовуються професорсько-викладацьким складом на кожному лекційному та практичному занятті, наприклад, перегляд фільмів іноземною мовою, вивчення практикоорієнтованої навчальної кейс-гри, розробка студентських проєктів відповідно до спеціальності.

Едьютеймент є ефективною технологією, яка дозволяє, успішно боротися за увагу здобувачів вищої освіти, переслідує мету посилити мотивацію до навчання, перетворити освітній процес у емоційне захоплення, практичні особливості технології у безмежний методичний потенціал, який можна звести до двох понять: розважальна освіта й освітня розвага.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Козьменко О. І. Підготовка успішної людини в закладах вищої освіти США (друга половина ХХ–початок ХХІ століття): дис. канд. пед. наук:13.00.01. Київ, 2021. 564 с.
2. Махиня Т. А. Особливості взаємодії учасників освітнього процесу у соціальних мережах: переваги та недолік/ Тетяна Махиня // Збірник статей Шостої міжнародної науковометодичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». – Київ. : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2018. С. 211 – 219.
3. Сухопара І.Г., Тимощук М.А. Особливості застосування технології едьютеймент на уроках «Я досліджую світ». *Young Scientist*, №10 (98), 2021. Р. 73-77.
4. Khivrich S. Vykorystannia pryiomiv ediuteinmenta na terenakh suchasnoi ukrainoi osvity ta rehionalnomu rivni [Use of editing techniques in the field of modern Ukrainian education and at the regional level]. Proceedings of the Tsinnisni zasadi realizatsii idey Novoї ukrainś'koї shkoli (Ukrainian, Bila Tserkva, 12 bereznya 2019), Bila Tserkva: KNZ KOR «KOIPOPК», 2019. pp. 61–65.
5. Maliy N., Dyachenko L. The use of informational and communicational technologies in the process of teaching children with disabilities. *Молодий вчений*. № 2 (90), 2021. С. 186-189.

Токарєва І. А.

к.т.н., доцент

Харківський національний університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба

м. Харків, Україна

ORCID ID 0000-0001-6026-0822

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ MIND MAPPING ПРИ ВИКЛАДАННІ КУРСУ «ЕКОЛОГІЯ»

Створення креативних концепцій, вирішення складних виробничих завдань, вміння оперативно приймати рішення, орієнтуватися у величезних потоках інформації – ключові виклики, які постають перед сучасними фахівцями.

Через стрімке зростання кількості інформації в умовах сучасного суспільства та, відповідно, збільшенням обсягу навчального матеріалу і підвищення вимог до фахівців, необхідні якісно нові підходи до викладання у вищій освіті. Одним з таких підходів є інтегративний підхід до структурування змісту навчання шляхом застосування технології Mind Mapping. Вона сприяє рівномірному навантаженню всіх інформаційних каналів (візуального, аудіального, кінетичного) і враховує залежність завоюваності навчального матеріалу від способу його подачі. Ключовим інструментом реалізації даної технології є Mind Map.

Mind Map (має декілька варіантів перекладу: ментальна карта, інтелектуальна карта, карта думок, карта пам'яті) – це графічне відображення процесів багаторівневого мислення у вигляді сукупності діаграм і схем, які наочно (у вигляді «дерев», діаграм зв'язків, списків і схем) демонструють думки, тези, пов'язані між собою та об'єднані загальною ідеєю.

В інституті цивільної авіації ХНУПС ім. І. Кожедуба технологія Mind Mapping впроваджена при викладанні курсу «Екологія». З метою ознайомлення студентів з Mind Maps розроблено декілька лекцій, на прикладі яких наглядно продемонстровано як можна перетворити складний і довгий текстовий навчальний матеріал на зрозумілу і структуровану схему. Для опанування даної технології студентам було запропоновано створити власну Mind Map за однією з тем зі списку для самостійної роботи, а потім презентувати і захистити її на занятті.

Відомо, що ментальні карти можуть створюватись як способом малювання на аркуші паперу, так і шаблонним способом – у межах комп'ютерних програм. В умовах дистанційного навчання студентам було запропоновано використати будь-який Інтернет-сервіс, наприклад: WiseMapping, Freemind, Mind42, Coogole, BublUs, iMindMap, Xmind, LOOPY та ін.

За відгуками студентів, незважаючи на той факт, що всі створювали Mind Map вперше, вони не мали труднощів з технічною реалізацією даного завдання і швидко, майже інтуїтивно розібрались як додавати та змінювати гілки у схемі, обирати колір, шрифт тексту і т.д. Основні перешкоди були пов'язані з тематичним наповненням Mind Map. Деякі

студенти зауважували, що досить складно було почати карту, оскільки вони не могли самостійно виокремити ключові поняття обраної теми і звертались за консультацією до викладача.

Таким чином, на практиці доведено доцільність застосування технології Mind Mapping в умовах дистанційного навчання. Зазначено, що матеріал на основі Mind Maps є трансформаційним, його легко пристосувати до умов, які змінюються. Використання Mind Maps забезпечує активізацію внутрішньої пізнавальної мотивації студентів, допомагає набути та структурувати знання, виокремити важливе в інформаційному потоці, сформувати та розвинути комунікативність, навички самопрезентації, самоаналізу тощо.

Йоліта Греблікайте

доцент, професор,
керівник науково-дослідного проекту Департаменту управління бізнесом та сільським розвитком Факультету розвитку біоекономіки,
Університет Вітаутаса Магнуса, Сільськогосподарська академія,
м. Каунас, Литва
ORCID: 0000-0001-8327-1583

Северин-Мрачковська Л. В.

к.філос.н., доцент,
Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-1650-214X

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ В УМОВАХ ВІЙНИ: РИЗИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Наразі українське суспільство переживає події, учасником яких воно не було з кінця II Світової війни. Кровопродитні, жорстокі, тривалі воєнні дії, що розгортаються на теренах України, не можуть не відобразитися на станові вітчизняної науки та перспективах її розвитку.

Ризики, що характерні для розвитку сучасної української науки:

- Суттєве посилення тенденції до відтоку за кордон наукових кадрів [3, с. 344]. Даний аспект стосується, насамперед, молодих учених, які володіють іноземними мовами і місією яких міг би стати внесок у розвиток української науки в майбутньому. Шляхами подолання проблеми відтоку українських наукових кадрів могло б бути зростання фінансування науки з боку держави та закордонних «донорів». Варто зауважити, що зарубіжні науково-культурні центри роблять суттєві кроки у даному напрямку: українським ученим надаються іменні стипендії, пропонується участь у курсах грантів мобільності, перемога в яких передбачає грошові премії, тощо [5; 6].

Важливим кроком є також просування експертних груп українських науковців у закордонних та міжнародних проєктах із збереженням робочих місць в рйній країні.

Не менш вагомим чинником подолання проблеми, що згадується вище, є формування в суспільстві високого соціального престижу професії науковця, здійснення кроків по популяризації науки та наукової роботи серед молоді, започаткування грантів і програм заохочення для науковців, що залишаються працювати в межах країни.

- Зменшення масштабів академічної мобільності та грантової діяльності в українському науковому середовищі. Даний ризик, на нашу думку, може бути успішно подоланий лише із завершенням війни, стабілізацією безпечної ситуації в країні та, у кінцевому підсумку, - вступом України до ЄС.

- Відсутність можливості повноцінно розвивати науку в межах України. Так, повністю зруйнована або частково пошкоджена науково-дослідницька інфраструктура в деяких регіонах України унеможлиблює здійснення на-

укових досліджень по багатьом напрямкам [2]. Тимчасова релокація наукових-освітніх установ у безпечні місця, забезпечення стабільності у їх фінансуванні, отримання грантів і спонсорської допомоги для матеріально-технічного забезпечення досліджень можуть стати шляхами подолання даної проблеми. Загалом, відновлення зруйнованої наукової інфраструктури – тривалий процес, в якому головна роль відведеться, без сумніву, зарубіжним «донорам».

Якісному розвитку української науки, безсумнівно, перешкоджають і обстріли цивільної інфраструктури, внаслідок яких відбуваються перебої в енергопостачанні та Інтернет-зв'язку для споживачів. За таких умов надзвичайно цінним є досвід дистанційної та асинхронної підготовки наукових кадрів, зокрема, організації підвищення їх кваліфікації, міжнародного стажування.

- Суттєвий ризик у розвитку сучасної української науки – професійне «вигорання» науковців, які змушені переживати тривалий стан фізичної та психологічної втоми на тлі необхідності виконувати повсякчас свої професійні обов'язки.

- Зменшення фінансування наукових установ та фундаментальної науки, як з боку державного, так і приватного секторів. Як відомо, загальний обсяг видатків МОН на освіту та науку у 2023 році порівняно з 2021 роком скоротився на 17,2 млрд. грн [7]. У зв'язку з воєнними діями, співпраця науки з бізнес-спільнотою також загальмувалася.

- Занепад у розвитку гуманітарних наук. Як відомо, переважна частина коштів з держбюджету спрямовується на оборонну сферу [1], а весь науковий потенціал держави має бути спрямований саме на зміцнення її обороноздатності [4]. Важко не погодитися з думкою, що видатки на науковий розвиток, насамперед, орієнтовані на розробки вітчизняного військово-промислового комплексу (ВПК). Можна спрогнозувати, що зазначені пропореції у фінансуванні збережуться щонайменше у середньостроковій перспективі, і розраховувати на бюджетні ресурси вітчизняним науковцям, дослідження яких не стосуються оборонної сфери, важко [3, с.345]. У недалекому майбутньому такий підхід може зумовити стагнацію у розвитку гуманітарних наук в Україні, зокрема, філософських наук, історії, філології, мистецтвознавства та інших, що лише поглибить «прірву» бездуховності в суспільстві.

Після закінчення війни українське суспільство шляхом співпраці із західними партнерами, а також Японією, користуючись програмами відновлення, що надаватимуться ними, має історичний шанс відбудувати наукову інфраструктуру за новітніми стандартами і, таким чином, відновити та посилити свій науковий потенціал, зробити його конкурентоспроможним на світовому рівні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бюджет 2023: рекордні видатки на оборону, рекордний дефіцит і телемафон. *BBS News Україна*. URL.: <https://www.bbc.com/ukrainian/news63475606> (Дата звернення 11.03.2023).

2. Шкарлет С. На деокупованих територіях Херсонщини зруйновано 22 заклади освіти. Укрінформ. URL.: <https://www.ukrinform.ua/rubricsociety/3613822-na-deokupovanih-teritoriah-hersonsini-zrujnovani-22-zakladi-osvitiskarlet.html> (Дата звернення 14.11.2022).

3. Штукін О.М., Коляденко А.В. Українська наука сьогодні: виклики воєнного часу // The latest implementation of technologies in education. Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference. Munich, Germany 2022. PP. 344-345. URL:<https://eu-conf.com/ua/events/the-latest-implementation-of-technologies-in-education/> (Дата звернення: 17.03.2023)

4. Стали відомі теми розробок оборонного хакатону під егідою Укроборонпрому. URL.: <https://ukroboronprom.com.ua/news/stali-vidomi-temi-rozrobok-oboronnogohakatonu-pid-egidoju-ukroboronpromu> (Дата звернення 11.03.2023)

5. URL:https://www.goethe.de/ins/ua/uk/kul/sup/e4c/inf.html?fbclid=IwAR1IgnbMIKtYIISCNvuTmlGwxWfUI5gUGRR2zcgRJw_gFVCdYh1HAbgQfhw (Дата звернення: 17.03.2023)

6. URL:<https://mail.google.com/mail/u/0/?tab=rm&ogbl#inbox/FFNDWLHxzwIkCpggcbvPszfZztCXZCQb?projector=1&messagePartId=0.1> (Дата звернення: 17.03.2023)

7. URL.: <https://mon.gov.u/ua/news/derzhbyudzheth-na-2023-rik-vidatki-na-osvitu-ta-nauku> (Дата звернення 18.03.2023).

Фоломєєва Н. А.

канд. пед. наук, доц.
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка
м. Суми, Україна

«ALEXANDER-TECHNIQUE» ТА «LESSAC'S VOICE TEXT» У СИСТЕМІ ВОКАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ АКТОРІВ

В умовах сьогодення вокально-виконавська підготовка набуває все більшого значення у системі освіти за спеціальністю 026 Сценічне мистецтво, оскільки актори усе частіше беруть участь у сценічних постановках, у яких не лише послуговуються сценічною мовою, але і співають. Цілком очевидно, що в межах означеної спеціальності підготовка, зокрема, артистів мюзіклу, разом з тим запити різних стейкхолдерів щодо розширення змісту професійної підготовки обумовлюють інтеграцію до освітньо-професійних програм підготовки майбутніх акторів освітніх компонентів, спрямованих на опанування основ вокального виконавства. На початкових етапах вокально-виконавської підготовки практично незалежно від спеціальності здобувача освіти, зазвичай, велика увага приділяється напрацюванню, зокрема, правильної співацької постави. Це особливо важливо для акторів та артистів мюзіклу, до завдань яких належить не лише професійний спів.

Роботі над правильною співацькою поставою присвячені праці багатьох фахівців у сфері музичного та сценічного мистецтва, однак найбільш доцільним на наш погляд є розгляд тренінгів, деякі з них уже понад сторіччя користуються значною популярністю у США, водночас не були актуалізовані у вітчизняному освітньому просторі. Наприклад, це система «Александр-техніка» («Alexander-Technique»). Засновником системи, на честь якого її названо, був Фредерік Маттіас Александер.

Ф. Александер розробив принципи своєї техніки ще у 1890-х роках у спробі вирішити проблему втрати голосу під час публічних виступів – ймовірний результат ненавмисного збереження проблем із диханням при дитячій астмі. Ф. Александер вважав, що погані звички у позі та русі завдають шкоди просторовій самосвідомості, а також здоров'ю, а також що ефективність руху може підтримувати загальний фізичний стан. Ф. Александер також розглядав цю техніку як засіб інтелектуальної підготовки. Означена техніка досліджує рухливі взаємини між головою, шиєю та спиною. Основною метою занять за цією технікою є звільнення тіла від непотрібного «затискання» і вироблення правильної, вільної співацької постави, необхідної для досягнення вільного звукоутворення у процесі вокального виконавства.

Відповідно до «Александр-техніки» («Alexander-Technique») вокалістам пропонується дотримуватися кількох методичних рекомендацій: голова, а не підборіддя, має відчувати готовність рухатися вперед, про-

довжуючи пряму лінію хребта; плечі мають залишатися вільними, не закруглюючись уперед; руки мають звисати вільно з боків тіла; вага тіла має розподілятися між стегнами; коліна не мають бути напруженими; ноги мають бути на невеликій відстані, можливо одна нога дещо попереду іншої; центр тяжіння тіла потрібно відчувати в частині тазу, а не талії чи грудної клітини. Ф. Александер наголошує, що означених рекомендацій необхідно дотримуватися постійно: «встаючи зі стільця, вставайте «від стегон» [4, с. 44] .

Мета запропонованих у методиці вправ – навчитися поєднувати правильну координацію м'язів тіла у співі, зберігаючи необхідну свободу виразності. Найпоширеніша помилка виконавців-початківців - зосередженість на тому, що відбувається вище ключиць, тоді як значна частина їх «інструменту» розташована в середній частині тіла.

Підхід Ф. Александера наголошує на стратегії усвідомлення, що застосовується до власних дій: сидіння, присідання, випаду чи ходи. Дії можуть бути обрані здобувачем освіти, враховуючи їх інтереси та хобі: водіння, хореографія, вокал, спорт, мова тощо.

Викладачі школи Ф. Александера часто використовують власні приклади. Вони демонструють, пояснюють та аналізують відповіді здобувача освіти, використовують дзеркала, відеоспостереження [6, с. 99]. Керування моделювання є основним інструментом для виявлення та спрямування здобувача освіти до більш скоординованого стану в русі і у спокої та під час особистих занять.

Різні дослідження, присвячені апробації техніки Ф. Александера вказують, що досліджувані, які її опанували, розвинули усвідомлення свого тіла та свідомість тіла через живий досвід тіла, змінили за допомогою «свідомого контролю» живого тілесного досвіду неконтрольовані звички, кінестезію: сенсорне усвідомлення та свідомий контроль всього руху.

Відповідно до поглядів В. Барлоу [1, с. 113], коли досліджувані, які опанували техніку Ф. Александера, вибудували свідому увагу, вони перетворилися з пасивного реципієнта на активного учасника життя. Подібним чином досліджувані усвідомили, як вони використовували своє тіло в повсякденній звичній поведінці. Від усвідомленої уваги до щоденного нормального руху вони змінили не лише спосіб використання тіла, але й ставлення до життя. Відповідно, завдяки «Александер-техніці» можна підтримувати перспективу третьої особи за допомогою усвідомлення тіла та свідомості тіла, розвиватися як фізично, так і емоційно.

Якщо «Александер-техніка» («Alexander-Technique») становить особливу користь для акторів та артистів, які виконують спокійні партії з відповідними рухами, а також для джазових співаків, то для виконання партій, що передбачають активні сценічні рухи можна рекомендувати так званий метод Лессака («Lessac's voice text»), актуальний як для акторів, так і для артистів мюзіклу, так і для естрадних, естрадно-джазових співаків, рок-виконавців. Метод названо на честь його винахідника Артура Лессака, який він розробив на основі свого досвіду логопеда, вокального тренера, оперного співака, актора та режисера. Це біосенсорний підхід,

який використовує стани енергії тіла та голосу, щоб розкрити значною мірою невикористаний обсяг знань, духу та перцептивного усвідомлення [5, с. 11]. Цей метод підкреслює стосунки різних частин тіла вокаліста, лише в дещо в іншому аспекті, ніж «Александр-техніка» («Alexander-Technique»). Метод Лессака («Lessac's voice text») вчить «чуттєвому процесу» виявлення вокальних відчуттів у тілі, розвитку тональної ясності, артикуляції й кращому поєднанню з текстом і ритмами мови [5, с. 9].

А. Лессак у своїй методиці базується на тезі, що тіло артиста перебуває у постійному русі. А. Лессак є одним із найпочесніших викладачів, який працював з такими видатними акторами та співаками, як Мартін Шин, Беатріс Стрейт, Джордж Гріззард, Фей Данавей, Майкл Дуглас, Френк Лангелла, Майкл О'Кіф, Пітер Сколарі та Лінда Хант. Дві його праці, «Використання та тренування людського голосу: біодинамічний підхід до вокального життя» [5] та «Мудрість тіла: використання та навчання людського тіла», є суттєвим внеском у сферу акторської майстерності та виконавства [2, с.12]. Отже, вокальна позиція є серією взаємопов'язаних м'язових стосунків, які гнучко реагують на будь-які зміни центру тяжіння тіла [8, с. 106]. Незважаючи на певні відмінності, обидва схарактеризовані методи мають на меті досягнення фізичної свободи виконавця, погоджуючись у тому аспекті, що хороший вокальний звук є результатом правильної рухомої взаємодії між структурою скелета і мускулатурою тіла.

Крім праць самих авторів означених методик, дані вправи, значною мірою у певній адаптації чи з певними інноваціями, можуть бути запозичені у практику професійної підготовки викладачами основ співу у таких відомих практичних виданнях з опанування співу, як: «Все про спів» Е. Шмідт [7]; «Вокальні вправи і вокалізи» Г. Картер тощо [3].

Таким чином «Alexander-Technique» та «Lessac's voice text» мають суттєвий методичний потенціал у процесі вокально-виконавської підготовки майбутніх акторів, зокрема, у процесі здобуття освіти на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти за спеціальністю 026 Сценічне мистецтво.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Barlow W. The alexander technique: How to use your body without stress. New York: Warner Books, 1991. 256 p.
2. Botume J. F. Modern Singing Methods: Their Use and Abuse. NewYork: PPPC, 2010. 40 p.
3. Carter H. Vocal Warm-ups and Vocalises. Huntington Beach, CA.: Goldenwest College Publication, 2003. 214 p.
4. Gagne. J. Your Singing Voice: Contemporary Techniques, Expression and Spirit. Boston: Berklee Press, 2012. 256 p.
5. Lessac A. The Use and Training of the Human Voice: A Biodynamic Approach to Vocal Life. Mountain View, CA: Mayfield, 1997. 320 p.
6. Rose B. Contemporary Singing Techniques. NewYork: Hal Leonard, 2009. 112 p.
7. Schmidt E. All about Singing. NewYork: Leonard Corporation, 2011. 234 p.
8. Steyn Morné, Marth Munro. Locating the 'Voice-as-object' and 'Voice-as-subject' for the Entry-level Theatre Voice Teacher. *South African Theatre Journal*. 2015. № 28 (2). P. 105–116.

Корякін О. О.

канд. пед. наук, доц.
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка
м. Суми, Україна

РОЛЬ ЗВУКОРЕЖИСУРИ СЦЕНІЧНИХ ДІЙСТВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 026 СЦЕНІЧНЕ МИСТЕЦТВО

Умови культурно-мистецького простору обумовлюють появу нових проблем, які постають перед організаторами сучасного сценічного дійства. Особливо актуалізувався аспект художнього рівня та якості художнього результату. Останніми роками відомими діячами культури неодноразово підкреслювалося, що цей рівень вкрай низький.

Складно переоцінити роль звукорежисера у процесі створення сучасного театралізованого сценічного дійства. Однак, звукорежисура залишається найбільш уразливою з професійної точки зору.

Проблема звукової складової у сучасному сценічному дійстві вимагає систематизації та конкретизації найбільш значущих складових професії звукорежисера сценічних дійств для створення якісного художнього продукту. Рівень професійної підготовки сучасного звукорежисера сценічних дійств має позначатися не лише опануванням технічної складової підготовки у сфері мультимедіа-технологій, звукозапису, цифрової обробки звуку, акустики, технічного обладнання, але і розвитком професійного слуху, художньо-творчого мислення, оволодінням компетенціями у галузі історії та теорії музики. Разом з тим сучасні тенденції до свідомого обмеження використання мультимедійних технологій у сценічному дійстві [1, с. 105] обґрунтовують необхідність осмислення діяльності звукорежисера театралізованого сценічного дійства з художніх та естетичних позицій в умовах вітчизняного сценічного мистецтва, а також ролі звукорежисури сценічних дійств у професійній підготовці майбутніх акторів та режисерів.

Достатньо поширеним у вітчизняній сценічній практиці є обмежене розуміння професії звукорежисера як спроможності маніпулювати звуковими фонограмами та вчасно їх відтворювати. Разом з тим сучасна звукорежисура сценічних дійств потребує значно вагомішого переліку компетентностей, якими має володіти відповідний фахівець і, відповідно, проблема добору звукорежисера для роботи зі сценічними дійствами у вітчизняному просторі позначається значною складністю.

Одним із критеріїв такого вибору, безумовно, є досвід та рівень технічної підготовки. Позитивно на діяльності у сфері звукорежисури сценічних дійств позначається, коли звукорежисер володіє як досвідом і майстерністю студійного звукозапису, так і роботи на сценічному майданчику. Важливою є також спроможність швидко та професійно

підключати обладнання, комутувати та знати технологічні ланцюжки підключення та можливості обладнання [4, с. 52]. Звукорежисер має бути спроможним скласти музично-технічний райдер сценічного дійства, враховуючи всі вимоги його учасників, концепцію та сценарій режисера-постановника та, звичайно, бюджетну складову проєкту. Однак цілком очевидно, що такі вимоги є значною мірою універсальними для концертної та театральної звукорежисури, тому актуальною є конкретизація вимог до звукорежисера сценічних дійств. Важливим у доборі звукорежисера грає жанр дійства. При створенні масштабного сценічного дійства з наскрізним сюжетом, лейтмотивними ходами, багат шаровою музичною партитурою, мовними вставками, компетенції звукорежисера, який має лише досвід роботи з готовими фонограмами, очевидно, буде недостатньо. Звукорежисер має стати співавтором постановки з перших етапів роботи: від початку створення сценарію, підбору музичного та опрацювання текстового матеріалу, добору звукових та мовних фонограм, їх запису та зведення [3, с. 28].

У розробці аудіо-візуальної мультимедійної концепції сценічного твору режисер значною мірою спирається на діяльність звукорежисера, який несе відповідальність за художню та технічну якість звукової структури сценічного театралізованого дійства. Його художня виразність посилюється завдяки поєднанню зорового та звукового рядів.

Аудіо-партитура дійства, зазвичай, створюється від кількох тижнів до кількох місяців. Режисеру-постановнику часто доводиться поєднувати різноманітні складові музичної драматургії, робити скорочення всередині готового матеріалу, об'єднувати нові записи в єдине ціле. Тому важливо, щоб процес створення, а також коригування, монтажу та остаточної редакції всього звукового матеріалу знаходився в руках одного звукорежисера. Поліфонічна звукова тканина сучасного сценічного дійства народжується з усього різноманіття звукових та музичних елементів, організованих динамічною єдністю. Саме у означеному аспекті проявляється творчість звукорежисера, що спроможний у тісному професійному контакті з режисером-постановником знайти яскраві звукові фактури, шумові лейттеми та відтворити точну звукову атмосферу тієї чи іншої сцени.

Сучасні мультимедійні сценічні твори використовують складну звукову палітру (мова, готові фонограми, оригінальна музика, різноманітні звукові ефекти) з об'ємним просторовим звучанням. Для створення такого звукового ряду найчастіше потрібні професійні студії.

Актуальність теоретичних та практичних проблем, пов'язаних із професійною діяльністю звукорежисера у створенні сучасного театралізованого дійства підтверджує систематичне зростання переліку закладів освіти, які готують звукорежисерів. Їх підготовка у країнах Європи та Америки здійснюється уже майже 70 років. Разом з тим в Україні у сфері театральної практики не вщухають дискусії про те, хто ж такий звукорежисер – інженер чи музикант, технолог чи творець.

Питання самоідентифікації професії звукорежисера загалом та звукорежисера сценічних дійств зокрема тісно пов'язані як з активним розвитком мультимедійних технологій, так і з певною кризою видовищних форм культури і естрадного мистецтва, які визначаються багатьма дослідниками.

Обмежений жанровий і музичний світогляд багатьох сучасних звукорежисерів, незнання ними сценічних законів, продукція вітчизняного шоу-бізнесу, що викликає постійні нарікання, – результат недостатньо високого рівня професійної підготовки звукорежисерів сценічних дійств та звукорежисерської підготовки акторів та режисерів.

У країнах, у яких сформовані певні традиції у підготовці звукорежисерів, сформувався п'ять основних загальних напрямків підготовки в навчанні: театральна (сценічна) звукорежисура (у якій виокремлюється звукорежисура спектаклю та звукорежисура сценічного дійства), концертна звукорежисура, звукорежисура кіно та телебачення, студійна звукорежисура, саунд-дизайн [2, с. 13]. У кваліфікаційній характеристиці театральних звукорежисерів зазначається, що звукорежисер спільно з режисером-постановником, композитором та виконавцями створює звуковий образ театральних вистав, сценічних дійств, театралізованих музичних шоу, спортивно-ігрових дійств, концертно-видовищних та танцювально-розважальних програм.

Разом з тим в Україні підготовка звукорежисерів здійснюється у межах двох спеціальностей: 021 Аудіовізуальне мистецтво (передусім, звукорежисура кіно та телебачення) та 025 Музичне мистецтво (передусім, концертна звукорежисура та студійна звукорежисура). Цілеспрямована підготовка звукорежисерів сценічних дійств у нашій державі у межах акредитованих освітньо-професійних (освітньо-творчих) програм наразі не здійснюється, однак попит на фахівців у окресленій сфері зберігається навіть в умовах безпекових викликів сьогодення.

Інша складова високого рівня звукового забезпечення полягає у збагаченні професійної підготовки майбутніх акторів та режисерів основами сценічної звукорежисури. Цілком очевидно, що за спеціальністю 026 Сценічне мистецтво здійснюється підготовка не звукорежисерів, а акторів та режисерів, однак у змісті компетенцій та результатів навчання для цих творчих працівників, визначених стандартом прослідковується необхідність опанування основних принципів та прийомів театральної звукорежисури, методики використання елементів звуко-технічного комплексу у сучасному сценічному дійстві.

Саме через недостатню інтегрованість основ сценічної звукорежисури у зміст освітньо-професійних програм за спеціальністю 026 Сценічне мистецтво в умовах наявності величезного технічного та технологічного арсеналу засобів художньої виразності фантазія і художня думка творців сценічного дійства приховується безглуздою строкатістю спецефектів та технічними вадами звукового оформлення. Тому такою вагомою є роль звукорежисури сценічних дійств у системі професійної підготовки фахівців спеціальності 026 Сценічне мистецтво.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Brown R. The Theatre Soundscape and the End of Noise. *Performance Research*. 2005. № 10 (4) P. 105–119.
2. Dixon S. Digital Performance: A history of new media in theater, dance, performance art, and installation. Cambridge, MA: MIT Press, 2007. 828 p.
3. Kaye D., LeBrecht J. Sound and Music for the Theatre. Boston: Focal Press, 2009. 344 p.
4. Liebman, N., Nagara, M., Spiewla, J., Zolkosky, E.. Cuebert: A New Mixing Board Concept for Musical Theatre. *Conference on New Interfaces for Musical Expression*. 2010. P. 51–56.

Мельник В. А.

Аспірантка,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
м. Ізмаїл, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МЕТОДИЧНОГО ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ДІЯЛЬНОСТІ У ПІЗНАВАЛЬНОГО- РОЗВИВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО

Процес навчання у закладі вищої освіти змінюється відповідно із соціальним потребами суспільства відповідно його цілей та завдань. Відтак, практична мета навчального процесу трансформувалася таким чином, що навчальна діяльність має відбуватися паралельно з практичною діяльністю [3].

Вищезазначене дозволяє вбачати, що головним протиріччям сучасного етапу можна вважати той факт, що проголошені практичні (комунікативні) цілі навчання передбачають оволодіння методичними знаннями як засобом діяльності, у більшості випадків не реалізуються на практиці, оскільки чинний формально-діяльнісний підхід направлений, на досягнення формування розуміння зразків і вміння будувати за аналогією, а не вирішувати реальні завдання, відтак застосовувати творчий аспект, студентам важко.

В останні роки питання діяльності вихователів у пізнавально-розвивальному середовищі привертає все більшу увагу керівництва закладів дошкільної освіти. Вивчення цього складного процесу знаходиться в стадії серйозних теоретичних досліджень. Але поки що внесок у педагогічну практику ще відносно невеликий [2].

Загальновідомо, що на практиці створення пізнавально-розвивального середовища є найменш задіяним. Однією з основних причин відсутність навичок та недоотримання відповідного «багажу» знань з даного напрямку, саме створення такого середовища вихователями.

Важливість означеної теми важко переоцінити, особливо у контексті методичного підходу, який визнано сучасною науковою спільнотою Н. Бібік, В. Болотов, І. Зимня, Дж. Равен, О. Кошіль, А. Хуторський та ін.

Мета статті – висвітлити своєрідність професійної підготовки майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти в умовах закладу вищої освіти до формування методичних навичок до створення та діяльності у пізнавально-розвивальному середовищі, охарактеризувати деякі параметри сервісу успішної професійної підготовки студентів в означеному напрямі майбутньої фахової діяльності.

Намагаючись удосконалити професійну підготовку майбутніх педагогів дошкільних закладів шляхом системного підходу до супроводу, насамперед, їх професійних норм і предметно-психологічного навчального циклу професійно-вибіркових навчальних дисциплін, можемо зробити висновок про принцип студентоцентризму [1]. Тому в процесі викладання стандартних курсів «Педагогіка», «Педагогічна творчість», та дисципліни вільного вибору, де здобувачі можуть вільно обирати предмети направлені на формування у майбутніх фахівців відповідних методів та

прийомів для всебічного розвитку дітей дошкільного віку.

Сучасна освіта, в якій фундаментальне значення мають методичні навички, запроваджується багаторівневою системою навчально-пізнавальних завдань. Студентів заохочують мислити в контексті виконання цих завдань, для реального занурювання в подальшу професійну діяльність. Наш досвід у цьому плані підтвердив, що більшої ефективності набувають саме процеси самореалізації студентів, які вмотивовані набути здатність формувати навички до діяльності у пізнавально-розвивальному середовищі закладу дошкільної освіти, як суб'єкта творчої дії [4].

Зауважимо, що під час дистанційного навчання для освоєння методичних навичок було використано: кейс-метод, семінар-дискусія, імітаційно-рольове моделювання педагогічних ситуацій, проблемна лекція-бесіда та ін.

Як засвідчує практика, що склалась на педагогічному факультеті Ізмаїльського державного гуманітарного університету, спеціальність 012 «Дошкільна освіта», доцільно вважати одним із параметрів методичного формування навичок підготовки майбутніх вихователів до означеного сегменту професійної діяльності ще й такий методичний супровід як систематизації знань, умінь і навичок студентів. Вміння вибудовувати педагогічну дію, спираючись на результати діагностики явищ, на які вона спрямована. Вважаємо суттєвим зауважити, що методичне спрямування, націлене, саме на вміння створювати пізнавально-розвивальне середовище, і лише потім діяти у ньому, при цьому активно задіяючи малюків, де домінуючою виступає ідея залучення дітей передшкільного віку до активної діяльності.

В нашому досвіді маніфестувалася ефективною практика складання студентами презентацій-досягнень, відтак систематизовано апробований практико-орієнтований матеріал, наприклад, створення пізнавально-розвивального середовища для дітей старшого дошкільного віку, де вдало поєднано навчальну та ігрову зони, що виступає формою засвоєння дитиною шкільного досвіду в ігровій формі.

Отже, за результатами даної роботи, базового значення набувають саме методичні навички діяльності у пізнавально-розвивальному середовищі. Означене виступає важливим сегментом професійної діяльності вихователя, а, відтак, складає мету підготовки майбутніх фахівців в умовах вищої школи й вимагає відповідного професійного, вмотивованого, методичного, супроводу та розцінюється як чинник професійного саморозвитку студентів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дошкільна освіта в Україні: Нормативно-правове регулювання / Упоряд. Л. Гураш, Т. Вороніна. Київ: Вид. дім «Шкільний світ»: Вид. Галіцина, 2006. 120 с
2. Керівництво дошкільним навчальним закладом: Інформативно-методичні матеріали на допомогу керівникові дошкільного навчального закладу / Упор.: Н. Майор, Ю. Манилюк, М. Марусинець, О. Тимофеева. Тернопіль: Мандрівець, 2006. 168 с.
3. <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/605/0be/86b/6050be86b4f68482865820.pdf>
4. [http://ru.osvita.ua/legislation/doshkiina-osvita/86206/.](http://ru.osvita.ua/legislation/doshkiina-osvita/86206/)

Кушнір Т. М.

к.е.н., доцент,

Львівський національний університет імені Івана Франка,

м. Львів, Україна

ORCID ID 0000-0003-1643-2273

ДЕСТРУКТИВНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ НА ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В сьогоденнішніх реаліях доволі активно спостерігаємо за розвитком неформальної освіти. Законом України «Про освіту» визначено, що «Неформальна освіта - це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій» [2].

У зарубіжній педагогіці виділяють основні властивості та якості неформальної освіти:

- 1) вона являє собою організовану ієрархічну діяльність;
- 2) призначається для визначення цільової групи, що здобуває освіту;
- 3) організовується для досягнення визначеного набору освітніх цілей;
- 4) зазначені види неінституціалізованої діяльності реалізуються поза наявною системою освіти та розраховані на осіб, що фактично не охоплені формальною освітою [5, с. 382].

Неформальна освіта не є освітньою інновацією, вона в тій чи іншій формі існувала вже доволі давно, але з прийняттям Закону України «Про освіту» розпочався процес її інституціалізації та динамічного зростання, що обумовлено її ключовими перевагами:

- Процес навчання є природним і відбувається через щоденний досвід, що створює можливість навчання в будь-якому місці у будь-який час.

- Можливість вивчати ті теми, які цікавлять здобувача, використовуючи Інтернет, книги тощо. Це спонукає здобувача до наполегливого навчання.

- Неформальна освіта не має часового обмеження.

- Це, зазвичай, не дуже дорого [1].

Крім цих причин, варто звернути увагу на низку сприятливих обставин, які склались у розвитку неформальної освіти за останні кілька років:

1) протиепідемічні обмеження, спричинені пандемією коронавірусу, які продемонстрували деякий консерватизм формальної освіти та посприяли розвитку технологій дистанційного навчання та викладання, що, відповідно, зумовило активний розвиток цифрових навичок;

2) вимоги акредитаційної експертизи до освітніх програм у сфері формальної вищої освіти, якими передбачено необхідність врахування результатів навчання неформальної освіти у навчальному процесі ЗВО;

3) можливість швидко досягти результату (відвідавши вебінар, взявши участь у тренінгу, прослухавши кілька відеолекцій тривалістю в 8-10

хвилин). Для сучасної молоді, яка прагне швидкого успіху такий формат виявився доволі привабливим;

4) доступність (24/7), самостійне управління часом навчання;

5) знецінення системи освіти, яке цілеспрямовано здійснюється впродовж багатьох років. Вважаємо це доволі небезпечною ІПСО, спрямованою на інтелектуальну деградацію української нації.

У своєму дослідженні О.О. Карпова зауважує, що «Найбільшими недоліками неформального навчання були визначені такі: висока ціна, поверхневі знання, неякісно створений курс, невідповідність якості навчання його ціні, недостатність власного часу на навчання, непрофесійні лектори» [3, с. 85].

Однак, будь-яке визначення недоліків чи мінусів неформальної освіти не є конструктивним без чіткого означення місця та ролі неформальної освіти у системі освіти та професійної підготовки сучасного фахівця. Вважаємо, що сьогодні в Україні існує декілька доволі небезпечних тенденцій у розвитку неформальної освіти:

1) неформальна освіта доволі успішно протиставляється формальній системі освіти. Однак, варто зауважити, що неформальна освіта нездатна функціонувати в жодних проявах без системи формальної освіти (чи дошкільної, чи шкільної, чи фахової передвищої, чи вищої, чи післядипломної). До прикладу у мережі інтернет зустрічаємо думки, що «Сьогодні більшість молоді не просто відмовляється вступати на магістратуру, але й бакалаврат закінчує тільки, щоб не засмучувати батьків. Ця історія не про те, що студенти не хочуть вчитися, а про те, що вони змушені шукати для цього можливості самотужки. Як показує практика, найчастіше «імена» українських навчальних закладів не виправдовують себе, і єдине, що отримує студент після завершення університету – диплом. Тож ті, хто таки хоче отримати й знання, знаходять альтернативу – неформальну освіту» [4]. Вважаємо такі заяви абсолютно необґрунтованими та небезпечними, оскільки професійна кваліфікація – це не лише засвоєння однієї дисципліни – це завжди система знань, неформальна освіта самостійно її забезпечити за жодних обставин не спроможна. Бо не може людина вивчати технології штучного інтелекту, не володіючи базовими навичками з інформатики.

2) конкуренція формальної та неформальної освіти. Вважаємо, що такі конкурентні аспекти є недоречними та деструктивними. Це як конкуренція між компанією Toyota та виробниками паливно-мастильних матеріалів, бо неможливо використовувати автомобіль без палива, та й без автомобіля з самим паливом нікуди не поїдеш.

3) шалений масив спаму в неформальній освіті. Через вищеозначені проблеми неформальна освіта продукує величезний обсяг пропозицій, завдяки своїй гнучкості та мобільності (формальна освіта не може мати такої продуктивності). Однак, варто зауважити, що така продуктивність і зростання забезпечуються виключно екстенсивним типом. Переважна більшість контенту, виробленого вітчизняною неформальною освітою є дублюванням змісту формальної освіти, однак «прикрашеного» іннова-

ційними цифровими технологіями, більш впевненими та переконливими спікерами та простішими умовами доступу (без ЗНО, сесій та захистів дипломних робіт).

В існуючих умовах, бачимо доречним:

1) налагодження тісної співпраці формальної та неформальної освіти. Неформальна освіта не повинна конкурувати з формальною, вона повинна продовжувати її, адаптуючи фахівця до тих реалій, в яких він опиняється вже поза межами формальної освіти;

2) взаємне залучення фахівців до процесу навчання. Спікерів з неформальної освіти варто запрошувати для проведення тренінгів для викладачів закладів освіти та для проведення окремих лекцій для здобувачів освіти. Натомість фахівців із закладів освіти необхідно залучати до рецензування та оцінки змісту контенту у неформальній освіті задля забезпечення якості продукту у цій сфері;

3) громадський та державний нагляд за контентом, який дискредитує систему формальної освіти, бо це вкрай деструктивно впливає на загальний рівень компетентності українського суспільства. Формування позитивної репутації системи освіти, підвищення престижу педагогічної та наукової професії – це необхідний крок для підвищення якості людського капіталу України. В протилежному випадку ми сформуємо людський квазікапітал.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Jousaf M. Types of Education: Formal, in-Formal and Non-Formal Education of 2020. URL: <https://scholarshipfellow.com/types-of-education-formal-in-formal-and-non-formal-education/> (Дата звернення 19.03.2023).

2. «Закон України Про освіту». Відомості Верховної Ради. 2017, № 38-39, с. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Дата звернення 19.03.2023).

3. Карлова О.О. Неформальна освіта в Україні очима студентів та випускників: переваги, недоліки, виклики. «Забезпечення якості вищої освіти: проблеми та перспективи розвитку»: Між. наук.-метод. конф. (3-4 лют. 2022 р.). Одеса: ОНЕУ, 2022. С. 83–85.

4. Легка В. Неформальна освіта в Україні: особливості, переваги, недоліки. URL: <https://uain.press/blogs/neformalna-osvita-v-ukrayini-osoblyvosti-perevagy-nedoliky-1063599> (Дата звернення 19.03.2023).

5. Мельничук Ю.Є. Неформальна освіта: від теорії до практики. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». 2022. №23. С. 380-383.

Юдіна С. П.

к.е.н., с.н.с.,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-5617-1085

Рябич Н. І.

Методист вищої категорії,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,
м. Київ, Україна

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ СТУДЕНТСЬКІ ЗМАГАННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

На сучасному етапі система освіти не тільки визначає можливості росту економіки, але формує економіку і суспільство майбутнього дня. Провідною галуззю у світовій економіці стає інтелектуальне виробництво. Роль інтелектуального потенціалу та освіти у житті будь-якої країни зростає і стає загальнонаціональним пріоритетом. Розвиток нових технологій спонукає суттєву потребу суспільства у людях, які володіють нестандартним мисленням, вносять новий зміст у виробниче і соціальне життя, вміють ставити і самостійно вирішувати нові завдання інноваційного типу. Враховуючи, що сьогодні знання швидко застарівають, досягнення необхідного рівня професійної освіченості та подальшого самостійного вирішення нових інноваційних завдань вимагає активного виявлення обдарованої молоді й цілеспрямованої роботи з нею, залучення її до наукової творчості. Це сприяє фундаменталізації освіти, розвитку аналітичних здібностей, формуванню креативного мислення, готовності до самоосвіти, безперервному особистому і професійному зростанню майбутніх фахівців.

Трансформації в освіті, спричинені пандемією COVID-19 та військовою агресією Росії проти України показали ще більшу значимість професійного залучення молоді до наукових досліджень як пріоритетного напрямку економічного і соціального розвитку країни. Вирішальне значення для здійснення цієї мети має розробка сучасної методології підготовки наукових кадрів, наявність передових форм інтеграції навчального і наукового процесів. Останнє є однією із принципових передумов створення у вищій школі дієвої системи підтримки обдарованої студентської молоді, більш широкого розвитку форм науково-дослідної діяльності студентства, орієнтованих на перспективні науково-технічні напрями, становлення ефективної молодіжної науки.

Існуюча у вищій школі України система інтелектуальних, творчих та інших змагань на конкурсній основі, зарекомендувала себе як ефективний інструмент пошуку і виявлення талановитої молоді. Враховуючи те, що навчання у закладі вищої освіти сприяє, в першу чергу, засвоєнню базових, стандартних компетенцій, конкурси та інші заходи створюють у студентської молоді стимули до виходу за межі обов'язкової програми, заохочують до самостійного розвитку та творчості.

Формування і розвиток творчої активності майбутнього фахівця як пріоритетного напрямку діяльності вищої школи спонукає до ініціації закладами вищої освіти проведення цілої низки заходів, спрямованих на реалізацію системного підходу до роботи з обдарованою студентською молоддю, посиленню уваги до студентської наукової діяльності.

За сучасних умов найбільшого поширення у освітянському просторі здобули студентські олімпіади, які стали певним індикатором і стимулом розвитку системи залучення студентів до науково-дослідної роботи. Саме студентські олімпіади з дисциплін та спеціальностей вже на перших курсах навчання сприяють відбору талановитої студентської молоді, що в подальшому дозволяє залучати її до творчої праці – участі у наукових програмах, проектах та інших формах науково-дослідної діяльності. За 2009-2019 роки кількість олімпіад у вищій школі зросла з 155 до 224. Широкі можливості для виявлення індивідуальних творчих здібностей студентів, формування у них глибоких професійних знань надає проведення конкурсів наукових робіт студентів. Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт з напрямів знань і спеціальностей у 2009-2020 роках за кількістю напрямів знань і спеціальностей став більше з 78 до 134. На час пандемії, а потім військових дій Міністерством освіти і науки України ці найбільші інтелектуальні студентські заходи в Україні було призупинено.

Університети проводили різноманітні тематичні та творчі конкурси наукових студентських робіт у дистанційному режимі, що отримало можливість подальшого продовження закладами вищої освіти у різних регіонах країни своєї діяльності, але зіткнулися з цілим рядом суперечностей. По-перше, пов'язаних з обвальним характером змін та наслідків прискороженого впровадження нових форм діяльності. По-друге, із змінами у взаємодії організаторів і учасників інтелектуальних студентських змагань. По-третє, неефективність попередніх способів контролю студентської аудиторії, що втратила реальні групові окреслення, що дуже важливо при визначенні оцінки знань під час проведення олімпіади або конкурсу. Це дозволяє зрозуміти соціальні аспекти трансформації студентських змагань в умовах дистанційних форм навчання і наблизитися до розуміння готовності молоді щодо самореалізації у цих умовах.

Дієвим інструментом об'єктивного порівняння конкурентоспроможності студентів закладів вищої освіти на світовому рівні є міжнародні студентські олімпіади, які при умові рівного доступу до них учасників із різних країн, дають унікальну можливість порівняти якість підготовки студентів у межах свого фаху на глобальному рівні.

Щорічно нами проводиться моніторинг українських закладів вищої освіти, з метою дослідження участі українських студентів у міжнародних студентських олімпіадах, конкурсах, конференціях, що проходили за межами країни. Останні роки кількість студентів, які виїжджали за кордон для участі у цих змаганнях постійно зростала, окрім 2022 року. Військові дії в Україні не дозволили студентам достойно представляти країну на престижних міжнародних змаганнях.

Нове покоління студентів живе у динамічному середовищі, де інформація легко отримується, з'являються якісно нові комунікації. Тут на перший план виходять універсальні навички, в тому числі ті, що будуть запитувати в майбутньому. Освоєння їх дозволить молодим фахівцям підвищувати ефективність професійної діяльності у своїй галузі, а також переміщатися між галузями, зберігаючи їхній попит. Серед них: аналітичне мислення, креативність, цифрова грамотність, вміння швидко опановувати нові технології, багатомовність, фінансова грамотність та ін.

Для формування таких навичок свій внесок можуть зробити й інтелектуальні студентські змагання. Перед університетами постає складна задача навчитися формувати, розвивати ці навички у студентів і паралельно давати їм професійні знання з обраної спеціальності, що сприятиме розвитку людського потенціалу країни і вигравати конкуренцію за таланти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 року № 286-р «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки» / <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-v-ukrayini-na-20222032-roki-286->
2. Ілляшенко С.М., Ілляшенко Н.С., Шипуліна Ю.С., Райко Д.В. Перспективи і проблеми інноваційного розвитку в умовах четвертої промислової революції. Управління інноваційною діяльністю: теорія і практика: колективна монографія / за заг.ред. д.е.н. проф. Витвицької О.Д. Київ «АГРАР МЕДІА ГРУП», 2021. С.112-131.
3. Мосьпан Н. Трансформація національної вищої освіти під час пандемії COVID-19 очима студентів та викладачів. *Освітологічний дискурс*. 2021. Вип.35(4), № 1, С.41-153: <http://doi.org/10.28925/2312-5829.2021.49>.

Павленко Л. В.

к.філол.н., доцент,
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»,
м. Дніпро, Україна
ORCID: 0009-0006-6117-9624

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ІНДУСТРІЇ 4.0 НА РОЗВИТОК ОСВІТИ 4.0

Розвиток Індустрії 4.0 приніс зміни в різні аспекти людського життя. Однією з них є система освіти. Поява Освіти 4.0 привела до зміни концепції освіти, яка полягає в тому, що нова система освіти будується на життєвому успіху, а не на іспитах, звертає увагу на необхідність персоналізованої підходу, впевненого володіння технологіями, постійного навчання та самовдосконалення особистості.

За даними звіту «Майбутнє робочих місць 2020» Всесвітнього економічного форуму, який відображає робочі місця та необхідні для них навички, через те, що економіки світу переживають «подвійне потрясіння», спричинене економічними наслідками пандемії та стрімким зростанням автоматизації праці, 50 % усіх працівників потрібно буде перенавчання до 2025 року [2, с. 3]. Але технологічний прорив, який трансформує робочі місця, може також стати ключем до їх створення, що сприятиме набуттю нових навичок. Широке впровадження технологій означає, що затребувані вміння та навички на різних робочих місцях змінюються. На думку роботодавців критичне мислення та вирішення складних проблем, які очолюють список умінь з часів першого звіту Всесвітнього економічного форуму в 2016 році, стануть більш затребуваними протягом наступних років. Але останнім часом з'явилася необхідність у розвитку нових умінь само-менеджменту (self-management), таких як активне навчання (active learning), стійкість, стресостійкість і гнучкість (resilience, stress tolerance and flexibility) [2, с. 5]. Таким чином, впровадження нових технологій Індустрії 4.0 стимулює подальший розвиток soft skills, які знадобляться студентам у майбутньому.

Освіта 4.0 – це відповідність сучасним інноваціям, а для закладів вищої освіти це означає розуміння того, що вимагається від їхніх майбутніх випускників. Головними інноваціями Освіти 4.0 є:

- незалежність від часу та простору, що стає реальним завдяки новим інтерактивним засобам навчання, дозволяє студентам отримувати знання будь-де і будь-коли;
- персоналізоване навчання, яке студенти мають можливість отримувати за допомогою спеціальних інструментів, адаптованих до їхніх здібностей, що уможливорює вдосконалення у власному темпі. При цьому, «більшого значення набуває свобода і відповідальність студента у формуванні індивідуальної освітньої траєкторії» [1, с. 30];

- навчання на основі проектів допомагає студентам покращити вміння щодо вирішення проблем (problem-solving), співпраці та роботи в команді (collaboration and teamwork), управління часом (time management), удосконалення яких, має відбуватися впродовж усього навчання;

- залучення студентів до розробки навчальної програми допомагає створити сучасну, актуальну та цінну навчальну програму, яка відповідає потребам студентів і роботодавців, де результат оцінювання базується на всьому періоді навчання, а не на одному іспиті;

- наставництво набуває більшого значення для студентів завдяки зміні «фокусу з викладання, передачі (транслявання) знань на активну участь студента у процесі. Функція викладача у майбутньому – здебільшого у створенні середовища для навчання та керування. Водночас викладач має і сам постійно підтримувати свої знання та навички в актуальному стані. У формах навчання переважатимуть змішані, з широким застосуванням цифрових технологій» [1, с. 31].

Отже, Освіта 4.0 переосмислює освіту як інклюзивний досвід, що триває впродовж усього життя, в якому відповідальність за розвиток умінь і навичок покладається на студента, а викладачі виступають у ролі фасилітаторів. Поява Освіти 4.0 надає унікальну можливість модернізувати навчальні програми, використовуючи потенціал освітніх технологій, з метою забезпечення ефективної підготовки молодих людей, готових до епохи Індустрії 4.0. Зосереджуючи індивідуальний розвиток навичок і умінь на вирішенні проблем, співпраці й адаптивності, Освіта 4.0 пропонує молодим людям найкращі можливості для досягнення успіху в глобальній економіці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Міністерство освіти і науки України (2020). Стратегія розвитку вищої освіти на 2021-2031 роки. Офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>.
2. The Future of Jobs Report 2020. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf.

Чумак Н. А.

к.філол.н., доцент,

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-5855-1268>

MODERN TEACHING METHODS IN CONTEMPORARY EDUCATION

The new teaching method which we called the modern teaching method is more activity-based and centres the learner's mind which involves them entirely into the process of learning. In the modern teaching method, curriculum teaching and planning are done keeping the learner as the primary target.

Through this way, learners actively participate in the whole process to build their knowledge and sharpen their skills; this is also termed as a constructivist approach. On the other hand, the mentor or teacher only leads them and guides them to focus on the objectives of the subject. This is all done by engaging in activities and by adopting innovative modern teaching techniques. New demand of the era or the need of the hour for students is to embrace the contemporary teaching methods which will also help in reducing the competition among the students, promote cooperation, and boost the health study environment.

Characteristics of Modern Teaching Methods

The modern teaching methods help to build or develop a productive understanding of basic science and technology (BST). Hence, the elements of contemporary teaching methods include:

1. Learner-centered

One of the essential characteristics of the modern teaching methods in basic science and technology (BST) is it is learner-centred. It focuses on learners while using or applying during classroom and laboratory lectures. The teacher acts only as a guide, and all the learning process involves learners. Learners significantly appear as a dominator in classroom interactions.

2. Task-Based or Activity-based

The teacher or guide of BST organizes activity or task and engages students to learn through this way. Hence it is an activity-based or commission-based. Students are offered or asked to take part in classroom interaction through these interactive activities.

3. Resource-Based

BST teachers should be resourceful. They should collect and distribute all the required study material to the learners for their learning or to understand the topic clearly. The resources can be collected from the school environment or any other place where it is available. Also, a learner can be the source to bring study material or resources from their end.

4. Interactive in Nature

One characteristic defines the modern teaching method as very interactive.

The teacher asks the students to form small groups or work as individuals to perform the learning tasks and come up with the desired results. It helps them to gather knowledge from one another. Students learn to work together and a sense of cooperation. It also works in their favour when they step out in the outer world.

5. Integrative in Nature

One of the vital characteristics of Advantages of modern teaching methods is it is integrative. Teachers link topics of one subject, e.g., social science topics like drug use, domestic violence, safety, pollution, food distribution, crime etc. to other issues and make it integrative. By this, a learner can gain knowledge of more topics studying one.

6. Peer Collaboration

Modern teaching methods not only encourage students by allowing them to present their ideas or initiative by noticing their responses, studying their research, and allowing them to answer during interaction in BST classes but also selects students based on interest, needs, and feelings. Through Instructional activities, students learn to work cooperatively, and they appreciate their competitors' work as well. In the BST curriculum, learner's interests are considered most important, and they are guided towards their goals and careers.

Following are some of the modern teaching methods:

Collaborative Learning

In this modern teaching method, teachers form a group of students where they can solve their problem, debates on topics, and clear their queries. This helps in developing social skills and allows students to understand the subject faster. In this modern teaching method, every student is a part of the success of a group as they help each other to reach the desired result, and they also learn to communicate with each other. Learners learn to tolerate others, develop skills to listen to others and how to work in a team. They will be able to meet different personalities and can get a genuine review of their work.

Spaced Learning

Spaced learning is one of the modern teaching methods, which is being followed by teachers. In this method, teachers repeat a lesson multiple times, basically until the students understand entirely. However, the teacher repeats the course with two 10-minute spaces (break) in-between the lessons.

Flipped Classroom

Flipped Classroom is a well-known term in the pedagogical method. You have known about this undoubtedly. Its name 'Flipped Classroom' makes it unique. It is one of the very vital modern teaching methods that has been in use these days. In this method of teaching, the teaching procedure takes place in a flipped manner.

Self-learning

Curiosity pushes the learner to learn new and more always. It drives the learners to learn and memorize large spaces of the text that they will either miss gratefully or forget immediately. Through their curiosity, students get motivated to explore the subjects they are interested in. Teaching students to operate

the internet and find results themselves helps them to be self-dependent and gives them a deep understanding of the content.

Gamification

It is a well-known fact that children love games either it is online games or playing games at the field. Teaching through games is one of the essential modern teaching methods that has been in use under modern teaching ways. The significance of Gamification in teaching has mostly been seen in the elementary and preschool system. Learning through playing games won't be even realized by students. It motivated students as well and proved effective not only to the students of preschool but of any age.

VAK teaching

VAK is a modern teaching method whose effects can be seen clearly. We divide learner into three categories: Visual, Audio, and kinesthetic (movement). One needs to recognize to which category they belong to or the teacher must know to which category her students relate to [2].

There are also some others: Project-based learning, Problem-based learning, Cjiperative learning, Inquiry-based learning, Thinking-based learning, Competency-based learning, Tactile learning [1].

Crossover Learning

The not-so-common modern teaching method is Crossover learning which uses both formal and informal teaching and learning environments. It is one of the perfect ways to give the best education to learners. Crossover learning effectively engages learners and provides authentic yet innovative results.

Advantages of Modern Teaching Methods

- Unlike traditional teaching methods, modern teaching methods are more interactive and keep students intact. It maintains the interest of students by animations and videos.

- The visual medium is way better than any other medium to give instructions. It helps to memorize the concept fast and for a more extended period than reading.

- Modern teaching methods are less time-consuming. Teachers take less time to cover the syllabus. Writing on the blackboard is not required.

- Blackboard explanation of content is less explanatory than a representation of videos and animations used in the modern teaching techniques [2].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Koumadoraki A. 12 Modern Teaching Methods Revolutionizing Online Education / Learnwords URL : <https://www.learnworlds.com/teaching-methods-online-education/> (дата звернення: 20.03.2023).

2. Mehta S. Modern Teaching Methods – It's Time for the Change / Eduvoice URL : <https://eduvoice.in/modern-teaching-methods/#4-characteristics-of-modern-teaching-methods> (дата звернення: 20.03.2023).

Шевель Б. О.

к.п.н, доцент,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка,
м. Глухів, Україна
ORCID: 0000-0003-3608-7980

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ТРАКТУВАННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ»

В сучасних умовах, коли політичне, економічне та соціальне життя країни зазнало і продовжує зазнавати докорінної трансформації, дослідження шляхів формування економічної компетентності студентів вишів обумовлено об'єктивною необхідністю у підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних працювати в нових економічних умовах з урахуванням ринку праці та розвитку педагогічних технологій.

Рішенням проблеми якості освіти став, закріплений в Болонській декларації, компетентнісний підхід, реалізація якого сприяє досягненню його основної мети – підготовці фахівців з високим рівнем готовності до професійної діяльності, здатних до виконання своїх функціональних обов'язків відповідно до загальноприйнятих світових стандартів, готових до саморозвитку та систематичного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності.

В Енциклопедії за редакцією В. Кременя під поняттям «компетентність» розуміється система знань та вмінь, що необхідна фахівцю для ефективного виконання своїх функціональних обов'язків, до яких автор відносить: вміння здійснювати аналіз та прогнозування результатів власної діяльності, використовувати актуальну та сучасну інформацію з певної галузі виробництва [2].

За визначенням Н. Ничкало, компетентність являє собою суму «ознак: мобільність знань, володіння оперативними знаннями, гнучкість, критичність мислення, здатність обирати серед багатьох рішень найоптимальніше» [4, с. 87].

В свою чергу, В. Лозовецька під цим поняттям розуміє сформованість у здобувачів освіти вміння міркувати й здійснювати оцінку різноманітним професійним ситуаціям та проблемам; їх творчий характер мислення, прояв ініціативи під час виконання поставлених завдань; усвідомлення розуміння відповідальності за результати власної діяльності [3].

Таким чином, проведений аналіз науково-педагогічних джерел підтверджує, що поняття «компетентність» є досить складним та багатозначним, яке спричиняє широкі дискусії.

Незважаючи на те, що терміни «компетентний» та «компетентність» часто зустрічаються в педагогічній літературі, існують різні визначення їх змісту.

В умовах переходу до нових економічних відносин найгострішою є проблема підготовки здобувачів освіти до реальних умов життя й май-

бутньої фахової діяльності, тож вирішення вище зазначеної проблеми можливе лише під керівництвом кваліфікованого педагога. Отже, постає проблема у підготовці фахівця нової формації, який повинен володіти високим рівнем економічної компетентності, який здатен забезпечити необхідну спеціальну, системну, теоретичну та практичну підготовку учнів основної школи, яка б відповідала викликам сьогодення.

Під «економічною компетентністю» розуміється «сукупність економічних знань і практичних умінь, досвіду, економічної культури та мислення, наявність стійкої потреби та інтересу до набуття високого рівня професійної компетентності» [1, с. 87].

Певною мірою співзвучною, але більш ґрунтовно наближеною до цільової педагогічної спільноти є трактування О. Цільмак, яке полягає в тому, що економічну компетентність педагогічного фахівця являє собою «особистісну здатність та уміння раціонально використовувати матеріальні, фінансові, людські та власні ресурси на основі сукупності певних практично спрямованих знань» [5, с. 133].

В свою чергу, відзначимо, що сутність поняття «економічна компетентність» полягає не тільки у набутті здобувачами освіти відповідних знань та вмінь, але й у формуванні економічних установок, відносин, мотивів діяльності у сфері, що регулюється економічною діяльністю. Завдяки формуванню економічної компетентності у студентів формується почуття поваги до частоті власності, звичка дотримуватися економічних законів без будь-яких відхилень, прагнення сприяти державним органам влади та громадським організаціям у покращенні економічної ситуації у нашій державі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Економічна компетентність в системі післядипломної педагогічної освіти. Навчальний посібник / За ред. Г. А. Дмитренка. Київ : ЦІППО, 2008. 125 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Лозовецька В.Т. Професійна компетентністю Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Ничкало Н. Г. Дидактичні принципи формування комунікативної компетентності майбутніх філологів у позанавчальній діяльності з використанням мультимедійних технологій. Вісник Нац. акад. держ. прикордонної служби України. 2013. Вип. 4. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps-2013_4_15.pdf.
5. Цільмак О.М. Складові структури компетентностей. *Наука і освіта: науково-практичний журнал Південноукраїнського національного пед. ун-ту імені К. Д. Ушинського*. 2009. № 1–2. С. 128–134. URL : http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/1_2_2009/30.pdf.pdf.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ПСИХОЛОГІЯ, РЕФЛЕКСІЯ ТА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Шпак В. П.

д.п.н., професор,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна
ORCID: 0000-0003-0913-6150

РЕКОМЕНДАЦІЇ З УРАХУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПІДРУЧНИКАХ К. Д. УШИНЬСЬКОГО

Щороку 2 березня наші освітяни вшановують пам'ять фундатора вітчизняної педагогічної думки К. Д. Ушинського. Прагнучи вкотре переосмислити значущість наукового доробку класика української педагогіки, намагаємося відшукати відповіді на такі важливі запитання: для кого призначені підручники, з якою метою вони створені, яким чином добирався навчальний зміст.

Опрацювання підручників К. Д. Ушинського «Рідне слово», «Дитячий світ» підтверджує не лише їх призначення для початкового навчання, але і високий професіоналізм ученого, яким ураховано можливість впливу дібраного матеріалу на розумовий розвиток молодших школярів, їхнє вміння вчитися, бажання і прагнення продовжувати освітній шлях. Разом із підручниками для дітей К. Д. Ушинським створено «Книгу для учасих», розділи якої містять методичне керівництво для вчителів і батьків. Особливо цінною нам видається перший розділ, у якому дібрано методичні рекомендації для батьків щодо допомоги дітям у навчанні.

Відповідаючи на запитання про цілі й завдання, що ставить перед собою К. Д. Ушинський у процесі підручникотворення, очевидним стає прагнення видатного педагога поєднати матеріальну освіту з формальною, надати підручникам фундаментального значення в освітньому і виховному процесі з урахуванням провідних дидактичних принципів, стимулюванню дітей до саморозвитку.

І нарешті, зміст матеріалу підручників структуровано відповідно до вікових та індивідуальних особливостей молодшого шкільного віку, наповнено елементами народної педагогіки (говірки, прислів'я, приказки, казки), що стимулює пізнавальний інтерес, самостійність мислення, виховує любов до природи, рідної землі, людей праці. У той самий час, реалізація ідеї єдності мовлення, мислення і чуттєвого досвіду в підручниках для дітей дозволяє К. Д. Ушинському робити їх доступними і розвивальними.

Зауважимо, що ідея розвивального навчання відіграє пріоритетну роль у змісті підручників К. Д. Ушинського. Заслугує на увагу переконання

класика вітчизняної педагогіки, що читання і письмо мають другорядне значення і поступаються таким завданням початкового навчання, як усебічний розвиток духу, вправлення всіх здібностей дитини, розвиток усього людського на засадах народності та індивідуального підходу. Не випадково в підручниках К. Д. Ушинського глибоко і талановито відображена і врахована специфіка психічного життя дитини молодшого шкільного віку, закономірності її розумового і морального розвитку.

Розуміння психічної сфери дитини ґрунтовано у вченні К.Д.Ушинського на поглядах християнської антропології про сутність людської природи, яку утворюють два складники – душа і тіло. Однак сутність цієї природи визначає сила духу, духовність. Оскільки дитячій природі притаманні гармонійність і цілісність, то специфіка її прояву в молодшому шкільному віці стає одним із фундаментальних положень у підручниках для початкового навчання.

К. Д. Ушинським сформульований «основний закон дитячої природи» [3], сутність якого зводиться до твердження, що «дитина потребує діяльності невпинно і втомлюється не діяльністю, а її одноманітністю і однобічністю... Чим молодший вік, тим більше він потребує різноманітної діяльності» [там само]. У цьому контексті К. Д. Ушинський виражає специфіку психічних особливостей молодшого школяра в навчанні через триаду «діяльність – образ – ритм». Ці особливості позначаються на логіці змістової побудови «Рідного слова», що знаходить свій вияв у характері й доборі літературних жанрів, завданнях для самостійних роздумів і практичної роботи.

Підручники К. Д. Ушинського пропонують молодшому школяреві різноманітні види розумової діяльності з урахуванням досвіду дитини, її уявлень, почуттів, прагнень, завдяки яким дитина втягується в подані у змісті події. У такий спосіб дитина пізнає себе і своє довкілля, але підручники ведуть її далі за межі безпосередньо сприйнятого через активну самостійну думку, напруження розуму і волі. Навчальна книга ставить молодшого школяра в позицію суб'єкта освітньої діяльності, а вчитель надає засоби для такої діяльності.

Свідомість у поглядах К. Д. Ушинського виступає одним із засобів формування «дитячої душі», інтелектуального розвитку молодшого школяра, що досягається за допомогою міркувань, які збагачуються фактами й опрацюванням їх за допомогою спостереження: «якщо навчання дозволяє розвивати розум у дітей, то воно повинно вправляти їхню здатність спостерігати» [3].

Образи, що виникають завдяки відчуттям і сприйманню, виступають будівельним матеріалом мисленнєвого процесу, а багатство думки залежить від багатства дитячих уявлень і образів, де образ – первинний, а думка і поняття – вторинні. У підручниках К. Д. Ушинського застосовано образи різного рівня – одиничні й узагальнені. Найбільш узагальненим образом є фольклорний, що характеризується притаманними дитячому життєвому досвіду цілісністю, асоціативністю, синкретизмом. У силу багатогранності й неоднозначності фольклорного образу, К. Д. Ушинський

ставить перед молодшим школярем розумове завдання, вирішення якого стає можливим завдяки актуалізації власного досвіду дитини, спостереження, активної самостійної думки, вольового зусилля.

За К. Д. Ушинським, цілісність і гармонійність дитячої природи у своєму розвитку підпорядковується ідеї ритму, що виростає з синкретизму і потребує синтезу духу і тіла, роботи і гри, думки і почуття. Власне ідея ритму знаходить своє відображення в побудові підручників К. Д. Ушинського, де враховані умови для гармонійного прояву і розвитку мислення і розуму, образу і поняття, думки і почуття, прагнення і вчинку. Органічно структурований навчальний матеріал передбачає серйозну напружену роботу і захоплюючі вправи, ігрові моменти і навчальні дослідження, раціональне знання і поетичний емоційний образ, а також ситуації, що потребують напруження думки і вияву глибоких душевних і духовних переживань.

У своїх перших підручниках К. Д. Ушинський доносить дитині єдність і цілісність світу, місце в ньому людини, прояв її духовності, сенсу буття і призначення. Матеріал підручників спонукає дитину до усвідомлення думок, переживань, прагнень людини, розуміння її вчинків. К. Д. Ушинському вдається тонко і природно донести ідею цінності дитини і дитинства, адже вона не просто готується до життя, а живе: розмірковує, радіє, сумує, приймає рішення, діє, тобто живе «тут і зараз».

Розглядаючи зміст початкового навчання, К. Д. Ушинський наголошує на першочерговості вивчення природничих знань, які більше, ніж інші науки, сприяють розвитку розумових здібностей дітей, географії та історії батьківщини, що виступають важливим засобом народності виховання), а також арифметики.

Можемо зробити висновок, що підручники К. Д. Ушинського наповнені теплом, дитячою жвавістю, почуттям гумору, а також влучністю і виразністю мовлення. Не менш цінними є психологічні ідеї, що висловлені видатним педагогом і покладені в основу побудови змісту підручників: мислення – це єдиний психофізіологічний процес, що виникає в людини на основі її зіткнення із зовнішнім світом; свідомість – це психофізичний акт, що виникає в душі під враженням від зовнішнього світу в нервовому організмі; нервова організація людини зберігає сліди історичного пізнавального досвіду, що являє собою єдність онтогенезу і філогенезу; органи чуттів – фабрика сприйняття, первинний елемент усього психічного життя людини [4].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антологія педагогічної думки. Костянтин Дмитрович Ушинський (1824-1870). Початкова освіта. 2007. № 12. Вкладка.
2. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. У 2-х кн. Кн. 1. Х-ХІХ століття / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. 624 с.
3. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : в 2 т. Т. 1. Теоретичні проблеми педагогіки / ред. О. І. Пискунов. Київ : Рад. школа, 1983. 489 с.
4. Шпак В. П. Курс лекцій з історії педагогіки. Полтава, 1999. 135 с.

Мойсієнко І. М.

Старший викладач,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна
ORCID: 0009-0006-6993-3337

ПОГЛЯДИ К. Д. УШИНСЬКОГО НА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Творча спадщина видатного українського педагога К. Д. Ушинського настільки багатогранна, що ми і донині знаходимо на сторінках його наукових творів відповіді на актуальні питання сучасної практики початкового навчання. Ці твори по праву можемо вважати унікальним методичним посібником із вікової психології, що містить обґрунтування всіх психічних процесів, які забезпечують фундамент успішної освітньої діяльності дітей молодшого шкільного віку.

Зокрема, К. Д. Ушинський наголошує провідну роль уваги молодших школярів в освітньому процесі: «Навчити дитину уважно читати ... і розв'язувати задачу – один із самих основних обов'язків учителя» [1]. Це пояснює пріоритетне значення, що відведено К. Д. Ушинським вихованню уваги в дітей. У його творах докладно розкрито психологічні основи організації освітнього процесу, проаналізовано погляди відомих на той час німецьких психологів Ф. Бенеке, Г. Мюллера, Г. Фехнера. Виходячи з публікацій цих науковців К. Д. Ушинський виробляє власний погляд на значення уваги відповідно до трьох аспектів: «барометр», за допомогою якого можна робити висновок про розвиток і спрямованість особистості молодшого школяра; «ворота», через які педагог отримує доступ до душі вихованців; «матеріал» для вивчення.

Досить детально К. Д. Ушинський зупиняється на значенні пам'яті, яку в молодшому шкільному віці характеризує так: «У перші сім або вісім років нашого життя пам'ять засвоює стільки, скільки не засвоює впродовж усього подальшого життя» [1]. Сила цього психічного процесу, на думку видатного педагога, криється у здатності заучувати механічно, штучно, шляхом міркувань або детальних пояснень.

Не менш актуальним у контексті Концепції Нової української школи нам видається твердження К. Д. Ушинського про те, що кожен крок уперед в освітньому процесі має спиратися на повторення попереднього. За рекомендаціями сучасних педагогів-практиків, таке повторення має застосовуватися в ході взаємодії з учнями не менше чотирьох разів. У наукових працях К. Д. Ушинського дається порада: для того, щоб активізувати пам'ять молодшого школяра, слід «змусити її працювати» [4].

Особливе значення у формуванні міцних знань К. Д. Ушинський приділяє постійному повторенню вивченого матеріалу, основні умови ефек-

тивності проведення якого не втрачають своєї актуальності й у Новій українській школі:

- повторення – це система фактів, понять, узагальнень, вправ, видів і форм роботи;
- повторення не повинно відриватися від інших ланок освітнього процесу;
- повторення базується на свідомому засвоєнні учнями матеріалу і є засобом попередження забування;
- повторювати необхідно тільки той матеріал, без якого подальше просування до знань неможливе;
- на кожному уроці репродуктивне повторення повинно поєднуватися з творчим;
- методика повторення передбачає його гнучкість і різноманітність;
- повторення щоразу повинно здійснюватися з додаванням до вивченого матеріалу елементів нового, ще не відомого учням [4].

Не менш важливого значення К. Д. Ушинський надає мисленню, розвиток якого в молодшому шкільному віці потребує засвоєння понять, продукування міркувань, виведення висновків, освоєння предметів і явищ, причин і законів цих явищ, вироблення практичних правил для життя. Також видатний педагог наголошує, що увага, пам'ять, уява і воля безпосередньо впливають на розвиток мислення дитини, що, своєю чергою, потребує значних зусиль педагога в освітньому процесі.

Крім того, К. Д. Ушинський підкреслює значущість розвитку уяви молодшого школяра: «Рух дитячої уяви нагадує примхливе порхання метелика, але не могутній політ орла: найменший рух вітру, найменший шелест листя, здається, навіть кожен сонячний промінь може змінити напрям рухів метелика, і тому вони йдуть такою ламаною лінією і здаються такими випадковими і вибагливими» [1]. Якщо в учителя виникає потреба знати, який напрям обирають продукти дитячої уяви, то варто провести спостереження за дитячими іграми, оскільки для дитини гра – це та дійсність, що більш цікава, ніж дійсність, у якій вона перебуває в реальному часі. Такий інтерес молодшого школяра до гри видатний педагог пояснює тим, що ігрова діяльність дозволяє створювати більш зрозумілу для дитини дійсність, яка стає частиною її власної творчості.

Проводячи боротьбу проти поверхової, рецептурної педагогіки, К. Д. Ушинський наголошує: «Головна справа зовсім не у вивченні правил, а у вивченні тих наукових основ, із яких ці правила виходять... Ми не говоримо педагогам – поступайте так або так, але говоримо їм: вивчайте закони тих психічних явищ, якими ви хочете управляти, і поступайте, відповідно до цих законів і тих обставин, у яких ви хочете їх докласти» [4]. Костянтин Дмитрович ближче від інших педагогів минулого підходить до розкриття природничо-наукових і психологічних основ навчання і виховання: «Природа людини така, що чуттєвість повинна найперше в ній переважати; потом переважання переходить у здатність відтворення і, нарешті, у розумову самодіяльність» [1].

Підводячи підсумок, хочемо нагадати, що у творчій спадщині К. Д. Ушинського віковий період від 6-7 років і до 14-15 років характеризується як сенситивний, тому педагог повинен скористатися цим коротким періодом із максимальною користю для того, щоб встигнути збагатити внутрішній світ дитини.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. Київ : Радянська школа, 1983. Т. 1 : Теоретичні проблеми педагогіки. С. 192–471. (Педагогічна бібліотека).
2. Ушинський К. Д. Праця в її психічному і виховному значенні. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. Київ : Радянська школа, 1983. Т. 1 : Теоретичні проблеми педагогіки. С. 104–120. (Педагогічна бібліотека).
3. Ушинський К. Д. Про користь педагогічної літератури. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. Київ : Радянська школа, 1983. Т. 1 : Теоретичні проблеми педагогіки. С. 9–25. (Педагогічна бібліотека).
4. Ушинський К. Д. Теоретичні проблеми виховання і освіти. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. Київ : Радянська школа, 1983. Т. 1 : Теоретичні проблеми педагогіки. С. 9–192. (Педагогічна бібліотека).

Мартиненко С. М.

д. пед. н., проф.,
проректор з науково-педагогічної діяльності
Київського міжнародного університету,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-7822-5600

Дроботько І. Д.

Аспірантка Київського міжнародного університету,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-8639-1887

ПРОЯВ ТРИВОЖНОСТІ ЯК ОСНОВНОГО ПСИХІЧНОГО СТАНУ ДІТЕЙ І ПІДЛІТКІВ У ПЕРІОД ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Як засвідчують реалії сьогодення, з початком повномасштабної війни в Україні тривожність є найпоширенішим психічним станом усього українського суспільства. Водночас хвилювання через військові дії поєднується з індивідуальними віковими особливостями та станами, особистісними проблемами. Надмірна тривожність є характерною для дітей і підлітків за мирних умов через внутрішні конфлікти, характерні для їхнього віку, а саме: несформованість уявлень про власне «Я», неадекватний рівень домагань, низька самооцінка, необхідність соціалізації тощо. Відтак, важливо вчасно зреагувати на цю проблему та надати необхідну психокорекційну допомогу для цієї вразливої категорії людей. Водночас сам психолог має бути готовим допомагати долати тривожність у підлітків, зрозуміти об'єктивні причини її виникнення, а також підібрати ефективні методи діагностування та корекції.

Як засвідчив аналіз теоретичних джерел і практичної діяльності, вивчення тривожності у дітей і підлітків є однією з провідних проблем у галузі психології тривожності, адже тривожність – це суб'єктивний прояв неблагополуччя особистості, особливо зараз, коли в Україні йде війна. У молодшому та старшому підлітковому віці існують суттєві відмінні особливості, але можна зазначити типові, характерні риси цього періоду. За рівнем і характером психічного розвитку підлітковий вік – типовий період дитинства, що має низку стадій, для якого, по-перше, характерні свої особливості, а, по-друге, підліток – підростаюча людина, яка перебуває на стадії дорослого життя. Це час швидких, фізіологічних, психологічних, соціальних змін, який має свої особливості.

У психологічній літературі поняття тривожності не має чітко окресленого визначення, пов'язаного з її багатозначністю, яка стосується як емоційного стану, стійкої властивості, так і рис особистості. Епізодичні прояви переживання емоційного дискомфорту, пов'язаного з очікуванням неблагополуччя, передчуттям можливої небезпеки називаються тривою, а ситуативно стійкі прояви тривожності належать до особистісних характеристик, що пов'язуються з наявністю в особистості відповідної

особистісної риси (так звана «особистісна тривожність»). Вона є стійкою індивідуальною характеристикою, що відображає схильність людини до тривоги і припускає наявність у неї тенденції сприймати широкий спектр ситуацій як загрозливих, реагуючи на кожну з них тривожною реакцією. Стан тривожності – це, зазвичай, наслідок підліткової кризи, яка протікає по-різному і дезорганізує особистість підлітка, впливає на всі аспекти його життя. Ці кризи можуть стати причиною різних форм девіантної поведінки та особистісних порушень [4]. Встановлено, що тривожність є психічним станом емоційної напруги, настороженості, хвилювання, душевного дискомфорту, підвищеної вразливості під час ускладнень, загостреного почуття провини і недооцінювання себе у ситуаціях очікування, невизначеності або передчуття неясної загрози значущій рівновазі особистості.

У Словнику-довіднику тривожність визначається «як індивідуальна психологічна особливість, яка виявляється у здатності людини до частих та інтенсивних переживань стану тривоги, а також у низькому порозі його виникнення» [3, с. 286].

Причиною виникнення тривожності у дітей і підлітків завжди є внутрішній конфлікт, суперечливість прагнень, коли одне бажання суперечить іншому, одна проблема заважає іншій. Водночас суперечливий внутрішній стан підлітка може бути викликаний різними чинниками, зокрема, відсутністю фізичної безпеки, саме в період війни, ворожістю зі сторони оточуючих; суперечливими вимогами до підлітка, що виходять з різних джерел; неадекватними вимогами батьків, що не відповідають можливостям і прагненням підлітка; авторитарним стилем спілкування дорослих (батьків, педагогів) із підлітком; хронічною або епізодичною навчальною неуспішністю; зміною системи оцінювання та контролю знань; значним зростанням навчального навантаження. Все це є передумовами виникнення тривожності, що зумовлює у підлітків виникнення почуття втрати опори, невпевненості в навколишньому світі, не бажання спілкуватися.

Тривожність передбачає також переживання дитиною або підлітком емоційного дискомфорту, пов'язаного з очікуванням неблагополуччя, передчуттям можливої небезпеки. Одночасно певний рівень тривожності є природною й обов'язковою характеристикою активної діяльності особистості. Відтак, тривожність розуміється як індивідуальна психологічна особливість, яка полягає в підвищеній схильності відчувати занепокоєння в різних життєвих ситуаціях, у тому числі й таких ситуаціях, які цього не припускають. На основі визначення сутності понять робимо висновок, що тривожність можна розглядати як психологічне явище; індивідуальну психологічну особливість особистості; схильність людини до переживання тривоги; стан підвищеної схвилюваності, напруженості, стривоженості. На нашу думку, тривожність саме у підлітковому віці набуває своїх психологічних особливостей у зв'язку з особливостями віку, проявом кризи, емоційної нестабільності, у нашому випадку, – ситуації в країні, продиктована воєнними діями агресора, в зв'язку з чим у підлітків спостерігаються особистісні та соціально-психологічні чинники прояву тривожності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мартиненко С.М. Аналіз типових труднощів у процесі адаптації дітей до навчання в школі. *Початкова школа*. №10. 2016. С.40 – 42
2. Мартиненко С.М. Теоретико-прикладні засади корекційної діагностики в закладах вищої освіти/ Неперервна професійна освіта: теорія і практика. *Науково-методичний журнал*. Випуск 4(61). Серія: Педагогічні науки. Київ, ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2019. С. 32 – 37
3. Психологія особистості: Словник-довідник / За ред. П. П. Горностая. К.: Рута, 2001. 320 с.
4. Томчук С.М., Томчук М.І. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі: [монографія] / Сергій Михайлович Томчук, Михайло Іванович Томчук. Вінниця: КВНЗ «ВАНО», 2018. 200 с.

Мартиненко С. М.

д. пед. н., проф.,
проректор з науково-педагогічної діяльності
Київського міжнародного університету,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-7822-5600

Родіна Н. В.

Аспірантка,
Київський міжнародний університет,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-7179-3066

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ РІЗНОГО ПРОФІЛЮ ДО КОРПОРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сучасна система вищої освіти постійно вдосконалюється, стає динамічною і багатовимірною завдяки розширенню її масштабів, становленню, вдосконаленню технологічного забезпечення освітнього процесу. Потреба забезпечити відповідність вищої освіти сучасним вимогам набуває нового значення, зокрема в повоєнний період, і належить до низки невідкладних завдань.

Темпи технологічного й науково-технічного прогресу сьогодні такі, що більшість знань дуже швидко застарівають, жоден заклад вищої освіти неспроможний підготувати фахівця на весь період його професійної діяльності, відтак необхідно постійно підвищувати або змінювати свою кваліфікацію. Система вищої освіти покликана забезпечити формування фахівця, здатного всебічно розвивати особистість дитини, зорієнтованого на особистісно-професійний саморозвиток і готового працювати творчо й ефективно у закладах різного типу. Особливо це стосується підготовки психолого-педагогічних кадрів, які будуть забезпечувати якісне навчання і виховання дітей з особливими потребами, співпрацюватимуть в інклюзивному середовищі.

У державних освітніх документах встановлено чинники, які в повноєнному відновленні України гіпотетично гальмуватимуть теоретичну підготовку фахівців різного профілю до роботи в інклюзивному середовищі. До них віднесено:

- перевантаження навчальних планів навчальними курсами, в яких не закладено формування основних професійних компетенцій педагогів, які будуть необхідними для інклюзивної освіти;
- змістове повторення окремих навчальних дисциплін;
- відсутність системи, недостатність та невизначеність порядку вивчення навчальних курсів;
- недостатня компетентність викладачів, які забезпечують теоретичну і практичну підготовку майбутніх фахівців для інклюзивної освіти.

Вирішення цих проблем стане можливим лише за умови впровадження галузевих стандартів, зорієнтованих на формування таких компетентностей, які б дали змогу випускникові успішно виконувати професійні функції.

На нашу думку, професійна підготовка фахівців психолого-педагогічного профілю до корпоративної діяльності в інклюзивному середовищі може бути реалізована на засадах:

- монопредметного підходу – впровадження до процесу підготовки психолого-педагогічних фахівців нових спецкурсів («Основи інклюзивної освіти», «Співпраця в інклюзивному середовищі»);

- багатопредметного підходу – зміст інклюзивної освіти інтегрується у загальні навчальні курси та методики фахових дисциплін спеціальностей «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Соціальна педагогіка», «Практична психологія»;

- комбінованого підходу – паралельне впровадження нових навчальних курсів («Основи інклюзивної освіти», «Співпраця в інклюзивному середовищі») і наповнення новим інклюзивно орієнтованим змістом загальних навчальних дисциплін і фахових методик спеціальностей «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Соціальна педагогіка», «Практична психологія».

Проведений аналіз змісту навчальних планів, навчально-методичного забезпечення освітнього процесу та практики досліджуваних спеціальностей дав змогу обрати комбінований підхід, адже він, на нашу думку, є найбільш ефективним і спроможним забезпечити цілеспрямований освітній процес підготовки психолого-педагогічних фахівців до роботи в інклюзивному середовищі, що передбачає системне та послідовне вивчення навчальних дисциплін інклюзивного спрямування впродовж чотирьох років навчання одночасно на всіх спеціальностях («Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Соціальна педагогіка», «Практична психологія»), враховуючи специфіку підготовки психолого-педагогічних фахівців. Так, інноваційні навчальні спецкурси вивчали у такій послідовності: «Основи інклюзивної освіти», «Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі», «Співпраця в інклюзивному середовищі». Але не завжди була можливість внести до навчальних планів усі перераховані навчальні дисципліни. У цьому випадку інклюзивно зорієнтований зміст (зміст поданих курсів) інтегрувався до навчальних дисциплін у вигляді окремих змістових модулів, окремих тем або окремих питань.

Отже, інтегрований зміст профільних дисциплін складає основу для майбутньої фахової інклюзивної діяльності випускника ЗВО, відповідно до якого визначають стратегічну концепцію формування професійної культури і корпоративної діяльності майбутніх фахівців в інклюзивному середовищі.

Вважаємо, що саме використання системності у процесі підготовки фахівців різного профілю на засадах інтеграції окреслює низку переваг, зокрема:

- основа інтеграції визначається загальними теоріями, підходами (у нашому випадку, інтеграційну основу, яка визначає логіку і зміст підготовки фахівців, складає інклюзія);
- інтегрований зміст навчання виявляється більш змістовнішим і спрямованим на професійний розвиток студента у галузі інклюзії;
- інтеграція сприяє реалізації ціннісного підходу до навчання, підвищенню рівня особистісно-професійної мотивації студента до роботи в інклюзивному середовищі.

У контексті нашого дослідження завдання комбінованого підходу було реалізоване на базі системотвірних технологій навчання, зорієнтованих на підготовку психолого-педагогічних фахівців до взаємодії в інклюзивному середовищі, що передбачало добір ефективних методик проведення лекційних, семінарських, практичних занять і педагогічних практик. Ми надавали перевагу таким методам і формам навчання, які стимулювали студентів до постійного поповнення теоретичних знань із інклюзії (прес-конференції, круглі столи, дискусії, бесіди, доповіді студентів, тренінги, акції тощо); сприяли опануванню ефективними психолого-педагогічними і соціальними технологіями в умовах інклюзії (колоквиуми з технологій відомих педагогів-новаторів, презентації інтерактивних технологій навчання, майстер-класи тощо); формували навички диференційованого викладання в умовах інклюзивної освіти (презентації досвіду, складання методичного портфоліо тощо); сприяли формуванню знань, умінь і навичок співпраці в команді фахівців різного профілю (майстер-клас, спільне проведення заняття, спільні консультації фахівців, психолого-педагогічні консилиуми, методичні ради, консультації для батьків тощо); забезпечували розвиток дослідницьких умінь, навичок, здобуття нових знань у галузі інклюзивної освіти (моделювання педагогічних ситуацій, проектування проблемних ситуацій); залучали студентів до практичної діяльності (майстер-класи, спільні консультації, презентації методичних напрацювань).

Таким чином, особливостями підготовки фахівців до корпоративної діяльності в інклюзивному середовищі є застосування в освітньому процесі монопредметного, багатопредметного і комбінованого підходів. Аналіз змістово-технологічного забезпечення освітніх програм і практичної підготовки дав змогу визначити комбінований підхід, який був ефективним і спроможним забезпечити підготовку психолого-педагогічних фахівців до роботи в інклюзивному середовищі, адже він передбачає системне і послідовне вивчення навчальних дисциплін інклюзивного спрямування одночасно для таких спеціальностей, як: «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Соціальна педагогіка», «Практична психологія», а також внесення до навчального плану спецкурсів, які вдосконалюють набуті навички й формують культуру корпоративної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мартиненко С.М. Теоретико-прикладні засади корекційної діагностики в закладах вищої освіти. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*.

Науково-методичний журнал. Випуск 4(61). Серія: Педагогічні науки. Київ, ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2019. С. 32-37

2. Martynenko S. Decentralization of authorities in Ukraine as an efficient instrument for strengthening local democracy in the modern stage of government. *JOURNAL OF SECURITY AND SUSTAINABILITY ISSUES International Entrepreneurial Perspectives and Innovative Outcomes*. 2019 8(2) ISSN 2029-7017 / ISSN 2029-7025. P. 6786-6792

3. Концепція Національної стандартної класифікації освіти. Проект. URL : <http://naps.gov.ua/uploads/files/sod/NSKO.pdf>.

4. Національна доповідь про вжиті заходи, спрямовані на здійснення Україною зобов'язань в рамках Конвенції про права інвалідів. URL : <http://mlsp.kmu.gov.ua/document/179978/d.doc>.

5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. URL : http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf.

6. Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання : Закон України від 05.06.2014 р. № 1324-VII. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1324-18>.

7. Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д. [та ін.]. Вища освіта України і Болонський процес : навчальний посібник / за ред. В. Г. Кременя. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2004. 384 с.

8. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення 1.01.2018 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

Савченкова М. В.

Викладач-стажист,
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У сучасному світі інноваційні технології набули особливої актуальності в різних галузях життя, зокрема в освіті. Використання інноваційних технологій в дошкільній освіті є важливою складовою якісної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Один з ключових аспектів успішної реалізації інноваційних технологій в дошкільній освіті полягає в психолого-педагогічній підготовці майбутніх фахівців. Це передбачає знання теоретичних засад використання інноваційних технологій в освіті, засобів їх реалізації, психологічних аспектів взаємодії з дітьми тощо.

Один з дослідників, І. Бойко, в своїй книзі «Інноваційні технології в освіті» розглядає сучасні підходи до використання інноваційних технологій в освіті, зокрема в дошкільній освіті. Він наголошує на тому, що використання інноваційних технологій в дошкільній освіті дозволяє підвищити якість навчання, зробити його більш доступним та цікавим для дітей.

Автор наголошує на тому, що з розвитком сучасних технологій в освіті, вихователі повинні бути готові до використання нових методів і прийомів навчання дітей.

Інноваційні технології в освіті дають можливість зробити навчальний процес більш цікавим та доступним для дітей, а також підвищують ефективність навчання. У своїй роботі І. Бойко вказує на те, що для успішного використання інноваційних технологій в освіті, майбутні вихователі повинні мати достатній рівень комп'ютерної грамотності та знання основ програмування. Також, автор зазначає на необхідність підготовки майбутніх вихователів до використання різних інтерактивних технологій, таких як інтерактивні дошки, планшети та інші.

Однак, І. Бойко підкреслює на тому, що підготовка майбутніх вихователів до використання інноваційних технологій в освіті повинна бути цілеспрямованою та системною. Для цього, автор пропонує включити в навчальний план спеціальні дисципліни, які передбачають практичні заняття та взаємодію з сучасними технологіями в освіті [1].

О. Колеснікова зазначає, що для успішної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до використання інноваційних технологій необхідно забезпечити збалансовану систему професійної підготовки, яка включає теоретичну та практичну складові. При цьому особливу увагу потрібно приділяти відповідному використанню інноваційних методик та

технологій на практиці, щоб майбутні фахівці мали змогу переносити отримані знання в реальну педагогічну практику [3].

Л. Гаврилова у своїй статті «Професійна підготовка вчителів до використання інноваційних технологій в освіті» досліджує питання професійної і підготовки вчителів до використання інноваційних технологій в освіті. Авторка статті наголошує на тому, що сьогоdnішній світ вимагає від педагогів використання сучасних технологій, адже це допомагає ефективніше і цікавіше проводити уроки та залучати дітей до навчання.

Авторка підкреслює, що використання інноваційних технологій в освіті дозволяє зробити процес навчання більш доступним і зрозумілим для дітей, розвиває їх творчі здібності та сприяє формуванню критичного мислення. Проте, використання новітніх технологій вимагає від педагогів певних знань та навичок.

Л. Гаврилова розглядає основні принципи підготовки педагогів до використання інноваційних технологій. Вона наголошує на необхідності організації курсів підвищення кваліфікації для педагогів, які допоможуть їм ознайомитися з новітніми методиками навчання та педагогічними технологіями. Також авторка зазначає, що важливою складовою професійної підготовки є практична робота з використанням інноваційних технологій, адже тільки так педагоги закладу дошкільної освіти зможуть зрозуміти їхню сутність та впровадити в навчальний процес.

У своїй статті авторка зазначає, що використання інноваційних технологій в освіті може забезпечити високу якість навчання та сприяти розвитку творчого мислення дітей. Проте, для ефективного використання інноваційних технологій в освіті потрібна не тільки підготовка вихователів, а й наявність сучасного обладнання та програмного забезпечення [2].

Ю. Шахіна, Д. Садова зазначають, що викладачі повинні бути готові до використання інноваційних технологій у своїй роботі, адже вони є зразком для своїх студентів. Вона наголошує на важливості постійної самоосвіти та вдосконалення своїх знань та навичок у галузі використання інноваційних технологій.

Основні завдання, які повинен вирішувати викладач під час підготовки майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти до використання інноваційних технологій:

1. Показати переваги використання інноваційних технологій в навчальному процесі.
2. Навчити майбутніх вчителів дошкільної освіти використовувати різні інноваційні технології в своїй роботі.

Сформувані у майбутніх фахівців дошкільної освіти готовність до використання інноваційних технологій у навчальному процесі [4].

Отже, професійна підготовка педагогів до використання інноваційних технологій в освіті є важливою складовою успішного впровадження цих технологій. Проте, без наявності необхідної технічної бази, використання інноваційних технологій може бути ускладнене. Тому, для успішного використання інноваційних технологій в освіті необхідно забезпечити не тільки підготовку педагогів, а й наявність необхідної технічної бази.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойко І. М. Інноваційні технології в освіті. Харків: Видавництво НТУ «ХПІ», 2020.
2. Гаврилова Л. І. Професійна підготовка вчителів до використання інноваційних технологій в освіті. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*, 2019. с. 72-80.
3. Колесникова, О. В. Інноваційні технології в дошкільній освіті: теоретичні аспекти. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка. Психологія. Філософія*, 2017. 275(1). с. 97-102.
4. Шахіна Ю., Садова Д. В. Інноваційні педагогічні технології в дошкільній освіті: переваги та особливості використання. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*, 2020. Вип. 1. С. 236–24.

Haborets O. A.

PhD, Associate Professor of the Department of Operational-search Activities
and Information Security of
Donetsk State University of Internal Affairs,
Kropyvnytskyi, Ukraine
ORCID: 0000-0001-7791-6795

Chernobrov V. M.

Cadet of the Faculty of Training Specialists for Criminal Police Units,
Donetsk State University of Internal Affairs,
Kropyvnytskyi, Ukraine

SOCIAL ENGINEERING AS A MEANS OF INFLUENCE ON PEOPLE CONSCIOUSNESS

Social engineering is the use of psychological manipulation techniques to influence people's behavior and beliefs. It is a tactic that has been used throughout history to manipulate and control individuals or groups, whether in the context of politics, marketing, or other fields.

One of the most important aspects of social engineering is the ability to influence people's consciousness. This can be done through various techniques, such as persuasion, coercion, deception, and manipulation. These techniques can be used to influence people's beliefs, attitudes, values, and behaviors, and ultimately shape their consciousness.

For example, political leaders may use social engineering to manipulate the public's perception of their policies or to persuade voters to support their agenda. Advertisers may use social engineering to influence consumer behavior by appealing to their emotions or creating a sense of urgency. Similarly, cult leaders may use social engineering to control their followers by creating a sense of dependence and loyalty.

One of the most powerful tools of social engineering is the use of technology, such as social media platforms, to disseminate propaganda and manipulate public opinion. These platforms are designed to exploit human psychology, by using algorithms that tailor content to individual preferences, and by creating echo chambers that reinforce existing beliefs and biases.

Social engineering methods are often used on the internet to manipulate individuals into divulging sensitive information or performing actions that benefit the attacker. The internet provides an ideal platform for social engineering, as it allows attackers to remain anonymous and reach a large audience.

One common social engineering method used on the internet is phishing. Phishing involves creating a fake website or email that appears to be from a legitimate source, such as a bank or social media platform. The attacker then tricks the victim into entering their login credentials or other sensitive information, which the attacker can use to access the victim's accounts or steal their identity.

Another social engineering method used on the internet is baiting. Baiting involves creating a fake file or download that appears to be valuable or interesting, such as a free software download or movie. When the victim downloads the file, it installs malware or other malicious software that can be used to steal information or control the victim's computer.

Social media platforms are also frequently used for social engineering. Attackers may create fake profiles or use social media to spread false information or propaganda. They may also use social media to gather information about their victims, such as their interests, friends, or location, which can be used to craft a more convincing attack.

To protect against social engineering on the internet, it is important to be vigilant and skeptical of requests for information or actions. Always verify the authenticity of websites or emails before entering sensitive information, and be cautious when downloading files or clicking on links. It is also important to keep software up to date and to use antivirus software to protect against malware and other threats. Additionally, be cautious about the information shared on social media, and limit the personal information that is publicly available.

It is important to be aware of the potential dangers of social engineering and to be vigilant against its manipulative tactics. This can be done by developing critical thinking skills, questioning sources of information, and seeking out diverse perspectives. By being aware of social engineering tactics, we can protect ourselves from manipulation and make informed decisions based on our own values and beliefs.

Волошко Л. Б.

к.пед.н., доцент,
Український центр з фізичної культури і спорту
осіб з інвалідністю «Інваспорт»,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-4347-8907

Бойко Г. М.

д.пед.н., професор,
Полтавська обласна дитячо-юнацька
реабілітаційно-спортивна школа інвалідів,
м. Полтава, Україна
ORCID:0000-0002-2912-3384

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я СПОРТСМЕНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Із початком агресії Російської Федерації проти України проблема формування та забезпечення психологічного здоров'я спортсменів високої кваліфікації у сучасному спорті інвалідів набуває особливої актуальності. Багато із них опинилися в складних життєвих ситуаціях, пов'язаних із переживанням травматичного досвіду, вимушеною зміною місця проживання та матеріально-технічних умов тренування, перервами у тренуванні у зв'язку з повітряними тривогами тощо.

Відомо, що психологічне здоров'я спортсменів з інвалідністю є одним із визначальних факторів їхньої спортивної діяльності, що забезпечує адекватне умовам навколишньої дійсності регулювання стану та поведінки. Психологічне здоров'я спортсменів з інвалідністю детерміновано психосоматичним станом, здатністю до психічної саморегуляції, емоційно-вольовими якостями, адаптаційними здібностями, моральними якостями, життєвими орієнтаціями [1].

Структура психологічного здоров'я представлена у вигляді системи, що включає аксіологічний, інструментальний та мотиваційно-ціннісний компоненти. Зміст аксіологічного компонента створюють цінність власного «Я» та «Я» цінності інших людей. Йому відповідає абсолютна самоідентифікація, необхідною умовою виступає досить повне знання та розуміння самого себе, а також прийняття інших людей. Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає наявність потреби у саморозвитку людини як суб'єкта власної життєдіяльності. За таких умов людина може брати на себе повну відповідальність за свій розвиток, стає автором власної біографії. Інструментальний компонент обумовлений розвитком рефлексивних здібностей як засобу самопізнання особистості. Він характеризує здатність людини концентрувати свідомість на собі, своєму внутрішньому світі, визначає місце та роль у взаєминах з іншими людьми. Йому відповідає здатність до розуміння та опису свого емоційного стану та стану інших людей, уміння вільно й відкрито виявляти свої

почуття, не завдаючи шкоди іншим, усвідомлення причин та наслідків своєї поведінки, поведінки інших. Компоненти психологічного здоров'я перебувають у безперервній динамічній взаємодії.

Ми виділяємо три рівні психологічного здоров'я: вищий (креативний), середній (адаптивний), низький (дезадаптивний) [1]. Спортсмени, які мають психологічне здоров'я креативного рівня, не потребує психологічної допомоги. Такий рівень характеризується стійкою адаптацією до середовища, резервом сил для подолання стресових ситуацій, активним творчим ставленням до дійсності.

Адаптивний рівень психологічного здоров'я мають спортсмени, які в цілому адаптовані до актуальної життєвої ситуації, але мають підвищений рівень тривожності [3]. Такі люди не мають резерву міцності психологічного здоров'я, тому відносяться до групи ризику. Для них можна рекомендувати групову психологічну корекцію профілактично-розвивальної спрямованості.

Деадаптивний рівень психологічного здоров'я характерний для спортсменів, які мають ознаки «зриву» адаптаційних механізмів, тому потребують адресних консультативних практик, індивідуальної психологічної допомоги [2].

З урахуванням вимог часу підготовка спортсменів високої кваліфікації у сучасному спорті інвалідів, крім традиційних складових, має включати комплекс заходів, спрямованих на вирішення таких завдань: подолання посттравматичних розладів, негативних емоційних станів, пов'язаних із вимушеним переселенням або іншим травматичним досвідом військового часу; зниження рівня особистісної та ситуативної тривожності; корекцію неадекватних самооцінок; навчання мистецтву самореабілітації, заснованому на послідовному формуванні здатності спортсменів до продуктивного подолання кризових ситуацій; розкриття особистісного потенціалу, самостійного пошуку нових можливостей для самореалізації у спортивній діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойко Г. М. Психолого-педагогічний супровід спортивної діяльності плавців із порушеннями психофізичного розвитку в паралімпійському спорті: монографія. Полтава: АСМІ, 2012. 360 с.
2. Бойко Г.М., Волошко Л.Б. Психологічна підготовка плавців високої кваліфікації у спорті інвалідів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2017. Т.2, № 5. С.191-196.
3. Волошко Л.Б., Бойко Г.М. Життєстійкість як особистісний ресурс підвищення конкурентоспроможності спортсмена. *Матеріали науково-практ. конф. з міжнародною участю «Проблеми особистісних ресурсів у навчальній та професійній діяльності»*. ХНУ, 2022. С.21-24.

Шевченко С. В.

к.психол.н., доцент,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького,
м. Запоріжжя, Україна
ORCID: orcid.org/0000-0001-8281-243X

ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНОСТІ В РОБОТІ ПСИХОЛОГА-КОНСУЛЬТАНТА

В умовах життєдіяльності сучасного суспільства зростає значущість психологічної науки та потреба у висококваліфікованих психологів-консультантів, здатних ефективно розв'язувати професійні завдання. У зв'язку з цим виникає необхідність наукового аналізу діяльності психологів-консультантів і пошуку шляхів подальшого удосконалення їх фахової підготовки.

У кризові періоди життя людини та суспільства спостерігається підвищення соціальної напруги, виникнення тривожності, страхів, стресів і депресивних станів. Тривожність слугує перешкодою на шляху до реалізації власних знань та здібностей, що негативно впливає на усі сфери життєдіяльності особистості (Ч. Д. Спілберг, Ю. Л. Ханін, А. М. Прихожан) та професійну успішність. Категорія «тривожність» має багато трактувань у психологічній літературі і часто використовується як синонім до понять «страх», «переживання». Дослідженню цих питань присвячені праці представників різних напрямів психологічної науки, починаючи із класичного психоаналізу. Розробкою проблеми психологічного захисту займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема, К. Хорні, З. Фрейд, Е. Еріксон, Е. Формм, А. Адлер, К. Юнг, Дж. Тейлор, Ч. Спілберг, Ю. Л. Ханін, А. Прихожан, Г. С. Салівен, В. В. Суворов, Ж. В. Зав'ялова, Е. В. Сидоренко, В. М. Астапов, К. С. Лебединський та інші. Вітчизняні та зарубіжні психологічні теорії та концепції висвітлили проблему феномену тривожності (Т. Ю. Артюхова, В. М. Астапов, Ф. Е. Василюк, А. М. Прихожан), дозволили виділити види, рівні та індикатори тривожності, підходи до періодизації становлення особистості (В. С. Мухіна, І. Ю. Кулагіна, Е. Еріксон, В. Н. Колюцкий), визначити проблемні аспекти, підібрати комплекс діагностичних методик для визначення рівня тривожності та соціально-психологічних характеристик особистості, розглядати індивідуально-особистісні особливості особистості як критерій, що сприяє корекції тривожності [3].

В межах нашого дослідження нами була проведена діагностика механізмів прояву тривожності. В якості досліджуваних виступили люди з окупованих територій та з територій де йдуть бойові дії – внутрішньо преміщені особи, які втекли від війни в соціальні центри міста Одеси, які прихистили цих людей, в загальній кількості 30 осіб, чоловічої та жіночої статі, віком від 25 років до 65 років, з Миколаївської, Херсонської, Донецької, Дніпропетровської областей.

Проведений комплексний аналіз даної проблеми, а також емпіричне дослідження дозволило зробити такі висновки:

1. Проаналізувавши психологічну літературу по проблемі тривожності особистості, можемо зробити висновок про те що тривожність - це не одномірний явище, а сукупність психологічних явищ, що супроводжують тривожність і підкріплюють одне одного, тривалість яких залежить від зовнішніх умов і індивідуальних особливостей суб'єкта. У психологічній літературі немає єдиного погляду на те, як формується тривожність, і які фактори впливають на цей процес. По цьому питанню існує ряд точок зору, у захист кожної з яких приводяться переконливі аргументи. Безсумнівно, це пояснюється складністю такого явища, як тривожність [1].

Тривожність або стан втрати рівноваги, виникає, коли випробовуваний людиною рівень стресу не відповідає оптимальному для його конституції. Спокій, або стан рівноваги або псевдорівноваги, виникає при оптимальному рівні стресу, що відповідає конституції індивідуума, як у випадку здорового балансу (рівновага), так й у випадку нездорового балансу (псевдорівновага) [4].

2. Проведення емпіричного дослідження та аналіз його результатів показав що рівень тривожності у половини біженців, в загальному вигляді перевищує норму. Друга частина досліджуваних продемонструвала низький та середній рівень тривожності.

Ситуація в сучасному суспільстві, що несе риси екстремальності, всебічно захоплюють психіку людей до самих глибинних її основ. Корінний ломки піддаються відносини в сім'ї, на виробництві, в міжособистісних відносинах. Стала реальною проблема психічного нездоров'я суспільства. У цій ситуації стають актуальними психологічні консультації у вигляді рекомендацій, пропонованих на основі раціональної особистої бесіди і попереднього вивчення проблеми, з якою в житті зіткнувся клієнт [2]. Під час консультацій ми спостерігаємо загальну тривогу у клієнта, вона є перешкодою для проведення якісного консультування. На наш погляд, тривога може бути викликана загальною проблемою, що турбує клієнта, а так само хвилюванням перед самою консультацією. Клієнт не може абстрагуватися від своєї проблеми, спостерігається звуження свідомості, тривогу необхідно знизити. Тому, перспективним напрямом вбачаємо аналіз та впровадження програм, спрямованих на зниження тривожності особистості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вереніч Н. І. Особливості тривожності сучасних підлітків. *Психолог*. 2004. № 23-24 (119-120). С. 41-43.
2. Видайко С. М. Допомога – поруч. *Психолог*. 2003. № 15. С. 5-14.
3. Шевченко Н. Ф. Гіперфункція тривожності у підлітків: привентивна страгетія / Н. Ф. Шевченко, Є. М. Заможна. *Практична психологія та соціальна робота*. 2007. № 7. С. 17-22.
4. Banyan, C. D. The Secret Language of Feelings A Rational Approach to Emotional Mastery / Banyan, C. D. // Banyan Hypnosis Center. 2002. P.196.

Кузнєцова Т. В.

к.е.н, доцент,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі,
Київська область, Україна
ORCID: 0000-0001-7142-6314

ПРАКТИКООРІЄНТОВАНА ВИЩА ОСВІТА В ГАЛУЗІ МЕНЕДЖМЕНТУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Зрозуміло, що після російсько-української війни Україна не буде такою, як до неї. Трансформація відбувається й продовжить відбуватися абсолютно в усьому, починаючи з думок пересічних українців і закінчуючи реформами в усіх галузях українського суспільства.

Війна не стільки обнулила здобутки та досягнення, скільки загострила цінності та сприяла переосмисленню змісту/сенсу досвіду. Безліч і різноманітність викликів породили сучасну інноваційність рішень.

Економіка є ключовою складовою не стільки відновлення України, скільки побудови абсолютно нової, більш прогресивної країни.

Важливими є тенденції розвитку вищої освіти на сьогоднішньому етапі, коли у пріоритеті роль навчальних закладів у формуванні конкурентоспроможних менеджерів зовнішньоекономічної діяльності. Очевидна залежність розвитку української економіки від співпраці з багатьма дружніми країнами, що без сумніву виокремлює і підвищує в рейтингу менеджмент зовнішньоекономічної діяльності у всій палітрі управління та адміністрування.

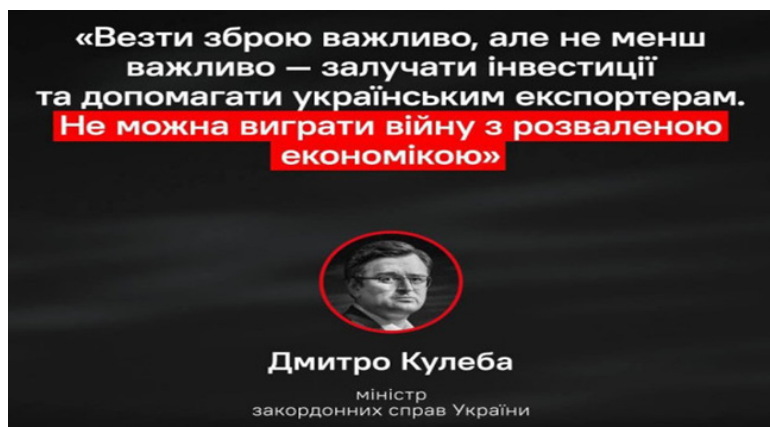

Рис. 1. Дмитро Кулеба щодо збільшення експорту задля відновлення економіки України

Джерело: <https://kp.ua/ua/politics/a639280-kuleba-prezentuvav-tsifrovu-platformu-nazovni-vona-dopomozhe-mzs-zbilshiti-eksport-ta-investitsiji>

Загалом, відбудова створює унікальну можливість модернізувати виробничий потенціал України та залучити іноземний капітал у сучасні технології. Це закладає основу для довгострокового зростання та безперечно сприятиме більш тісній інтеграції України у світову економіку

Фахівці з менеджменту зовнішньоекономічної діяльності стають ключовими фігурами у побудові нової європейської України – вони мають бути цілком готовими до своєї діяльності, у тому числі до співпраці зі смарт-роботами (зі штучним інтелектом).

Головною тезою є те, що у результаті студентських років не є метою накопичення знань, бо сьогоднішнє інформаційне поле перенасичене та доступно у будь-якому місці в будь-яку мить.

Коли людина приходить працевлаштовуватися, то ніхто не запитує в неї, що вона знає, а запитують, що вона вміє. Саме тому вища освіта має трансформуватися з відірваної від практичності у практикоорієнтовану. Підсилює цю необхідність і зруйнованість промисловості, де раніше студенти практикувалися. Хоча останнім часом добросочесність і якість таких «практик» стало під великим питанням, що нівелювало себе зсередини.

Під практикоорієнтованою вищою освітою у даному контексті розуміється 3D-VR-симуляційне навчання (рис. 2), що формує життєвий та фаховий досвід, який стає основою професійного розвитку студентів, формує їх професійну свідомість.

Рис. 2. 3D-VR-симуляція

Джерело: [1]

Основою є комп'ютерне моделювання кожного кроку, дня, ситуацій. Насправді, 3D-VR-симуляційний тренінг надає цілий ряд переваг – таких, як спілкування з командою/персоналом у віртуальному просторі; відсутність фінансових ризиків; об'єктивізація оцінки досягнутого рівня майстерності; необмежена кількість повторів для відпрацювання навичок; багато функцій викладачів переходять у віртуальний тренажер – бо це запрограмована ІТ-платформа, підвищується доступність освіти; відбувається зниження стресу під час перших самостійних спроб примати

доленосні управлінські рішення; незалежність від розкладу навчального процесу й закладу вищої освіти; розвиток індивідуальних умінь і навичок; розвиток критичного мислення; розвиток логічного мислення; накопичення досвіду, придбаного у віртуальному середовищі.

Вищеописана 3D-VR-гейміфікація (рис. 2) є повним зануренням у професійне життя на протязі 3-х бакалаврських років, а на 4-му курсі планується перший студентський стартап, коли потренувавшись в симуляторі описується придбаний досвід у випускних бакалаврських роботах (що нівелює будь-який плагіат) і у разі успішності – перше працевлаштування керівниками власно створених віртуальних підприємств зовнішньо-економічної діяльності.

Рис. 3. 3D-VR-гейміфікація

Джерело: [2]

Сьогоднішні випускники за освітньою програмою «Менеджмент зовнішньо-економічної діяльності» мають встигнути накопичити досвід, щоб стати в нагоді у відбудованні української економіки одразу. Часу на корпоративне навчання, щоб наздогнати все, чому не навчили в університеті «про запас», або «колись знадобиться», немає.

У якості висновків.

1. За авторською методологією практикоорієнтованого навчання теоретичний матеріал має не спочатку викладатися/начитуватися, а повинен свідомо «підтягуватися», як той, без якого далі стає неможливо рухатися у віртуальній практичній діяльності в 3D-VR-симуляторі. Спочатку досвід у процесі віртуальної праці за професією, на яку вступив навчатися здобувач вищої освіти, а потім та теорія, що потрібна не опосередковано, а конкретно.

2. Викладачів за вищеописаною методологією потрібно набагато менше. Вузько-спеціалізованих предметників швидко замінять блоки й алгоритми симуляційних платформ з безліччю ситуативних задач професійної спрямованості.

3. Практикоорієнтована модель призначена для освоєння не тільки предметної, але також психічної діяльності. Застосування цього підходу допомагає збагатити досвід аудиторії та сформувати у кожного студента структуру особистості, за рахунок якої людина може швидко та продуктивно включитися у професійну активність. В межах такого 3D-VR-навчання людина багаторазово здійснює деякі дії, що створює надійний фундамент для реалізації їх в нових умовах у майбутньому.

4. Перехід від сировинної економіки до створення власних економічних кластерів, де об'єднані наука, цифрові та нанотехнології, держава та міжнародний бізнес потребує сміливих рішень – у першу чергу: революційних змін в оподаткуванні – в якості управлінських рішень. Необхідно створити умови, за яких запрацює міжнародний підприємницький ліфт, зробити ставку на високопрофесійних підприємців – менеджерів зовнішньоекономічної діяльності, забезпечити їм найкращі умови та максимально можливу допомогу держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кузнєцова Т. (2022). Пілотний проект «Створення центру 3D-віртуального навчання в Переяславі»: діджиталізація та євроінтеграція вищої освіти з менеджменту зовнішньоекономічної діяльності. Збірник «Відкрита наука та інновації в Україні», с. 38-39.

2. Кузнєцова Т. (2022). Сучасна підготовка менеджерів зовнішньоекономічної діяльності в умовах діджиталізованого бізнес-середовища. Збірник «Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи», с. 442-445.

Дерев'яно С. П.

к. пс. н., доцент
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-2946-1444

Лавренко С. А.

Магістрантка,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка,
м. Чернігів, Україна

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВА ЯКІСТЬ СУЧАСНОГО ПСИХОЛОГА

Професійно важливі якості сучасного психолога включають у свою структуру когнітивні, афективні, конотативні характеристики особистості. Однією з таких одночасно когнітивних і афективних характеристик є емоційний інтелект. Саме здібності емоційного інтелекту допомагають фаховому психологу ефективно виконувати свою діяльність у складних, стресогенних умовах сьогодення. Такі здібності емоційного інтелекту як емоційне самоуправління та самопідтримка, емоційний самоконтроль допомагають психологу самовідновитися після значних емоційних навантажень, а також запобігають професійному вигоранню. Здібності емоційного інтелекту щодо розпізнавання емоцій, психологічної проникливості, фасилітації сприяють встановленню емоційного контакту з постраждалою особою, забезпечують якість надання психологічної допомоги іншим. Тому вивчення місця емоційного інтелекту у структурі професійно важливих якостей сучасного психолога буде стимулювати молодих фахівців з психології до усвідомлення ціннісного значення емоційних здібностей та посилювати прагнення до їх цілеспрямованого розвитку.

Мета даної роботи – визначити роль емоційного інтелекту у професійній діяльності сучасного психолога.

Вивчення літературних джерел із зазначеної вище проблематики показало наявність ґрунтовних досліджень стосовно значущості емоційного інтелекту для професійної діяльності психолога-практика як молодого так і зрілого віку.

Серед найбільш важливих напрямів досліджень можна виокремити: емоційний інтелект у структурі професійної діяльності психолога (Амплеєва О. М.) [1], розвиток емоційного інтелекту у період фахової підготовки психологів (Зарицька В. В., Матійків І. М., Щербак Т. І., Щерба А. П. та ін.) [6; 7], динаміка формування емоційного інтелекту майбутніх психологів (Бреус Ю. В., Журавльова М. О. та ін.) [2; 4; 5].

Емоційний інтелект визначається в психології переважно як здатність до розуміння та управління емоціями. Залежно від моделі емоційного ін-

телекту («модель здібностей» або «еклектична модель» [3, с. 17]) учені виокремлюють різноманітні складові цього емоційно-інтелектуального конструкту.

Ґрунтуючись на роботах провідних зарубіжних та вітчизняних вчених, які займаються вивченням проблематики емоційного інтелекту [3; 6; 8], нами було визначено основні складові емоційного інтелекту, які є найбільш важливими для ефективного виконання професійної діяльності психолога-практика:

1. Розпізнавання емоцій інших людей – це процес сприймання, інтерпретації та розуміння експресивних проявів; процес декодування ознак вираження емоцій. Особливо важливою ця здатність є на первинному етапі роботи психолога з клієнтом – правильне розшифрування емоційної експресії іншої людини може сприяти більш глибокому розумінню сутності її проблеми, а також встановленню емоційного контакту з клієнтом.

2. Емпатія – це емоційна чутливість щодо переживань іншої людини. Стан емпатії є основним у роботі психолога-практика; у зрілому віці емпатія виявляється більш професійно – психолог-фахівець може інтуїтивно відчувати межу, нижче якої не слід занурюватися в емоційний стан клієнта.

3. Емоційна обізнаність – це знання про різноманітні емоції та почуття, їх усвідомлення; емоційний словник та здатність вербалізувати емоційні прояви та стани. Саме ця здатність дозволяє психологу-практику професійно виконувати свою діяльність, адже завдяки емоційному словнику можна урізноманітнити своє спілкування, порозумітися навіть зі «складним» клієнтом.

4. Управління емоціями – це здатність і потреба керувати власними емоціями, викликати і підтримувати бажані емоції і контролювати небажані емоції. Ця здатність тісно пов'язана з набуттям навичок щодо емоційної саморегуляції та контролю власної експресії. У психологів молодого віку ця здатність виявляється на нижчому рівні, ніж у зрілих осіб, оскільки молодий вік більше характеризується бурхливістю перебігу емоційних станів.

Здатність до управління емоціями не тільки допомагає психологу-практику у більш гармонійній взаємодії з клієнтом. Ця здатність сприяє також захисту психологів будь-якого віку від виснаження та емоційного вигорання.

Отже, емоційний інтелект виконує важливу стресозахисну роль у професійній діяльності сучасного психолога. Ефективності професійної діяльності психолога-практика сприяють здібності емоційного інтелекту – здатність до розпізнавання емоцій, емпатія, емоційна обізнаність, здатність до управління емоціями.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в емпіричному вивченні зв'язку емоційного інтелекту з іншими значущими професійно-важливими якостями сучасного психолога.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дерев'яно С. П. Феноменологія емоційного інтелекту: навч.-метод. посібник. Чернівці, 2016. 312 с.
2. Амплєєва О. М. Емоційний інтелект в структурі професійної діяльності психолога: автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2013. 20 с.
3. Зарицька В. В. Психологія розвитку емоційного інтелекту у системі професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю: автореф. дис. ... д-ра психол. наук. Запоріжжя, 2012. 40 с.
4. Матійків М. І. Емоційні уміння майбутнього фахівця професій «людина-людина»: результати експериментального дослідження. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 141 – 149.
5. Бреус Ю. В. Емоційний інтелект як чинник професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2015. 20 с.
6. Діомідова Н. Ю. Психологічні особливості емоційного інтелекту й емоційної креативності студентів. *Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. Херсон: ХДУ, 2015. № 2. С. 146-151.
7. Журавльова М. О. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх психологів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2014. 22 с.
8. Keefer K. V., Parker J., Saklofske D. H. Emotional Intelligence in Education: Integrating Research with Practice. New York, 2018. 462 p.

Слюсарчук В. В.

к. фіз. вих., доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка,
м. Кременець, Україна
ORCID: 0000-0002-0455-5332

ВПЛИВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ЧИННИКА НА СПРОМОЖНІСТЬ ДІВЧАТ ЗДІЙСНЮВАТИ ФІЗИЧНИЙ САМОРОЗВИТОК ПІД ЧАС ПЕРШОГО РОКУ НАВЧАННЯ У ВІЙСЬКОВІЙ АКАДЕМІЇ

Ефективність професійної діяльності дівчат – молодих офіцерів значною мірою зумовлена високим рівнем розвитку комплексу рухових, психофізіологічних якостей і властивостей, а також сформованості навичок у професійно-важливих діях, знань й методичних умінь реалізовувати їх практично [1, с. 1]. Забезпечити це практично неможливо без систематичних занять, спрямованих на саморозвиток і самовдосконалення [3, с. 113; 4, с. 2; 5, с. 3]. У військових академіях провідним у зазначеному є фізичне виховання [7, с. 165]. Зазначається також [1, с. 15], що педагогічними умовами фізичного самовдосконалення юнаків – майбутніх офіцерів-прикордонників є: розвиток їхньої мотивації через оволодіння знаннями і способами такого самовдосконалення; спрямованість діяльності на набуття досвіду фізичного самовдосконалення у процесі занять та самостійної роботи; формування умінь самооцінки й самоконтролю.

Проте, на сучасному етапі недостатньо досліджень, спрямованих на формування у майбутніх офіцерів спроможності здійснювати фізичний саморозвиток під час навчання у військовій академії [6, с. 163]. Щодо дівчат – майбутніх офіцерів, то такі дослідження взагалі відсутні, а значить актуалізується відповідна проблема та необхідність її розв'язання. Ураховуючи зазначене, метою дослідження було визначення ефективності експериментальної моделі фізичного саморозвитку дівчат під час фізичного виховання у військовій академії.

Для проведення дослідження застосували адекватні методи дослідження, провідним було психодіагностичне тестування з використанням спеціального опитувальника [2, с. 1]. Іншим важливим був метод експерименту і, зокрема формувальний педагогічний експеримент тривалістю один навчальний рік. У ньому взяли участь дівчата, які з початком експерименту розпочали навчання у військовій академії. Було сформовано дві групи – експериментальну (ЕГ) і контрольну (КГ), що об'єднували відповідно 21 та 108 осіб, їхній вік становив від 17 років, 3 місяців до 18 років, 5 місяців. У перших використовували організацію і зміст фізичної активності, що становили експериментальну модель фізичного саморозвитку дівчат під час фізичного виховання у військовій академії. У КГ використали традиційний підхід до організації, формування і реалізації змісту фізичної активності дівчат.

На початку експерименту одержали дані, що засвідчували відсутність розбіжності між значеннями досліджуваної психологічної характеристики в ЕГ та КГ. Зокрема, це стосувалося кількості дівчат із певним рівнем спроможності здійснювати фізичний саморозвиток, яка практично не відрізнялася при порівнянні у дослідних групах. Зовсім іншим був результат наприкінці експерименту: в КГ без зміни залишилася кількість дівчат із дуже високим рівнем спроможності здійснювати фізичний саморозвиток, а саме їх було 1,8 %; в ЕГ такого рівня досягло 24 % дівчат ($p < 0.05$). Аналогічним був результат, що стосувався високого рівня розвитку, адже у КГ його досягло 3,6 % дівчат ($p > 0.05$), тоді як у ЕГ – 19,1 % ($p < 0.05$). За середнім рівнем розвитку виявили таке: в КГ кількість дівчат залишилася на вихідному рівні, адже на початку їх було 74,8 %, наприкінці – 75,7 % ($p > 0.05$). У ЕГ кількість середніх оцінок зменшилася унаслідок зростання більш високих, а становила на початку 61,7 %, тоді як наприкінці – 28,2 % ($p < 0.05$). Щодо інших рівнів сформованої в дослідних групах дівчат спроможності здійснювати фізичний саморозвиток, то тут кількість оцінок засвідчила вияв результату на досягнутому раніше рівні.

Використання іншого критерію, а саме який характеризував розбіжність кількості оцінок із певним рівнем наприкінці експерименту, засвідчило таке. В ЕГ кількість оцінок із дуже високим і високим рівнями була більшою, а середніх і низьких оцінок, навпаки – меншою на статистично значущу величину, порівняно з одержаною в КГ кількістю оцінок.

Отже, протягом експерименту в КГ не змінилася спроможність здійснювати фізичний саморозвиток. У ЕГ, навпаки зміна такої спроможності відбулася: суттєво збільшилася кількість дівчат, які досягли дуже високого і високого рівнів, передусім за рахунок зменшення кількості середніх та низьких оцінок. Іншими словами, одержаний результат засвідчував дівчів експериментального чинника та відсутність позитивного ефекту при використанні традиційного підходу до організації, формування й реалізації змісту фізичної активності у поліпшенні стану сформованості в дівчат – майбутніх офіцерів спроможності здійснювати фізичний саморозвиток.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гнидюк О. П. Педагогічні умови підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до фізичного самовдосконалення : автореф. дис... канд. пед. наук : Хмельницький, 2015. 20 с.
2. Діагностика рівня саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності (Л. Н. Бережнова). URL: https://stud.com.ua/17571/psihologiya/diagnostika_rivnya_samorozvitku_profesiyno_pedagogichnoyi_diyalnosti_berezhnova (дата звернення: 15.03.2023).
3. Єдинак Г. А. Деякі теоретико-методичні аспекти посилення мотивації студентів до систематичної фізичної активності оздоровчої спрямованості. *Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 118, Т. 3. С. 109-114.

4. Психолого-педагогічні основи процесу самотворення особистості : монографія. Ред. Л. З. Сердюк, Т. М. Яблонської, І. В. Данилюк [та ін.]. Київ : Пед. думка, 2015. 197 с.
5. Психофізіологічні закономірності професійного самоздійснення особистості : монографія. Ред. О. М. Кокуна. Київ : Пед. думка, 2015. 297 с.
6. Романчук С. В. Технологія самоосвіти в галузі фізичної підготовки та спорту командирів курсантських підрозділів вищих військових навчальних закладів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2015. № 3(31). С. 163-168.
7. Sliusarchuk, V. (2016). Physical self-development of female future officers as component physical education at the military academy. *Journal of Education, Health and Sport*, 6(6), 722-733. doi: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.4592962>.

Зобенько Н. А.

к. пед. н., доцент,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна
ORCID: 0000-0003-3833-958X

ЕМОЦІЙНА КОМПЕТЕНТІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

Сучасне суспільство висуває замовлення на вчителя початкової школи з відповідним рівнем підготовки до професійно-педагогічної діяльності як особистісного утворення, що визначається відповідним рівнем вихованості, загальнолюдської культури, педагогічною спрямованістю і громадянською позицією, глибокими науковими спеціальними і педагогічними знаннями, компетентністю, діловитістю, гуманістичною духовністю, широкою ерудицією і соціальною активністю. Нові виклики сьогодення вимагають від сучасного вчителя володіння широким діапазоном ключових компетентностей. Однією з ключових компетентностей фахівця є емоційна компетентність.

У науковій літературі представлені різні тлумачення поняття емоційного інтелекту, емоційної компетентності здійснених зарубіжними і вітчизняними науковцями, використовується низка синонімічних термінів: «емоційна компетентність» (Д. Гоулман, Т. Палева), «емоційна розумність» (Е. Носенко), «емоційне самоусвідомлення» (О. Власова), «емоційне мислення» (О. Тихомиров), «емоційна грамотність» (К. Стайнер), «емоційна культура» (Л. Груша, Н. Чепелева, М. Шпак). Зокрема, проблеми емоційної компетентності вчителя досліджували вітчизняні вчені: О. Жизномирська, Н. Коврига, О. Лазуренко, О. Логвись, І Сухопара, Т. Скорик, О. Цюняк тощо.

Поняття «емоційна компетентність» стало використовуватись у психології починаючи з 1990-х років, завдяки публікаціям таких дослідників, як К. Саарні, Р. Бар-Он, Д. Гоулман, М. Райнольдс. Так, американський психолог Д. Гоулман [2] першим почав застосовувати термін «емоційна компетентність» як динамічне особистісне явище, до складу якого входять особистісні властивості та соціальні навички, що стосуються емоцій та їх регулювання. Дослідник стверджує, що емоційна компетентність удвічі важливіша, ніж просто когнітивні здібності і для успішності емоційний інтелект означає повну перевагу. Вчені П. Саловей, Дж. Мейер [4] у поняття емоційний інтелект закладають ступінь розвитку людських якостей: самосвідомість, самоконтроль, мотивація, уміння ставити себе на місце інших людей, навички роботи з людьми, уміння налагоджувати взаєморозуміння з іншими. О. Власова [1] поняття «емоційний інтелект» та «емоційна компетентність» не розділяє, вважаючи, що це емоційно-когнітивна здатність, яка полягає в емоційній сензитивності, обізнаності та здатності до управління емоціями. Е. Носенко [3] за результатами своїх досліджень вводить нове поняття «емоційна розумність».

У роботі автор стверджує, що «...модель здібностей не може розглядатися як провідна у діагностиці емоційного інтелекту людини. У світлі цього більш вдалим терміном для розкриття змісту феномена можна вважати термінологічне словосполучення «емоційна розумність», формою прояву якого є емоційний інтелект».

Здійснений аналіз наукової літератури дає можливість стверджувати, що, незважаючи на певні відмінності, більшість сучасних учених розглядають емоційний інтелект як здатність точно сприймати емоції, оцінювати та виражати їх, уміння регулювати емоції з метою подальшого емоційного й інтелектуального зростання. Емоційний інтелект є динамічним інтегральним психологічним утворенням, що зумовлює успішність міжособистісної взаємодії, адекватну самооцінку, позитивне мислення, а також лідерські здібності, що ґрунтуються на усвідомленні значущості емоцій та вмінні ними керувати.

Базуючись на результатах наукового пошуку з'ясовано, емоційний інтелект має певну структуру, яка містить взаємопов'язані компоненти: когнітивний, емоційний, конативний, соціально-комунікативний. Науковцями визначено основні компоненти емоційного інтелекту: усвідомлення людиною власних емоцій; регуляція власних емоцій на основі самоусвідомлення; спроможність людини спрямувати власні емоції на досягнення певної мети діяльності; емпатія як здатність розуміти емоції інших людей; здатність підтримувати дружні стосунки з іншими людьми.

Цілком очевидно, що для реалізації освітнього процесу вагому роль відіграє психологічна компетентність вчителя, зокрема його емоційна компетентність, що містить сукупність окремих психічних функцій, когнітивних параметрів, взаємопов'язаних характеристик індивідуальних особливостей особистості, її діяльності та поведінки.

Емоційна компетентність – це комплексна характеристика особистості, що є результатом прояву її емоційного інтелекту та виявляється як здатність до адекватної рефлексії, саморегуляції, прояву емпатії та відповідної соціальної взаємодії. Емоційна компетентність розуміється як готовність і здатність людини вчасно ідентифікувати та усвідомлювати власні емоції та визначати потреби, які їх продукують; емпатійно розуміти емоції та потреби інших та адекватно реагувати на них; скеровувати емоційні реакції, як власні, так і інших людей, на допомогу, а не руйнацію; здатність до звільнення від негативних емоцій та заміщення їх адекватними ситуаціям реакціям. У змісті емоційної компетентності вчителя виокремлюють два компоненти: особистісний (здатність до розуміння, вираження, ідентифікації, стимулювання власних емоцій і почуттів, керуваннями ними) та міжособистісний (здатність сприймати, розуміти емоційний стан учнів, їх батьків, колег, усвідомлювати мотиви їхньої поведінки, діяльності, ефективно з ними спілкуватися, взаємодіяти, вирішувати проблеми, впливати на емоції та почуття для досягнення освітніх завдань). У структурі емоційної компетентності педагога виділяють такі компоненти: когнітивний (знання про емоції, їх вираження, сприйняття, розуміння, керування; самооцінка, емпатія, рефлексія); ціннісний

(визнання цінності емоцій у професійній і особистій сферах; мотивація досягнення успіху); діяльнісний (здатність керувати власними емоціями; встановлювати контакти, взаємодію з учнями, їх батьками, колегами; здійснювати конструктивний вплив на учасників освітнього процесу; попереджати і конструктивно вирішувати конфліктні ситуації). Вважаємо, що саме розвиток складових емоційного інтелекту як компонентів емоційної компетентності є запорукою професіоналізму, психічного та фізичного здоров'я вчителя.

Необхідно підкреслити, що педагог здатний виконати свою високу соціальну місію і найголовнішу функцію за умови опори на знання дитини, її індивідуальних, вікових, психофізіологічних особливостей, нахилів, здібностей, інтересів, настрою, переживань. Для здійснення освітнього процесу вчитель має володіти глибокими знаннями психіки школяра, розумінням його психічних станів, уміннями добирати для уроків і заходів інформацію, контролювати свою діяльність і поведінку, а також індивідуальними психічними та фізіологічними властивостями, що забезпечують ефективне формування професійної компетентності, успішне виконання професійних функцій.

Емоційна компетентність вчителя початкової школи є запорукою успішного втілення в життя педагогіки співробітництва, ідей варіативності змісту навчання, його індивідуалізації і диференціації, реалізації особистісно-діяльнісного підходу в освітньому процесі, впровадження активних методів і відповідних їм форм організації освітньої діяльності учнів на основі систематичної діагностики, прогнозування і корекції. Без цього вчитель не зможе забезпечити правильне визначення, оцінку можливих реальних фактів і наслідків від передбачуваних способів дій у заданих умовах навчання. Зокрема, при розв'язанні завдань навчання і виховання учнів педагог, за згаданої умови, зможе спиратися на комплекс психологічних знань, перш за все на закономірності вікового і індивідуального психічного розвитку дитини, оскільки взаємозв'язок і взаємообумовленість навчання і психічного розвитку дитини є потужним резервом підвищення освітньої роботи в школі. Більше того, лише за згаданої умови вчитель зможе у змісті освітнього процесу орієнтуватися на зону найближчого розвитку дитини, а значить, акцентувати увагу на формуванні в учнів уміння вчитися, самостійно засвоювати знання, активно ставитися до процесу навчання. За цих умов зможе успішно долати і більше того – попереджувати труднощі у спілкуванні з учнями, в реалізації індивідуального підходу до них. Відомо, що спілкування в його різноманітних формах і функціях є основним способом творення освітнього процесу.

Підкреслимо, що правильне врахування індивідуальних особливостей учня, широка опора на об'єктивні дані саморозвитку дитини є важливою і необхідною умовою реалізації розвиваючого навчання, стимулювання самостійного розвитку особистості на різних вікових етапах її становлення; розвитку вольових якостей, наполегливості у подоланні труднощів; спрямованості на удосконалення своїх можливостей за

допомогою самовиховання та самоосвіти; впливу на розвиток мотивів, адекватних завданням шкільного освітнього процесу; ефективної допомоги у формуванні самостійного професійного самовизначення на основі оптимізації самопізнання та дійових взаємозв'язків учителів і батьків учнів; планування і прогнозування освітньої діяльності, формування особистісних якостей учня; розробки стратегії вироблення в учня потреби в самоаналізі, самооцінці і самовдосконаленні. Інакше, рефлексивної активності як особливого синтезу особистісного і інтелектуального новоутворення у психіці дитини.

Узагальнюючи все сказане, можна стверджувати, що емоційний інтелект є вагомим чинником ефективної педагогічної діяльності вчителя, один з напрямів розвитку його професіоналізму як сукупності професійних компетентностей, індивідуальних якостей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Власова О. І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2005. 308 с.
2. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С. Л. Гумецької. Харків : Віват, 2020. 512 с.
3. Носенко Е.Л. Емоційний інтелект як форма прояву важливої складової особистісного потенціалу – рефлексивної свідомості. *Вісник ДНУ. Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика» Серія «Педагогіка»*. Випуск 7(13), 2019. С.122.
4. Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. (2000). Models of emotional intelligence. In R. J. Sternberg (Ed.), *Handbook of intelligence* (pp. 396–420). Cambridge University Press.

Примак Ю. В.

к. пс. н., доцентка,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-7374-1844

Шкардибарда К. В.

Магістр психології,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка,
м. Чернігів, Україна

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ З РІЗНИМ ТИПОМ СТОСУНКІВ З МАТІР'Ю

Емоційна сфера, а зокрема й емоційний інтелект, наразі стає неабияк значущим індикатором рефлексії, самомоніторингу особистості, що відображено в сучасних наукових розвідках щодо проблем її розвитку (А. Гаврилюк, Є. Карпенко, Н. Коврига, Дж. Майер, Е. Носенко, П. Саловей), а особливо в таких надзвичайних умовах – умовах війни (С. Дерев'яно, Д. Романовська). Так, маючи розвинену здатність адекватно інтерпретувати як власні емоції та почуття, так і емоції та почуття інших, в особистості формується здатність обробляти інформацію, що від них походить, використовуючи її для висновків та прийняття рішень щодо різних сфер життєдіяльності.

Зазнаючи якісних змін, особистість вже в підлітковому віці цілком здатна засвідчити на індивідуальному рівні розвитку саме дескриптори такого соціально-психологічного феномена як емоційний інтелект. Заразом він є основою ефективної взаємодії підлітків не лише з однолітками, а й з батьками. Тому знання про особливості батьківсько-дитячих стосунків та емоційного інтелекту підлітків дозволить коректно й ефективно організувати психологічне консультування та корекційно-розвивальну роботу, ба навіть психореабілітаційну підтримку в напрямі оптимізації взаємин дітей підліткового віку з їхніми батьками та іншими дорослими (особливо в цих надзвичайних умовах війни).

Задля увиразнення специфіки стосунків у представленій науковій розвідці ми зосередилися на материнсько-дитячій підсистемі (зокрема на рівні холону «мати-донька»). Так, для дослідження емоційного інтелекту дівчат-підлітків було використано методику «Емін» Д. Люсіна, а материнсько-підліткових взаємин – методику ADOR («Поведінка батьків і ставлення підлітків до них»), а також авторську анкету. Дослідженням було охоплено 85 дівчат підліткового віку (середній вік – 14 років), які проживають у м. Чернігів.

Найбільш вираженими стилями у підлітково-материнській взаємодії, як виявилось, наразі є позитивний інтерес та автономність. Перший – засвідчує переважаючу у стосунках між матір'ю й донькою турботли-

вість, емпатійність і уважність до всіх аспектів життєдіяльності, а також емоційну залученість. Другий – увиразнює відособлені стосунки між матір'ю та донькою-підлітком, в яких не прийнято виявляти турботу чи піклування до дитини.

Заразом встановлено, що переважна більшість респонденток мають середній рівень розвитку емоційного інтелекту за всіма індикаторами, окрім «розуміння своїх емоцій» (зокрема найбільше дівчат підліткового віку мають низький рівень розуміння власних емоцій).

Дівчата-підлітки з автономним стилем взаємодії з матір'ю демонструють значно нижчий рівень розуміння емоцій іншого, ніж дівчата, що мають взаємини з матір'ю «позитивний інтерес» ($p \leq 0,05$). Водночас встановлено, що значно вищий рівень керування емоціями іншого мають дівчата підлітки, в яких домінують взаємини з матір'ю за індикаторами позитивного інтересу, ніж дівчата з автономним стилем взаємодії ($p \leq 0,05$). Дівчата-підлітки, у стосунках з матерями яких переважає позитивний інтерес, увиразнюють значно вищий рівень міжособистісного емоційного інтелекту, ніж дівчата, котрі засвідчили автономний стиль взаємин з матір'ю. Проте, з'ясовано, що дівчата-підлітки з переважно автономним стилем взаємин з матір'ю мають значно вищий рівень розвитку внутрішньоособистісного емоційного інтелекту ($p \leq 0,05$), ніж дівчата того ж віку, матері яких використовують позитивний інтерес як основний тип взаємодії (природний інтерес дитини до емоцій, які вона не отримує від матері, дає їй поштовх до інтенсивної рефлексії щодо власних емоцій, увиразнюючи певний вектор інтровертованості, а особливо нині).

Отже, матері, які у взаєминах з донькою транслюють автономний характер, самі ускладнюють досвід емоційної взаємодії дочки з оточуючими в цілому. Натомість, більш віртуозно, рефлексивно сприймати емоції інших та заразом ініціювати потрібні здатні дівчата-підлітки, матері яких виявляють більшу зацікавленість до життєдіяльності доньки відповідно, чим забезпечують їй можливість ретельніше вивчити емоційні реакції оточуючих. Загалом у дівчат-підлітків, що мають автономні стосунки з матір'ю, увиразнено високий рівень розвитку внутрішньо-особистісного емоційного інтелекту, оскільки такими взаєминами насамперед матір (скоріш за все несвідомо) дає доньці поштовх до інтенсивної рефлексії щодо власних емоцій.

Перспективи подальшої роботи вбачаємо у дослідженні особливостей емоційного інтелекту дівчат-підлітків у контексті копінг-стратегій та резильєнтності, опосередковані сімейними чинниками.

Максимов М. В.

д. психол. н, доцент
ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-2236-0915

Максимова Н. Ю.

д. психол. н, професор
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-2110-9884

РОЗВИТОК РЕФЛЕКСІЇ У ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

Розвиток рефлексії є важливим аспектом розвитку дитини, який допомагає їй стати більш самостійною, соціально компетентною та успішною в житті. Рефлексія є важливою функцією, яка допомагає дітям аналізувати свої дії, розуміти власні почуття та думки. Особливо важливо, щоб діти молодшого шкільного віку розвивали цю навичку, оскільки це допоможе їм краще розуміти світ, з яким вони стикаються, та будувати здорові взаємини з оточуючими.

Розвиток рефлексії важливий для дітей з багатьох причин. По-перше, це допомагає їм розвивати самоусвідомлення. Діти, які вміють розуміти свої думки, почуття та дії, можуть краще контролювати свої емоції та поведінку. Це зменшує ризик виникнення конфліктів та допомагає зберегти здорові стосунки з іншими людьми. По-друге, розвиток рефлексії допомагає дітям розвивати свої пізнавальні здібності. Діти, які вміють аналізувати свої дії та думки, можуть краще зрозуміти світ навколо себе. Вони можуть дійти до висновків на основі своїх спостережень і досліджень. По-третє, розвиток рефлексії допомагає дітям розвивати соціальну компетентність. Діти, які вміють аналізувати свої дії та думки, можуть краще розуміти своїх однолітків та інших людей. Вони можуть бути більш емпатичними, толерантними та співчутливими.

Разом з цим, практика показує, що розвиток рефлексії у дітей наразі залишається актуальною проблемою, оскільки реалії сьогодення не сприяють природньому розвитку цього феномену. Перенасиченість інформаційного простору, переповнення соціуму спонуками до негайних дій гальмує прагнення до роздумів, до самоаналізу, до усвідомлення свого життєвого досвіду. Звичка дитини отримувати бажаний результат простим натисканням кнопки комп'ютера призводить до деформації діяльнісних компонентів структури особистості та є перешкодою до природнього розвитку рефлексії.

Дослідження розвитку рефлексії у дітей доводять, що зараз це відбувається переважно в процесі самоаналізу. Наприклад, в якості прийому розвитку рефлексії школярів О. С. Гопанович [2] пропонує ведення

щоденника. За дослідженнями Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, розвиток рефлексії у дітей може бути активізовано за допомогою використання різних методів, таких як ігрові, проектні та практичні діяльності, що забезпечують можливість для дітей розуміти і пояснювати свої думки. Зокрема, Н. Білошицька [1] рекомендує використовувати у навчальному процесі методи інтелектуальної гри та інтерактивного навчання, щоб стимулювати розвиток критичного мислення та рефлексії у дітей. Автор зазначає, що для розвитку рефлексії у дітей, важливо стимулювати їхній інтелектуальний розвиток, сприяти розвитку мислення та аналітичних здібностей. Особливо важливо навчити дітей поставити запитання та вчити їх розв'язувати проблеми за допомогою аналізу та логіки.

Проте, діти, яким притаманний неуспіх у навчанні, які постійно отримують негативну оцінку своєї особистості уникають рефлексувати цей досвід, оскільки він є болісним для них. Отже, наявне химерне коло: процес соціалізації гальмує нерозвинута рефлексія, а розвиток рефлексії гальмує уникання усвідомлення негативного емоційного досвіду соціалізації. В зв'язку з цим виникає проблема пошуку нових засобів, що оминають зазначені перешкоди.

Дослідження О. Морзе [5,6] показали, що розвиток рефлексії у дітей тісно пов'язаний із розвитком емоційної сфери. Автор пропонує використовувати різноманітні методики, зокрема, медитацію, йогу, техніки дихання та інші. М. Скатківська [3] зазначає, що для ефективного розвитку рефлексії у дітей необхідно створювати сприятливу атмосферу, в якій дитина має можливість вільно висловлювати свої думки, почуття та емоції без страху бути осудженою чи покараною.

Зважаючи на зазначені дослідження, ми визначили нові підходи до розвитку рефлексії у дітей. Йдеться про звернення до мистецтва, як складової формування особистості, що забезпечить й розвиток рефлексії. Важливість звернення саме до мистецтва зумовлена ще й тим, що когнітивна складова виховання і так є перенавантаженою.

Мета дослідження: розробити невербальні засоби розвитку рефлексії у дітей в ході сприймання творів музичного мистецтва.

Емпіричне дослідження полягало в тому, що протягом навчального року зі школярами проводили уроки творчості: слухання музики, малювання під музику, спів, виконання творчих завдань, ігор, музичних інсценувань, драматизацій, рухливих музичних ігор. В ході занять вчитель ставив перед дітьми завдання осмислення того, що вони відчули, а в подальшому ці розумові дії дитина виконувала самостійно.

Порівняння рівня розвитку рефлексії у дітей експериментальної групи до та після формувального експерименту доводить, що наявність позитивних змін (за t -критерієм Вілкоксона) щодо рівня розвитку рефлексії є статистично достовірною.

Висновки. Вербальні засоби розвитку рефлексії, тобто вплив через когнітивну сферу є малоефективним. Натомість, вплив на емоційну сферу дає можливість через підсвідоме сформувати мотивацію до

усвідомлення своїх почуттів, їх вербалізацію, а отже до самоаналізу та рефлексії. Завдяки заохоченню дитини до усвідомлення своїх почуттів, переживань, що викликала музика, можливо активізувати функціонування процесу рефлексії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білошицька Н.І. Використання інтелектуальних ігор у навчальному процесі: методичні рекомендації. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2009.
2. Гопанович О.С. Використання щоденника у формуванні рефлексивної компетентності учнів // Наукові записки. Серія: педагогічні науки. – 2018. – Т. 28. – С. 45-50.
3. Скатківська М.Г. Формування рефлексивних вмінь у дітей молодшого шкільного віку / М.Г. Скатківська // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2012. – №1. – С. 139-145.
4. Скатківська М.Г. Формування рефлексивних вмінь учнів: монографія / М.Г. Скатківська. – К.: Академвидав, 2010.
5. Morse, O., & Russell, J. A. (2019). Emotional understanding and reflective functioning in children with and without autism spectrum disorder. *Autism Research*, 12(6), 918-929.
6. Morse, O., Russell, J. A., & Brinckerhoff, L. C. (2020). Reflective functioning and emotion regulation in preschool children: Relations with socioemotional adjustment. *Early Education and Development*, 31(1), 52-67.

Івченко О. М.

к. фіз. вих., доцент
ДВНЗ «Український державний
хіміко-технологічний університет»,
Дніпро, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0806-0860>

Сищенко К. С.

Студент,
ДВНЗ «Український державний
хіміко-технологічний університет»,
Дніпро, Україна

ВЛАСТИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТРЕНЕРА З БАСКЕТБОЛУ

Серед різноманіття численних видів спорту, які продовжують успішно культивуватися в системі фізичного виховання України, баскетбол посідає одне з лідируючих місць.

Відомо, що рівень успішності спортивної діяльності баскетболістів, як і в будь-якому іншому командному виді спорту, створюється завдяки взаєминам у моделях «тренер – спортсмен», «спортсмен – команда», «спортсмен – спортсмен» при провідній узагальнюючій ролі «спортсмен – тренер». Ці взаємини можуть по-різному проявлятися на ефективності змагальної діяльності колективу в цілому, незалежно від своїх вікових категорій.

Слід зазначити, що в спортивній діяльності достатньо вагома увага приділяється психологічній підготовці. Відомі науковці у сфері теорії спорту, приділяють увагу саме спортивній психології (А. В. Алексеев, 2003; Г.Д. Бабушкін, 2006; Л.Д. Гіссен, 1990; Г.Д. Горбунов, 2006; Г.Б. Горська, 1995; Ю.Я. Кисельов, 2002; А.Ц. Пуні, 1984; А.В. Родіонов, 2004; П.А. Рудик, 1974; Г.І. Савенков, 2006) [4, с.37].

Так, з початку розвитку спорту в Україні проблема виховання висококваліфікованих фахівців у сфері спорту, а саме тренерів з баскетболу, продовжує гостро стояти. Зокрема, підготовка тренерів з баскетболу, які здійснюють особистісно-орієнтований підхід і грамотний психолого-педагогічний супровід навчально-тренувального процесу в спортивних закладах і організаціях потребує додаткової уваги [1, с.94].

Відомо, що психолого-педагогічний супровід розуміється як цілісна, системно організована діяльність, в процесі якої створюються соціально-психологічні та педагогічні умови для успішного навчання та розвитку успішної особистості, яка мотивована на виконання відповідних спортивних завдань.

Повноцінний розвиток спортсмена прийнято складати з декількох складових, а саме: реалізації тих функціональних можливостей, які спортсмену відкриває даний етап вікового розвитку; реалізація тих спортивних можливостей, які пропонує йому дане соціально-педагогічне се-

редовище. І ці складові є вкрай важливими для становлення майбутнього професійного баскетболіста [5, с.70].

Необхідно також враховувати специфіку спортивної спеціалізації, в нашому випадку баскетбол. Очевидно, що стратегія психолого-педагогічної підготовки в індивідуальних видах спорту, наприклад, легкоатлетів відрізняється від стратегії підготовки баскетболістів. У першому випадку це один спортсмен, одна особистість, а в другому єдиний колектив, який складається з безлічі індивідуальностей зі своїми психологічними особливостями [6, с. 31].

Характеризуючи баскетбол як ігрову спортивну діяльність, можемо виокремити наступні специфічні особливості: командний характер діяльності; необхідність злагоджено взаємодіяти з партнерами по команді під час виконання ігрових комбінацій; обов'язкова наявність у спортсменів гарного розвитку таких спортивно-важливих психічних процесів, як увага, оперативна пам'ять, швидкість реакції, тактичне мислення, стресова стійкість; висока динамічно-вибухова робота організму баскетболіста в режимах максимальної інтенсивності; підпорядкованість ігровому амплу;

дії кожного окремого гравця які підпорядковані поставленим загальнокомандним завданням та цілям; складність і різноманітність дій баскетболістів; часті швидкісні переміщення гравців, зупинки, стрибки, ривки, тощо; чергування успіхів та невдач; залежність вдалої взаємної діяльності команди від узгодженості дій кожного окремого гравця між собою, чіткого розподілу ігрових функцій, взаємозамінності та взаємовиручки на майданчику; наявність різної кількості глядачів і публічності змагань [2, с. 187]. Тому необхідно ставити і вирішувати завдання реалізації психологічної підготовки юних спортсменів баскетболістів якомога раніше.

Водночас відомо, що у професійний спорт потрапляє не велика кількість випускників баскетбольних шкіл, більшість яких закінчують баскетбольну кар'єру до 18 років. Хотілося б також зрозуміти причини цього явища.

Українська система підготовки молодих баскетболістів відрізняється від зарубіжної системи великим обсягом навантажень із акцентом на функціонально-фізіологічний пік до 17 років. Підготовка здійснюється переважно у спортивних школах здебільшого з авторитарним стилем управління, що може впливати деструктивно на підлітка-баскетболіста та призводити до різкого зниження мотивації в плані продовження занять спортом. Тому важливо уникати і по можливості, не допустити випадкових педагогічних помилок та необережних вчинків з огляду на те, що в психологічному аспекті одна із загальних вікових якостей спортсмена-баскетболіста — це необхідність у самоствердженні, яка формується в процесі тренувальної роботи.

Достатньо повну оцінку результату спільної роботи тренера та баскетболіста можна дати до 15 років. Перехід з юніорського баскетболу в дорослий висуває високі вимоги до психологічної підготовленості юного

баскетболіста. Тільки чітко злагоджений і правильно організований навчально-тренувальний процес спільно з професійним психолого-педагогічним супроводом приведе спортсмена на високий рівень готовності вдало виконувати ігрові завдання. Реалізувати всю психологічну програму супроводу спортивного резерву практично не можливо без участі спортивного психолога. Однак на практиці до допомоги спортивного психолога звертаються нажаль, дуже рідко, а на постійній основі ці фахівці в спортивних організаціях практично не працюють. Отже, психологічний аспект підготовки спортсменів залишається дефіцитарним. Саме тому, питання психолого-педагогічної діяльності тренера з баскетболу є актуальним [3, с. 360].

Висновок. Створити роботоздатний, соціально-психологічний клімат в баскетбольному колективі, підібрати команду таким чином, щоб всі її гравці не тільки успішно взаємодіяли на ігровому майданчику, а й гармоніювали між собою як особистості, уникали конфліктів і суперечок, побудували правильні взаємини між собою – це велике мистецтво і важлива психолого-педагогічна робота покладена на тренера з баскетболу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Івченко О.М.. Комплексний контроль підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки [дисертація]. Дніпро; 2019. 327 с.
2. Івченко О.М. Питання соціально-психологічного клімату в командних видах спорту та гендерні особливості мотивації. *Актуальні проблеми фізичної культури, спорту і здоров'я: матеріали міжн. наук. інтернет-конф.* (Черкаси, 27-28 травня 2021 р.) / Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2021. – 202 с. Розділ 4. Професійна підготовка. С. 187-191.
3. Івченко О.М., Аніскевич С.В., Васильєв О.А., Фесенко Р.Е. Стан контролю психологічної підготовленості баскетболістів на першій стадії багаторічної підготовки у підготовчому періоді. *Міжнародна конференція. Переяслав-Хмельницький.* 2020 р. 488р.С. 359-362.
4. Івченко О.М., Мітова О.О.. Складова психологічної підготовки баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки у підготовчому періоді. *Слобожанський науково-спортивний вісник*, 2020, № 4 (78), 56 с. С. 37-42.
5. O. Ivchenko, O. Mitova. Component of psychological training of basketball players at the stage of preliminary basic training in the preparatory period. *Slobozhanskyi herald of science and sport: [scientific and theoretical journal]*. Kharkiv : KhSAPC. 2020, Vol. 8 No. 4, 104 p.С.69-80.
6. Івченко, О.М., Мітова, О.О. Стан контролю психологічної підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки. *Фізична культура, спорт та здоров'я: матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції.* 2016.С. 30–32.

Паламарчук С. І.

Курсантка,
Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Б. Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна

ПОНЯТТЯ ДЕПРЕСІЇ ТА ЇЇ ХАРАКТЕРИСТИКА

Найбільш близькими поняттями до феномену депресії є меланхолія та манія, відомі з часів Гіппократа. У XIV столітті поряд із терміном «меланхолія» почали використовувати термін «депресія». Дані стану розумілися досить широко, ними позначали всяке психомоторне збудження чи стан душевного гноблення та туги. Гіппократ наводив два значення слова «меланхолія». По-перше – меланхолічним він назвав один із чотирьох темпераментів людини, в організмі якого переважає чорна жовч – меланхоліки «бояться світла і уникають людей, вони сповнені всіляких небезпек, скаржаться на болі в животі, немов їх колючть тисячами голок». По-друге – це меланхолія як психологічна хвороба: «Якщо почуття страху і малодушності тривають занадто довго, це вказує на настання меланхолії. Страх і сум, якщо вони дуже довго тривають і викликані не побутовими причинами, походять від чорної жовчі». Він також дав опис симптомів, характерних для меланхолії – це огида до їжі, зневіра, безсоння, дратівливість та занепокоєння, всі ті симптоми, які зараз називають депресією. На те, що причину захворювання слід шукати в людському мозку, здогадувалися ще попередники Гіппократа (Піфагор та Алкмеон), але саме Гіппократ вперше записав, що «треба знати, що... прикрощі, смуток, невдоволення та скарги походять від мозку... Від нього ми стаємо божевільними, нас охоплює тривога та страхи або вночі, або з настанням дня». Аристотель ще у 384-322 р. до н.е. поставив питання «чому люди, блискучі талантом у сфері філософії, чи управлінні державою, чи поетичному творчості, чи заняттях мистецтвом – чому всі вони мабуть були меланхоліками? Деякі з них страждали на розлиття чорної жовчі, як, наприклад, серед Героїв – Геракл: саме він, як вважали, був такою меланхолійною природою, а давні на його ім'я, називали священну хворобу Геракловою. Платон (428-348 р. до н. е.) у своїх працях описував стан депресії та манії. Він описував манію, як захворювання «правильного» шаленства, що походить від муз – це дає поетичне натхнення і говорить про перевагу носія цього захворювання перед звичайними людьми з їхньою житейською розсудливістю [1, с. 12].

Сучасним трактуванням феномена депресії є визначення Дмитра Зубцова, що це психічний розлад, який характеризується депресивною тріадою: зниженням настрою, втратою здатності переживати радість (ангедонія), порушеннями мислення. Це психологічний розлад, хворобливе посилення емоції страждання, горя, печалі [2, с. 81].

Типові прояви депресії:

1) Емоційні прояви депресії: туга, пригнічений, пригнічений настрій, розпач, страждання, дратівливість, тривога, втрата здатності відчувати задоволення від ранніх приємних занять, втрата інтересу до всього навколишнього.

2) Фізіологічні прояви депресії: порушення сну (безсоння, сонливість), порушення функції кишечника (запори), зміни апетиту (його втрата або переїдання), зниження сексуальних потреб, біль у серці, шлунку, м'язах, зниження енергії.

3) Поведінкові прояви: уникнення спілкування (небажання спілкуватися з іншими людьми, схильність до самотності), відмова від розваг, зловживання алкоголем та психоактивними речовинами, що дають тимчасове розслаблення. Хоча більшість сучасної молоді вважають, що це дуже круто вживати алкоголь, наркотичні речовини, таким чином вони зайовують авторитет в однолітків.

4) Думкові прояви: труднощі прийняття рішення, проблеми зосередження, переважання негативних, похмурих думок себе, занижена самооцінка, думки про самогубство (у разі важкої депресії), думки про непотрібність, не значущості себе у суспільстві, уповільнення мислення. Такі прояви переважно у підлітків, від яких відмовилась сім'я. Більшість людей вважають, що депресія як розлад набула такої популярності тільки нещодавно, у зв'язку з різними факторами, але це помилка. Цей розлад був відомий ще з часів античності. Давньогрецький лікар, «батько медицини» Гіппократ описував цей стан як неприємне, хворобливе душевне мука «меланхолія» або як її ще називають «чорна жовч». Протягом багатьох століть причиною цього вважали надлишок цієї рідини в організмі. В даний час замість поняття «меланхолія» в медицині використовують поняття «депресія». Зараз меланхолік це тип темпераменту за Гіппократом, який найбільш схильний до емоційного розладу [3, с. 120-121].

У вивченні депресій можна назвати кілька напрямів. Частина дослідників розглядала депресії в рамках маніакально депресивного психозу (МДП) та психогенних захворювань. Кальбаум у своїх дослідженнях описав циклометрію, яка, за сучасними уявленнями, є «амбулаторною» або, м'якою, формою депресивного розладу. Крепелін, розвиваючи становище Кальбаума, об'єднав різні захворювання зі подібними розладами в загальну групу «Маніакально депресивний психоз». Також їм зазначалося, що рідко пацієнти звертають увагу до ранніх проявів феномена і звертаються по допомогу лише у випадках серйозних проявів. У тому числі було виявлено, що проявившись одного разу, стан може проявитися протягом життя, тобто носить характер нападів, що повторюються. Було виявлено що тільки напади короточасної депресії можуть тривати від 2 до 10 місяців безперервно. Також виділяють хронічну депресію, яка характеризується перебігом протягом усього життя людини [4, с.35].

Не можна виявити якусь одну провідну і головну причину виникнення депресії, як і не можна виявити єдину чи головну причину зниження настрою.

До фізіологічних причин відносять зниження життєвої активності, що спричинить порушення сну, сухість у роті, зниження інтенсивності обміну речовин, знижується апетит (підліток може взагалі не їсти), знижується перистальтика, зникає сексуальний потяг. Якщо говорити про зниження апетиту або взагалі відсутність його, то це є великою проблемою серед молоді. Так вже сталось, що ми прислуховуємося до думки оточуючих або залежимо від неї. Тому навіть невдалий жарт супроводжує нервову булемію, нервову анорексію, що переростає у депресію.

До психологічних причин відносять безпорадність, втрата життєвих перспектив, утруднення у визначенні власних почуттів та емоцій, постійне переживання негативних спогадів, сприйняття самого себе, як чогось негативного у власному житті згідно з теорією.

Заслуговує на увагу і гіпотеза «кіндлінгу». Відповідно до цієї гіпотези депресія може виникнути внаслідок вживання психоактивних речовин, фізіологічних зрушень, психотравмуючих подій. І це, як правило, виникає у 78,88%. Неодноразово пишуть, знімають сюжети, про наркозалежних, які перебувають у стані тяжкої депресії через те, що не можуть перестати вживати наркотичні речовини або навпаки почали вживати і це викликало почуття депресії.

Як відомо, саме у віці 14-19 років, виникає багато проблем, але саме стан депресії посідає 3 місце у рейтингу.

Отже, можна стверджувати, що феномен «депресії» був ще навіть тоді, коли не знали досконало про характер, темперамент, але гіпотези вченими висувались, констатувались та досліджувались.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Басюк О. Б. Особливості Я-концепції осіб юнацького віку з високим рівнем невротичності : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Івано-Франківськ, 2011. 20 с.
2. Зубцов Дмитро. Депресія: визначення та симптоматика. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки.* №1 (16), 2016. С. 77-81.
3. Вашека Т.В., Гічан І.С. Психологія спілкування: Навч.–метод. комплекс. К.: Книжкове вид-во НАУ, 2006. 340 с.
4. Бех І.Д. Від волі до особистості К.: Україна-Віта, 1995. 202 с.

Солтисюк А. В.

Курсантка,
Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Б. Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна

ВІДМІННІ РИСИ ЕКСТРАВЕРТІВ ТА ІНТРОВЕРТІВ

Карл Густав Юнг вважав, що екстраверсія і інтроверсія є вродженими якостями з біологічною основою. Сучасна наука підтвердила правильність його інтуїтивної гіпотези. Він вважає, що ми можемо найкраще вписатися у світ, коли нам це потрібно, переходячи від інтроверсії до екстраверсії. За Юнгом, нормально перебувати в будь-якій точці континууму, за винятком крайніх випадків. Однак нас завжди тягне в один бік, а не в інший. У кожного є «зручна ніша», в якій ми працюємо найкраще [1, с. 73].

Юнг вважав, що якщо в процесі виховання дитину виштовхнути за межі її природного темпераменту, їй буде завдано серйозної шкоди, оскільки це буде «насильство над вродженими схильностями особистості». Він був переконаний, що це призведе до психічних захворювань.

Однак К. Г. Юнг зазначив, що ми можемо використовувати інші точки континууму. І завдяки своїй здатності покращити наше розуміння всього процесу. Вчений вважав, що якщо людина функціонує поза своєю природною нішею (екстраверт або інтроверт): додаткова енергія витрачається, а нова енергія не створюється. Але якщо ви навчитеся накопичувати енергію і таким чином створювати її запас, ви зможете ефективно використовувати її навіть у менш природних середовищах. Основна різниця між інтровертами та екстравертами полягає в наступному.

Головним фактором, який відрізняє інтроверта від екстраверта, є джерело енергії. Екстравертів мотивує зовнішній світ – дії, люди, місця та речі. Вони витрачають енергію. Тривалі періоди бездіяльності, самоаналізу, самотності або спілкування лише з однією людиною можуть позбавити їх відчуття сенсу життя. Однак екстравертам потрібен певний проміжок часу між тим, коли вони особливо активні, інакше вони загубляться у вирі шаленої активності [2, с. 71].

Екстраверти легко висловлюють себе та орієнтовані на результат, як і натовпи та дії. Більшість із них люблять спілкуватися, брати участь у якихось заходах, працювати з людьми, брати участь у різноманітних речах та подіях. Всупереч поширеній думці, вони не обов'язково мають легковажну особистість, просто вони завжди зосереджені поза своєю особистістю.

Екстраверти легко витрачають енергію і часто не можуть зупинитися. Швидко відновлюються, займаючись поза домом і організовуючи активне дозвілля.

Екстраверти почуваються самотніми та порожніми, коли вони не спілкуються з людьми чи зовнішнім світом. Їм часто важко розслабитися і дати тілу відпочити.

Інтроверти знаходять джерело енергії у внутрішньому світі своїх думок, емоцій і вражень. На відміну від того, що про них думають, ці люди не обов'язково повинні бути мовчазними чи замкнутими. Просто вони зосереджені на власній особистості. Їм потрібне тихе місце, де все можна зробити акуратно обміркувати та зарядитись енергією [3, с. 381].

Вони консервують енергію. Зовнішній світ швидко вводить їх у стан перезбудження, і у них з'являється неприємне відчуття, ніби чогось «надто багато». Це може виявлятися в нервозності чи, навпаки, апатії. Тому інтровертам необхідно обмежувати соціальні контакти, щоб не виявитися повністю спустошеними. Проте їм потрібно доповнити час, проведений на самоті, часом перебування в соціумі, інакше вони можуть втратити бачення перспективи, стосунки з оточуючими та взагалі зв'язки із зовнішнім світом.

Інтроверти, здатні врівноважити свої енергетичні потреби, мають стійкість і завзятість, вміють дивитися на речі незалежно, глибоко зосереджуватися і креативно працювати.

Наступна відмінність між інтровертами та екстравертами – їх відчуття зовнішнього збудження та реагування на зовнішні подразники. Екстраверту комфортно в атмосфері постійної дії. Екстраверти люблять відчувати більше емоцій і нових вражень, інтроверти люблять більше знати про те, що вони відчувають. Для інтровертів характерний високий рівень внутрішньої активності, і все, що виходить із зовнішнього світу, дуже швидко підвищує рівень їхньої напруги.

Інтроверти, нерідко навіть не розуміючи, чому, намагаються регулювати почуття напруги за допомогою обмеження надходження інформації ззовні. Інтровертів не лякають складнощі, коли вони можуть зосередитися на одному-двох видах діяльності і не повинні працювати в стані стресу. Але якщо навалюється дуже багато різних справ, вони швидко відчують перевантаженість.

Саме перебування серед інших людей вже перезбуджує інтровертів. Енергія йде з них, коли вони знаходяться в натовпі, навчальній аудиторії або в шумній обстановці, що давить на нерви. Люди можуть їм дуже подобатися, але, поговоривши з однією людиною деякий час, інтроверти зазвичай відчувають гостре бажання піти, зробити перерву, «ковтнути повітря».

Екстравертам теж потрібні перерви, але з інших причин. Наприклад, якщо вони вирушають у бібліотеку дуже довго перебувають у стані пізнання (внутрішній процес) і незабаром починають відчувати потребу прогулятися між стелажми, підійти до торгових автоматів, поговорити з людьми (зовнішній процес). Перерви у спілкуванні можуть посилити збудження у екстравертів та зменшити його у інтровертів. Екстраверти відчують потребу зарядитися більше, чим відчувають нестачу збудження усередині.

Третя відмінність між екстравертами та інтровертами – сприйняття понять широти та глибини. Загалом екстраверти віддають перевагу широкому розмаху: мати багато друзів, вражень, розбиратися в усьому по-

троху, бути універсалами. Те, що вони пізнають із доквілля, зазвичай, не поглиблюється під час переробки отриманого досвіду.

Інтроверти віддають перевагу глибині та обмежують враження, зате в кожному доходять до самих витоків. У них зазвичай мало друзів, проте дуже близьких. Їхній розум поглинає інформацію з навколишнього середовища, а потім аналізує та розширює її. Інтровертам подобається досліджувати предмет, доходючи до самого коріння, вони шукають «багатства» небагатьох вражень, а не різноманітності. Їм достатньо обговорювати в розмові одну-дві теми, інакше їм починає здаватися, що вони сповнені думок [4, с.280].

Найпростіший спосіб діагностики темпераменту полягає у наступному. Якщо ви все ще не вирішили, до якого типу належите, подумайте, як відповісти на таке запитання: у кризовій ситуації ви схильні відчувати, що закрилися, дистанціювалися від усього і реагуєте повільно? Або волієте відразу ж фізично рухатися, щось робити не роздумуючи? У стресовій ситуації ми повертаємося до самої базової, закладеної в нас моделі поведінки. Якщо ви схильні відступати і тиша навалюється на вас, як густий туман, значить ви більшою мірою інтроверт. Якщо ж ви екстравертніші, то реагуєте негайно, приводячи себе в бойову готовність. І в тій, і іншій реакції є своя цінність.

Підсумовуючи, можемо впевнено сказати, що не існує правильного чи неправильного типу особистості, але розуміння до якого типу Ви належите, допоможе визначити Вам, на що слід звернути увагу для максимально плідної роботи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко; [гол. ред. С. Головка]. К., 1997. 373 с.
2. Максименко С. Д. Загальна психологія : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2004. 704 с.
3. Павелків Р. В. Загальна психологія. Підручник. К. : Кондор, 2009. 576 с.
4. Столяренко О.Б. Психологія особистості. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 280 с.

Голярдик Н. А.

к. психол., н., доцент,

Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Б. Хмельницького,

м. Хмельницький, Україна

ORCID: 0000-0001-9624-7582

ВПЛИВ РІВНЯ САМООЦІНКИ НА ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Висока загальна самооцінка є досить продуктивною для розвитку особистості, що пов'язується з адекватними частковими самооцінками різного рівня. Непохитна і разом з тим гнучка самооцінка, яка є змінною під впливом нової інформації, оцінок людей, є оптимальною як для особистісного зростання, так і для продуктивної діяльності. Негативно впливає на них надмірно стійка, ригідна самооцінка, а також надто нестійка, така, що змінюється за найменших впливів [1, с.319]. Рівень самооцінки займає значне місце в житті людини, оскільки під її впливом у особистості можуть з'являтися комплекси та розлади, які в подальшому змінюють все її життя. Як наслідок, у людини може з'явитися комплекс неповноцінності або комплекс переваги.

Комплекс неповноцінності – це почуття людини, яке супроводжується відчуттям неповноцінності, власної негідності, слабкості та недовіршеності. Розвиток комплексу неповноцінності може з'явитись під впливом багатьох несприятливих чинників в дитинстві, які надалі мають значний вплив на поведінку та активність людини. Основним із факторів які можуть спричинити цей комплекс є негативний «Я-образ» та занижена самооцінка. Самі комплекси формують бар'єри, які обмежують особистість у певній діяльності та вчинках. В загальному боротися з комплексами можливо, але для цього потрібно набратися терпіння та віри в себе. Він має свої прояви в дитячому віці, та супроводжується впродовж усього онто- і соціогенезу [2, с.21].

Психологічні комплекси – хибні думки людини стосовно своїх недоліків або їх перебільшення. Людина може мати комплекси, але приховувати від оточення те, що вона їх має.

К. Хорні стверджувала і пояснювала прикрий факт: переважна частина жінок почувають себе неповноцінними, порівняно з чоловіками, оскільки вони політично, економічно та психологічно залежні від них. Теорія К. Хорні приблизно цілковито ґрунтується на клінічних спостереженнях за невротиками та психотерапевтичному лікуванні їх. Вона зробила докази того, що більша частина невротичних розладів обумовлюється деякими особливостями соціальних відносин [3, с.219]. Тоді як комплекс переваги є певним психологічним механізмом захисту, за допомогою якого людина прикриває свої реальні почуття неповноцінності. Виходячи з представлених комплексів, людина може в додаток отримати «нарцисичний розлад» або «мегаломанію», іншими словами манію

величі. Манія величі є психологічним механізмом захисту від щоденних втрат.

Завищена самооцінка, звісно, також здійснює негативний вплив на особистість. Людина з таким рівнем самооцінки дуже часто вступає в конфлікти з оточенням, агресивна, сильно переоцінює свої можливості як в професійній діяльності, так і в буденному житті. Загальне прагнення людей із завищеною оцінкою власного «Я» – це досягнути перемоги будь-якою метою та довести свою правоту. У результаті цього виникають утруднення у спілкуванні з оточенням та в самореалізації. Звісно, спілкування з людиною, яка зухвало висловлює власну думку та не зважає на інтереси співрозмовників, не принесе задоволення. Також особистість з переоцінкою себе може ставити недосяжні цілі для себе, чим спричиняє проблеми самореалізації. Люди, які намагаються приховати свою завищену самооцінку, формують так звану «псевдозанижену самооцінку», виправдовуючи свої невдачі низькою самооцінкою. Тобто, насправді вони вважають себе кращими з кращих, але не показують цього, навпаки, можуть говорити про неспроможність чогось досягти. Це призводить до дискомфорту, який заважає людині жити, оскільки вона хоче досягти значно більшого, аніж насправді отримує, але не може цього показати. Це в подальшому може призвести до розвитку інших психічних відхилень.

Сьогодні зростає поширеність порушень харчової поведінки. Це може бути зумовлено тиском соціуму, модними тенденціями, впливом стереотипів, нав'язаних мас-медіа та соцмережами. Особистість з нестійкою та неадекватною самооцінкою піддається зовнішньому впливу, вона не здатна оцінювати особисту зовнішність адекватно, тому входить у зону ризику отримання високого ступеня схильності до порушень харчової поведінки. [4, с.77].

У людини з неадекватною самооцінкою самосприйняття залежить від оцінки її оточення. Вона може бути повністю залежна від зовнішньої оцінки, тим самим дезадаптованою через бажання догодити усім, втративши індивідуальність та в подальшому, навіть, отримати невроз, певні адикції та порушення харчової поведінки

Неадекватно висока самооцінка людини призводить до розвитку нарцисичного розладу особистості, який характеризується в потребі до непомірної похвали, зверхньої поведінки стосовно інших людей, використанні їх для власної вигоди та нездатності до співчуття. Таким особам досить важко знайти спільну мову з оточенням, оскільки вони не усвідомлюють, що мають такі самі можливості як і інші люди [5].

Для того, щоб нормально функціонувати у соціумі, особистість повинна реально сприймати власні можливості та мати адекватну самооцінку, навчитися розпізнавати себе такою, якою є. А для цього потрібно безперервно займатися собою, своїм ставленням до навколишнього світу та до себе у цілому. Кожна людина є індивідуальною, і в кожного є свої особливості, тому потрібно поважати це і не принижувати гідність, оскільки це може спричинити певні наслідки, які в подальшому впливатимуть на самооцінку особистості.

Соціум сприймає середню, адекватна самооцінку, як норму, оскільки чоловіки, жінки та діти спокійно дивляться на те, що вони роблять, на свої цілі та здібності. Вони здатні більше цінувати і поважати себе та інших людей, і не будуть пов'язувати кожен свій крок з думкою інших, спокійно сприймаючи розбіжності і не звертаючи увагу на зовнішнє протистояння. У конфліктах не втрачають прихильного ставлення ні до себе, ні до тих, чия думка відрізняється від них. Це є результатом того, що взаємовідносини з оточенням залежать від самооцінки особистості.

Отже, розвиток самооцінки відбувається з дитячого віку, де батьки, вчителі та оточення відіграють велику роль у її формуванні. Самооцінка людини є складовою Я-концепції, яка також формується у дитячому віці, коли дитина починає відрізняти себе від інших та починає цікавитися різними видами діяльності. У процесі розвитку людини та її діяльності, відбувається особистісне становлення, головною метою якого є саморозвиток та самоактуалізація.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. Загальна психологія: Підручник. К.: Каравела, 2009 р. 464 с.
2. Шарапа Г.Ф. Деформації аксіологічної системи майбутнього педагога як чинник переживання особистісної неповноцінності. *Наука і освіта*, №3, 2014. С. 205-208.
3. Москалець В.П. Психологія особистості : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2013. 416 с.
4. Головська І.Г., Руденко О.О. Взаємозв'язок самооцінки та схильності до порушень харчової поведінки. *Габітус. Науковий журнал*. №26, 2021. С. 76-80.
5. American Psychiatric Association. «Personality Disorders». *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Fifth ed.)*, 2013.

Івченко О. М.

к. фіз. вих., доцент
ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»
Дніпро, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0806-0860>

Гуменна Т. В.

Студентка
ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»
Дніпро, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ТРЕНУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАСКЕТБОЛІСТІВ НА ЕТАПІ ПОПЕРЕДНЬОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Проблеми організації, планування та контролю навчально-тренувальної та змагальної діяльності баскетболістів є одними з центральних в теорії спорту та в практичній технології підготовки баскетбольних команд яка не уявляється успішною без використання програми психолого-педагогічного супроводу. Особливої актуальності вирішення цієї проблеми набуває в умовах комерціалізації та професіоналізації сучасного спорту, яка найбільш яскраво виявляється саме в баскетболі [1, с. 38].

Мета програми психолого-педагогічного супроводу полягає у досягненні високого рівня готовності баскетболістів етапу попередньої базової підготовки у передзмагальний та змагальний періоди, оптимізації спортивної форми та підвищенні рівня надійності і стабільності баскетболістів 13-14 років [3, с. 38; 5, с.31].

У зв'язку з тим, що на даному етапі багаторічної підготовки основний акцент робився на індивідуалізацію тренувального процесу, відправною точкою програми були особистості баскетболістів, їхній психофізіологічний стан. Визначили психологічні характеристики, індивідуально кожному спортсмену було розроблено рекомендації по взаємодіям з іншими гравцями з команди і з тренером, з урахуванням інформаційного модуля було визначено основні компоненти психологічної підготовки [2, с. 189; 4, с. 70].

Мета дослідження – розробити та застосувати програму психолого-педагогічного супроводу навчально-тренувальної діяльності баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки.

Педагогічний експеримент проводився у СДЮСШОР №5 ім. ЗТУ М.І. Говорунова, міста Дніпро. У педагогічному експерименті взяли участь 40 спортсменів баскетболістів етапу попередньої базової підготовки, а саме 13–14 років.

На формуючому етапі педагогічного експерименту в навчально-тренувальний процес баскетболістів 13-14 років було впроваджено програму психолого-педагогічного супроводу, яка включала вступний, основний та заключний періоди та відповідала навчально-тренувальному та передзмагальному етапам підготовки (таблиця 1) [1, с. 94; 6, с.268].

Таблиця 1

**Програмний компонент психолого-педагогічного супроводу
тренування роботи баскетболістів**

Етап	Завдання програми	Засоби програми	Методика проведення
1	2	3	4
підготовчий	Вміння самостійно розслаблювати м'язи, концентруватись на відчуттях свого тіла	вправи з використанням образів на напругу та розслаблення різних груп м'язів	елементи прогресивної м'язової релаксації (за методикою Джекобсона) 2-3 рази на тиждень (вступна або заключна частина ТЗ)
	Дихальне регулювання	дихальні вправи	10-15 хв., 2-3 рази на тиждень
	Освоєння вправ з само-регуляції	синхронна гімнастика за методом «Ключ» Х. Алієва	2-3 рази на тиждень
	Розвиток вміння диференціювати власні відчуття	рефлексія психічних станів і відчуттів	після вправ на розслаблення
	Визначення особистісних характеристик баскетболістів	психодіагностика, спостереження, бесіди, індивідуальні консультації тощо	в процесі проведення психологічних діагностик, спостережень і консультування
	Вдосконалення навичок саморегуляції	психотехнічні ігри, синхронна гімнастика методом «Ключ» Х. Алієва	підготовча або заключна частина ТЗ з проведенням психологічної підготовки
основний	Робота з довільною концентрацією уваги на різних відчуттях	вправи з використанням образів і музики	на початку занять з психологічної підготовки
	Прогресивна м'язова релаксація (за Джекобсоном)	класичний варіант методу	вступна або заключна частина ТЗ
	Зняття м'язових затискачів	вправи тілесно-орієнтованої терапії А. Лоуена	індивідуальний підхід
	Оптимізація функціонального стану	аудіальна стимуляція: 1) бінауральний α -ритм 8-14 Гц (R: 240 Гц, L: 255 Гц), 2) бінауральний β -ритм 15-30 Гц (R: 240 Гц, L: 255 Гц), 3) ритмічна музика	2-3 рази на тиждень
	Визначення провідних «точок» оптимального стану готовності	складання формул самонавіювання	індивідуальний підхід до кожного баскетболіста (формульна індивідуалізація)

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
заключний	Удосконалення та закріплення навичок саморегуляції	вправи на розвиток навичок саморегуляції, аутотренінг, дихальні вправи, вправи Хатха-йоги	відпрацьовуються вміння приведення себе в «оптимальний стан готовності» на рівні почуттів
	Формування мотивації на змагальний період	формули самонавіювання, психологічне консультування	індивідуальний підхід
	Індивідуальний психотренінг або використання методу керованої уяви	вправи на розвиток самоконтролю	індивідуальний підхід
	Робота з зняття м'язових затискачів	вправи тілесно-орієнтованої терапії А. Лоуена	індивідуальний підхід; 2-3 рази в тиждень
	Забезпечення оптимального психічного стану	робота з формулами самонавіювання та цільовими установками	індивідуальний підхід; 3-4 рази на тиждень та перед змаганням
	Формування ресурсного стану	сеанс самонавіювання	у період інтенсивних навантажень

Джерело: [1, с. 94; 6, с.268]

Висновок. Запропонована програма психолого-педагогічного супроводу тренувальної та змагальної діяльності баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки має трикомпонентну структуру, підготовчий, основний та заключний періоди, та досить широкий перелік інструментів психологічного впливу на спортсменів у процесі їх тренувальної та змагальної діяльності, яка дає можливість проводити корекцію навчально-тренувального процесу, що безумовно, позитивно впливає на результат у змагальний період.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Івченко О.М.. Комплексний контроль підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки [дисертація]. Дніпро; 2019. 327 с.
2. Івченко О.М. Питання соціально-психологічного клімату в командних видах спорту та гендерні особливості мотивації. *Актуальні проблеми фізичної культури, спорту і здоров'я: матеріали міжн. наук. інтернет-конф.* (Черкаси, 27-28 травня 2021 р.) / Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2021. – 202 с. Розділ 4. Професійна підготовка. С. 187-191.
3. Івченко О.М., Мітова О.О.. Складова психологічної підготовки баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки у підготовчому періоді. *Слобожанський науково-спортивний вісник*, 2020, № 4 (78), 56 с. С. 37-42.
4. О. Ivchenko, O. Mitova. Component of psychological training of basketball players at the stage of preliminary basic training in the preparatory period. *Slobozhanskyi herald of science and sport: [scientific and theoretical journal]*. Kharkiv : KhSAPC. 2020, Vol. 8 No. 4, 104 p.C.69-80.

5. Івченко, О.М., Мітова, О.О. Стан контролю психологічної підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки. *Фізична культура, спорт та здоров'я: матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції*. 2016.С. 30–32.

6. Федорова, Е. Ю. Применение информационных технологий при психолого-педагогическом сопровождении тренировочного и соревновательного процессов боксеров / Е. Ю.Федорова, С. А. Моторкин // Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта. 2021 – № 5 (195). – С. 267–272.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. СОЦІО-ГУМАНІТАРНИЙ ПРОСТІР СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Талько Т. М.

к. філос. н., доцент кафедри філософії,
Дніпровський національний університет
ім. Олесь Гончара,
м. Дніпро, Україна,
ORCID id: 0000-0001-5173-9540

ВИХОВАННЯ ЖІНКИ-ЛІДЕРА ЯК СОЦІО-ГУМАНІТАРНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ ТА УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТУ «УСПІШНА ПОВОЄННА УКРАЇНА»

Після безсумнівної військової перемоги України у кривавій війні проти рашистської держави московитів [11], постане проблема керівних кадрів та ефективного менеджменту фактично на усіх ділянках економіки країни. Відбудеться це через те, що величезна кількість чоловічого потенціалу України «вимита» війною на захист Батьківщини на передову лінію боротьби з ворогом із абсолютної більшості секторів української економіки. Частина з них не повернеться з війни. А також значна частка кадрів буде втрачена через неповернення певної кількості українських біженців з-за кордону, яких Євросоюз толерантно називає зовнішньо переміщеними особами. До вказаних вище викликів, що постануть перед повоєнною Україною, долучиться ще потреба утримання значної кількості особового складу армії, адже агресивний сусід із його імперськими замашками та відповідною ментальністю абсолютної більшості «глибінного народу» нікуди не подінеться, навіть у разі розпаду росії як держави. До того ж, вочевидь, виникнуть ідеї реваншизму, що становитимуть серйозні виклики для української державності та народу.

У світлі всіх перерахованих загроз для реалізації проєкту розбудови успішної повоєнної України перед українською державою загалом та вищою школою зокрема постане завдання активного формування потенційних лідерок країни серед її жіноцтва, які частково зможуть замінити чоловіків у різноманітних секторах економіки на принципах гендерної паритетності, що лежить в основі утвердження суспільства паритетної демократії – характерної риси і умови розвитку демократичних інституцій на сучасному етапі [2; 6; 8]. Цим шляхом ідуть успішні країни Євросоюзу, США та Канада. Вочевидь, це перспективний шлях і для повоєнної України. «"Паритетна демократія — політико-правова форма організації соціально-статевих відносин у суспільстві, за якої жінки і чоловіки мають рівний правовий та політичний статус і як рівноправні представлені й здійснюють діяльність в ґендерно збалансованих органах влади та управлінських структурах"....

З формальної точки зору паритетна демократія може бути сформована шляхом прийняття та реалізації певної суми законодавчих актів та втілення їх у життя суспільства. Проте, насправді, процес становлення суспільства, де основним принципом і одним із пріоритетів стає рівноправність та рівність між жінками та чоловіками, може бути дійсно успішним та незворотним, коли він спирається на цілу низку глибинних факторів буття певної національної єдності, зокрема, мова йде про певне опертя на існуючі практики в національній традиції. Це в першу чергу стосується сім'ї, адже саме там закладаються основи міжстатевих стосунків, що потім переростають у життєві принципи особистості та, зокрема, її ставлення до ідей рівності та рівноправності між жінками та чоловіками в суспільному просторі» [3], - стверджує гендерна дослідниця Ірина Грабовська.

Варто зазначити, що гендеризація українського соціуму розпочалася із отриманням Україною незалежності у 1991 р. Проте, ще й сьогодні ми не можемо стверджувати, що вона виявилась успішною та ефективною в українському соціумі, окрім трансформацій, що активно відбувалися та відбуваються зараз у Збройних Силах України [9]. Саме тут гендерні принципи політики НАТО та резолюції 1325 Радбезу ООН найактивніше й успішно втілюються в життя. Сьогодні у ЗСУ є вже цілий ряд жінок-військових на командних посадах, щоправда, не вищої, а низової та середньої ланки [5; 9].

У сфері соціо-гуманітарного знання незалежної України гендерний підхід став новим методологічним інструментом при проектуванні та дослідженні особистісних трансформацій. Він базується на врахуванні специфіки реалізації соціальної статі (гендеру) у змісті освіти та особливостях міжособистісної взаємодії викладачів та студентських колективів. Не дивлячись на досить популярну у постмодернізмі теорію перформативності гендеру, запропоновану однією із найвідоміших філософів-гендеристок Джудіт Батлер [1], гендерні ідентичності є, на нашу думку, усталеними в уявленнях соціумів, і тому відкидати вказану специфікацію колективного суб'єкта в його практиках та наративах є недоцільним та руйнівним. Ця нова методологія аналізу соціальних процесів має різні назви у освітніх та дослідницьких програмах різних країн. Це і «гендерні лінзи», і гендерна інтеграція, і гендерний аналіз, і гендерний вимір. Вочевидь, можна знайти й інші назви для даного підходу.

Проте, нас цікавить той факт, як гендерні методології, гендерні теорії та практики, зрештою, гендерні політики сприяють формуванню цілісної особистості лідера, особливо коли це стосується жіноцтва [2].

Можливо, у практичному плані, враховуючи воєнні та повоєнні реалії України, варто би було частково у цивільному житті застосувати досвід реформування ЗСУ за стандартами НАТО, насамперед, розширивши перелік доступних жінкам спеціальностей та застосувавши у подальшому при формуванні керівного складу виробництв, інституцій, управлінських структур квотування, або так звану «позитивну дискримінацію», що дало би жінкам із вищою освітою потенційні можливості успішніше долати «скляні стелі» кар'єрного зростання [7]. Адже «у швидко змінюваному світі стереотипи масової свідомості, особливо такі глибоко закорінені та

усталені, якими є гендерні, позбавляють як жінок, так і чоловіків додаткових можливостей для самореалізації та креативного розвитку, заганяючи їх у прокрустове ложе соціальних очікувань та приписаних ролей» [6, с. 9], що навряд чи сприятиме їх творчій ініціативі, вкрай необхідній при реалізації проєкту «успішна повоєнна Україна».

Ще одним серйозним викликом для повоєнної України стане, вочевидь, потреба введення загальної воїнської повинності за прикладом Ізраїлю. Супротив, що виник в українському суспільстві навіть введенню в життя наказу про обов'язкову постановку на військовий облік жінок, показує, що українська спільнота морально та світоглядно не готова до цього кроку. А між тим він є необхідним у ситуації, яка реально склалася в державі.

Забезпечити необхідні світоглядні трансформації щодо паритетності у всіх сферах функціонування українського соціуму теж стане одним із головних завдань саме вищої школи як провідника позитивних змін на шляху до справді європейської України, демократії, здатної себе ефективно захистити [4; 10].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Батлер Дж. Гендерное беспокойство: Феминизм и подрыв идентичности / пер. с англ. К. Саркисова. М.: V-A-C Press, 2022. 272 с.
2. Грабовська І., Кобелянська Л. Ladies first: Феномен жіночого політичного лідерства в Україні. URL: <https://genderindetail.org.ua/library/ukraine/ladies-first-fenomen-zhinochogo-politichnogo-liderstva-v-ukraini-134587.html> (дата звернення 12.03.2023).
3. Грабовська Ірина. Досвід становлення суспільства паритетної демократії в сучасній Україні: досягнення, проблеми, перспективи. URL: http://gender.org.ua/images/lib/tezy_ternopil_2011.pdf#page=26 (дата звернення: 12.03.2023).
4. Грабовська Ірина, Наливайко Лариса, Обушний Микола. Гендер в освітньому процесі українських вишів як філософсько-світоглядна складова конфліктизаційної проблематики. *Українознавчий альманах*. Випуск 26, 2020. С. 57-65.
5. Грабовська Ірина. Жіноче «обличчя» війни України проти російського агресора. *Українознавчий альманах*, №30, 2022. С. 29-35.
6. Грабовська Ірина. Вирівнювання можливостей для жінок та чоловіків versus криза маскуліності (українська специфіка). *Соціологічні студії*. № 2(21), 2022. С. 6-13.
7. Країна жіночого роду. Харків: ТОВ «Вид-во «Віват»», 2021. 304 с.
8. Талько Тетяна. Актуальні гендерні дослідження. *Українознавчий альманах*. Випуск 23, 2018. С.162-165
9. Ткачук Борис. У лавях ЗСУ понад тисяча жінок вже стала командирками — Зеленська. URL: <https://hromadske.ua/posts/v-lavah-zsu-ponad-1-tisyacha-zhinok-vzhe-stali-komandirami-zelenska> (дата звернення: 02.03.2023).
10. I.N. Grabovska. Perspectives of gender education in modern Ukraine in the context of the reform of pedagogical institutions of the country. *International scientific periodical journal. The European Association of pedagogues and psychologists «Science»*. «The unity of science», Vienna, Austria, januari, 2015. P. 18-26.
11. Janan Ganesh. The Ukraine war is not about democracy versus autocracy. URL: <https://www.ft.com/content/182adfa1-daae-449a-bdd9-8fe4265c20ed> (дата звернення: 02.03.2023).

Свинаренко Н. О.

к.і.н., доцент,

Харківський національний економічний університет ім.С. Кузнеця

м. Харків, Україна

ORCID: 0000-0002-8972-0025

СУЧАСНІ РОСІЙСЬКІ НАУКОВЦІ ПРО ГОЛОДОМОР 1932-33 РР. НА УКРАЇНІ: ОФІЦІЙНІ ВЕРСІЇ ВИКЛАДУ ТА РЕАЛЬНІ ФАКТИ

Після розпаду СРСР, за часів незалежності рф деякі теми дослідження історичних подій у країнах Східної Європи стали відверто заполітизованими. Тут варто згадати тему Голодомору 1932-1933 рр. на Україні. У цей час як в рф, так і на території України розповсюджувалися переважно через офіційно зареєстровані у нашій країні громадські організації, брошури публіцистичного характеру, у котрих стверджувалося, що голоду в УСРС у 1932-1933рр. не було. За для цього та для обґрунтування цих вигідних кремлівській верхівці наративів за останні роки російські історики і публіцисти написали сотні робіт і статей, видали чимало збірок з тенденційно підібраними архівними документами. У Росії має місце пряме втручання держави в оцінку історичних фактів. Якщо раніше в Росії історики ще могли мати свою думку, відмінну від офіційної, то нині бачення історії Російська держава вже регулює законом, в якому передбачена стаття за «спотворення історії» [7].

Російські історики і пропагандисти повсюдно констатували, що ніякого штучного голоду радянська влада не планувала, а голод 1932-1933 рр. виник через надпосушливе літо, перегини у політиці розкуркулення, колективізацію, акцентувалася увага на тому, що все це - спільна трагедія всього радянського народу [8]. Хоча на практиці відбувалося знищення українців як народу, і загалом ворожого суспільного прошарку селян-господарів у межах цілого Союзу. Як історичний процес голодомор 1932-1933 рр. у різних аспектах вивчали як вітчизняні науковці та публіцисти, так і іноземні. Вивченню загальної проблеми голоду 1932-1933 рр. по всій Україні та у деяких її аспектах присвятили багато уваги у своїх наукових працях: А. М. Козицький[1], С. В. Кульчицький [2], В. І. Марочко [3], Н. О. Свинаренко [4-6] та ін.

Іншими словами, російські пропагандисти та науковці не заперечують сам факт голоду 1932-1933 рр. на Україні, але політичну верхівку тодішнього СРСР вони не вважають винними у ненаданні необхідної допомоги голодуючим українським селянам, мовляв, на Поволжі теж весною тоді часто голодували селяни, та і помирили теж [7]. Великий голод, що охопив у 1932–1933 роках всю територію Української РСР, став однією з жагливих трагедій ХХ ст. Станом на 2018 рік Голодомор був визнаний геноцидом українського народу в 24 країнах світу, але Росії його досі не визнала. Це автоматично руйнує всю історичну брехню, яку Кремль формував десятиріччями, та оголює її злочинну сутність, а визнання Голодомору геноци-

дом вимагатиме у російській влади і суспільства каяття і вибачення перед українцями за скоєний злочин, що для більшості росіян тотожне визнанню своєї історичної і моральної поразки, це поставить під загрозу її історичний і політичний імідж, негативно вплине на реалізацію її імперських планів [7].

Ще комуністичний тоталітарний режим на чолі із Й. Сталіним прагнув знищити активну і національно свідому частину української нації, вороже налаштовану до нових комуністичних реалій. У 1932-1933 рр. проти українців застосували геноцидну політику — штучно організований голод, згодом названий Голодомором. Комуністичний режим впродовж усього часу свого існування намагався заперечити і приховати свій злочин, аби убезпечити себе від можливої відповідальності, а після розпаду СРСР це замовчування продовжила вже рф. А все тому, що пострадянська росія, попри певну демократизацію, в цілому не відмовилася від своїх імперських, антиукраїнських устремлінь, офіційно визнавши себе єдиною правонаступницею Союзу [11]. Для посилення проросійських настроїв серед українського населення московити культивували позитивний образ росії у свідомості українців. Визнання Голодомору геноцидом вимагатиме у російській влади і суспільства каяття і вибачення перед українцями за скоєний злочин, що для більшості росіян тотожне визнанню своєї історичної і моральної поразки [12].

Свого часу Федеральне архівне агентство росії оголосило про підготовку тритомника документів, з метою спростовання виняткового характеру голоду в Україні в 1930-х р. Анонсований істориком С. Тарасовим тритомник архівних документів спершу планувався як «Голод в СРСР 1932-1933 рр.», але за умови «нейтралізації» російські чиновники, очевидно, вирішили змістити часові рамки голоду, щоб уникнути асоціацій із цифрами 1932-1933, які в Україні стали фактично синонімами слова голодомор — збірник отримав назву «Голод в СРСР 1929-1934 рр.» підготовлений за редакцією доктора історичних наук В. Кондрашина. Зрозуміло, що зміна назви мала на меті заплутати читача і відвести увагу від серйозності, глибини та географії питання. Кондрашин пропонує пояснювати масові убивства голодом громадян Радянської України тим, що Сталін таким чином боровся з зовнішніми ворогами, «державоутворюючою» історичною пам'яттю [9]. А за словами російського архівіста Тарасов, «історія завжди залишатиметься тим полем, на якому ведеться ідеологічна боротьба, де деякі сторони, відстоюючи свої інтереси, не гребують фальсифікаціями» [9].

У путінській Росії тему Голодомору намагаються обходити, розцінюючи навіть фрагментальну згадку про цю сталінську політику знищення як ворожий крок, а тенденція «своїх не здавати», не звертаючи увагу на те, що ці «свої» — кати та злочинці, констатує історик Андрій Зубов [10]. Також він додає, що замовчувати злочини комунізму, це бажання нинішньої влади довести, що вона ніколи не видасть своїх. Частково його думки підтримує і історик, член правозахисного товариства «Меморіал» М. Петров, який зазначає, що в Росії Голодомор не визнаний взагалі злочином, взагалі помітна тенденція небажання визнавати сталінські діяння як злочин [10]. У підходах нинішнього керівництва рф до вирішення «українського питання» є чимало спільного з їх радянськими попередниками: бо сучасний Кремль

сприймає як загрозу прагнення українців будувати власну незалежну державу, яка прямує до ЄС та НАТО; за роки «куркулі», «петлюрівські недобитки» та «буржуазні націоналісти» перетворилися на «нацистів», «фашистів» і навіть «сатаністів»; українців Кремль розглядає як ресурс, як примусова мобілізація на окупованих територіях, так і депортації населення вглиб рф для вирішення демографічних проблем держави-агресора [8].

Тобто, найавторитетніші представники історичної науки у рф свідомо несуть у сучасне суспільство брехливі постулати того, що нічого такого особливого у 1932-1933 р. на Україні не відбувалося, а процеси голодування селян були схожими по всьому СРСР і були результатом недолугого керування місцевої влади, посушливої погоди, непрофесійності і т.і. Про фактичне цілеспрямоване свідоме знищення українців - гігантські масштаби цього лиха, його страшні наслідки, прямих винуватців смертей мільйонів українців, котрі пережили десятиліття, вони вперто мовчать, як того хоче уряд путінської рф.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Козицький А. Заперечення Голодомору: методи та наративи // Вісник Львівського університету. Серія історична. 2022. С. 205–242.
2. Кульчицький С. В. Голодомор 1932-1933 рр. як геноцид : труднощі усвідомлення. Київ: Наш час. 2008. 432 с.
3. Марочко В.І., Мовчан О.М. 1932-1933. Хроніка Голодомору в Україні. Київ : Кліо, 2020. 296 с.
4. Свинаренко Н.О. Згубний вплив політики русифікації та її наслідки для українського народу // Pomidzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe. Wydawnictwo Adam Marszałek. 2022. R.4, nr 7. С.197–204.
5. Свинаренко Н.О. Про психологічні наслідки голоду 1932-1933 рр. та менталітет українців // Studia Orientalne. 2022. R. 11, nr 4 (24). P. 149–160.
6. Свинаренко Н.О. Реалізація особистих прав освітан на Харківщині у 30-х рр. XX ст. : теорія і практика //International scientific conference «The study of topical issues of modern society from the perspective of history, political science, sociology and philosophy» : conference proceedings. 2022. ВД «Гельветика», С.25–28.
7. Голодомор 1932-1933 рр. та російсько-українська війна. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3621936-golodomor-19321933-ta-rosijskoukrainska-vijna.html> (дата звернення 14.03.2023)
8. Матусова О. У Росії не визнають Голодомор 1932–1933 років геноцидом, бо головне – «не здавати своїх». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29599478.html> (дата звернення 14.03.2023)
- 9.Петренко І. Чому росія й досі заперечує Голодомор? URL: <https://holodomormuseum.org.ua/news/chomu-rosiia-j-dosi-zaperechuie-holodomor/> (дата звернення 14.03.2023)
- 10.Сучасна Росія повторює злочини Голодомору-геноциду – МЗС Канади.URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-mzs-kanady-zholi-holodomor-rosiya/32150236.html> (дата звернення 14.03.2023).
- 11.«Фантомні болі» російської історії в Україні: спростування фальсифікацій та пропаганди URL: <https://suspilne.media/342502-fantomni-boli-rosijskoj-istorii-v-ukraini-sprostuvanna-falsifikacij-ta-propagandi/> (дата звернення 14.03.2023)
- 12.Чому росія краде історію в Україні? URL: <https://armyinform.com.ua/2022/06/05/chomu-rosiya-krade-istoriyu-v-ukrayiny/> (дата звернення 14.03.2023).

Первий Г. Л.

к.і.н., доцент,
зав. кафедри історії та політичної теорії,
НТУ «Дніпровська політехніка»,
м. Дніпро, Україна

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

В українському суспільстві сьогодні існує потужний запит на соціально активну, творчу особистість з патріотично визначеною громадянською позицією. В умовах формування розвиненого громадянського суспільства в державі, здатного забезпечити поступальний розвиток для кожного члена соціуму, дати можливість вільного розвитку своїх креативних здібностей, роль вищої освіти значно зростає. Фахівець у своїй справі має бути, перш за все, свідомим громадянином свого суспільства, готовим до активної політичної участі, здатним працювати у соціальному оточенні. Саме тому, перед кожним закладом вищої освіти стоїть важливе завдання забезпечення не лише якісної фахової підготовки випускника, надання йому конкурентних переваг на ринку праці, але й всебічного розвитку молодшої людини, формування її громадянських якостей.

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» є відомим брендом на ринку освітніх послуг не лише Придніпровського регіону. Він є знаним в Україні і далеко за її межами. Після здобуття державної незалежності України університет пройшов шлях від галузевого гірничого інституту до багатопрофільного закладу вищої освіти, де поруч з технічними спеціальностями відкриті і успішно здійснюють навчальний процес суто гуманітарні освітні програми: історія та археологія, філософія, культурологія, політологія, українська мова та література, журналістика тощо.

В НТУ «Дніпровська політехніка» створено Навчально-науковий інститут гуманітарних і соціальних наук, діє Інститут гуманітарних проблем ім. академіка П.Т.Тронька, наявний потужний кадровий потенціал спеціалістів-гуманітаріїв вищої кваліфікації.

У 1999 р. в університеті було розроблено програму гуманітарної підготовки для здобувачів вищої освіти всіх спеціальностей, яка передбачала впровадження гуманітарних дисциплін на всіх факультетах, ґрунтовну підготовку випускників університету в сфері гуманітарної освіти, патріотичному вихованні. Місія університету сформульована наступним чином: еволюція освітньо-наукового простору на принципах академічної добросовісності, загальнолюдських цінностей, національної ідентичності та креативне становлення людини і суспільства майбутнього. Саме тому, гуманітарна підготовка випускника НТУ «Дніпровська політехніка» є системною, ґрунтовною і повністю відповідає запитам сьогодення.

В навчальні плани всіх освітніх програм університету було введено суто гуманітарні освітні компоненти: «Цивілізаційні процеси в українському суспільстві», «Ціннісні компетенції фахівця» та «Основи пра-

вознавства». Разом з напрямками мовної підготовки «Іноземна мова професійного спрямування», «Українська мова професійного спрямування», «Академічне письмо» для другого (магістерського) рівня вищої освіти, комплекс гуманітарних дисциплін покликаний дати всебічну гуманітарну підготовку здобувачам вищої освіти всіх рівнів.

Велике значення для визначення переліку освітніх компонентів гуманітарного циклу відіграють дисципліни за вільним вибором студента. Кожна освітня програма передбачає мінімум 60 кредитів ЄКТС для засвоєння дисциплін вільного вибору. Для кожного факультету чи навчально-наукового інституту гуманітарні кафедри пропонують широкий перелік дисциплін суто гуманітарного спрямування. Здобувачі вищої освіти всіх рівнів не обмежені у виборі своєї індивідуальної траєкторії навчання.

Особливого значення набувають освітні компоненти, що формують так звані *soft skills*. Ці компетентності мають майже виключно гуманітарний зміст, що дозволяє розширити пропозиції кафедр гуманітарних дисциплін. Серед популярних освітніх компонентів можна відзначити наступні: «Академічна доброчесність», «Соціальна психологія», «Вербальне і невербальне спілкування», «Корпоративна культура та тімбілдінг» тощо.

В університеті активно працює більше десятка культурно-освітніх центрів, в тому числі американський, японський, турецький, азербайджанський та інші, де окрім мовної підготовки можна отримати інформацію про особливості культурного середовища цих країн, набути досвіду крос-культурної комунікації.

В університеті проводяться також різні культурні заходи, зокрема зустрічі з провідними діячами української культури: письменниками, художниками, музейними спеціалістами тощо. Ці зустрічі є вільними для відвідування і користуються великим попитом серед студентів. Велике значення для студентської молоді мають зустрічі з дипломатами: Надзвичайними і повноважними послами Азербайджану, Литви, Німеччини та інших країн.

З початком широкомасштабної російської агресії 24 лютого 2022 р. проблема патріотичного виховання набула практичного змісту. Лише справжні патріоти своєї Батьківщини здатні захистити українську державність і українську землю від підступного ворога. У відповідь на лист МОН України [1] щодо посилення національно-патріотичного виховання української молоді в НТУ «Дніпровська політехніка» було вжито низку заходів щодо вдосконалення системи патріотичного виховання здобувачів вищої освіти університету.

Для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня запропонований новий курс по вибору «Громадянське суспільство та політична участь», що формує компетентності *soft skills*, де кілька тем будуть стосуватися безпосередньо проблем патріотизму та громадянської активності. Для здобувачів другого (магістерського) рівня пропонуються нові освітні компоненти: «Європейський вибір України: історія та перспек-

тиви становлення української державності», «Європейські стандарти і практики місцевої демократії», «Технології саморозвитку особистості», які також орієнтовані на національно-патріотичне виховання студентської молоді. В межах існуючих загальноосвітніх компонентів вводяться нові модулі, що стосуються проблем націєтворення, формування української національної ідеї тощо.

Проблеми формування національно свідомої життєвої позиції випускника НТУ «Дніпровська політехніка» вирішуватимуть наступні дисципліни за вільним вибором студента: «Європейські стандарти сучасного парламентаризму», «Основи європейського врядування», «Європейські безпекові механізми» та інші.

Всі ці додаткові освітні компоненти запроваджуються для всіх освітніх програм всіх рівнів вищої освіти.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити наступне. По-перше, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» має значний потенціал розвитку гуманітарної освіти для всіх освітніх програм, в тому числі і суто технічних, до яких відносяться гірничі, електротехнічні та машинобудівні спеціальності. По-друге, кадровий потенціал гуманітарних кафедр достатньо потужний, щоб оперативно реагувати на запити часу, реальні виклики російсько-української війни та потреб подальшого розвитку українського суспільства. По-третє, НТУ «Дніпровська політехніка» дійсно є потужним освітньо-науковим центром Придніпров'я, який може формувати освітню політику не лише в межах самого університету, але перетворюється на освітній хаб, здатний впливати на освітні процеси в регіоні та пропонувати форми і методи патріотично-виховної роботи для всіх закладів вищої освіти України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лист МОН від 10.06.2022 № 1/6267-22 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України».

Шамсутдинова-Лебедюк Т. Н.

к. філос. н., професор кафедри філософії,
Рівненський державний гуманітарний університет,
м. Рівне, Україна
ORCID iD: 0000-0001-9288-7005

ЗНАЧЕННЯ БОРОТЬБИ З ПЛАГІАТОМ У ВУЗАХ УКРАЇНИ ДЛЯ ПОСИЛЕННЯ РОЛІ ОСВІТИ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ КРАЇНИ

У соціальному просторі сучасної України, попри те, що країна ще веде збройну боротьбу із російським агресором, все частіше виникають роздуми про повоєнне майбутнє та ті виклики, які постануть перед українською спільнотою після перемоги над путінською ордою. Загальним рефреном аналітик щодо майбутнього України [1] звучить вимога необхідності подолання значної низки негативних явищ, які були притаманні постсовєтському суспільству всі попередні роки існування української держави. Серед них і вимога виховання чесного, відповідального громадянина, однією з чеснот якого була б беззаперечна цінність – справедливість у ставленні до оточуючих та себе самого.

Коли мова заходить про молодь у науці, вимога чесності, відповідальності і справедливості у першу чергу, на нашу думку, стосується етичних питань. Серед них, насамперед, небажання привласнювати результати чужої наукової праці, тобто, фактично, красти ідеї чи роботи своїх колег. На жаль, в академічному середовищі України проблема плагіату набула колосального розмаху. Такі реалії, на думку дослідниці І. Грабовської, призводять не лише до падіння авторитету української науки всередині українського соціуму, але й формують зневагу до неї у сучасному цивілізованому світі загалом [3]. До того ж плагіат і імітація наукових досліджень перетворились на значну загрозу академічній свободі та реальному науковому поступові. «...ми мусимо сьогодні відверто говорити про явища, котрі вже почали узвичаюватися в Європі, зокрема в Україні, – про витіснення дослідницьких стратегій гуманітарної науки стратегіями волі до влади, боротьбою за знаки престижу, про створення корпорацій імітаторів з жорсткою авторитарною структурою, про знецінення самодостатності наукового пошуку, про радикальне звуження зони академічної свободи» [6, с.102], - зазначає авторка статті «Імітація і плагіат як загроза академічній свободі» Н. Корнієнко.

Звертаючись до пошуків коріння вказаного зла, варто відзначити, що, на жаль, плагіатування стало звичайною практикою на наших теренах, розпочинаючи свій шлях мало не з дитячого садочка, коли так звані креативні завдання як спосіб підготовки дитини до школи, виконуються батьками замість сина чи доньки. Найчастіше і виконуються, повністю скопіювавши чужу роботу з інтернету. Далі така практика повторюється в школі, де вона лише зрідка засуджується вчителями. Особливо це негативно для старшокласників, які потім приходять до українських вузів з

установкою, що плагіат є нормальним способом написання рефератів, курсових, дипломних робіт. Найбільш негативно подібний спосіб реалізації свого потенціалу впливає на молодого науковця, перетворюючи його на проблему для наукової спільноти, а його роботи – на привід для конфліктних ситуацій та знеславлення колективів, де толеруються чи замовчуються подібні практики.

Адже, всі вище описані дії є прямим порушенням правил академічної доброчесності, під якою розуміється насамперед усвідомлення того факту, що плагіат є нічим іншим, як випадком шахрайства, отже, має бути викритий, засуджений та покараний [3].

«Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань;
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право;
- надання достовірної інформації про результати власної науково-педагогічної діяльності» [7].

У сучасному українському соціумі активно формується думка, що повоєнна успішна Україна повинна відповідати вимогам справедливості, законності, доброчесності тощо [1; 2; 4; 5]. Як відомо, для українців як спільноти і нації поняття справедливості має особливе значення. Дотримання справедливості і чесності у закладах вищої освіти країни є умовою їхньої успішності та авторитетності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Грабовська Ірина. Проект майбутнього України як консолідуючий фактор спільноти в постколоніальну епоху. *Українознавчий альманах*. Випуск 23. К.: «Міленіум», 2018. С. 36-45.
2. Грабовська І. Р. 7. Перспективні напрямки дослідження консолідації сучасного українства: теорія та практика. Консолідація українства в постколоніальну добу: монографія. Київ: Міленіум, 2018. С. 311-385.
3. Грабовська І.М. Феномен академічного плагіату в сучасній Україні: причини існування та перспективи подолання. *Міждисциплінарні дослідження складних систем*. № 15 (2019). С.128-144.
4. Грабовська Ірина. Ідеї справедливості у філософії Григорія Сковороди в контексті західної філософської традиції трактування поняття справедливості (до 300-річчя філософа). *Українознавство*, №2(83), 2022. С. 26-32.
5. Грабовская И.Н., Талько Т.Н. Роль антикоррупционных практик гражданского общества в преодолении кризиса украинской вузовской и академической науки. *Кадровая і антикарупційна палітика як фактори розвіцця громадянської супольнасці: збірник наукових прац Міжнар. наук.-практ. канф.*, Магілёў, 24–25 мая 2018 года / Маг. дзярж. ун-т харч. ; уклад. : І. А. Пушкін, Ю. М. Бубнаў; рэдкал. : Ю. М. Бубнаў (адк. рэд.) [і інш.]. Магілёў: МДУХ, 2018. С. 147-151.
6. Корнієнко Н. ІМІТАЦІЯ І ПЛАГІАТ ЯК ЗАГРОЗА АКАДЕМІЧНИЙ СВОБОДІ. *Філософська думка*, 2014, № 4 С.101-109.
7. Що таке плагіат? URL: http://library.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/07services/06acad_int/01plagiarism (дата звернення: 06.03.2023).

Кібіч Д. О.

Аспірант кафедри педагогіки,
Університет Ушинського,
м. Одеса, Україна
ORCID: 0009-0001-4525-4050

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ ЯК СОЦІОГУМАНІТАРНА ПРОБЛЕМА

Свідомість, ціннісні орієнтації і настанови, нарешті загальна культура особистості суттєвим складником якої є комунікативна, їх формування та розвиток у процесі освіти завжди були і залишаються актуальними соціогуманітарними проблемами. Ще в середині минулого сторіччя К. Леві-Стросс з провідчею визначеністю заявляв, що ХХІ ст. буде або гуманітарним віком, або його взагалі не буде [4]. Адже гарантована стабільність суспільства, його сталий економічний, політичний, духовний цивілізаційний розвиток значною мірою залежить від успішності їх своєчасного вирішення. Дійсно, погано соціалізоване, недостатньо інтегроване в суспільне життя підрастаюче покоління не сприяє зміцненню життєстійкості будь якої держави, тим більше країни, яка знаходиться у стані війни та якій найближчим часом доведеться здійснювати повоєнне відновлення вільної України.

Гуманітарна орієнтація вітчизняної освіти, визнання важливості побудови гуманістично зорієнтованої міжособистісної взаємодії всіх її суб'єктів, умовою здійснення якої виступає сформована в них комунікативна культура, зумовили інтерес вітчизняних і зарубіжних учених (В. Біпкенбіль А. Богуш, В. Бондар, Л. Джеймс, С. Дорошенко, В. Кан-Калик, О. Корніяка, Дж. Лалл, О. Леонт'єв, А. Мудрик, Л. Паламар, Д. Томпсон, Т. Туркот, Д. Чейні та ін.) до її різноаспектного дослідження.

Як складник загальної культури, комунікативна культура передбачає в певною мірою встановлює певні межі (культурні норми, еталони, зразки) соціально схвалюваної поведінки. Про таку особливість культури писав З. Фрейд, відзначаючи, що культура потрібна для впорядкування людських взаємин і певні обмеження, які люди відчують, коли дотримуються соціокультурних норм, необхідні заради уможливлення спільного життя [3].

Доведено, вступаючи у взаємодію з довколишніми, діти задовольняють одну з основних соціальних потреб, притаманній людині, причому необхідність у задоволенні цієї потреби збільшується з віком. Якість та успіх взаємодії безпосередньо залежать від рівня сформованості комунікативної культури особистості.

Обґрунтовано, що комунікативна культура виступає тим особистісним новоутворенням, яке зумовлює якість комунікативної діяльності і представляє собою сукупність таких знань, умінь, навичок, які дозволяють людині результативно використовувати свої психічні, фізичні, особисті якості для ефективного вирішення комунікативних завдань.

У дослідженні О. Корніяки комунікативна культура розглядається з морально-етичних позицій і характеризується як «довершена готовність» до спілкування з оточуючими, досягнута через освоєння особистістю таких, що визнані суспільством як морально схвалювальні, засобів спілкування, що забезпечують «афективно-інформаційний обмін», позитивний взаємовплив і взаємодію, взаєморозуміння і прийняття [2]. Її формування в освітньому процесі, який має цілеспрямований, організований і контрольований характер, передбачає розвиток низки психологічних та розумових властивостей, особливо тих, що задіяні в процесі комунікації; допомогу в оволодінні засобами комунікації; формування низки соціальних настанов, необхідних для ефективного здійснення спілкування; розвиток і формування комунікативних умінь та навичок.

І. Бех переконливо доводить, що суттєвими індикаторами сформованості комунікативної культури виступають високий рівень усвідомленої участі у спілкуванні, орієнтація особистості на гуманістичні цінності, знання психології спілкування, норм і правил поведінки у суспільстві [1]. Вона стає для підростаючого покоління орієнтиром у царині міжособистісних відносин, дозволяє здійснювати контроль раціональності поведінки в процесі спілкування, забезпечує успішність та ефективність діалогу, унікальність само подачі, є опорою для самоповаги, стимулює саморозвиток у комунікативній та інших сферах.

Отже, формування в підростаючого покоління комунікативної культури є важливою соціогуманітарною проблемою, об'єктивною необхідністю і актуальним завданням сучасної освіти, цільова спрямованість якої пов'язується з вихованням особистості здобувача освіти, яку характеризує не лише поінформованість в різних галузях науки, а й привласнені гуманістичні духовно-моральні цінності, комунікабельність, толерантність, коректність, люб'язність, тактовність, сучасний тип мислення, відповідальність і воля у прийнятті рішень у різних життєвих ситуаціях, що дозволить гармонізувати відносини з навколишнім світом, адаптувати до умов сучасного суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. *Виховання особистості*. Том 2. Чернівці : Букрек, 2015. 640 с.
2. Корніяка О. М. Психологія комунікативної культури школяра. Київ: Міленіум, 2006. 336 с.
3. Фрейд З. Будущее одной иллюзии. Сумерки богов. Москва: Политиздат, 1990. С. 94-98
4. Levi-Strauss C. *Anthropologie structurale*. Plon, Paris 1960. С. 44.

Соколовська Л. А.

к. пед.н., доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Навчально-науковий Інститут міжнародних відносин,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-2327-2570

Михайленко Т. В.

к. пед.н., доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Навчально-науковий Інститут міжнародних відносин,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-5223-1930

LANGUAGE TEACHING VS. LANGUAGE COACHING

Language teaching and language coaching are two approaches to language learning that have unique strengths and benefits. While language teaching provides a structured and affordable learning experience, language coaching offers a more personalized and flexible approach that focuses on the needs and goals of the learner. The choice between language teaching and language coaching should be based on the learners' goals, learning style, and level of motivation. It is essential to choose an approach aligned with the learner's needs and interests and provide them with the support and guidance they need to achieve their language learning goals. This article will explore the differences between language teaching and language coaching.

Let's now look at the broader picture behind teaching. We have a teacher transmitting language knowledge, fully portrayed as the active player responsible for all the transmission. Then the learner receiving this knowledge is performed as the passive player when listening and taking in all the information, becoming active when they speak or write. In this respect, the teacher is the key, the central focus, and the controller. They guide the learner through the learning material through directional and instructive means. This is sometimes hampered by the fact that even though the teachers transfer their knowledge, the learner knows the language but cannot put it into practical use, so the gap from passive intake of the knowledge to actual active users may often be vast.

Usually the teaching process revolves around particular books or a specific set of materials, which are followed in a strict order of building block process; the style is, as already mentioned, directive, demonstrative, instructive, and often mandatory. It can also involve quite a formal or formalized approach, where the relationship between teacher and learner can be distant and impersonal, with the teacher portraying the superior status and ignoring the learner's socio-cultural character; therefore, the learner may sometimes find it hard to relate to the learning. Finally, the question of cost-effectiveness is often never raised.

Having explored the main peculiarities of language teaching, it is time to learn what language coaching is. The real problem is the lack of understanding and the confusion about what language coaching is. Indeed, language coaching must start from the basis of sound transmission of language knowledge. Thus the person imparting the knowledge should have a background in the grammatical and theoretical side of the target language to be learned. However, then, in addition, the traditional principles of coaching are incorporated into the knowledge transfer process. So, in theory, language coaching in the broad sense is a blend of language teaching/training background and principles and ethics of traditional coaching practices. What are the conventional coaching principles that pervade the language transmission process? Firstly, the goal-setting process is vital: the ability of the coach and coachee to set goals and targets, which are then worked on over a set period of time, in which the coachees commit themselves to reach those goals. A language coach must have the experience of going through a goal-setting process with the coachee. After the goals are set, both the coach and coachee go through the necessary strategies and actions which will facilitate the coachee to achieve these desired and set goals best. The art of having coaching-style conversations is also a requirement and art belonging to coaching as well as the understanding regarding the motivation and commitment of the coachee. Let us now look at language coaching concerning its inherent characteristics. The coaching style already signifies a more active role for the coachee and more active learning. The coach's empathy towards the coachee is essential, as well as the ability of the coach to adapt to the coachee's way of learning, tailor-making, and suiting everything to the coachee. Sometimes specific materials can be selected carefully and used by the coach to focus on the goals to be achieved. The coach and coachee both have equal status, but in this case, the coachees really assume ownership of their learning and the learning process and take the responsibility to learn. Finally, cost-effectiveness is often essential in language coaching as goals have to be achieved within a particular timeframe, which gives real cost awareness to the entire learning process.

Having exposed the elements of both language teaching and language coaching, we can now clearly see the differences when juxtaposed. Whereas language teaching classically places the learner in a passive role, in language coaching the learners become much more active and take much more responsibility for their learning process.

Whereas language teaching is much more directional, instructive, and mandatory, language coaching assumes a more flexible, adaptable process, which is absolutely non-directive but flows more through equal-status conversations and dialogues, allowing the coachee to assimilate and then put the knowledge into practical use immediately.

Language coaching also creates the environment for an experiential, realistic, and personalized approach, whereas teaching often does not take into account the social context or cultural aspects of the coachees or how they potentially interact in these sociocultural contexts.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. A History of English Language Teaching (2nd ed). A. P. R. Howatt (with H. G. Widdowson). Oxford: Oxford University Press, 2004.
2. Rachel Paling Neurolanguage Coaching: Brain Friendly Language Learning, 2017.
3. <https://internationallanguagecoaching.com/language-coaching>.

Карташова І. І.

к.п.н., доцент,
Херсонський державний університет,
м. Херсон, Україна
ORCID: 0000-0001-6552-3636

Сігаєва Я. Ю.

Магістранка,
Херсонський державний університет,
м. Херсон, Україна

ФАСИЛІТАТИВНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ УЧНІВ БІОЛОГІЇ

Зміни об'єктивних умов реалізації освітнього процесу, прийняття професійного стандарту вчителя закладу загальної середньої освіти передбачають адекватні зміни професійної позиції педагога, його особистісних настанов і цінностей. Органічною складовою (характеристикою) сформованого компетентного педагога є фасилітація.

Поняття фасилітація (від англ. Facilitate – допомагати, полегшувати, сприяти) характеризується сукупністю навичок, спрямованих на ефективну організацію обговорення складної проблеми без втрат часу та за короткий термін виконати усі заплановані дії із максимальним залученням учасників процесу [9].

Дослідниця О. А. Галіцян на основі проведено порівняльного аналізу щодо семантики терміну «педагогічна фасилітація», пропонує таке визначення: «.....педагогічну фасилітацію визначаємо як специфічний вид педагогічної діяльності вчителя, яка має за мету допомагати дитині в усвідомленні себе як самоцінності, підтримувати її прагнення до саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення, сприяти її особистісному зростанню, розкриттю здібностей, пізнавальних можливостей, актуалізувати ціннісне ставлення до людей, природи, національної культури на основі організації допомагаючого, гуманістичного, діалогічного, суб'єкт-суб'єктного спілкування, атмосфери безумовного прийняття, розуміння та довіри» [3].

Визначає педагогічну фасилітацію як сучасний передовий метод, технологію, «яка відповідає актуальним запитам педагогічної практики щодо підвищення рівня навчання майбутніх педагогів» і Волошко Ганна [2]. В авторському розумінні ми більше дотримуємося думки про технологічне розуміння сутності фасилітації як певного стилю або методики викладання, заснованого на певному концептуальному положенні.

Учитель-фасилітатор створює сприятливі умови для самостійного та усвідомленого учіння, активує і стимулює пізнавальні мотиви, допитливість, заохочує прояви солідарності та кооперації у навчальній роботі, і, відповідно, сприяє розвитку активної особистісної позиції і самореалізації здобувачів освіти.

До особистісних якостей якості фасилітатора С. Березка відносить такі групи характеристик: 1) інтелектуальні; 2) емоційні; 3) мотиваційні; 4) розуміння себе й оточуючих; 5) характеристики спілкування; 6) ділові характеристики [1].

Один із варіантів стратегії навчання, що базується на фасилітативному підході, пропонує Мітчел Резнік, який її називає «Спіраль навчання». Ефективність у навчанні дослідник із медіалабораторії Массачусетського технологічного інституту вбачає проходження по спіралі навчання через творчість. Спіраль базується на чотирьох принципах: проекти, захопленість, партнерство, процес гри. Цікавим, на нашу думку, визначення ролі вчителя у «Спіралі навчання» – за потреби він виконує роль Каталізатора, Консультанта, Посередника, Помічника. Такий погляд на діяльність вчителя наближає до його ролі як вчителя-фасилітатора [5].

Для створення ефективних процесів групових обговорень і прийняття рішень учнями на уроках біології пропонуємо використовувати фасилітативний підхід. За визначенням Роджера Шварца: «Групова фасилітація це процес, в якому людина, вибір якої прийнятий для всіх членів групи, яка достатньо нейтральна і у якої немає достатньої власті для прийняття рішень, діагностує необхідність і втручається, щоб допомогти групі у виявленні і розв'язуванні проблем і у прийнятті рішень для збільшення ефективності групи» [4].

Перед групою фасилітацією постають наступні завдання: 1) рішення конкретних завдань; 2) пошук рішень; 3) аналіз проблем; 4) обговорення спільних заходів; 5) вирішення складних або конфліктних ситуацій.

Для виконання визначених завдань необхідно керувати і координувати дії учасників групи. Цей процес здійснює фасилітатор, який керує процесом, залучає учасників і структурує роботу групи. Фасилітатор не сам виконує певні завдання, а має сформовані здатності у процесі взаємодії з людьми і володіє спеціальними методиками і технологіями. Фасилітатор, таким чином, відповідає за процес, група – за зміст (ідеї, пропозиції, рішення, які народжуються у процесі групового обговорення).

Для організації освітнього процесу з біології являє інтерес саме групова фасилітація. Розглянемо це на прикладі конкретних методів.

Звільняючі Структури (Liberating Structures). Звільняючими Структурами в даний час є 33 мікроструктури, зібрані Кітом Маккандлес і Анрі Ліпмановичем. Ці структури були опубліковані як на сайті Liberating Structures, так і в книзі Liberating Structures.

Звільняючі структури – це колекція патернів (патерни – природні шаблонні реакції і моделі поведінки людей), які дозволяють «розв'язати руки» і залучити до дії кожного учасника групи – як екстраверта, так і інтроверта, як лідера, так і послідовників. Звільняючі Структури – це прості у вивченні мікроструктури, які підвищують довіру один до одного. Вони заохочують участь у групах, ефективно всіх залучають, є дійсно зовсім новими. Звільняючі Структури зазвичай призводять до значного збільшення участі і розкриттю раніш схованих інновацій [7].

«Голосування 5 пальців». Обирається тема, за яку голосується. Наприклад, ми пропонували учням визначити правила екологічної поведінки учнів у природі.

Що означають пальці? П'ять пальців: Я повністю щасливий і мене абсолютно влаштовує це рішення. Чотири пальці: Є щось, що мене в цьому рішенні не влаштовує. Три пальці: Не зовсім подобається прийняте рішення. Але, якщо група приймає це рішення, то я теж згоден. Два пальці: Є те, що мені не подобається. І я хочу озвучити це. Один палець: Я категорично проти, хоча підтримую саме голосування. Учасник висловлює через такий варіант голосування, що він зробить все можливе, щоб не дати впровадити рішення в життя! Кулак: Це не те місце, не той час, не ті люди для прийняття рішення. Це може бути сигналом неефективних комунікацій [8].

Метод Хвиля. Готується фасилітаційна стінка, на якій у будь-якій спосіб зображується хвиля. Елементи Хвилі: Підшва – нижня площина; Гребінь – від англ. lip – губа; Фронт – лінія гребня; Труба (tube/barrel) – ділянка, де гребінь замикається з підшвою; Стінка (wall) – похила частина, по якій ковзає серфер; Плече – ділянка, де стінка стає пологою; Пік – точка падіння хвилі; Impactzone – місце, куди обрушується lip [6].

Метод Хвиля доводить динаміку процесів, що відбуваються. Тому метод Хвиля доцільний у процесі розгляду та обговорення біологічних явищ і процесів. У групі ми називали той процес, з яким ми будемо працювати, наприклад, фотосинтез, біосинтез білка, дрейф генів тощо: підшва – процеси, які не впливають; гребінь – процеси, які наростають і впливають; труба – процеси, які вже відмирають і більше не впливають; плече – процеси, які далеко на горизонті.

Таким чином, зміна освітньої парадигми повинна відбуватися у площині збагачення педагога властивостями фасилітатора, людини, яка здатна чути і почути, бачити і побачити, розуміти, прощати і приймати.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Березка С. В. Педагогічна фасилітація у ЗВО: теоретичні аспекти підготовки особистості викладача. *Педагогічна та вікова психологія*. 2019. № 4. Том 2. URL: <https://goo.su/otCV7Z> (дата звернення: 15.03.2023).
2. Волошко Г. Фасилітаційний підхід як умова організації реверсивного навчання майбутніх педагогів. Теорії та технології інноваційного розвитку професійної підготовки майбутнього вчителя в контексті концепції «Нова українська школа». URL: <https://goo.su/grAo> (дата звернення: 15.03.2023).
3. Галіцан О.А., Курлянд З.Н. Детермінанти підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації у професійної діяльності. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 21. Т. 1. URL: <https://goo.su/ITn8Any> (дата звернення: 14.03.2023).
4. Підхід «професійного фасилітатора» американського організаційного психолога Роджера Шварца URL: <https://goo.su/7FIRX9> (дата звернення: 15.03.2023).
5. Резник Митчел Спираль обучения. 4 принципа развития детей и взрослых; пер с англ. Е. Лалаян. Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2018.

6. Техніки фасилітації ТОП: ХВИЛЯ URL: <https://highadvance.org/business-tools/tehniki-fasilitacii/> (дата звернення: 19.03.2023).
7. Технологія фасилітації LIBERATING STRUCTURES – Звільняючі структури URL: <https://goo.su/akwmyaq> (дата звернення: 20.03.2023).
8. Три кейси застосування фасилітації: найкращі та найгірші сценарії URL: <https://goo.su/1xiv06> (дата звернення: 20.03.2023).
9. Хілько С.О. Фасилітативний підхід до професійної підготовки майбутніх психологів URL: <https://goo.su/GjNpZ1E> (дата звернення: 19.03.2023).

Якубовська К. О.

Студентка ОС бакалавр,
НРЗВО Кам'янець-подільський державний інститут,
м. Кам'янець-Подільський

Шевчук О. В.

Науковий керівник: к.п.н., викладач,
НРЗВО Кам'янець-подільський державний інститут,
м. Кам'янець-Подільський

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СОЦІО-ГУМАНІТАРНИЙ ПРОСТІР В ОСВІТІ

Сучасні технології мають значний вплив на всі сфери людської діяльності, включаючи освіту. Зараз інформаційні технології є невід'ємною частиною освіти, яка дозволяє значно розширити можливості навчання та забезпечити доступ до освіти для більш широкої аудиторії. Однак, важливо зрозуміти, що сучасні технології не тільки розширюють можливості, але також змінюють соціо-гуманітарний простір в освіті.

Соціо-гуманітарний простір в освіті означає взаємодію особистості зі світом з точки зору гуманітарних та соціальних наук. Він включає у себе культурні, етичні, моральні, соціальні та інші аспекти, які формують людину та її відносини зі світом. Застосування сучасних технологій в освіті може впливати на соціо-гуманітарний простір, змінюючи звички, стандарти поведінки та комунікації.

У цьому контексті важливо досліджувати вплив сучасних технологій на соціо-гуманітарний простір в освіті. Ця проблема стає особливо актуальною у зв'язку зі зростанням кількості онлайн-навчань, відеоуроків та електронних курсів, які надаються з використанням сучасних технологій. Необхідно вивчити, як ці технології впливають на сприйняття знань, розвиток критичного мислення, міжособистісні відносини та інші аспекти соціо-гуманітарного простору в освіті [2].

Сучасні технології мають значний вплив на соціо-гуманітарний простір в освіті. З одного боку, вони забезпечують доступ до освіти для більш широкої аудиторії та дають змогу здобувати знання в будь-який час та в будь-якому місці, що розширює можливості навчання. З іншого боку, вони можуть викликати проблеми у соціо-гуманітарному просторі в освіті.

Застосування сучасних технологій у навчанні може змінити підходи до здобуття знань, навичок та компетентностей, змінюючи підхід до навчання зі спрямуванням на вирішення конкретних задач. Однак, це може призвести до зменшення уваги до етичних, культурних та соціальних аспектів навчання, а також зменшення інтерактивності між студентами та викладачами [3].

Застосування сучасних технологій також може впливати на якість взаємодії між студентами та викладачами, що може призвести до зменшення міжособистісних відносин та міжкультурного розуміння. Більшість

онлайн-курсів та навчальних програм не передбачають фізичної взаємодії між студентами та викладачами, що може привести до відчуття соціальної відірваності та емоційного виснаження студентів.

Також, залежність від сучасних технологій може призвести до зменшення рівня уваги та концентрації, зниження мотивації до навчання та зростання ризику ізоляваності студентів від суспільства [1].

Отже, використання сучасних технологій в освіті може мати як позитивний, так і негативний вплив на соціо-гуманітарний простір в освіті. Однак, використання цих технологій може бути дуже корисним, якщо враховувати певні аспекти. Наприклад, використання сучасних технологій може забезпечити доступність навчання для людей з різних країн та регіонів, що зменшить географічну та соціальну нерівність в освіті.

Крім того, використання сучасних технологій може допомогти вдосконалити якість освіти, забезпечуючи доступ до новітніх знань та методів навчання. Використання інтерактивних технологій може забезпечити більш ефективний інтерактивний діалог між студентами та викладачами, а також між студентами самими. Застосування відкритих навчальних ресурсів та інформаційних технологій може збільшити доступність та якість знань та сприяти самоорганізації та самостійності студентів.

Отже, використання сучасних технологій в освіті має як позитивний, так і негативний вплив на соціо-гуманітарний простір. Для того, щоб забезпечити максимально позитивний вплив технологій на освіту, необхідно збалансувати їх використання, враховуючи етичні, культурні та соціальні аспекти навчання, а також підтримувати інтерактивність та співпрацю між студентами та викладачами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Greenhow C., Robelia B. Old Communication, New Literacies: Social Network Sites as Social Learning Resources. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14(4), 2009. 1130-1161.
2. Гаркуша Н. Цифрові технології в освіті: проблеми впровадження та перспективи розвитку. *Інноваційна педагогіка*, 5(1), 2018. 78-83.
3. Корнієнко С. Використання цифрових технологій у процесі навчання у вищих навчальних закладах. *Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету*, 41, 2020. 137-143.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ОСВІТЯН

Юрценюк О. С.

д.мед.н., доцент,
Буковинський державний медичний університет,
м. Чернівці, Україна
ORCID: 0000-0002-1450-1530

Напрєєнко О. К.

д.мед.н., професор,
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця,
м. Київ, Україна

СИНДРОМ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Синдром професійного вигорання давно цікавить вчених різних країн світу. Проте, незважаючи на кількість проведених досліджень на цю тему, його вивчення з кожним роком лише набуває актуальності. У наш буремний час, коли світ змінюється із шаленою швидкістю, а сьогоднішня диктує нові правила життя та праці в умовах адаптивного карантину, вимагаючи гнучкості та здобуття нових навичок, розробки й застосування нових підходів у, здавалося б, давно знайомих справах, таких як навчання або робота, проблема вигорання постає особливо гостро.

Професійне вигорання викладачів закладів вищої освіти передбачає поступову втрату емоційної, когнітивної, фізичної активності, що проявляється відповідними симптомами виснаження і втоми, зниженням задоволення від виконання професійних обов'язків, загостренням хронічних хвороб. Через специфіку діяльності у сфері «людина – людина» від науково-педагогічних працівників вимагається інтенсивна міжособистісна комунікація та часто утворюються ситуації, що призводять до високого емоційного напруження.

Вперше проблему «вигорання» було порушено в 70-х рр. ХХ ст. американським психіатром Х. Дж. Фрейденбергером. У процесі спостереження за колегами, які знаходяться в інтенсивному і тісному спілкуванні з клієнтами при наданні їм професійної допомоги, ним було виявлено виснаження, відчуття стану згасання мотивації та зниження активності здорових людей на робочому місці. Цей феномен було названо «burnout» – вигорання [1].

Сьогодні праця педагога закладу вищої освіти знаходиться у «групі ризику», характеризується напруженістю, підвищеною відповідальністю, наявністю широкого кола обов'язків, що зумовлює її хронічну стресогенність. Адже, професійна діяльність викладача зобов'язує мати високий

рівень професіоналізму, легко й швидко адаптуватися до складних умов та адекватно реагувати на різні обставини. Доречно вказати, що рівень професійного вигорання серед викладачів закладів вищої освіти, у силу специфіки фаху, вважається одним із найвищих. Про це свідчать результати емпіричних досліджень, у яких доведено, що для більшої частини викладачів характерним є високий і середній рівень прояву синдрому «професійного вигорання» [2-4].

Педагогічні працівники, постійно зіштовхуючись з інтенсивністю і емоційністю людських відносин, змушені споруджувати своєрідний бар'єр психологічного захисту від батьків, учнів, колег, ставати менш емпатійним, інакше їм загрожує емоційне вигорання. Сюди також слід віднести психологічні труднощі безумовного спілкування, описані К. Роджерсом і Е. Фроммом [3]. З метою корекції та профілактики синдрому професійного вигорання в освітній діяльності найдоцільніше використовувати комплексні методики, що включають корекцію і профілактику особистісних, поведінкових, організаційних та інших порушень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кузнецов М.А. Емоційне вигорання вчителів : основні закономірності динаміки : [моногографія] / М.А. Кузнецов, О.В. Грицук. – Харків: ХНПУ, 2011. – 2011. – 206 с.
2. Кошечко Н. Профілактика синдрому «емоційного професійного вигорання» викладача ВНЗ / Н. Кошечко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка. – 2016. – Вип. 1. – С. 21-28.
3. Овсяннікова В.В. Особливості синдрому професійного вигорання у викладачів вищого навчального закладу / В.В. Овсяннікова // Проблеми сучасної психології. – 2012. – № 1. – С. 113–118.
4. Походенко С.В. Синдром професійного вигорання у педагогічних працівників // Педагогіка і психологія. Вісник АПН України. Вища школа. Комплект. – 2009. – № 4. – С. 75–87.

Кресан О. Д.

к.психол.н.,

Ніжинський державний університет імені М.Гоголя,

м. Ніжин, Україна

ORCID: 0000-0002-7982-4533

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВИКЛАДАЧІВ ВНЗ В УМОВАХ ВІЙНИ

Освітній процес в Україні після початку повномасштабного вторгнення Росії на територію нашої держави відбувається в умовах постійного стресу, напруги та загрози для життя, що не може не позначитись на психологічному здоров'ї його учасників. Це стосується і шкільного навчання, і вищої освіти. Джерелом стресу в процесі здобуття освіти у ВНЗ під час війни є як дистанційна, так очна форми навчання. Оскільки постійні повітряні тривоги, переміщення в укриття, відсутність електрики та інші труднощі, з якими стикаються учасники освітнього процесу, спричиняють виникнення емоційної напруги, стресу та відповідних наслідків для фізичного і психологічного здоров'я особистості.

Одним із негативних наслідків переживання постійного стресу та почуття загрози є емоційне вигорання, що може виникнути у педагогів та студентів під час навчання в умовах надзвичайного стану та військових дій у нашій країні. Викладачі ВНЗ, що забезпечують якість вищої освіти та несуть відповідальність (у тому числі юридичну) за безпеку своїх студентів, піддаються емоційному вигоранню в рази більше, ніж учні та студенти. Насамперед це відбувається через вищий ступінь їхньої відповідальності, а також через високе робоче навантаження та значну кількість робіт, що мають виконувати викладачі, не зважаючи на здійснення процесу навчання у надзвичайному стані.

Метою нашого дослідження є вивчення психологічних аспектів, особливостей та чинників емоційного вигорання викладачів ВНЗ в умовах війни. Отже, спочатку охарактеризуємо синдром емоційного вигорання педагогів.

Синдром емоційного вигорання – це синдром, що розвивається на тлі хронічного стресу і призводить до виснаження емоційно-енергетичних і особистісних ресурсів у людини, яка працює чи постійно виконує певну діяльність [1, 2, 3, 4 та ін.]. У вітчизняній та зарубіжній психології це явище досліджували Дж. У. Канінгем, Л. М. Карамушка, М. С. Корольчук, В. М. Корольчук, Л. І. Березовська, М. Лейтер, К. Маслач, Р. Л. Шваб, Р. С. Шулер та ін. Синдром емоційного вигорання виникає в будь-якій діяльності, що пов'язана з інтенсивним спілкуванням і контактами з людьми. Його розвиток поступово призводить до незворотних змін особистісної структури людини, що перешкоджає успішному здійсненню її професійної діяльності, взаємодії тощо.

Термін «вигорання» використовується у Міжнародному класифікаторі хвороб – МКХ як наслідок тривалого невирішеного стресу на робочому місці. Зараз цей термін застосовують не лише для позначення робочого

стресу, а й для визначення загального стану людини, що може виникнути від будь-якого виду діяльності. Вперше цей феномен був описаний Л. Фреденбергером у 1974 році. Дослідник назвав його терміном burnout, що в перекладі з англ. – припинення горіння, вигорання. Автор розуміє його як психологічний стан здорових людей, що знаходяться в інтенсивному й тісному спілкуванні з клієнтами, пацієнтами в емоційно навантаженій атмосфері [Цит.за: 2].

Для визначення емоційного вигорання існує ряд термінів. Дж. Енджел називає емоційне вигорання синдромом безпорадності та безнадійності. Угорський лікар І.Харді вживає поняття «отруєння людьми», що характеризується дратівливістю, виснаженістю, байдужістю до роботи та втрати задоволення від неї. Японські вчені поняттям «karoshi» позначають смерть від втоми на робочому місці, що може призвести до самогубства чи смерті [Цит.за: 1]. Це виснаження відбувається через інтенсивні перевантаження роботою у стресових ситуаціях і завжди призводить до негативних наслідків.

У викладачів ВНЗ під час війни емоційне та фізичне виснаження відбувається через нестабільні умови праці та постійну загрозу для життя, особливо це стосується роботи в областях, що знаходяться поблизу лінії фронту. Загалом професія педагога перебуває у групі ризику щодо виникнення синдрому емоційного та професійного вигорання серед усіх інших [2], проте в умовах війни ситуація ще ускладнюється.

Синдромом називають сталу сукупність симптомів, що мають загальний патогенез і можуть характеризувати певне захворювання. Синдром емоційного вигорання – це симптомокомплекс психічних розладів, що містять у собі різні симптоми. У педагогів такими симптомами можуть бути:

1. Фізичні: емоційне та фізичне виснаження, відчуття постійної перевтоми, зниження працездатності, погіршення стану здоров'я (головні болі, безсоння, соматичні та психосоматичні розлади) тощо.

2. Емоційні симптоми: роздратованість, емоційна нестабільність, зміни настрою, байдужість, цинізм, агресія, стан пригніченості, апатія, втрата сенсу, втрата власного Я (труднощі саморозуміння, втрата контакту з самим собою) тощо.

3. Соціальні симптоми: напруга у спілкуванні, конфліктність, обмеження контактів, небажання спілкуватися, деперсоналізація (знеособлення людей, відсутність особистісного підходу та гуманності), редукція професійних досягнень (негативне самосприйняття в професійному плані, що виявляється в почутті некомпетентності і неуспішності своєї діяльності) тощо.

Для педагогів, вчителів, вихователів ДНЗ, викладачів вищої школи ці симптоми небезпечні тим, що за їх наявності відбувається не лише зниження ефективності діяльності та погіршення стану психологічного здоров'я і благополуччя вчителя, але цей стан також впливає на учнів і студентів шляхом емоційного зараження та спричиняє до виникнення у них емоційних труднощів і психологічних негараздів.

Чинниками емоційного вигорання викладачів ВНЗ в умовах війни можуть бути наступні:

- Тривала робота в напруженому темпі, хронічний стрес.
- Високі навантаження, зокрема емоційні (тривога, стрес, емоційні стрибки, велика кількість емоційно насичених подій, зокрема негативних).
- Відсутність належної винагороди за роботу.
- Кризова ситуація в країні (економічна, політична та ін.), особисті кризи (криза цінностей, вікові кризи тощо).
- Основний психологічний чинник і ознака емоційного вигорання педагогів – це усвідомлення відсутності сенсу діяльності, яку виконує людина. За умов наявності цього чинника емоційне та професійне вигорання викладачів настає досить швидко, а його наслідки є дуже серйозними.

З погляду представників екзистенційної психології (В. Франкл, І. Ялом, Р. Мей та ін.) сенс своєї діяльності та життя загалом людина може знайти лише сама, його не можна дати ззовні, а можна лише знайти самостійно. Сенс завжди в майбутньому, а не в минулому, тому для вчителів і викладачів важливо визначити цілі на майбутнє, що на сьогодні, в умовах виживання і постійного стресу, є досить складним завданням.

Таким чином, психологічні аспекти емоційного вигорання викладачів ВНЗ в умовах війни полягають по-перше, у підвищеному рівні стресу та напруги, незалежно від форми навчання – очної чи дистанційної, що в подальшому викликає різні симптоми емоційного і професійного вигорання. По-друге, – це емоційне зараження учнів негативним психологічним станом і зниження якості їх навчання внаслідок професійного вигорання викладачів. По-третє, психологічні чинники емоційного вигорання викладачів під час війни переживаються складніше, ніж у мирний час, водночас кількість вимог до педагога та видів діяльності, які він має виконати, не зменшується, що також посилює негативний психологічний стан. Відсутність сенсу діяльності, на наш погляд, є основним психологічним чинником емоційного вигорання викладачів, що у поєднанні із втомою та виснаженням можуть призвести до психічних розладів і порушень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Колтунович Т.А. Психологічні умови корекції професійного вигорання у вчителів дитячих навчальних закладів : Дис. ... канд.пс.наук. 19.00.07. / Колтунович Тетяна Анатоліївна; М-во освіти і науки, України, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Івано-Франківськ, 2016. URL: https://www.ua.edu.ua/doc/dis/dis_Koltunovych.pdf
2. Корольчук М.С. Професійне вигорання працівників освіти : монографія / М.С. Корольчук, В.М. Корольчук, Л.І. Березовська. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 304 с. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjlxNw==/1694da867f94bf78c417355ec4748551.pdf>
3. Understanding and Preventing Teacher Burnout. A Sourcebook of International Research and Practice / Edited by Roland Vandenberghe, A. Michael Huberman. URL: <https://smartlib.umri.ac.id/assets/uploads/files/ac963-teacher-burn-out.pdf>
4. Wood, T. & McCarthy, Ch. (2002) Understanding and preventing teacher burnout. ERIC Digest. 2. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED477726.pdf>.

Ткачук А. В.

Студентка ОС бакалавр,
НРЗВО Кам'янець-подільський державний інститут,
м. Кам'янець-Подільський

Шевчук О. В.

Науковий керівник: к.п.н., викладач,
НРЗВО Кам'янець-подільський державний інститут,
м. Кам'янець-Подільський

ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ. ХАРАКТЕРИСТИКА, ОЗНАКИ ТА СПОСОБИ ЗМЕНШЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ

Емоційне вигорання - виявляється посиленням байдужості до своїх професійних обов'язків та всього, що відбувається на роботі.

Досвід вигорання був у центрі уваги багатьох досліджень протягом останніх кількох десятиліть. Були розроблені заходи, як і різні теоретичні моделі, а дослідження в багатьох країнах сприяли кращому розумінню причин і наслідків цієї професійно-специфічної дисфорії.

Викладання викликає стрес, наприклад, було підраховано, що від 5% до 20% усіх викладачів у США в будь-який час відчують вигорання. Порівняно з іншими професіями працівники в сфері освіти демонструють високий рівень виснаження та цинізму, основних аспектів вигорання. Так, у Фінляндії, країні, де було проведено поточне дослідження, викладачі мають найвищий рівень вигорання порівняно з працівниками всіх інших соціальних служб і робочих місць. Однак важливо зазначити, що більшість працівників не відчують тривоги, стресу, невмотивованості чи вигорання. Навпаки, переважна більшість задоволені та повні ентузіазму та знаходять свою роботу винагородою та задоволенням.

Загалом вигорання характеризується трьома вимірами: почуттям виснаження енергії або виснаженням, збільшенням психічної дистанції від роботи або почуттям негативізму чи цинізму, пов'язаними з роботою, і зниженням професійної ефективності.

Деякі загальні ознаки та симптоми вигорання включають:

- Відчуття фізичної втоми або емоційного виснаження весь або більшу частину часу;
- Почуття відчуженості або відірваності від пов'язаних з роботою завдань;
- Такі фізичні симптоми, як головний біль і біль у животі;
- Труднощі з концентрацією та брак креативності;
- Почуття некомпетентності та нездатності впоратися [1].

Вигорання є поступовим процесом, і ознаки можуть бути ледь помітними та їх важко розпізнати спочатку. Якщо з ним не боротися, воно може вплинути як на фізичне, так і на психічне здоров'я, тому ідентифікація раннього вигорання є поступовим процесом. Тому досить важливо виявити ранні ознаки вигорання або взагалі запобігти йому.

Способи для того щоб запобігти та зменшити виснаження працівників у сфері освіти:

I. Забезпечення часу для відновлення та перерви.

Кожному потрібна перерва, щоб відновитися. Викладачі, які працюють на межі своїх можливостей, не тільки непродуктивні, але й схильні до вигорання. Керівники ЗВО повинні регулювати робоче навантаження, формувати реалістичні очікування та бути усвідомленими, коли хтось надто довго працює на повну швидкість. Хоча час відновлення або перерви допомагають впоратися з симптомами вигорання, вони не є реальним рішенням. потрібно також зосередитися на першопричинах вигорання.

II. Надання викладачам можливості встановлювати межі.

Те, що для однієї людини викликає стрес, для іншої може заряджати енергією — це суб'єктивно. Для одних стрес підсилює й надихає, а для інших – виснажує. Необхідно дізнатися як працівники думають про стрес, та як можна їм допомогти справлятися з ним краще та запобігти вигоранню. Слід дати дозвіл встановлювати емоційні межі у своїй роботі, визначаючи межі та визнаючи почуття. Без обмежень працівники вразливі до жахливого розчарування, коли отримують критичний відгук.

III. Створення соціальних зв'язків.

Люди налаштовані бути соціальними. І чим більше ми можемо покластися на підтримку один одного, тим краще нам. Насправді соціальна підтримка позитивно пов'язана з важливими факторами, які впливають на стрес, здоров'я, благополуччя та залученість. Роботодавці мають унікальну здатність розвивати спільноту серед співробітників, посилюючи підтримку команди та соціальні мережі. Ці соціальні зв'язки допоможуть співробітникам отримати необхідну підтримку та захиститися від виснаження.

IV. Пошук свого призначення на робочому місці.

Допомога у досягненні мети є ключовою для запобігання професійному вигоранню. Коли працівник відчуває справжній емоційний зв'язок зі своєю роботою, він більше пов'язаний з навчальним закладом та своєю власною метою. Це допомагає поглянути на речі в перспективі, коли робота стає напруженою.

V. Забезпечення ресурсами працівників, які вигоріли.

Керівникам необхідно одночасно допомагати викладачам впоратися зі стресом та робочим навантаженням, водночас дозволяючи їм виділяти час для поповнення та нарощування ресурсів. Ресурси — це фізичні, психологічні, соціальні чи організаційні аспекти роботи, які допомагають досягти робочих цілей, зменшити вимоги до роботи або стимулювати особистісний ріст, навчання та розвиток [2].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Burnout - nilo.health. nilo.health. URL: <http://surl.li/fgqnl> (date of access: 06.03.2023).
2. How to prevent and reduce burnout: 11 ways to create a supportive workplace. Limeade. URL: <http://surl.li/fgqnz> (date of access: 06.03.2023).

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. SOFT-SKILLS VS HARD-SKILLS У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОГО ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Бортун К. О.

Кандидат філологічних наук,
декан факультету психології
та соціальних технологій Приватного вищого навчального
закладу «Європейський університет»,
м. Київ, Україна

ORCID ID: [https:// orcid.org/0000-0003-1223-347X](https://orcid.org/0000-0003-1223-347X)

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАВИЧОК «SOFT SKILLS» ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 231 «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

Сучасний соціальний працівник сьогодні має забезпечити умови для професійного зростання та особистісного розвитку, що в майбутньому призводить до підвищення ефективності діяльності його на соціальному ринковій праці. Саме це є важливою якістю фахівця в галузі соціальної роботи для ефективної співпраці з людьми та для людей, врахування принципів захисту та соціальних перетворень української громадськості. Саме тому важливим для формування знань, умінь студентів спеціальності «Соціальна робота» є процес набуття «м'яких навичок» (soft skills). Адже на сучасному етапі суспільного розвитку, який репрезентований динамічними інноваційними процесами, фіксує зміну погляду на професіограму фахівця соціальної сфери.

Від молодих працівників соціальної сфери очікують не лише знань і умінь високого рівня, а й здатності до самоорганізації, бути гнучкими і та готовими до навчання та самовдосконалення, орієнтація на навички комунікації у діловій сфері спілкування, нетворкінг, мистецтво успішних перемовин, володіння хмарними технологіями та вебзастосунками, офісними програмами тощо.

Маємо наголосити, що підготовка соціальних працівників зазнає якісних змін, що викликано необхідністю вдосконалення компонентів освітньої програми, яка з одного боку відповідала потребам реалій повсякденності, що стрімко змінюються, а з іншого дозволяла б зберегти фундаментальні основи, необхідні для формування базису для подальшого навчання здобувачів вищої освіти. Орієнтація на набуття практичних навичок є вагомою складовою, а компетентнісний підхід у навчанні в процесі підготовки соціальних працівників дозволить призвести професійні якості фахівців у даній галузі у відповідність до запитів сучасного ринку праці.

Принагідною вважаємо думку Н. Федоренко, яка наголошувала на тому, що формування «soft skills» у студентів має відбуватися під

час навчального процесу. І для ефективності цього процесу необхідно по-перше, запроваджувати окремі курси, які спрямовані на формування загальних компетенцій, і по-друге, використовувати сучасні технології навчання, які сприяють формуванню м'яких навичок під час оволодіння новими знаннями [2, с. 201].

Саме тому пріоритетною сьогодні є підготовка висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців соціальної сфери, готових до інноваційної професійної діяльності, відповідно до європейських стандартів на основі принципів міжнародної мобільності, креативності, академічної доброчесності, які володіють фаховими компетентностями та skills у галузі соціальних технологій на особистісному, міжособистісному, груповому та професійному рівнях.

Вони мають усвідомлювати свою професійну важливість у системі суспільно-політичних та економічних відносин з урахуванням соціальних наслідків, робота з людьми та для людей, врахування принципів захисту та соціальних перетворень української громадськості. Основна ідея концепції формування соціальних навичок, соціально-комунікативних здібностей – це формування «емоційного інтелекту» у студентів, здатних не тільки здобувати «м'які навички», а й формувати:

Рис. 1. Соціально-комунікативні навички

Джерело: складено автором на основі [1]

Усі зазначені вище навички необхідні соціальним працівникам для якісного виконання своїх функцій, комунікативних навичок для представників даної сфери. Встановлення та підтримання контакту з клієнтами зазвичай є запорукою успішної діяльності для здобувача фаху соціальної сфери. Саме в процесі своєї діяльності фахівці соціальної сфери отримують знання про весь спектр проблем співрозмовника, клієнта та може надати необхідну допомогу.

Водночас процес комунікації між клієнтом та соціальним працівником може бути як ситуативним, так і досить тривалим. Він включає без-

ліч аспектів: встановлення контакту, слухання, співпереживання, процес обговорення проблем і дискусійних питань, навички конфліктної компетентності, самонавчання, консультування тощо.

Отже, зазначене вище наголошує на важливій ролі формування soft skills для студентів, які навчаються на спеціальності «Соціальна робота». Варто також враховувати, що можливості розвитку цієї групи навичок залежать від особистісного розвитку, якостей і прагнень студентів спеціальності «Соціальна робота».

Маємо наголосити, що модернізація системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників є дуже важливою для здобувачів вищої освіти. Розробка управлінської стратегії організації соціальної сфери, комплексу діагностичних методів є важливою для оцінки рівня розвитку «м'яких» компетенцій здобувачів соціального фаху майбутніх соціальних працівників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бортун К.О. Використання інтерактивних дистанційних методів навчання у закладах вищої освіти. Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти. – К.: ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2022. – С. 175-177.
2. Федоренко Н. І. Сучасні технології формування «soft skills» у студентів ОПП «Соціальні та медіа-комунікації» // Міждисциплінарний дискурс у дослідженні феномену соціального. Київ : КНЕУ, 2021. С. 191–211.
3. Коваль К. О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з чинників для їх працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 2. С. 162–167.

Король С. В.

Кандидат педагогічних наук, доцент,
Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0000-0002-4939-2661

КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Навчання іноземної мови в контексті врахування її комунікативної складової є важливим завданням в умовах зростання міжкультурної взаємодії різних країн. Будь-який процес навчання – це не тільки здобуття фахових знань, умінь і навичок, але й одночасно набуття вмінь пізнавати, думати, виражати власні думки, здійснювати комунікацію. Навіть якщо формування комунікативної компетентності не є основною метою деяких навчальних дисциплін, студенти все одно в процесі навчання навчаються того, як їм потрібно себе поводити у колективі, а також як висловлювати свої думки, аргументувати, шукати компроміси тощо. Іншими словами, майбутні фахівці, повинні розвивати свої *soft skills*: комунікабельність, вміння працювати в команді, креативність, врівноваженість. Навчання іноземної мови є сприятливим середовищем для формування цих універсальних компетентностей. Саме тому комунікативний та діяльнісно-орієнтований методи останнім часом займають провідне місце у викладанні іноземних мов, адже за таких умов навчальний процес максимально наближається до реальних умов здійснення іншомовної комунікативної діяльності. На думку Л. Волкової комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення іноземних мов базується на тому, що процес навчання є моделлю комунікації. Також вона називає п'ять принципів комунікативного методу: принцип мовленнєво-розумової діяльності; принцип індивідуалізації; принцип функціональності; принцип ситуативності; принцип новизни [1]. М. Козак вважає, що функціонально-комунікативний підхід до навчання мов дає можливість навчити студентів моделювати мовленнєві взаємодії, розуміти інтенції комунікантів, використовувати мову як засіб соціальної дії і взаємодії в умовах конкретних ситуацій спілкування [2]. Безумовно, мова це спосіб соціальної взаємодії, тому розвиваючи мовну компетентність одночасно відбувається розвиток соціальної компетентності особистості. Володіння іноземною мовою та соціально-комунікативними вміннями дозволить у майбутньому налагоджувати зв'язки в іншомовному середовищі. На занятті з іноземної мови можна використовувати будь-які ситуації з повсякденного життя в якості комунікативних тем для спілкування. Але перш за все вони повинні бути цікавими для студентів, викликати в них мотивацію до навчання. Також під час планування комунікативно-орієнтованого заняття з іноземної мови необхідно брати до уваги: який вид заняття надає найбільшу можливість для інтерактивної комунікації; завдяки яким формам роботи можна ефективно реалізувати мовленнєву

діяльність, які навчально-методичні матеріали та засоби доцільно використати. Найголовнішими аспектами діяльності викладача С. Стойко визначає: а) організація процесу; б) забезпечення мовленнєвого партнерства; в) створення психологічного клімату [3, с. 221].

Отже, комунікативний підхід навчання іноземних мов передбачає формування іншомовної комунікативної компетентності, як здатності вправно застосовувати мовні та мовленнєві знання у різноманітних життєвих ситуаціях, що гарантує успішну інтеграцію у систему соціальних відносин суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Волкова Л. В. Комунікативна спрямованість процесу вивчення іноземної мови. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2017. № 2. С. 65–69.
2. Козак М. В. Комунікативний метод навчання іноземних мов. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. Вип. 32. С. 93–95.
3. Стойко С. В. Реалізація комунікативного підходу в навчанні іноземних мов. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Чернігів : ЧДПУ, 2011. Вип. 85 (Серія: Педагогічні науки). С.220-223.

Попадич Б. Т.

Аспірант кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна
ORCID: 0000-0002-4978-5035

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ SOFT SKILLS У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ворог, руйнуючи інфраструктуру українських міст, прагне позбавити молоде покоління українців можливості здобувати освіту. Тому сьогодні внеском у перемогу є зосередження зусиль студентів та викладачів закладів вищої освіти на навчанні. Функціонування системи освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій [5, с. 5].

Серед вітчизняних дослідників питання розвитку «softskills» у студентів як один із важливих чинників працевлаштування досліджував К. Коваль [2], концептуальні підходи до визначення «softskills» у сучасних освітніх та професійних моделях вивчали Ю. Дроздова, О. Дубініна [3].

М'які навички, які ще називають ключовими навичками, основними навичками, ключовими компетенціями або навичками працевлаштування – це ті бажані якості, які застосовуються на різних робочих місцях і в різних життєвих ситуаціях – такі риси, як цілісність, спілкування, ввічливість, відповідальність, професіоналізм, гнучкість і робота в команді [2, с. 163]. Як тільки росія розпочала повномасштабну війну в Україні 24 лютого 2023 року, чимало студентів залишили студентські парти і почали займатися волонтерською діяльністю, або вступили до лав Збройних сил України. Тож м'які навички, які вони розвивали у вишах, неабияк знадобилися їм. На нашу думку, soft skills під час війни – це комплекс неспеціалізованих, важливих у форс-мажорних обставинах, професійних навичок, які відповідають за успішну участь у робочому процесі, високу продуктивність і є наскрізними, тобто не пов'язані з конкретною предметною областю. Гнучкі навички, на відміну від професійних навичок у традиційному розумінні, не залежать від специфіки конкретної роботи, тісно пов'язані з особистісними якостями та установками (відповідальність, дисципліна, уміння швидко приймати рішення), а також соціальними навичками (комунікація, зокрема, слухання) у команді, емоційний інтелект) та організаційними здібностями (управління часом, лідерство (у волонтерській діяльності, у Збройних силах України), вирішення воєнних проблем, критичне мислення тощо). Розвиток soft skills у студентів закладів вищої освіти під час воєнного стану сьогодні є актуальним питанням.

Технологія навчання – це система науково обґрунтованих дій активних елементів (учасників) процесу навчання, здійснення яких з високим ступенем гарантованості призводить до досягнення поставлених цілей навчання. Структура технології навчання, або технологічна структура процесу навчання, є системою певних операцій, технічних дій і функцій, що навчаються і навчальних, згрупованих за основними етапами процесу навчання [1, с.217]. Необхідно відзначити, що ні серед учених, ні серед практиків освіти поки що не існує загальноприйнятого розуміння феномену технології навчання. Причому це стосується як вітчизняного наукового ужитку, так і зарубіжного, де термін *educational technology* (англ.) існує вже порівняно давно. Ситуація із нею залишається двоїстою.

У науковій літературі сьогодні зустрічаються численні терміни з використанням слова «технологія» – такі, як «інформаційні технології», «педагогічні технології», «аудіо-візуальні технології», «інноваційні технології», «освітні технології» та ін. У цих випадках технологію навчання зводять або до набору технічних прийомів викладання, або, найчастіше, до використання у навчанні технічних засобів. Найчастіше окремі зміни у формах або методах проведення занять, запровадження деяких нових технічних або наочних засобів навчання представляються як запровадження нової технології навчання.

Ми визначаємо технологію навчання як «сукупність засобів і методів відтворення теоретично обґрунтованих процесів навчання і виховання, що дозволяють успішно реалізовувати поставлені освітні цілі». Таким чином, технологія навчання, по суті, позначає організацію процесу навчання, що передбачає певну систему дій та взаємодію всіх, але насамперед активних елементів навчального процесу.

Графічно структуру технології навчання, точніше технологічну структуру процесу навчання, на кожному з його етапів ми можемо представити наступним чином (рис. 1).

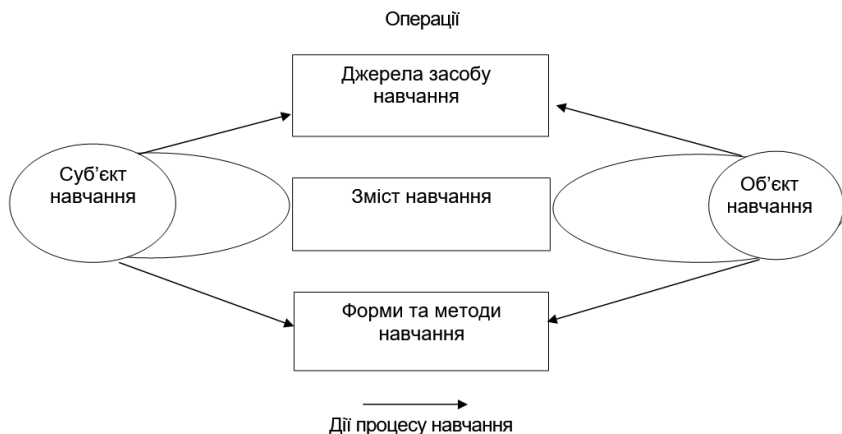

Рис. 1. Технологічна структура процесу навчання

Джерело: складено автором

В умовах воєнного стану найбільш актуальними, на нашу думку, педагогічними технологіями у навчальній та позанавчальній діяльності закладу вищої освіти є:

- технологія проєктної діяльності (під технологією проєктної діяльності розуміється сукупність навчально-пізнавальних прийомів, які дозволяють вирішити ту чи іншу проблему в результаті самостійних дій за певним планом для вирішення пошукових, дослідницьких, практичних завдань, які навчаються з обов'язковою презентацією цих результатів);

- здоров'язберігаюча технологія (метою здоров'язберігаючої технології є забезпечення збереження здоров'я особистості, формування у неї необхідних знань, умінь, навичок здорового способу життя);

- технологія проблемного навчання (це створення під час навчальної діяльності проблемних ситуацій та організація активної самостійної діяльності студентів з їх вирішення. У результаті відбувається творче оволодіння знаннями, вміннями, навичками, розвиваються розумові здібності);

- ігрова технологія (це досить велика група методів та прийомів організації педагогічного процесу у формі різних педагогічних ігор. Гра – це вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення та засвоєння суспільного досвіду, в якому складається та вдосконалюється самоврядування поведінкою);

- кейс – технологія (інтерактивна технологія навчання, спрямована на формування у студентів знань, умінь, особистісних якостей на основі аналізу та вирішення реальної або змодельованої проблемної ситуації в контексті професійної діяльності, представленої у вигляді кейсу);

- технологія створення предметно-розвивального середовища (розглядається як система умов, що забезпечують всю повноту розвитку діяльності людини та її особистості; включає – обстановку, об'єкти та матеріали різного функціонального значення; дозволяє педагогу вирішувати конкретні освітні завдання, залучаючи учасників до процесу пізнання та засвоєння навичок та умінь, забезпечуючи максимальний психологічний комфорт для кожного);

- технологія навчання у співпраці (співробітництво трактується як ідея спільної розвиваючої діяльності викладача та студента. Суть індивідуального підходу в тому, щоб іти не від навчального предмета, а від людини до предмета, йти від тих можливостей, які має індивід, застосовувати психолого-педагогічні діагностики особистості);

- технологія дослідницької діяльності (це методика організації освітнього процесу, що дає студентам справжні відомості про об'єкти, процеси та явища, які вони відкривають самостійно (командна, групова робота));

На нашу думку, дані технології здатні ефективно розвивати м'які навички у студентів закладу вищої освіти упродовж періоду навчання, які знадобляться їм як під час воєнного стану, так і в повоєнному відновленні України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія і практика : навч. посіб. / за заг. ред. С. Нікітчиної. Київ : Видавничий дім «Слово», 2014. 368 с.
2. Коваль К. Розвиток «softskills» у студентів – один із важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 2. С. 162–167.
3. Дроздова Ю. В., Дубініна О. В. Концептуальні підходи до визначення «softskills» у сучасних освітніх та професійних моделях. Softskills – невід’ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у XXI столітті: тези доповідей (Київ, 21 лютого 2020 р.). Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. С. 31–34.
4. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Nauk-metod.zbirnyk-Osv.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu-%20Innovatsiynata.proyektna.diyalnist.pdf> (дата звернення: 11.03.2023).

Криворучко І. В.

Студент,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
м. Львів, Україна
ORCID: 0000-0003-4392-0483

Шукатка О. В.

д.п.н., професор,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
м. Львів, Україна
ORCID: 0000-0002-2297-4709

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК І ВЗАЄМОБУМОВЛЕНІСТЬ ЗНАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ ТА SOFT SKILLS

Глобалізація суспільства та прискорена діджиталізація промисловості набувають обертів. Це доводить лише те, що навколишній світ є динамічний і змінюється, тому варто бути обізнаним у сучасних тенденціях. Іноземні науковці зазначають, що в XXI ст. «підтягнута» людина (англ. – “fit”) не лише є фізично активна, а й має інтелект, емоційну стабільність, соціальну привабливість, здатність адаптуватися до ситуацій, здатність реєструвати, обробляти та демонструвати сприятливу поведінку тощо, тобто володіє так званими «soft skills», що перекладається як «м'які навички». Однією з найважливіших концепцій soft skills є комунікативні навички, які стосуються володіння не лише іноземною, а й державною мовою, що є складовою сьогоденної мовної політики України. Тому головною метою цієї роботи є дослідити зв'язок між володінням української мови як державної та soft skills.

Дослідження soft skills знаходять своє відображення у закордонних науковців, зокрема: про важливість soft skills у вищій освіті вказує В. Schulz з Намібії, Р. Padhi, J. Felix, K. Selwam з Індії, Е. Spirowska з Північної Македонії. Водночас Н. Грона, І. Варава, А. Богінська та ін. розкрили сутність мовної концепції soft skills, що стосується української мови.

Н. Грона констатує, що існують різні дефініції поняття «soft skills»: з педагогічної точки зору, даний термін охоплює потреби та вимоги до навчання, вивчення виконання завдань різної складності, досягаючи професійного успіху [1]. Е. Spirowska взяла за основу визначення науковця Robles: «Soft skills - це риси характеру, ставлення та поведінка, а не технічні здібності чи знання. «М'які навички» – це нематеріальні, нетехнічні, індивідуальні навички, які визначають сильні сторони людини як лідера, посередника та учасника переговорів» [6]. Індійський науковець Р. Padhi розкриває «soft skills» як, навички роботи з людьми, які охоплюють широкий спектр особистих і міжособистісних якостей. Вони є повним засобом нашої соціальної, комунікаційної та самоконтрольної поведінки [4].

Головними ознаками soft skills, згідно з В. Schulz та Е. Spirowska, є:
1. Комунікативні навички (чітко висловлювати думки та аргументи).

2. Критичне мислення та вирішення проблем (здатність аналізувати, оцінювати та застосовувати знання).

3. Здатність співпрацювати з іншими (уміння працювати в команді та співпрацювати з людьми, які походять з різних верств населення з точки зору суспільства, освіти та культури, а також здатні досягати тих самих цілей).

4. Навчання протягом усього життя та навички управління інформацією (здатність/навички вчитися, шукати та обробляти відповідну інформацію).

5. Етика та професійна мораль (здатність застосовувати моральні норми в контексті професійної практики).

6. Лідерські навички (здатність керувати та розуміти роль лідера).

7. Навички відповідальності, чесності та креативності [3; 6].

Звернемо увагу на першу концепцію soft skills - комунікативні навички, тобто вміння спілкуватися. Індійські науковці J. Felix та K. Selvam виділили 4 принципи цієї концепції:

1. Він більше зосереджений на використанні форм, ніж на їх вивченні. У наш час роботодавці хочуть, щоб їхні молоді працівники осмислено використовували англійську мову в різних контекстах. Це означає, що студенти повинні бути навчені застосовувати знання в практичних ситуаціях.

2. Вивчає граматику приховано, а не явно. Роботодавці хочуть, щоб нові працівники говорили та писали змістовно.

3. Він спрямований на мотивацію учнів писати у власному стилі. Роботодавці хочуть, щоб новоприйняті співробітники були оригінальними в думках і виразах [5].

Українські вчені І. Варава, А. Богінська, Т. Вакалюк та І. Мінтій розкрили сутність комунікативної концепції soft skills в Україні: це є знання не лише іноземної мови, а й державної. Вони розглядали мовну компетенцію на прикладі програмістів, хоча це стосується будь-якої професії. Українські науковці констатують, що українська мова є знаряддям і матеріалом для формування особистості людини, її інтелекту, волі, почуттів і форми буття. Мова є засобом спілкування між людьми, передачі власного досвіду іншим та обміну ним між іншими. Мовні заняття надають необмежені можливості для формування світогляду, мовлення та загальної культури майбутніх програмістів. Мовні засоби забезпечують підготовку компетентних спеціалістів, чесних та освічених людей, які поєднують у собі широкий науковий світогляд, професійну компетентність, прагнення до самовдосконалення, пошук творчої самореалізації, загальнолюдські цінності та національну самосвідомість. Спеціаліст повинен вільно володіти письмовою та усною формами державної мови, використовувати свої знання у професійній діяльності та міжособистісному спілкуванні [2].

Проаналізувавши зв'язок між володінням державної мови та soft skills, можна зробити висновок, що мовна компетенція soft skills є важлива для відбору претендентів на будь-яку роботу не лише у світі, а й в Україні, оскільки наслідки русифікації українського суспільства відчутні вже зараз: спостерігаються використання мови агресора не лише на державній роботі, особливо в університетах, а й у приватних підприємствах, і це набуває широкого розголосу серед патріотично налаштованого на перемогу українського суспільства. Саме володіння державною мовою має стати пріоритетним критерієм soft skills для його використання у закладах вищої освіти та державній роботі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Грона Н. В. Компетентнісний підхід до розвитку гнучких умінь (soft skills) у курсі методики навчання української мови. Культуромовна особистість фахівця у XXI столітті. Зб. матеріалів V Міжн. наук.-практ. конф. (Суми, 10-11 груд. 2021 р.). Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2022. випуск 5. С. 39-43.
2. Varava, I.P., Bohinska, A.P., Vakaliuk, T.A., and Mintii, I.S. Soft skills in software engineering technicians education. *Journal of Physics: Conference Series*, 1946(1): 012012. 2021. DOI: 10.1088/1742-6596/1946/1/012012
3. Schulz, B. The importance of soft skills: education beyond academic knowledge. *Journal of Language and Communication*, June, 2008. PP. 146-154.
4. Padhi, P.K. Soft skills: Education beyond academics. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 19 (5), 2014. PP. 1-3.
5. Felix, J.E., & Selvam, K. Integrating soft skills with English language learning. *Language in India*, 18(2), 2018. PP. 54-64.
6. Elena S. Tevdovska. Integrating soft skills in higher education and the EFL classroom: Knowledge beyond language learning. *SEEU Review*, 2016. PP. 97-108. DOI: <https://doi.org/10.1515/seeur-2015-0031>.

Омеляненко А. В.

к. пед. н., доцент,
Бердянський державний педагогічний університет,
Бердянськ, Україна
orcid.org 0000-0001-5214-1663

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО- МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»

Підвищення професіоналізму майбутніх вихователів виформовується як першочергове завдання та необхідна умова модернізації дошкільної ланки освіти, що відповідає нагальним потребам сучасного суспільства у воєнному стані. Освітня система покликана забезпечити організаційну та змістову єдність, наступність та взаємозв'язок усіх ланок, які покликані спільним зусиллями розв'язувати завдання фахової підготовки кожної людини, враховуючи актуальні та перспективні потреби, забезпечуючи прагнення до самоосвіти та саморозвитку впродовж всього її життя. Питання пов'язані із кардинальним переглядом змісту, форм і методів підготовки майбутніх вихователів набувають сьогодні особливої актуальності.

Загальнотеоретичні підходи до вивчення професійної готовності майбутніх вихователів запропоновані науковцями Л. Артемова, Г. Беленька, А. Богуш, Н. Гавриш, І. Дичківська, О. Заболотська, Л. Загородня, Е. Карпова, Р. Куліш, К. Крутій, Н. Лисенко, В. Ляпунова, І. Луценко, М. Машовець, М. Пентиліук, Т. Поніманська, Л. Присяжнюк, Т. Танько.

Соціальний розвиток суспільства, досягнення психолого-педагогічної науки, сучасні завдання з розвитку особистості, вимоги до підготовки висококваліфікованих фахівців дошкільної освіти, з одного боку, наявність різноманітної та багатої за змістом і жанрами дитячої літератури, з іншого боку, настійливо вимагає оновлення змісту підготовки фахівців дошкільної освіти до роботи з дитячою книгою. Знати дитячу літературу та її особливості необхідно вихователів у повсякденному житті. Безпосереднє спілкування з художніми творами, дозволяє розв'язувати завдання, безпосередньо пов'язані з формуванням і розвитком особистості дитини дошкільного віку.

Процеси, які відбуваються сьогодні в дитячому читанні, складні й суперечливі. Останніми роками різко збільшився випуск літератури для дітей, розширилися її тематичні межі, надзвичайно привабливим стало оформлення книжок. Набуває більшої різноманітності та диференційованості дитяча періодика: для сімейного читання, дозвілля, дитячої творчості. Разом із цим спостерігається ціла низка негативних явищ. У зв'язку з потужним розвитком засобів масової інформації, в цілому, знизився інтерес до книги, до читання. До читацького світу вклинюється пласт масової культури низького гатунку. Це явище виформовує пасивне усвідомлення

в читача, поверхнєве сприйняття, зниження рівня уяви, мовленнєвого розвитку дітей. У суспільстві не відбувається залучення до «читацького» стилю життя. Сучасна практика свідчить про те, що процес літературного виховання є малоефективним через суттєві недоліки в галузі підготовки майбутніх вихователів до роботи з дитячою книгою. Серед них такі: недостатній рівень професійної спрямованості викладання предмету «Дитяча література» у вищих навчальних закладах, низький рівень літературознавчої підготовки, недостатня мотивація до вивчення дитячої літератури, недостатня обізнаність зі змістом програм із ознайомлення дітей дошкільного віку з дитячою книгою. Очевидним є той факт, що традиційні методи підготовки вихователів недостатньо забезпечують процес формування фахівця. Високий рівень професійної готовності вихователя є визначальним у формуванні художньо-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку.

Дефініція готовності до виконання будь якої діяльності, не дивлячись на широке розповсюдження, не має єдиного визначення. Дослідники розглядають поняття «професійна готовність» під різним кутом зору: тимчасову (ситуативну), довготривалу (стійку), функціональну та особистісну, психологічну та практичну, загальну та спеціальну. У психолого-педагогічних дослідженнях готовність до професійної діяльності розглядається як психічний стан, складне особистісне утворення, яке складається з цілісного комплексу компонентів готовності (мотиваційний, інтелектуальний, емоційний). Готовність до педагогічної діяльності визначається, насамперед, професійною спрямованістю. Спрямованість, на думку С. Рубінштейна, фактично визначається потребою індивіда у будь-чому, що знаходиться поза межами індивіда. Будь яка динамічна тенденція завжди вбирає в себе усвідомлений зв'язок індивіда з тим, що знаходиться поза його межами, взаємодіювання внутрішнього і зовнішнього.

Науковці Л. Артемова, Г. Беленька, А. Богуш, Н. Гавриш, І. Дичківська, Р. Куліш як складові компоненти професійної готовності розглядають професійну спрямованість, психолого-педагогічні уміння, індивідуальні здібності людини. До структури професійної готовності входять взаємопов'язані та взаємообумовлені компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, оціночний [1, 2, 4, 6].

Сучасні дослідники розглядають різні аспекти підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності: полікомпонентне явище професійно-особистісної сфери майбутніх вихователів (О. Ліннік, Р. Куліш); модель формування професійної компетентності вихователів (Г. Беленька, О. Богініч, З. Борисова); змістовий і процесуальний рівні підготовки майбутніх вихователів до навчання дітей дошкільного віку рідної мови (Т. Котик, Н. Шиліна); теоретичні аспекти підготовки майбутніх вихователів до формування комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку (І. Луценко).

Досліджуючи професійні функції вихователя закладу дошкільної освіти, Т. Котик, Р. Куліш, Н. Шиліна виділяють три групи умінь: психолого-педагогічні (аналітичні, проєктувальні, конструктивні, організаторські, кому-

нікативні); частково-методичні (пов'язані з навчанням або організацією конкретної діяльності); спеціальні вміння (в певній галузі діяльності, якої навчають дітей дошкільного віку) [3,4].

І. Луценко запропонувала такі групи вмінь: аналітичні, прогностичні, конструктивні, організаторські, комунікативні, контрольні-оцінні. На думку автора, така класифікація обумовлена логічною послідовністю етапів діяльності вихователя, а також фаховими вимогами до виконання функцій зазначеного фахівця [5, с. 12]. Центральне місце у підготовці фахівців дошкільної освіти посідає установка на опанування професією та її органічна взаємодія з такими компонентами: емоційним (формування потреби опанувати способами реалізації теоретичних знань та практичних навичок в освітній діяльності закладу дошкільної освіти); когнітивним (вивчення закономірностей освітнього процесу в закладі дошкільної освіти); операційним (способи застосування теоретичних знань та практичних умінь).

Для формування професійної готовності майбутніх вихователів ми використовували такі методи: моделювання ситуації роботи з книгою, розробка практичних рекомендацій для роботи з книгою, складання тематичних, перспективних планів, обговорення онлайн-занять по ознайомленню з художньою літературою, проведення відео-вікторин, літературних свят, розваг та дозвілля за мотивами літературних творів.

У професійній готовності майбутніх вихователів до формування художньо-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку визначального значення надаємо використанню активних, розвивальних, діяльнісних методів у визначенні особливостей сприймання дітьми художньої літератури, у відборі літературних творів з врахуванням індивідуальних, вікових особливостей дітей дошкільного віку. Перспективу вбачаємо в розробленні критеріїв оцінки професійної готовності майбутніх вихователів до формування художньо-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Артемова Л.В. Педагогіка і методика вищої школи. К.: Кондор, 2008. 272с.
2. Бельська Г.В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання. К.: Світич, 2006. 304с.
3. Котик Т.М. Українська дошкільна лінгводидактика: історія, здобутки, перспективи. Одеса: СВД М.П.Черкасов, 2004. 296с.
4. Куліш Р.В. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О.Сухомлинського. 2014. Вип. 145 (106). С.73-77.
5. Луценко І.О. Підготовка майбутніх вихователів до формування комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку. К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова. 2012. 310с.
6. Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці / Г.В.Бельська, О.Л.Богінч, З.Н.Борисова та ін.; за заг.ред. І.І.Загарницької. К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова. 2009. 310с.

Голубнича Л. О.

д.п.н., професор,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна
ORCID: 0000-0002-8252-9893

РОЗВИТОК М'ЯКОЇ НАВИЧКИ «ВЗАЄМОДІЯ З ЛЮДЬМИ» НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Щоб бути конкурентоспроможним у сучасному світі фахівцю вже недостатньо мати гарні професійні знання. Все більш важливими в будь-якій сфері діяльності, стають так звані *soft skills* (м'які навички), а роботодавці виявляють все більший інтерес до працівників, які поєднують професійні навички та *soft skills*. Адже саме ці навички дозволяють творчо виконувати завдання, самостійно приймати рішення та працювати в команді.

Отже, сьогодні заклади вищої освіти мають спрямовувати свою діяльність не лише на те, щоб озброювати своїх випускників професійними знаннями, але й надавати їм «позапрофесійних» навичок, таких як: критичне мислення, креативність, емоційний інтелект, взаємодія з людьми, управління командою, гнучкість свідомості, тощо. Такі додаткові навички знадобляться майбутньому поколінню як у кар'єрному зростанні, так і у повсякденному житті.

Тому кафедрою іноземних мов №3 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого було проведено експериментальне дослідження щодо розвитку певних *soft skills* на заняттях з англійської мови [1]. Однією з м'яких навичок, яку було обрано для розвитку, стала взаємодія з людьми, адже, з одного боку, в умовах актуальності командної роботи та глобалізації ця навичка є однією з найважливіших, з іншого – вона є однією зі складових іншомовної комунікації. Вміння взаємодіяти допоможе людині швидко знайти спільну мову, почати новий проект або вирішити конфлікт. Розвинена навичка взаємодії з людьми також сприяє швидкій адаптації в новому колективі. Однак ця навичка також є однією з найбільш багатогранних, оскільки взаємодія передбачає багато аспектів: насамперед, це вміння вести діалог, тобто чути, слухати та погоджуватися, нести відповідальність за спільну справу та її результат.

Що стосується ключових компонентів, які складають взаємодію з людьми, то це комунікативні навички (а саме: здатність чітко висловлювати особисті думки, впевненість у собі, повага до співрозмовника, доброзичливість, щирість і конструктивність у стосунках) та особистісні якості (такі як: позитив, толерантність, терпіння, дипломатичність, гумор, співчуття, готовність допомогти та інші).

Обираючи форми й методи викладання англійської мови, які б допомагали розвивати навичку взаємодії з людьми, ми погодилися з думкою науковців та практиків, котрі вважають, що засобом формування

soft skills у процесі опанування іноземної мови як навчальної дисципліни може бути обрана академічна рольова гра [2].

На наш погляд, зазначені вище якості дійсно можна розвивати за допомогою рольових ігор, в яких результат можливий лише за умови взаємодії всіх гравців, але велике значення мають і командні ігри, де важливо відчувати себе частиною цілого, враховувати можливості інших учасників команди і робити все можливе, щоб команда перемогла. У нашому випадку такими рольовими іграми були «Обговорення законопроекту в комітеті Верховної Ради України», «Судове засідання», «Слідчий на місці злочину», «Купівля-продаж у нотаріальній конторі» та інші.

Крім того, на сучасному етапі розвитку інноваційних технологій неможливо обійти увагою командні ігри з використанням хмарних технологій, які також сприятимуть покращенню взаємодії з людьми. Наприклад, ми активно використовували сервіс Quizlet, який допоміг нам розвивати не тільки тематичний словниковий запас, а й зазначену навичку. Для цього ми створили багато карток. Наші студенти були розділені на дві команди і мали якомога швидше зіставити лексичні одиниці з їхніми визначеннями чи перекладами.

Групова робота, що відбувалася в командних іграх, включає в себе також дискусії та дебати, які активно застосовувалися викладачами кафебри з означеною метою.

Отже, під час навчання студентів необхідно обирати такі форми і методи роботи, які сприятимуть не лише формуванню професійних навичок, а й розвитку soft skills, котрі високо цінуються на сучасному ринку праці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kostikova, I., Holubnycha, L., Girich, Z., & Movmyga, N. (2021) Soft Skills Development with University Students. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 13 (1), 398-416. URL: <https://doi.org/10.18662/rrem/13.1/378>.
2. Tsalikova, I., & Pakhotina, S. (2019). Forming Soft Skills of University Students by Means of Academic Role-Playing Games at Foreign Language Classes. *Advance: a SAGE preprints community*. <https://doi.org/10.31124/advance.8148560.v1>.

Kateryna Bardadym

Undergraduate Student.

Scientific supervisor: I. Ivanova, PhD, Associate Professor,
Cherkasy State Business College,
Cherkasy, Ukraine

PUBLIC SPEAKING AS A SKILL SET

Public speaking is known to be an oral monologue aimed at influencing audience. In the modern world, it is a purposeful and planned delivery of information from the speaker to the audience by means of oral communication. The word 'audience' in this case means at least one person.

It is a demand of time that every person must express his/her opinion clearly, be able to convey the most important idea, argue his/her position. Several important elements of speech are distinguished in public speaking. They are how a person says it, with what intonation, facial expression, how convincing he/she is in his/her issue.

Most of the sources on the topic under research are practical in nature. Some of them consider the definition and history of the concept. We can state that the topic needs scientific approach. Among the domestic scientists, we can mention M. Maslovska who investigates public speaking as a factor of establishing public relations. O. Krasnytska substantiates and discloses the content of the method of preparing a public speech.

In business, public speaking plays an important role, because during a speech, speakers must logically express their opinion, concisely explain the content of a business text, speak without extra literary elements, and overcome the fear of speaking in front of the audience. We are living in the age of ideas; our world is built on ideas. Only those who can convey their ideas in a convincing way are heart winners and mind influencers. A great number of studies show that business professionals at their young age are promoted faster than their colleagues because they can deliver presentations that are more effective.

The BBC estimates that 30 million PowerPoint presentations are created each day around the globe. Despite the high likelihood of giving a presentation, 25.3% of the population reports being terrified of public speaking, according to The Washington Post. But the right amount of preparation can help you ease those fears [1]. Calling public speaking a soft skill diminishes its value in a world that cherishes the hard sciences. Public speaking is not soft. It is the equivalent of cold, hard cash [2]. A wealthy investor at Y-Combinator, the iconic investment firm behind startups such as Reddit and Airbnb, also supports the idea that soft is not the write word for the skill saying that if an entrepreneur cannot tell a convincing story, he is not investing. It is not soft. It is fundamental [3].

The sufficient level of any skill can be achieved shaping in the minds of students an image of the situation, which regulates speech behavior [4, p.145]. One of the ways to develop public speaking skills is to watch and analyze the

presentations of the famous speakers. TED talk platform is a good option for a student to learn both verbal and non-verbal aspects of speaking in public. For our research, we have analyzed 10 speakers on the platform to determine their key to success. All the speakers are connected to the audience. They speak confidently showing passion to the topic of their presentation. They are optimistic and expressive. They use various presentation techniques to make their message unique. Almost all of them have strong storytelling skills and demonstrate a good sense of humor regardless of how serious the topic is. Our observations also prove the importance of body language when delivering a presentation. As an example, Simon Sinek is a renowned speaker, author and consultant on leadership and influence. Simon Sinek usually stands straight with his knees slightly bent, which emphasizes his confidence and willingness to communicate. He often raises his head and looks straight in his interlocutors' eyes, which strengthens his authority and trust. He speaks slowly and clearly, with short pauses between sentences, which allows his listeners to understand his words and helps them focus on his ideas [5]. Hans Rosling was an outstanding Swedish physician, public figure, and statistician who made a major impact in the field of global health and economics. Hans Rosling used expressive facial expressions and facial expressions to convey his emotions and attitude towards what he was talking about. He could change his tone and pace of speech to convey his ideas and emotions [6]. Elizabeth Hilbert is an American author and journalist known for her writings on travel and self-development. In non-verbal language, she is open and emotional. She can use gestures and facial expressions to convey her emotions and attitude towards what she is talking about. For example, when she talks about something that causes her strong emotions, she can show it in her face and gestures [7].

To sum it up, we would like to note that university is a good place to start to hone the skill of public speaking; otherwise, it would be impossible to progress and succeed in the working world. It is a very valuable thing to invest in.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Heisler S. Soft Skills Series: Public Speaking URL: <https://www.ama.org/marketing-news/soft-skills-series-public-speaking/> (дата звернення: 16.03.2023)
2. Public Speaking Is No Longer a 'Soft Skill.' It's Your Key to Success in Any Field. URL: <https://www.inc.com/carmine-gallo/public-speaking-is-no-longer-a-soft-skill-its-your-key-to-success-in-any-field.html> (дата звернення: 16.03.2023)
3. Public Speaking is No Longer a 'Soft Skill.' It is Your Key to Success in Any Field/ URL: <https://www.carminegallo.com/public-speaking-is-no-longer-a-soft-skill-its-your-key-to-success-in-any-field/> (дата звернення: 16.03.2023)
4. Іванова І.В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУЛЬТУРОВІДПОВІДНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ Педагогіка XXI століття: сучасний стан та тенденції розвитку : колективна монографія : у 2 ч. / відп. за випуск О. Є. Карпенко. Львів-Торунь : Ліра-Прес, 2021. С. 141-167. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-241-1-6>.

5. Why good leaders make you feel safe URL: https://www.ted.com/talks/simon_sinek_why_good_leaders_make_you_feel_safe/no-comments (дата звернення: 07.03.2023)

6. The magic washing machine URL: https://www.ted.com/talks/hans_rosling_the_magic_washing_machine (дата звернення: 07.03.2023)

7. Success, failure and the drive to keep creating URL: https://www.ted.com/talks/elizabeth_gilbert_success_failure_and_the_drive_to_keep_creating (дата звернення: 07.03.2023).

Пасічник О. О.

канд. пед. наук, доцент,
Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0000-0003-0792-2406

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЗВО

Емоційна складова – невід’ємний компонент будь-якого навчального процесу, адже навчання є не тільки раціональною діяльністю, але також соціальною. Емоції впливають як на процес викладання, так і на здатність студентів засвоювати навчальний матеріал. І хоча на практиці, при іншомовному навчанні акцент тривалий час ставився на когнітивному та діяльнісному елементах, а не на емоційній складові, емоції ж вважалися чимось нечітким, тим що важко виміряти та дослідити, так званий “афективний поворот” у прикладній лінгвістиці спонукав до переосмислення ролі емоційного впливу у вивченні та викладанні іноземної мови.

На сьогоднішній день компетентним вважається не той фахівець, який отримав вищу освіту й має диплом, а той, який вміє йти “в ногу з часом”, вдосконалюватися та навчатися відповідно до сучасних вимог, володіє емоційним інтелектом та умінням взаємодіяти й успішно комунікувати з оточуючими. Нинішні реалії лише загострюють питання актуальності розвитку емоційного інтелекту студентів, адже їх емоційний стан безпосередньо впливає на процес навчання та формування подальшої професійної компетентності.

Теоретичні основи дослідження беруть свій початок з праць західних учених (Д. Гулман, П. Саловеї, Дж. Майер, Д. Карузо, Г. Гарднер, Р. Бар-Он), які розробляли загальні концепції емоційного інтелекту. Д. Векслер, Л. Терстоун, Г. Гарднер, Д. Гілфордта ін. досліджували питання співвідношення соціального та емоційного інтелекту та визначили зв’язок між когнітивними та афективними аспектами. Їхні роботи сприяли подальшому вивченню питання вітчизняними науковцями (В. Димань, Ю. Бреус, В. Зарицька, Е. Носенко, М. Журавльова, О. Нечипорук, Б. Савчук та ін.).

Терміном “емоційний інтелект” (EI) Дж. Майер та П. Саловеї визначили здатність розуміти ставлення особистості, репрезентовані в емоціях та вміння ефективно керувати емоційною сферою на основі інтелектуального аналізу й синтезу [4]. Відтак, емоційний інтелект – здатність людини до усвідомлення, прийняття й регуляції емоційних станів і почуттів інших людей та самого себе. Люди з високим рівнем розвитку емоційного інтелекту з більшою легкістю досягають поставлених цілей шляхом взаємодії з іншими людьми. В якості базових складових EI науковці розглядають емпатію, вміння правильно оцінювати і коректно висловлювати власні емоції, самоаналіз, самооцінку, здатність керувати власними емоціями, вміння коректно інтерпретувати емоції співрозмовника, здат-

ність розуміти і використовувати ідеї та сучасні тенденції розвитку науки і суспільства, самомотивацію. При вивченні іноземної мови ці уміння і навички можуть стають корисними для студентів, оскільки допомагають їм зосередитися на навчанні, знизити рівень стресу та підвищити мотивацію до вивчення мови.

З метою успішного опанування обраною професією, студенту ЗВО важливо якомога швидше адаптуватися до студентського середовища. Цей процес буде більш успішним, якщо рівень розвитку його емоційного інтелекту є високим. Існує пряма залежність здатності особистості до адаптації в студентському середовищі від рівня розвитку емоційного інтелекту, яка проявляється в усвідомленні особистістю емоційних переживань, пов'язаних із процесом міжособистісної взаємодії; внутрішніх (емоційна компетентність, глибина взаємин) і зовнішніх (активність, популярність серед інших) сторін спілкування на початку студентського життя [2].

Науковцями доведено, що емоції нерозривно пов'язані з когнітивними навичками студентів, зокрема й у вивченні іноземної мови. Тому для досягнення ефективних навчальних результатів, пріоритетним завданням викладача є створення комфортного навчального середовища шляхом розвитку EI студентів, зменшення їх страхів і тривожності. Особливої актуальності це питання набуло під час онлайн навчання спричиненого об'єктивними факторами.

Вивчення іноземної мови - інтегративний процес, що включає у себе багато різноманітних сфер інтересів студентів, такі як література, культура, мистецтво, політика, спорт, наука і бізнес. Це робить цю дисципліну важливою для формування особистісних якостей і відкриває широкий простір для розвитку емоційного інтелекту через різноманітні комунікативні ситуації. EI грає ключову роль у формуванні мовних навичок і мовленнєвих умінь, що призводить до покращення загальної якості навчання англійської мови. У зв'язку з цим, розвиток EI у студентів залежить від багатьох аспектів діяльності викладача, починаючи з планування занять, вибору матеріалів та закінчуючи створенням сприятливих взаємин в академічній групі, як між студентами, так і між викладачем і студентами (за американським психологом Д. Гоуманом, це два типи EI: внутрішньо-особистісний (intra- personal) і міжособистісний (interpersonal) рівні [1], що ґрунтуються на таких принципах, як самооцінка, самосвідомість, саморегуляція, мотивація, соціальна, емпатія, соціальні навички. [3; с.126]

Кожен викладач іноземної мови повинен знати та застосовувати певні стратегії та підходи для розвитку EI учнів разом з мовними навичками, такими як читання, аудіювання, письмо та говоріння. Ефективним у цьому контексті вважаємо активне використання інтерактивних методів навчання, які включають різноманітні ігри, рольові імітації, дискусії, дебати, спільне розв'язання завдань, проекти тощо. Вони допомагають створити сприятливу атмосферу для комунікації, взаємодії та розвитку соціальних та професійних навичок, сприяють розвитку креативності та проблемного мислення.

Отже, підвищення емоційного інтелекту студентів повинно бути пріоритетними завданням педагога, який формує цілеспрямованого, різнобічного, конкурентоспроможного фахівця здатного до успішної взаємодії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків : Вид-во «Віват», 2018. 512 с.
2. Дерев'яно С.П. Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища: автореф. дис. ... канд. психол. наук : Київ, 2009. 20 с.
3. Троценко О. Я., Пилячик Н. Є. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх учителів на заняттях англійської мови у ЗВО. *Молодь і ринок*, 2021. № 9 (195), С. 124-129.
4. Mayer, J. D., Salovey, P. & Caruso, D. R. Emotional intelligence: Theory, findings, and implications. *Psychological Inquiry*. 2004. 15(3), PP. 197–215.

Воронова О. Ю.

к.психол.н., доцент,
Мукачівський державний університет,
м. Мукачево, Україна
ORCID: 0000-0002-6504-240X

Барчій М. С.

Старший викладач кафедри психології,
Мукачівський державний університет,
Мукачево, Україна
ORCID: 0000-0002-7762-0959

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ HARD SKILLS TA SOFT SKILLS ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

В сучасному суспільстві готовність до ефективної професійної діяльності випускника університету визначається не тільки наявністю певної системи фахових знань, умінь і навичок (hard skills), що допомагають йому виконувати функції, покладені на нього державою і суспільством. Запит сучасного розвитку життя вимагає від фахівця, насамперед, вільно адаптуватися в умовах сьогодення, швидко та якісно реагувати на зміни та потреби суспільства. Саме ефективне застосування соціально психологічних умінь та навичок (soft skills) у збалансованому поєднанні з професійними знаннями є одним з головних показників становлення висококваліфікованого фахівця, здатного об'єктивно оцінювати умови діяльності, активно шукати і знаходити креативний підхід до вирішення завдань на робочому місці.

Все більшого значення набуває перехід до інтерактивних стратегій навчання, пошук альтернативних форм в освітньому процесі, стимулювання нових тенденцій та освітніх технологій, які б формували у здобувачів вищої освіти не лише професійні компетентності (hard skills), а й навички (Soft Skills) – універсальні компетентності, що підвищують конкурентоспроможність фахівця на сучасному ринку праці [1].

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що проблеми впровадження дистанційного навчання, зокрема у навчальну діяльність здобувачів закладів вищої освіти висвітлено у працях К. Біницької [2], О. Савченко [3], Г. Пономарьової [4], Г. Шевченко [5].

Дистанційне навчання – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу в спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Мультимедійні освітні програми і словники, прикладні та спеціалізовані програми, величезна різноманітність ресурсів Інтернету – електронні версії зарубіжних газет і журналів, публікації за спеціальністю, корпоративні та освітні веб-сайти, аудіо- та

відеоресурси сьогодні активно використовуються у дистанційній формі навчання.

Сучасна парадигма вищої освіти ґрунтується на засадах аксіологічного особистісно зорієнтованого навчання, вироблення індивідуального освітнього маршруту, диференціації освітньої діяльності при посиленні ролі самостійної роботи здобувачів. Ці ідеї ефективно й успішно реалізуються в інформаційно-освітньому середовищі вищої школи, зокрема із застосуванням технологій дистанційного навчання.

В умовах дистанційного навчання важливо акцентувати увагу на формуванні у майбутніх фахівців професійної компетентності (Hard skills). Професійна компетентність – це інтегративна якість, яка включає рівень оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками. Важливим є також особистісна варіативність, гнучкість, готовність до постійного саморозвитку. Особистісний компонент професійної компетентності зумовлює здатність спеціаліста до самостійного вибору власної стратегії професійної діяльності в нових умовах праці. Він включає елемент духовності, духовний саморозвиток, який є одним із провідних для майбутнього фахівця, і розглядається як процес здійснення суб'єктом свідомого управління своєю діяльністю та поведінкою відповідно до загальнолюдських ціннісних орієнтацій, і має на меті психічне самовдосконалення та самореалізацію [6].

Таким чином, дистанційне навчання сприяє підвищенню якості розвитку професійної компетентності (Hard skills) за рахунок застосування сучасних засобів навчання, роботи в автономному режимі за індивідуальним освітнім маршрутом, а також за допомогою виховання особистості майбутнього фахівця в професійно-зорієнтованому просторі [7].

Дистанційне навчання є потужним засобом розвитку таких навичок особистості як: вчитися і вчитися самостійно, підтримувати себе у «робочій формі», самомотивуватися, планувати діяльність тощо, які належать до м'яких навичок (Soft Skills), зокрема до навичок саморегулювання (Self-management).

Важливість Soft skills підкреслюють аналітики World Economic Forum [8] називаючи ключові компетенції майбутнього: вміння розв'язувати складні задачі, критичне мислення, креативність, управління людьми, навички координації і взаємодії, емоційний інтелект, вміння формувати власну думку і приймати рішення, клієнтоорієнтованість, вміння вести переговори та когнітивна гнучкість. Дослідники [9] звернули увагу на те, що розвиток Soft skills підвищує ефективність роботи на 12% і забезпечує повернення інвестицій. Та вважають, що уже в найближчі п'ять років в багатьох сферах життєдіяльності Soft skills будуть переважають над Hard skills (професійні навички).

За експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, здатні навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в полікультурному середовищі та володіти іншими сучасними компетентностями. У цьому контексті слід підкреслити особливе

значення проєктних технологій, які, орієнтовані насамперед на самостійну діяльність – індивідуальну, групову або колективну, яку учасники виконують упродовж певного часу.

Метод проєктів – це система самостійної, узгодженої, комплексної, комунікативно-пізнавальної діяльності, спрямованої на досягнення практичного результату – проєкту, який поступово ускладнюючись, сприяє з одного боку, використанню різноманітних методів, а з іншого – інтеграції знань, умінь і навичок з різних галузей наук, розвиває здатність до самоорганізації, саморозвитку, та самовдосконалення майбутнього фахівця. Робота над проєктом – практика особистісно орієнтованого навчання в процесі конкретної праці здобувача на основі його вільного вибору та з урахуванням його інтересів. Підготовка та реалізація проєктів забезпечить формування загальних (громадянська, соціальна, цифрова, особиста та навчальна, лідерська, підприємницька, культурна обізнаність та самовираження, мовна, етична) та професійних компетентностей, визначених професійним стандартом.

Таким чином, дистанційне навчання відкриває здобувачам доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, дає зовсім нові можливості для творчості, знаходження і закріплення різних професійних (Hard skills) та (Soft Skills) універсальних навичок.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Казачінер О. С. “Hard Skills” та “Soft Skills” інклюзивнокомпетентного вчителя іноземної мови. *Теорія і методика професійної освіти*. 2019. Випуск 10. Т. 1. С. 153–156. Режим доступу: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/10/part_1/35.pdf
2. Біницька К. Підготовка майбутніх учителів початкової освіти у країнах Східної Європи: теорія і практика за наук. ред. Г. Терещука: монографія. Хмельницький: ФОП Цюпак А. А., 2018. 376 с.
3. Савченко О.Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Київ 2001. № 7. С. 1–4.
4. Пономарьова Г. Ф. Виховання майбутнього педагога: теорія і практика: монографія. Харків : Вид-во «Ранок», 2014. С. 405.
5. Шевченко Л. С. Підготовка майбутніх учителів технологій до інноваційної педагогічної діяльності: монографія. Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2018. 396 с.
6. Екстрене дистанційне навчання в Україні: Монографія / За ред. В.М. Кухаренка, В.В. Бондаренка. Харків.: Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. 409 с.
7. Штихно Л.В. Дистанційне навчання як перспективний напрям розвитку сучасної освіти. *«Молодий вчений»*. 2016. № 6 (33). С.489–493.
8. Stop wasting money, stop ignoring soft skills training. URL:<https://www.cornerstoneondemand.com.br/blog/learning/workforce-learning-anddevelopment/stop-wasting-money-stop-ignoring-soft-skills-training>.
9. LinkedIn's 2020 Grad's Guide to Getting Hired URL:<https://blog.linkedin.com/2020/may/june/2/linkedins-2020-grad-s-guide-to-getting-hired>.

Шулигіна Р. А.

к.п.н., доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-5857-351X

ОСОБЛИВОСТІ ДІЛОВОЇ ГРИ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО

Успішність та ефективність формування професійної компетентності майбутніх вихователів залежить від форм та методів організації освітнього процесу. Пріоритетними у цьому аспекті стають сучасні педагогічні та комп'ютерні технології, інноваційні методи навчання, які забезпечують активний формат діяльності студентів, заохочують їх до творчого процесу пізнання, здійснення досліджень із суміжних проблем, до формування власної думки, розвитку креативного мислення тощо. Це знайшло підтвердження в державних документах, зокрема Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», в працях багатьох вчених-дослідників В. Байденко, А. Бермус, І. Беха, О. Богініч, О. Вербицького, А. Грищенка, В. Єфімова, С. Калаур, О. Лебедева, В. Ортинського, І. Череди, П. Щербаня та ін. Активне навчання ставить за мету зробити кожного здобувача вищої освіти безпосереднім учасником освітнього процесу, який самостійно шукає шляхи і засоби розв'язання проблемних питань та набуває необхідних soft-skills та hard-skills навичок для якісного здійснення майбутньої професійної діяльності.

Важливим чинником підвищення рівня засвоєння знань студентами є ідея активного впровадження в освітній процес закладів вищої освіти інтерактивних технологій. Інтерактивне навчання ґрунтується на педагогічній взаємодії з високим рівнем інтенсивності спілкування його учасників, їхньої комунікації на різних рівнях взаємодії, обміні діяльностями, зміною та різноманітністю їх видів, форм і прийомів, цілеспрямованою рефлексією власної діяльності та взаємодії, що відбулася [1, с. 12]. При активізації освітнього процесу всі його учасники вступають в діалог, беруть участь у пізнавальних формах діяльності, виконуючи при цьому творчі, пошукові, проблемні завдання в групі тощо. Тому він (освітній процес) має спрямовуватись: на реалізацію конкретних завдань з підготовки майбутнього фахівця; бути реальною наближеною до середовища, у якому доведеться працювати; виробляти уміння й навички розв'язувати практичні завдання у відповідних ситуаціях, зокрема й ситуаціях проблемно-пошукового характеру тощо.

Одним з ефективних інтерактивних засобів формування професійної компетентності майбутніх вихователів ЗДО є ділова гра, використання якої дозволяє студенту реалізовувати здобуті теоретичні знання в практичній діяльності. Це відтворено не тільки у доробках педагогів-класиків (А. Макаренко, В. Сухомлинський К. Ушинський та інші), а й висвітлено в працях

сучасних вчених-дослідників (Л. Волкова, І. Дичківська, І. Драгомирецький, Ю. Краснов, Н. Кардаш та ін.).

Наукова психолого-педагогічна література містить багато визначень поняття «ділова гра». Проте, ми схилиємося до визначення В. Ортинського, який вважає, що «ділова гра» – це моделювання реальної діяльності у спеціально створеній проблемній ситуації. Вона є засобом і методом підготовки та адаптації до трудової діяльності й соціальних контактів, методом активного навчання, який сприяє досягненню конкретно поставлених завдань, структурування системи ділових стосунків її учасників [5 с. 293].

Найважливішими ознаками ділових ігор вважаються: цільове призначення гри, розмаїтість тематичних рамок, ступінь свободи рішень, рівень невизначеності розв'язків, характер комунікацій між учасниками, ступінь відкритості гри, комплексність моделі, що використовується, форма її проведення та інше [2, с. 36].

Основою ділової гри є створення імітаційної та ігрової моделей. Імітаційна модель одержує своє втілення в таких компонентах: мета, предмет гри, графічна модель взаємодії учасників, система оцінювання. В ігровій моделі присутні такі компоненти: сценарій, правила, мета, ролі та функції гравців [3; 6, с. 366].

Застосування ділових ігор під час занять лекційних, семінарських та практичних спонукатиме закріпленню знань студентів, виробленню практичних навичок та якостей особистості, що є складовими професійної компетентності вихователя. Завдяки використанню ділових ігор майбутні вихователі мають можливість краще засвоювати навчальну дисципліну; навчитися оперувати різними методиками, оволодівати основами планування власної діяльності; доцільно добирати й реалізовувати у роботі з дітьми дошкільного віку різні форми активної діяльності; здобувати практичний досвід під час проходження виробничої практики тощо.

Для забезпечення успіху навчання студентів, варто передбачити у діловій грі реалізацію п'яти психолого-педагогічних принципів:

- імітаційного моделювання ситуації;
- проблемності змісту;
- рольової взаємодії у сумісній діяльності;
- діалогічного спілкування;
- двоплановості ігрової навчальної діяльності [3; 4, с. 156].

В результаті участі у діловій грі студенти більш усвідомлено оцінюють необхідність теоретичної підготовки (підґрунтя) для практичної роботи; роблять спроби розв'язувати проблемні ситуації, які можуть виникати під час реальних дій на посаді вихователя; оволодівають навичками взаємодії з іншими та засвоюють правила комунікації та отримують інші, необхідні для здійснення професійної діяльності soft-skills та hard-skills навичок.

Разом з напрямом, пов'язаним з опануванням професійною діяльністю однаково важливим у практиці використання ділових ігор є моделювання студентами у спеціально створених умовах своєї поведінки в сучасному суспільстві. Ділові ігри дозволяють будувати навчання таким чином, щоб студент мав можливість відпрацювати найрізноманітніші життєві ситу-

ації, які дають йому змогу сформувати світогляд, відстояти свою позицію, проявити активність і повну самостійність, творчо підійти до вирішення будь-якого завдання, вчитися співвідносити власні інтереси з інтересами суспільства.

Традиційні ділові ігри мають заздалегідь розроблений сценарій, орієнтовані на вирішення типових проблемних ситуацій, мають на меті навчити учасників гри (студентів – авт.) оптимально розв'язувати ці проблеми [3]. Таку тезу можна підтвердити нашим позитивним досвідом практичного застосування ділових ігор в освітньому процесі, що дозволяє підтвердити дієвість застосування інтерактивного методу навчання професійної діяльності через моделювання, наближеного до реальних умов, з обов'язковим динамічним розвитком ситуацій, рішення яких залежить від набутих знань та водночас умінь застосовувати їх на практиці.

Отже, спираючись на опрацьовані наукові джерела та результати власного практичного досвіду із застосування ділової гри як засобу формування професійної компетентності майбутніх вихователів, можна виокремити такі особливості її впливу: розвиток креативності завдяки творчого змісту гри з обов'язковим динамічним розвитком подій; пошук рішень в умовних професійних та проблемних ситуаціях, наближених до реалій педагогічної діяльності; орієнтованість на набуття студентами професійних вмінь та навичок (soft-skills та hard-skills); підвищення мотивації та емоційності; розвиток критичного мислення та особистісних рис на основі індивідуального підходу до кожного учасника освітнього процесу тощо.

Звичайно, такий інтерактивний метод, як ділова гра, її роль та практичне значення для формування професійної компетентності майбутніх вихователів ЗДО є незаперечним, актуальним й таким, який розширює межі досліджуваної проблеми в умовах динамічних трансформацій, що відбуваються в українському суспільстві загалом та вищій освіті зокрема.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Інтерактивні технології навчання : теорія, практика, досвід : метод. посібник / авт.-уклад. : О. Пометун, Л. Пироженко. Київ : АПН, 2002. 135 с.
2. Іонова О. М., Сінопальнікова Н. М. Теоретичні питання підготовки майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу початкової школи. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2013. № 2 (6). С. 35–39.
3. Кудрявцева О. А. Формування професійної компетентності майбутніх педагогів дошкільної освіти засобами ділової гри. URL: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/6_2011/39.pdf
4. Манохіна І. В. Ділова гра як ефективний метод навчання майбутніх соціальних педагогів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : Збірник наукових праць.* Вип. 18 (71) / Класичний приват. ун-т ; [голов. ред. Т. І. Сущенко]. Запоріжжя, 2011. С. 154-160.
5. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Центр учбової літ-ри, 2009. 472 с.
6. Фединець Н. І. Ділові ігри – активний метод навчання у підготовці фахівців з менеджменту. *Науковий вісник НЛТУ України.* 2013. Вип. 23.1. С. 365-370.

Ковальчук І. Л.

к.філос.н., доцент,
КЗВО «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради,
м. Луцьк, Україна
ORCID: 0000-0003-2165-5367

Чемерис І. В.

Викладач педагогічних дисциплін,
КЗВО «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради,
м. Луцьк, Україна
ORCID: 0000-0002-0767-8813

SOFT-SKILLS ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ XXI СТОЛІТТЯ

Криза сучасної системи освіти значною мірою спровокована наступною ситуацією: якщо ще до середини ХХ століття економіка диктувала закладам освіти, які «компетенції» їй потрібні і яких фахівців треба підготувати, то вже з кінця ХХ – початку ХХІ століття починається інформаційний етап, на якому саме освічені кадри визначають галузі економіки, котрі треба створювати й розвивати. І виникає ситуація під назвою «криза системи освіти»: чого і як навчати здобувачів освіти та що має бути на виході? А на етапі фінішу навчання в закладах освіти – дедалі зростаючі потреби економіки, політики, соціокультурної сфери у творчих особистостях, що дозволяє цей етап розглядати як «людинотворчий»: створення людини як творчої особистості.

Hard skills – (англ. «жорсткі» навички) професійні навички, яким можна навчити і які можна виміряти. Вони пов'язані з знанням фундаментальних та спеціальних дисциплін, здобуттям практичної підготовки тощо. Для навчання hard skills необхідно засвоїти знання та інструкції, якість навчання можна перевірити за допомогою екзамену чи заліку.

На світових форумах World Economic Forum та Education World Forum, які щорічно відбуваються в Давосі та Лондоні, експерти на форумах регулярно наголошують, що відчуття щастя та успішності у житті залежить не лише і не стільки від академічних знань, скільки від м'яких навичок, які дозволяють керувати своїми емоціями, переробляти великий масив інформації, гармонійно спілкуватися з іншими та активно залучатися до життя суспільства. Така ситуація слугує вагомим аргументом щодо необхідності приділяти належну увагу формуванню м'яких навичок, soft skills, роль і значення яких постійно зростають на фоні потужних темпів економічного розвитку, інформаційного засилля, воєнних подій тощо.

Особистісні характеристики, такі як критичне мислення, здатність креативно мислити й управляти часом, навички комунікації, командо-

утворення, керування проектами, володіння офісними програмами, здатність до «ре-інжинірингу» – готовність робити звичні речі в новий спосіб, знаходити підхід до людей і вирішувати конфліктні ситуації – ось що слід розвивати у здобувачів освіти сьогодні, аби завтра вони були конкурентноздатними на ринку праці. Європейською комісією та ЮНЕСКО встановлено мінімальний рівень функціональною грамотністю (факт володіння soft skills), який потрібен кожному, аби «вписатися» в соціум й не бути «соціальним інвалідом», не кажучи вже про професійну самореалізацію [2].

Члени ради тренерів Forbes – спільнота ведучих бізнес- і кар’єрних коучів та представники Інституту інноваційного лідерства визначили у 2022 році пріоритетними серед лідерських якостей наступні: емпатія, вміння впливати на інших, наявність розвинутого емоційного інтелекту, цікавості та позитивного настрою, вміння залучено слухати, смирення, комунікативність, креативність, витривалість, вміння спостерігати та на основі цього робити висновки, вміння широко мислити, готовність ставити запитання, будувати відносини, самоусвідомлення [3].

Підкреслимо, що soft skills – це компетенції майбутнього. З двох інженерів більш успішним стане той, хто буде розвивати свої соціальні компетентності. Більша ймовірність, він зможе зробити більш успішну кар’єру, ніж його колега.

Які soft skills варто розвивати у студентів? Насамперед: уміння ефективно навчатися, внутрішню мотивацію, креативність, критичне мислення і вміння опрацьовувати інформацію, емоційний інтелект, здатність здобувача освіти критично мислити, висловлювати свою власну думку, незаангажовану позицію – все це є необхідним результатом навчання, який дозволяє сучасній людині сформувати відповідний реалізм тип світогляду. На формування критичного мислення у здобувачів освіти позитивно впливає впровадження відповідних принципів: рівноправність суб’єктів навчання; роль викладача як фасилітатора освітнього процесу; створення освітнього середовища, де панує атмосфера пошуку й відкритості, природної співпраці та комунікації; віра в сили здобувача освіти, підтримка його активної позиції в навчанні та дослідній діяльності тощо. С. Резнік описує досвід американських Академій функціональних завдань, де викладачів закладів вищої освіти навчають складати завдання, які допомагають розвивати та перевіряти ряд навичок здобувачів освіти, зокрема, критичні та аналітичні [1, с. 54-55]. Вважаємо необхідним переймати досвід колег, зокрема, методи конструювання імерсивних світів (залучення студентів до оціночної діяльності; створення сценаріїв (дизайнів) освітнього середовища із залученням студентів; активні та інтерактивні навчальні сценарії; гейміфікація; незвичні форми занять тощо), використання яких позитивно впливає на розвиток soft skills.

Все вищезазначене дозволяє зробити висновок про те, що в умовах інформаційного суспільства зростає потреба в підсиленні hard skills м’якими навичками, чи soft skills, що сприяє формуванню готовності до викликів сьогодення і майбутнього.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лідери XXI століття. Формування особистості харизматичного лідера на основі гуманітарних технологій : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 вересня 2019 р. / заг. ред. О.Г.Романовський; Нац. акад. пед. наук України [та ін.]. Харків : НТУ «ХПІ», 2019. 251 с.
2. Марченко Ю. Найбільш незрозуміла молодь за всю історію: як 21 сторіччя розтрощило наше життя. URL : <https://cutt.ly/NBKoy1g> (дата звернення: 15.10.2022).
3. 15 Soft Skills You Need To Succeed When Entering The Workforce. URL : <https://cutt.ly/YNM9kj3> (дата звернення 02.11.2022).

Василенко О. В.

к.пед.н., доцент,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-6364-7317

РОЛЬ SOFT-SKILLS У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Сучасним фахівцям будь-якої галузі необхідно володіти збалансованим набором когнітивних, соціальних та емоційних навичок, щоб мати успіх у професійній діяльності. Їхня здатність досягати цілей, ефективно співпрацювати з іншими та керувати емоціями є вкрай важливою для вирішення викликів 21 століття. Сьогодні недостатньо мати репутацію найкращого експерта в будь-якій галузі, володіння соціально-емоційними навичками, такими як наполегливість, комунікабельність і самооцінка, визнаються одними з найважливіших професійних навичок.

Soft skills (від англ. «м'які», «гнучкі» навички), або соціально-комунікативні навички, визначаються як комплекс неспеціалізованих, надпрофесійних навичок, які відповідають за успішну участь у робочому процесі, високу продуктивність фахівця будь-якої галузі [5, с. 8]. На відміну функціонально-технічних навичок (hard skills) соціально-комунікативні навички не мають прямого зв'язку з професійними здібностями людини, академічними знаннями чи досвідом роботи, адже вони є певним набором особистісних якостей людини.

Такі навички як комунікабельність, креативне мислення, гнучкість розуму та стресостійкість зараз набувають особливого значення, оскільки сприяють успішній роботі та кар'єрному зростанню, а також є важливою частиною особистого внеску людини в ефективну діяльність всієї організації. Організації, в яких працівники спілкуються з клієнтами віч-на-віч, як правило, більш успішні, якщо сприяють розвитку у персоналу цих навичок за допомогою різних програм. Винагорода за особисті звички чи риси, такі як надійність і сумлінність, може принести значну користь для організації. З цієї причини крім стандартних кваліфікацій роботодавці високо цінують навички спілкування фахівців. Дослідження, проведені Стенфордським дослідницьким інститутом і Фондом Карнегі-Меллона серед керівників зі списку Fortune 500, показали, що 75% довгострокового успіху в роботі є результатом м'яких навичок і лише 25% – технічних навичок [6]. Отже, soft skills не менш важливі, ніж когнітивні чи технічні навички.

Поняття soft skills та hard skills вперше виникли наприкінці 50-х років ХХ ст. у військовій справі, коли в армії США почали розробляти науково обґрунтований підхід до підготовки військовослужбовців і виявили важливість не лише професійних навичок, але й універсальних компетенцій – «навичок роботи з людьми і паперами». А вже у навчальному посібнику армії США від 1972 року було визначено офіційне використан-

ня терміну «м'які навички» [6]. Відтоді багато організацій різних галузей приділяють особливу увагу розвиненості soft skills у своїх працівників.

Поняття soft skills та hard skills визначені у «Європейському словнику вмінь та компетенцій» (DISCO – European Dictionary of Skills and Competences), який дає опис навичок і компетенцій у контексті освіти, професійної підготовки і ринку праці на основі діючих міжнародних стандартів і класифікацій [4]. Отже, коли йде мова про так звані «тверді навички» (hard skills), мають на увазі професійні навички, які мають універсальне використання і підлягають кількісному оцінюванню, вони необхідні для успішної роботи і оволодіння ними відбувається переважно у формальних закладах освіти. Водночас soft skills характеризуються як навички міжособистісних відносин, які дозволяють людині ефективно і гармонійно взаємодіяти з іншими особами на робочому місці.

Згідно інших визначень, поняття «м'які навички» пов'язано зі спектром особистісних, соціальних якостей, які дають можливість стати успішним працівником і мати гарну сумісність з колегами. Серед них найважливішими вважають навички: лідерства, прийняття рішень, роботи в команді, спілкування, ведення переговорів, розв'язання конфліктів, використання впливу, розподілу часу тощо. Дослідники виявили можливим класифікувати ці навички. Наприклад, до навичок спілкування відносять навички вербального, невербального, писемного спілкування, навички впливу, навички презентації тощо. Навички впливу включають в себе навички усунення труднощів, мотивації, подолання труднощів спілкування. Особистісні навички можуть бути в подальшому класифіковані на навички емоціонального інтелекту, керування стресом, самоствердження, дружності, ентузіазму і т. ін. [3].

Дослідник А. Дойл зазначає, що soft skills – це суб'єктивні навички, які набагато важче піддаються кількісній оцінці, такі як «вміння працювати з людьми» або «міжособистісні навички», ставлення до людей і вміння взаємодіяти з ними. Прикладами «м'яких навичок» є робота в команді, комунікація, гнучкість, терплячість, переконливість, вміння управління часом, мотивація, самовпевненість, уміння подолання стресу. Такі навички залежать від загально прийнятих правил, культури взаємовідносин певної компанії чи організації [1].

У 2012 році Університет Східного Кентуккі опублікував список «десяти найкращих soft skills», до яких дослідники віднесли: комунікабельність; ввічливість; гнучкість розуму; чесність; навички міжособистісного спілкування; позитивний настрій; професіоналізм; відповідальність; вміння працювати в команді; знання професійної етики [3].

Л. Х. Ліппман, Р. Райберг, Р. Карні та К. А. Мур виділили п'ять найважливіших «м'яких навичок», які підвищать шанси на успішні професійні результати, і які керівники очікують від працівників: навички спілкування; соціальні навички, навички високоорганізованого мислення (включаючи вирішення проблем, критичне мислення та вміння прийняття рішень); а також внутрішньо-особистісні навички самоконтролю та позитивної Я-концепції [2, с. 56].

Комунікативні навички стосуються конкретних типів спілкування, що використовуються на робочому місці, і включають усні, письмові, невербальні навички та навички слухання. Розвинуті загальні комунікативні навички сприяють розвитку інших «м'яких навичок», наприклад, соціальних. Комунікативні навички найтісніше пов'язані з результатами трудових відносин і є найбільш затребуваними серед роботодавців. Сильна підтримка комунікації актуальна як для офіційних, так і для неофіційних посад, для працівників від найвищого до початкового рівня.

Соціальні навички допомагають людям добре ладнати з іншими. Ця здатність включає повагу до інших, використання відповідної контексту поведінки та вирішення конфліктів; вони універсально важливі. Високоорганізоване мислення складається з вирішення проблем, критичного мислення та прийняття рішень. На базовому рівні це включає здатність ідентифікувати проблему та отримувати інформацію з багатьох джерел, щоб оцінити варіанти і діяти обґрунтованого висновку, - все має вирішальне значення для всіх інших м'яких навичок фахівців. Самоконтроль означає здатність людини контролювати і відкладати задоволення, концентрувати увагу, керувати емоціями та регулювати поведінку. Самоконтроль є внутрішньо-особистісною навичкою, основою для багатьох інших, тому що дає змогу успішно приймати рішення, розв'язувати конфлікти та спілкуватися в цілому. Позитивна Я-концепція (самоуявлення) включає впевненість у собі, самоефективність, самосвідомість і високу самооцінку, почуття благополуччя та гордості [2].

Таким чином, навчання студентів виключно професійних, академічних навичок недостатньо для досягнень ними успіху в майбутньому. Як стверджують дослідники, соціально-комунікативні навички, *soft skills*, розвиваються та змінюються з віком, на них сукупно впливають біологічні та фактори навколишнього середовища, життєвих подій і змін у самосприйнятті. Водночас систематичний вплив, використання послідовних і скоординованих методик і прийомів, спрямованих на розвиток конкретних навичок спілкування, може мати значний ефект. На жаль, хоча «м'які навички» мають вирішальне значення для працевлаштування і успішного кар'єрного зростання фахівця будь-якої галузі, питанням розвитку таких навичок студентів ВЗО приділено недостатньо уваги.

На жаль, на оволодіння *soft skills* недостатньо звертають увагу і в школі, і в університеті, фахівцю доводиться вчитися на робочому місці самому шляхом «спроб і помилок». Тому і самі студенти як майбутні фахівці, і роботодавці зацікавлені у розвитку даних навичок ще в стінах вищого навчального закладу. Система вищої освіти, як ніяка інша ланка освіти, має широкі можливості для формування *soft skills*, зокрема дисципліни суспільно-гуманітарного циклу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Doyle A. Hard Skills vs. Soft Skills. URL.: <https://www.thebalance.com/hard-skills-vs-soft-skills-2063780>. (дата звернення: 01.03.2023).

2. Lippman, L.H., Ryberg R., Carney, R., Moore, K.A. Workforce connections: key “soft skills” that foster youth workforce success: toward a consensus across fields. Washington, DC: Child Trends. 2017. 56 p
3. Robles, Marcel M. (2012). Executive Perceptions of the Top 10 Soft Skills Needed in Today’s Workplace. *Business Communication Quarterly*. № 4 (75). с. 453–465.
4. The European Dictionary of Skills and Competences (DISCO). URL.: http://disco-tools.eu//disco2_portal/. (дата звернення: 01.03.2023)
5. Silber, K.H. & Foshay, W.R., Handbook of Improving Performance in the Workplace. Volume 1. *Instructional Design and Training Delivery*. Pfeiffer, 2009. 800 p.
6. Soft Skills. URL: <https://www.dictionary.com/browse/soft-skills> (дата звернення: 01.03.2023).

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ОСВІТИ

Городняк І. В.

к.с.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна
ORSID: 0000-0002-1831-3000

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У сучасному світі відбувається стрімкий розвиток постіндустріально-го суспільства та гуманітарних технологій. Постіндустріальне суспільство потребує відповідної форми політичної організації, яка б забезпечувала умови для розкриття творчих можливостей людини та потенціалу нових технологій, що можливо лише за умов вільного, демократичного суспільства, яке сповідує закономірність „вільна людина – розвинене громадянське суспільство – сильна держава”. Основою демократичного суспільства є людина, що має можливості розкрити власний потенціал, а також задовольнити власні особистісні та суспільні інтереси. При цьому важливий акцент в суспільстві здійснюють на вихованні толерантності, поваги до людини, вміння долати стереотипи, знаходити компроміс тощо. У сучасному суспільстві необхідно, щоб громадяни знали свої права і обов'язки, були впевненими, що можуть впливати на зміни в суспільстві, мислили глобально, критично та незалежно.

Громадянська освіта є вимогою часу без якої неможливе функціонування та розвиток демократичних країн. Значний досвід розвитку та впровадження громадянської освіти накопичено в умовах зрілої демократії Великої Британії, США, Канади, Франції, Нідерландів та інших країн.

Дослідник С.Лятуш, Р.Робертсон, М.Кастельс, А.Сваан, І.Валлестайн, Ж.Роше та інші у своїх працях розглядали особливості глобалізації та глобалізаційних процесів. Зокрема, американський соціолог Р. Робертсон одним з перших піднімав питання глобалізації, зазначаючи, що вона містить ідею, згідно з якою світовий ринок слід розглядати як цілісність. Таке можливо тільки тоді, якщо норми, пов'язані з існуванням держав-націй, будуть значно послаблені. Таким чином глобалізацію розглядають, як поєднання процесів, що роблять соціальний світ єдиним оскільки [1, с. 37]. Зокрема, глобалізація передбачає наступні аспекти:

- сучасні технології дають змогу з'єднувати різні частини світу комунікативними та телекомунікативними зв'язками, наприклад, Інтернет;
- соціальні спільноти все більше стають залежними від економічних, фінансових, політичних, стратегічних та культурних явищ і подій;
- відбувається поява нових форм економічних, політичних організацій та організацій культурного спрямування, що за своїм характером набувають рис наддержавності, тобто відірваності від якогось-небудь конкретного

регіону або країни. Зокрема, в межах євроінтеграції виникли такі організації, як ООН, ЮНЕСКО чи Інтерпол;

- поява категорій осіб, життя і праця яких не пов'язана з певним конкретним місцем проживання (окрім дипломатів тепер до них належать представники бізнесу та менеджменту, фінансисти, спортсмени, артисти).

Загалом глобалізацію можна визначити як об'єктивний, природний процес інтеграції людства, що проявляється через взаємовпливи та взаємозалежності. Це багатосторонній процес взаємного пов'язування структур, культур і суб'єктів у світовому масштабі, розмивання географічних меж, соціокультурних норм, як інтенсифікацію соціальних відносин у світовому масштабі та посилення взаємозалежності суб'єктів.

Загалом глобалізація зумовлює низку еволюційних процесів, що охоплюють різні сфери життя суспільства:

- глобалізація у політичній сфері зумовлює виникнення потреби в існуванні держави-нації, необхідність враховувати інтереси різноманітних спільнот;

- у сфері економіки відбувається поєднання фінансових ринків;

- у сфері міжнародного порядку глобалізаційні процеси сприяють подіблення попереднього порядку на світ „обмежених суверенітетів”;

- у культурній сфері відбувається виникнення нової глобалізаційної системи уявлень, що спирається на прискорення часу та звуження простору;

- виведення на перший план „соціального питання” у соціальній сфері, що зумовлює руйнівні наслідки економіки, посилення нерівності тощо;

- у сфері освіти набуття значущості та розвиток громадянської освіти.

Для глобалізаційних процесів притаманні як позитивні так і негативні наслідки. Серед позитивних наслідків глобалізаційних процесів можна визначити такі як ріст якості життя населення, покращення рівня добробуту людей, прискорення економічного та політичного розвитку країн, обмін технологічними та культурними досягненнями між суспільствами. До негативних наслідків глобалізаційних процесів можна віднести зміну способу життя, інтенсифікацію міграційних процесів, пришвидшення урбанізації, зіткнення національних культур, релігій, етносів, тощо.

За таких умов особливого значення набуває вивчення громадянської освіти та впровадження її вивчення у вітчизняних навчальних закладах. Громадянська освіта є системою інтегрованих знань та охоплює процес розвитку і поширення цих знань, які є необхідним складовим елементом функціонування громадянського суспільства. Метою громадянської освіти є формування особистості, якій притаманні демократична громадянська культура, усвідомлення індивідуальної свободи, правами людини та водночас громадянською відповідальністю, а також готовність до участі у житті та розвитку суспільства. Серед основних завдань громадянської освіти при цьому можна визначити наступні: оволодіння молоддю знань про світові основи демократії та особливості її становлення в Україні; мотивація особистості щодо участі у громадсько-політичних процесах; становленню активної позиції громадян щодо реалізації ідеалів і цінностей

демократії в Україні; створення умов щодо набуття населенням досвіду громадянської дії, демократичної поведінки та комунікативної взаємодії [2, с. 78-79].

До складових елементів громадянської освіти належать:

- культурологічні знання з основ демократії та культури міжлюдських (міжгрупових і міжособистісних) відносин;
- філософські та аксеологічні знання про громадські, демократичні, загальнолюдські, національні цінності;
- політичні знання щодо демократичних принципів функціонування політичної системи і влади в країні, а також процедури та механізми формування і функціонування державних структур;
- правові знання щодо суті права та його ролі в суспільстві, основ конституційного ладу в країні, знання щодо прав людини, механізмів її захисту, обов'язків і відповідальності;
- економічні знання щодо сутності основних економічних принципів; фінансової системи, системи соціального забезпечення та соціального захисту;
- соціально-психологічні знання щодо визначення психологічної природи та сутності владно-підвладних відносин; мотивації соціальної поведінки особистості; психологічних особливостей інформаційного впливу на свідомість особистості; способів розв'язання конфліктних ситуацій; ефективність форм комунікативної взаємодії.

При цьому слід зазначити, що громадянська освіта базується на тих самих загально-педагогічних принципах, що й освіта загалом. Серед них: гуманізм, демократичність, зв'язок з практичною діяльністю, цілеспрямованість громадянської освіти, наступність і безперервність,- міждисциплінарність, культуровідповідність, полікультурність та плюралізм.

Таким чином, громадянська освіта є невід'ємною складовою глобалізаційних процесів. У ході впровадження громадянської освіти перевага має надаватися активним методам, що стимулюють творчість, ініціативу, самостійне та критичне мислення і побудовані на принципах багатосторонньої взаємодії (дискусії, рольові ігри, мозкові атаки тощо).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бауман З. Глобалізація: Наслідки для людини і суспільства. Київ: Вид. дім „Кієво-Могилянська Академія”, 2008. 109 с.
2. Городняк І.В. Соціологія освіти: Навчальний посібник. Львів: „Новий світ-2000”, 2010. 265с.
3. Бодак В., Пантюк Т. Глобалізація та інтеграція освіти України як індикатори її оптимізації і розвитку. *Молодь і ринок*, 2021. №11-12 (197-198). С. 6-11.

Сидоркін Є. М.

Директор Київської гімназії № 287
Святошинського району м. Києва,
м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГО - ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ДИРЕКТОРА ШКОЛИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

Сьогодення з властивими йому соціальними змінами й економічними перетвореннями суспільства ставить нові завдання перед керівниками закладу загальної середньої освіти. Професійні вміння й навички, необхідні для успішного виконання управлінської діяльності та специфічних функцій директора школи, відображають основні напрями, види і форми управлінської діяльності, складають основу моделі професійних компетенцій. Однак поряд із офіційними та посадовими повноваженнями, важливими є ресурси, які залежать від особистості директора, які конкурентно створюють його імідж, а, водночас, і імідж закладу загальної середньої освіти.

Особливо в умовах воєнного стану це стосується реформування системи освіти, коли кількісні показники закладів лише в м. Києві станом на вересень 2022 року становить 580 шкіл, з них – 425 державних закладів середнього освіти (за інформацією Освітньої агенції м. Києва). Загальновідомо, що привабливий імідж освітньої установи робить легшим доступ до ефективних людських, інформаційних і фінансових ресурсів. Освітня установа з позитивним іміджем притягує до себе педагогічний персонал, бо спроможна забезпечити також розвиток особистості як професіонала, надати їй соціальний захист і стабільність, адже успіх освітнього закладу, його відповідність сучасним вимогам і значення на ринку освітніх послуг визначається не лише якістю навчання і виховання.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що теоретичні та методологічні основи управління закладами загальної освіти та формування функціональної компетентності їх керівників висвітлено в наукових працях В. Бондаря, М. Виноградського, Л. Даниленко, Г. Єльнікової, С. Калініної, Н. Коломінського, В. Кричевського, В. Маслової, В. Пікельної, Т. Тонконової, Г. Федорова та інших науковців.

Проблема іміджу суб'єктів управління освітою знайшла відображення також у наукових працях: В. Бороздіна, Л. Браун, П. Вейл, Т. Сван, Л. Галіціна, О. Голік, Є. Богданов, А. Гармонова, У. Зазикін, З. Зотова, Є. Егорова-Тантма, Ю. Синягин, Л. Грень, Л. Даниленко, Л. Карамушки, В. Михайліченко, А. Панасюк, О. Романовського, В. Шепель, В. Шпалінського та інших. Хоча світовими та українськими вченими і надається належна увага цьому аспекту, проте, на нашу думку, недостатньо уваги приділено методологічному матеріалу, враховуючи виклики сьогодення.

Як засвідчило проведення дослідження означеної проблеми і власний досвід, важливим є творчий маркетинговий підхід до управління закладу освіти, який сприяє створенню і формуванню його позитивного

іміджу, тобто надає можливості стати конкурентоспроможним на ринку освітніх послуг. Саме ця перевага є основним показником затребуваності цільовою аудиторією, а оскільки ринок надання освітніх послуг відрізняється від ринку товарів, адже відсутня можливість попередньо протестувати надані «продукти». Саме тому гарантами успішності й перспективності діяльності закладів середньої освіти є імідж директора і імідж закладу, який він очолює.

З урахуванням зазначеного, сучасним закладам освіти потрібен керівник, який здатний постійно, послідовно й безперервно вдосконалювати зміст, методи, засоби своєї управлінської діяльності в межах здобутої професії, що можливо лише завдяки роботі над собою, здатності до професійного самовдосконалення впродовж усієї педагогічної діяльності. Беручи за основу існуючу модель формування позитивного іміджу директора закладу загальної середньої освіти, на нашу думку, необхідно доповнити сфери її впровадження, а саме: розроблення курсів для закладів вищої освіти України, проведення тренінгових занять для слухачів курсів підвищення кваліфікації; розвиток професійної майстерності керівників. Сучасний стан розвитку освіти зумовлює необхідність постійного пошуку шляхів та засобів удосконалення професійної компетентності директора закладу загальної середньої освіти, в т. ч. і роботи над підняттям особистого іміджу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрущенко, В. Вчитель XXI століття: нова стратегія Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2016. – № 4. – С. 5–14. – Бібліогр.:3 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2016_4_3
2. Бондаренко, В. І. Професійний імідж майбутнього вчителя технологій: теорія і практика формування : монографія / В. І. Бондаренко ; Держ. вищ. навч. закл. «Донбас. держ. пед. ун-т». – Слов'янськ : Б. І. Маторіна, 2014. – 260 с. – Бібліогр.: с. 220–260 (335 назв)
3. Вознюк, В. С. Позитивний імідж навчального закладу й управлінська культура його керівника / В. С. Вознюк // Пед. пошук. – 2016. – № 2. – С. 12–16. – Бібліогр.: 11 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2016_2_5
4. Навроцька, М. М. Імідж педагога в освітньому просторі / Марія Михайлівна Навроцька // Таврійський вісн. освіти. – 2014. – № 1. – С. 8–12. – Бібліогр.: 4 назви.
5. Голік О.Б. Імідж керівника навчального закладу. Стаття за посиланням <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13537/>.

Куца С. В.

Директор спеціалізованої школи № 197
ім. Дмитра Луценка Святошинського району м. Києва,
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СЕРЕД ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Сучасний аналіз і практика засвідчують, що перехід учнів із початкової школи до середньої справедливо вважається кризовим періодом. Багаторічні спостереження педагогів і шкільних психологів підтвердили, що цей етап неминуче пов'язаний зі зниженням успішності, хоча б тимчасовим. Учням, які звикли до певної організації освітнього процесу початкової школи, потрібен певний час, щоб адаптуватися до нового темпу і стилю життя. Часто зовнішні зміни збігаються у часі з початком фізіологічних змін в організмі дітей. Усе це, безперечно, позначається на результатах навчання і успішності.

Загальновідомо, що п'ятий клас є одним із визначних етапів у житті дитини, це не просто перехід від одного ступеня до іншого. Так, у початковій школі провідною була пізнавально-ігрова діяльність, основні спрямування дитини були зорієнтовані на навчання, для неї було важливим схвалення вчителя, батьків за успіхи у навчанні, старанність, дисциплінованість.

У базовій школі першочерговим є бажання спілкуватися з однолітками, бути прийнятим та визнаним, тому на емоційне самопочуття дитини все більше впливає те, як складаються її стосунки з товаришами, однолітками. Суттєво змінюється характер самооцінки школярів цього віку, в цей перехідний період можна говорити про кризу самооцінки. Незадоволення собою поширюється і на навчальну, здавалося б, уже опановану й звичну діяльність. Як результат, виникає психологічна незахищеність перед новим етапом розвитку, незадоволення собою, стосунками з іншими, результатами навчання. Все це може стати, з одного боку, стимулом до розвитку, а, може, й негативно позначитися на характері, стати перешкодою для повноцінного формування особистості.

Так, процес адаптації має складний, комплексний характер. Логічно припустити, що з ускладненням рівня організації поведінки дитини ускладнюються також і рівень функціональної системи адаптації.

Проблемним на перехідному етапі для школярів середнього віку є також складність адаптації у стосунках із новими вчителями-предметниками, яка супроводжується часто конфліктами, взаємним незадоволенням. Авторитетний вчитель зникає, а на його місце приходять декілька, кожний зі своїми вимогами та підходом. Дитина губиться, і, якщо перші кроки взаємин невдалі, шукають винуватого: частіше вчителя, рідко - себе. З урахуванням зазначеного перебудова існуючого стереотипу є справою нелегкою, яка потребує багато зусиль і часу. Процес, упродовж якого йде становлення особистості учня, залежить від того, наскільки

успішно буде проходити перехідний етап. Як може проявлятися дезадаптація? У вигляді реакції активного протесту (агресивність, негативізм у відносинах, напруженість, роздратованість); пасивного протесту (депресія, наявність страху, відсутність інтересу до навчання, шкільного життя); реакції тривожності (невпевненість, напруженість, нестійкий контакт із однолітками). Переконані, що період переходу молодших школярів до середньої ланки закладу освіти, зазвичай, пов'язаний з певними ускладненнями. Впродовж одного - трьох місяців триває процес адаптації до навчання, який не завжди позитивно впливає на успіхи дитини. У цей період відбуваються зміни у психіці учня, трансформуються усталені життєві поняття, розвивається теоретичне мислення, пам'ять і сприйняття стають осмисленими. Якщо в початковій школі діти тільки ознайомлювалися з навчальною діяльністю, то в середній - опановують основи самостійних форм, методів і прийомів роботи, активніше розвивають пізнавальну інтелектуальну сферу.

Для того щоб період адаптації учнів середнього шкільного віку до умов освітнього середовища був успішним, вважаємо за необхідне: організувати ефективний психолого-педагогічний супровід дитини з перших днів перебування її в базовій школі; прискорити процес адаптації учнів до змін у шкільному житті; створити сприятливі психолого-педагогічні умови для успішного навчання і психологічного розвитку в ситуаціях шкільної взаємодії.

Доценко О. Ю.

Директор середньої
загальноосвітньої школи № 215
Святошинського району м. Києва,
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО ЧАСУ

В умовах сьогодення підготовка здобувачів освіти до життєдіяльності потребує створення освітнього середовища, спрямованого на виховання і розвиток відповідальної за свої дії особистості, здатної до саморозвитку, самоосвіти, самовиховання, навчених мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію й використовувати набуті знання, вміння і навички, готових приймати адекватні рішення у вирішенні практичних завдань, змінюючи на краще життя.

Водночас із формуванням гармонійної особистості це дасть змогу успішно розбудовувати державу, конкурувати в європейському та світовому просторі, домінуючи у суспільних і соціально – економічних відносинах і, набуваючи завдяки цьому стійкої динаміки випереджального розвитку. Процес навчання такої особистості забезпечується співпрацею науки і освітньої практики, побудовою освітньо-наукових систем, адже знання, праця, логічна вмотивованість, рівень соціалізації, технології, управління діяльністю із врахуванням певних закономірностей зумовлюють випереджальний розвиток країн, особливо у воєнний та поствоєнний період.

У збройних конфліктах, зокрема під час воєнного стану в Україні, питання збереження закладів освіти як безпечного простору є надзвичайно актуальним. Ще в 2015 році ООН розробило Декларацію про безпеку закладів освіти, яку станом на 2023 рік підписало 109 країн, серед яких немає росії.

Під безпечним освітнім середовищем ми розуміємо середовище, яке охоплює основні складові, є запорукою й гарантією безпеки учнів, учителів та всіх учасників освітнього процесу. До складових безпечного освітнього середовища відносимо: створення безпечного фізичного простору для перебування учнів і педагогів; щоденне інформування (інструктаж) ознайомлення з правилами безпеки дітей; перевірка і підтримка емоційного стану педагогів та учнів; створення сприятливого психологічного мікроклімату.

На мою думку, для формування безпечного освітнього середовища в закладах освіти досить важливим є постійна взаємодія і партнерство з батьками, адже вони мають знати, що відбувається з їх дітьми в закладі освіти. Варто також переглянути антибулінгову політику, це це особливо актуально для тих шкіл, у яких навчаються діти з інших регіонів та вважаються внутрішньо переміщеними особами, розробити адаптаційні заходи які б сприяли легкому входженню учнів в освітній процес.

Відповідно до викликів сьогодення школа має сформувати в учнів вищий рівень національної свідомості, патріотизму, достатньої життєвої компетентності, соціального розвитку, необхідної комп'ютерної грамотності, вміння опрацьовувати інформацію, володіння іноземними мовами тощо. Створення ситуації, в якій особистість постійно розвиватиметься, зростатиме, дозріватиме, вимагає, перш за все, розроблення основних універсальних компетентностей для українського суспільства, що потребує узгодження з цінностями і напрямками розвитку; поділ компетентностей за категоріями узагальненості й конкретності, індивідуальності та колективності, базовості, важливості, пересічності тощо; практичної реалізації завдань довгострокової стратегії та переходу від предметно – орієнтованого до особистісно орієнтованого навчання; побудови ментальної освітньої моделі на культурологічній основі.

На основі визначених перспектив організації змісту освітнього процесу в безпечному середовищі закладів загальної середньої освіти має базуватися на таких підходах, як: формування вихідних знань і результатів їх застосування; зосередження педагога на здібностях і психофізіологічних можливостях особистості, диференційований підхід у процесі розподілу навчального навантаження; передбачення прогнозованої гнучкості, ґрунтованої на різних типах і рівнях територіально – місцевої автономії в межах загальноприйнятих принципів та стандартів якості; відкритість і доступність для суспільства, наступність у системі безперервної освіти; стимулюванні розвитку здібностей вищого порядку, набуття соціальних, психоемоційних, технологічних, практичних, моторних, художніх та інших умінь; зосередження педагога на прогресивно-виховному оцінюванні; домінування підходів, орієнтованих на активну участь здобувачів освіти, їх співпрацю і взаємодію з педагогом; перевага комплексних підходів, які сприяють встановленню зв'язків між теорією та практикою, а також педагога у застосуванні знань і вирішенні при цьому певних практико орієнтованих завдань; організація особистісно орієнтованого освітнього процесу.

Переконана, що в умовах складного полікультурного простору та безпечного освітнього середовища такий підхід забезпечить поступ підростаючого покоління й країни до нового рівня духовного, суспільного та соціально-економічного розвитку. Крім того, за підтримки Освітнього кластеру та його партнерів здобувачів освіти мають фундаментальне право на освіту та навчання впродовж життя.

Компонентами освітнього безпечного середовища безперечно є шкільне та позашкільне освітнє мікросередовище, комунікаційне, сімейне, середовище вікового спілкування, культурологічне, діяльність просвітницьких закладів та організацій. Це неорганізовані мікросередовища вільної життєдіяльності, неформального спілкування. На розвиток і саморозвиток школярів значний вплив має і сімейне оточення.

Складовими системи формування безпечного середовища є такі складові, як:

- інформаційний – необхідний для кожного здобувача освіти навчального матеріалу для самоосвіти та саморозвитку;

- змістовно-методичний компонент: концепція закладу, навчальні плани та програми навчання та виховання, підручники, посібники тощо.

- комунікаційно-організаційний компонент (особливості суб'єктів освітнього середовища: характеристики учнів, педагогів, батьків, їхні цінності, установки, стереотипи; комунікаційна сфера – стиль спілкування і викладання, просторова і соціальна щільність середовища суб'єктів освіти, ступінь скупченості; організаційні умови – наявність творчих груп педагогів, ініціативні групи батьків, форми і методи організації освітнього процесу (участь у дослідницькій роботі, дидактичні ігри, екскурсія тощо; учнівські співтовариства, участь у проєктах, діяльність органів учнівського самоврядування тощо)

Формування безпечного освітнього середовища передбачає врахування основних напрямів розвитку закладу освіти, виявлення умов для всебічного розвитку особистості, відбору змісту та оптимальної організації процесу навчання і виховання учнів; створення можливостей для розвитку міжособистісних стосунків.

Отже, основними складовими безпечного освітнього середовища закладу загальної середньої освіти в сучасних реаліях є такі: безпечні та комфортні умови праці та навчання для здобувачів освіти і вчителів, відсутність дискримінації та насильства; створення сприятливого емоційного та психологічного мікроклімату, гнучкість у виборі організаційних форм і методів навчання, які сприятимуть формуванню гармонійно розвинutoї особистості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Цюман Т.П., Бойчук Н.І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т.П. – К., 2018. – 56 с.

2. Освітнє середовище як чинник становлення обдарованої особистості : [монографія] / Р. О. Семенова, О. Л. Музика, Д. К. Корольов та ін.; [за ред. Р. О. Семенової]. — К.-Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. — 228 с.

3. Реалізація Концепції «Нова українська школа» в умовах інноваційного освітнього середовища: матеріали фестивалю інновацій (22 травня 2019 р., м. Луцьк) / уклад.: Н. А. Поліщук. Луцьк: Волинський ІППО, 2019. 160 с.

Брюховецька Н. В.

Директор,
спеціалізована школа № 254,
м. Київ, Україна

ВПЛИВ ЗМІШАНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ

У сучасних умовах оновлення і трансформації психосоціальної системи освіти, здійснення орієнтації на модель особистісно-орієнтованого навчання велика увага зосереджується на формуванні конкурентоспроможної та інтелектуально-розвиненої особистості, здатної до самовдосконалення та самореалізації.

Школа є однією з найважливіших соціальних інституцій, які роблять свій внесок у формування особистості та її соціалізацію. Сучасний освітній процес все більше тяжіє до впровадження в повсякденну практику не лише методів формування інтелектуальної складової особистості здобувачів освіти, але й фокусування на розвиткові певної низки наскрізних особистісних умінь і навичок, які сприяють академічній та соціальній успішності учнів.

Серед наскрізних вмінь, якими мають володіти учні, що навчаються за програмою Нової української школи, відповідно до затвердженого Державного стандарту є вміння конструктивно керувати емоціями, що передбачає:

- здатність розпізнавати власні емоції та емоційний стан інших,
- сприймати емоції без осуду,
- адекватно реагувати на конфліктні ситуації,
- розуміти, як емоції можуть допомагати і заважати в діяльності, налаштовуючи себе на пошук внутрішньої рівноваги, конструктивну комунікацію, зосередження уваги, продуктивну діяльність.

Усе зазначене попередньо є складовими емоційного інтелекту - одного з базових компонентів психічного розвитку особистості. До його структурних елементів належать, зокрема:

- Самопізнання – здатність ідентифікувати свої емоції, мотивацію при прийнятті рішень, пізнавати слабкі та сильні сторони, визначати цілі та життєві цінності.
- Саморегуляція – здатність контролювати свої емоції.
- Соціальні навички – здатність вибудовувати стосунки з людьми.
- Емпатія – здатність враховувати почуття інших людей при прийнятті рішень, а також здатності співпереживати іншим людям.
- Мотивація – здатність прагнути до досягнення мети [1].

Розвиток емоційного інтелекту має свої особливості та етапи формування, втім основні його складові розвиваються протягом усього життя і найважливіший період – це навчання у школі, адже саме тут є і можливість, і потреба в розвитку соціально-емоційної складової особистості як запоруки успішності в навчанні, міжособистісному спілкуванні та подальшому житті.

В умовах змішаного навчання, коли учні частково навчаються безпосередньо у стінах школи, а частково відвідують онлайн-уроки, час, який

вони могли б відводити на безпосереднє спілкування з однолітками та педагогами, на жаль, скорочується. Тому формування емоційного інтелекту учнів стикається з певними труднощами:

- спілкування та навчання відбувається переважно онлайн, що негативно позначається на розвитку емоційно-соціальних здібностей;
- нестача повноцінного спілкування з однолітками та дорослими;
- порушення гармонійного розвитку особистості школярів, у тому числі їх емоційного інтелекту, через тривалі періоди ізоляції під час пандемії та війни.

Дослідження емоційної сфери показало, зокрема, як саме позначилися зазначені труднощі на психологічному стані наших учнів. Близько чверті опитаних мають зараз переважно негативні емоції. Водночас гармонійний емоційний стан має половина учнів, переважно позитивні почуття – 22%.

Дослідження емоційної зрілості виявило, що найбільш нерозвинутою її складовою у наших учнів є емпатія. Практично третина з них має емпатію, розвинену на низькому рівні, і лише 10% - на високому. Це може бути прямим наслідком тих умов, в яких навчалися діти протягом останніх трьох років. Саморегуляція та емоційна виразність також потребують додаткової уваги для розвитку, однак ситуація не настільки проблематична.

З огляду на отримані під час дослідження результати, очевидно, що гармонійний розвиток емоційного інтелекту учнів потребує додаткових зусиль з боку педагогів та батьків, і, вочевидь, процес надолуження втраченого для повноцінного розвитку цієї сфери буде досить тривалим.

Важливу роль в успішному формуванні емоційного інтелекту відіграє простір, в якому навчаються діти. Освітнє середовище має стимулювати дбайливі та підтримуючі відносини, які сприятимуть більш ефективному навчанню, розвитку соціально-емоційних компетентностей і зростанню психологічної стійкості учнів.

До системи розбудови сприятливої атмосфери в класі, яка заснована на міжособистісних взаєминах, можна віднести такі складові:

- Середовище навчання (затишок, можливість бачити одне одного);
- Вербальна і невербальна комунікація вчителя (учні відчують настрій вчителя, мовлення педагога має бути ввічливим та сповненим поваги);
- Шанобливе спілкування (заохочення толерантного спілкування учнів одне з одним, адекватна реакція на суперечки між учнями);
- Конфіденційність у спілкуванні з учнями як запорука формування довіри.

Серед педагогічних чинників формування емоційного інтелекту учнів можна виокремити такі: емоційність педагога, атмосфера емоційного комфорту, партнерські взаємини та завдання, які допомагають виявляти, контролювати власні емоції та емоції інших.

Крім того, на думку Деніела Гоулмана, на розвиток емоційного інтелекту справляють вплив біологічні чинники:

- домінування правої півкулі, яка відповідає за творчість, уяву, інтуїцію, сприйняття образів, що допомагає повніше розпізнавати емоції оточуючих за мовною інтонацією, невербальними ознаками;

- властивості темпераменту, зокрема активність екстравертів більш спрямована на зовнішній світ, ніж на себе, вони більш здатні до адекватного реагування на дії і почуття інших людей;

- рівень емоційного інтелекту батьків і їх сімейний досвід впливає на рівень емоційного інтелекту дітей [1].

Емоційний інтелект передбачає наявність певних якостей, формуванню і розвитку яких сприяють певні стратегії педагогів, зокрема такі:

- Відкритість новому досвіду. Педагогічною стратегією, яка забезпечує формування такої риси, є включення учня в різноманітні види діяльності, що створює можливості для творчої самореалізації та накопичення досвіду.

- Внутрішня свобода. Для її становлення потрібно постійно створювати учням ситуації вибору, як у навчальній, так і позакласній діяльності.

- Емоційна стабільність та стресостійкість. Розуміння особливостей емоційної сфери, уміння адекватно проявляти та керувати своїми емоціями під час спілкування, відчувати почуття інших, допомагати їм та самому собі у складних, емоційно напружених ситуаціях.

- Адекватна самооцінка. Учень, переконаний у своїй спроможності виконати поставлене перед ним завдання, засвоює новий матеріал набагато швидше і продуктивніше.

- Рефлексивність і спонтанність. Педагог може спонукати учнів до самоаналізу щодо оптимізації пізнавальної діяльності, морального аналізу вчинків та соціальних ролей [4].

Методики та прийоми, які сприяють формуванню емоційного інтелекту під час освітнього процесу дуже різноманітні: релаксаційні вправи для зняття психологічної напруги, тривожності; навчання прийомам саморегуляції з використанням музики, кольору, елементів арт-терапії; завдання, що підвищують самооцінку учня та приводять до відчуття власної цінності, впевненості в собі; дискусії, рольові ігри; ігри та завдання, що сприяють оволодінню прийомами міжособистісного спілкування, які розвивають вербальні та невербальні засоби комунікації; вербалізація учнями свого емоційного стану та використання невербальної мови; завдання, з допомогою яких учні можуть дізнатись про інтереси один одного, звички, переваги та вдачу; проблемні ситуації, що передбачають самостійний пошук. Елементи, спрямовані на формування емоційного інтелекту, можуть бути безпосередньо інтегровані в уроки [3]. Скажімо, підручники з української мови класів, які навчаються за програмами НУШ, містять чимало завдань, спрямованих на розвиток як внутрішньо особистісної, так і міжособистісної складових емоційного інтелекту.

Отже, формування емоційного інтелекту – комплексний та багатогранний процес, який в умовах змішаного навчання має певні особливості: нестача безпосереднього спілкування учнів одне з одним та збільшення тривалості формування складових емоційного інтелекту. Тому,

якщо ми – педагоги, батьки, громада – дійсно хочемо, щоб наші діти були особистостями, патріотами, новаторами, як це зазначається в Концепції Нової української школи, тоді нам варто приділити увагу не тільки раціональному, але й емоційному розвитку дітей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Goleman D. Emotional intelligence / D. Goleman. – New York : Bantam Books, 1995.–352 p.
2. Власова О.І. Провідні чинники розвитку соціального потенціалу особистості. // Соціальна психологія – К.: 2005, № 2. – С.55-63.
3. Клименко, А. (2020). Шляхи розвитку емоційного інтелекту учасників освітнього процесу. ЛОГОС. Онлайн. - <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2663-4139/article/view/6130>
4. Костюк А. Емоційний інтелект та шляхи його розвитку. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2014. Вип. 2(1). С. 85–89.
5. Котик Т.М. Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи: навчально-методичний посібник для вчителів початкової школи. Тернопіль, Астон, 2020. – 192 с.
6. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції / Е. Л. Носенко, Н. В. Коврига. – К. : Вища шк., 2003. – 126 с.
7. Півень М.А. Стандартизація методики діагностики емоційної зрілості особистості. Теорія і практика сучасної психології. №2, 2018. – С.32-37.
8. Розвиток емоційного інтелекту в закладі загальної середньої освіти / автор-укладач Г. І. Савонова. Лисичанськ, 2021. - 70 с.

Сукенніков О. В.

Кандидат філософських наук, доцент,
начальник управління освіти
Святошинської районної в
м. Києві державної адміністрації,
м. Київ, Україна

МОДЕЛЮВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО КЕРІВНИКА В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

В умовах трансформації суспільства, зокрема воєнних дій в Україні, питання формування управлінської компетентності керівника закладу освіти є надзвичайно актуальним, адже розвиток освіти в умовах децентралізації, посилення тенденцій демократизації вимагає технологізації управлінської діяльності, приведення її у відповідність до міжнародних стандартів. Управлінська компетентність керівника закладу освіти в системі відкритого освітнього простору визначається як готовність і здатність визначати, точно формулювати, цілісно й глибоко аналізувати проблеми закладу освіти і знаходити з більшості альтернативних підходів до їх вирішення найбільш доцільний і ефективний у конкретній ситуації.

Важливою ознакою сучасного керівника є його професіоналізм управлінської діяльності, що складається з сукупності компетенцій, які формуються і надають змогу професійно виконувати управлінську діяльність у сучасних соціально-економічних умовах з урахуванням особливостей об'єкта управління, пов'язаних із вирішенням педагогічних завдань. Відтак, вважаємо, що управлінська компетентність керівника закладу є важливим чинником забезпечення якості освіти в Україні. Оновлення змісту, принципів, напрямів, завдань і засобів освіти визначають зміну напрямів професійної діяльності та структури змісту управлінської компетентності керівника закладу освіти, відтак, дещо змінюється її вектор. Управлінська компетентність визначається також і як якісна характеристика ступеня оволодіння особистістю власної професійної діяльності й передбачає усвідомлення потреб, інтересів і ціннісних орієнтацій до такої діяльності, мотиви діяльності, оцінювання професійно важливих якостей, а також регулювання на цій підставі свого професійного становлення.

Вивчаючи наукові праці з порушеної проблеми, ми дійшли висновку про різне тлумачення сутності поняття «управлінська компетентність». Зокрема цей термін визначається, як:

- інтегральна здатність побудувати свій поступальний професійний розвиток із постійним ускладненням завдань і зростанням рівнів досягнень у процесі підготовки в системі педагогічної освіти;
- підготовленість і готовність до виконання управлінських функцій на різних ієрархічних рівнях, які охоплює такі складові: стратегічну, організаційну, управління персоналом, маркетингову;

- сукупність необхідних для ефективної професійної діяльності систематичних науково-філософських, суспільно-політичних, психолого-педагогічних, предметних і соціально-функціональних знань і вмінь, відповідних особистісних якостей;

- система теоретико-методологічних, нормативних положень, наукових знань, організаційно-методичні й технологічні вміння, необхідні особистості для виконання посадово-функціональних обов'язків;

- особливий тип організації знань, що забезпечує можливість прийняття ефективних рішень, здатність до актуального виконання діяльності;

- рівень професійної освіти, досвід та індивідуальні здібності людини, її мотивовані прагнення до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, творче і відповідальне ставлення до справи;

- система знань і вмінь, що є адекватними структурі та змісті професійної діяльності;

- ціннісні орієнтації фахівця, мотиви його діяльності, загальна культура, стиль взаємодії з оточуючими, усвідомлення світу навколо себе і себе у світі, здатність до власного самовдосконалення і саморозвитку;

- система знань, умінь і навичок, професійно значущих якостей особистості, що забезпечують можливість виконання професійних обов'язків певного рівня;

- рівень освіти соціальних та індивідуальних форм активності, що дає змогу особистості в межах власного статусу та здатності успішно функціонувати в суспільстві;

- сукупність особистісних якостей керівника, де розкривається зміст цієї властивості особистості з позиції сучасної управлінської, педагогічної діяльності керівника освітнього закладу;

- сукупність особистісних якостей керівника, в якій визначається зміст властивості особистості з позиції сучасної управлінської та педагогічної діяльності.

З урахуванням сутності складного педагогічного утворення можна визначити також зміст управлінської компетентності керівника освітнього закладу. Це, перш за все, готовність і здатність правильно розставляти акценти, чітко формулювати, аналізувати проблеми закладу освіти, знаходити з певної кількості альтернативних підходів до їх вирішення найбільш ефективний для конкретної ситуації. Компетентність керівника загальноосвітнього закладу розглядається як інтегральна особистісна характеристика, що визначає здатність до розроблення, освоєння та втілення інновацій в освітню діяльність, що ґрунтується на відповідних знаннях, уміннях, особистісних якостях і наявності управлінського досвіду та сприяє особистісно-професійному розвитку керівника, дає змогу успішно освоювати і застосовувати педагогічні інновації, генерувати й творчо перетворювати нововведення в процесі організації колективної педагогічної діяльності.

На нашу думку, підхід до управління як впливу, безперечно, має певні недоліки, оскільки воно реалізується шляхом діяльності суб'єктів управ-

ління. Основними методами управління, відтак, є набуття, збір, аналіз інформації, розроблення управлінських рішень, контроль за їх виконанням. Як засвідчує практика, досить часто керівники освітніх закладів організовують і здійснюють свою управлінську діяльність як переважно адміністративно-господарську, що є не настільки важливим сегментом управлінської компетентності.

Отже, ієрархічна структура управлінської компетентності сучасного керівника складається з таких рівнів:

– перший – функціональний і особистісний компоненти, які перебувають у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності. Треба зазначити, що для керівників саме особистісна складова є пріоритетною;

– другий – складові функціонального компоненту: когнітивна (знання сутності і змісту основних функцій управління) та діяльнісна (уміння та навички виконання основних функцій управління); складові особистісного компоненту: мотиваційна (сукупність потреб, цілей та мотивів самозбереження та саморозвитку керівника), індивідуальнісна (сукупність соціально-психологічних якостей та здібностей), рефлексійна (професійна Я-концепція).

На основі цього, у структурі управлінської компетентності керівника закладу освіти в кожному з основних компонентів подано дві групи утворень: пов'язані з власне «реальним» управлінським процесом і з самовдосконаленням керівника і, відповідно, з можливим удосконаленням управлінського процесу в майбутньому. Відповідно управлінська компетентність керівника освітнього закладу розглядається як цілісна структура у єдності всіх її елементів.

Сучасний керівник освітнього закладу – це стратег, який розуміє перспективу розвитку організації, зважаючи на існуючі соціальні умови і ресурси. Його вирізняють серед інших особливі вміння та адміністративні навички, що характеризують як організатора.

Керівник освітнього закладу повинен аналізувати й приймати рішення в умовах невизначеності, вивчати й оцінювати чинники впливу на конкурентоспроможність. Аналітична компетентність менеджера освіти виявляється також в аналітичності мислення, здатності до прогнозування ситуацій і результатів діяльності; вмінні вибирати, систематизувати, аналізувати та узагальнювати інформацію; здатності ділити проблему на частини, визначити та чітко сформулювати основні на певному етапі діяльності системи, визначити значущість кожного зі змінних чинників, умов, проміжних результатів і, отже, моделювати комбінацію складових задля прийняття виваженого рішення; здатності до дослідження суперечностей у спостережуваних фактах, порівняння різних явищ і виявлення особливостей зв'язку між ними.

Науковими дослідженнями й практичним досвідом підтверджено, що від рівня управлінської компетентності керівника залежить успіх діяльності як закладу освіти, так і педагогічного колективу загалом.

Управлінська компетентність сучасного керівника закладу освіти в воєнний та повоєнний період структурно складається з управлінських,

педагогічних, комунікативних, діагностичних і дослідницьких компонентів і визначається рівнем сформованості його професійних знань і вмінь, ступенем розвитку професійно значущих особистісних якостей, необхідних для оптимальної реалізації управлінських функцій з досягнення цільових настанов. Одним із провідних принципів педагогіки визначено принцип зв'язку теорії з практикою, тому оновлення класичних функцій управління та впровадження пріоритетних модернізованих до практики управлінської діяльності сучасних керівників підвищує її ефективність, розширює діапазон професійних знань і спонукає до пошуків новітніх форм, методів і механізмів управління, сприяє появі нових педагогічних ідей, розробленню концепцій, нових форм організації освітнього процесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. С. П. Загородній, «Розвиток у керівників загальноосвітніх навчальних закладів інноваційної компетентності у системі післядипломної освіти», дис. канд. наук., фак-т інформ.; Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, Україна, 2017.
2. В. М. Лугова, Д. О. Серіков, «Напрями розвитку професійної Я-концепції керівника», на VIII Міжнар. наук.-практ. конф. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. Харків, Україна, 2014, с. 86–87.
3. В. М. Лугова, Д. О. Серіков, «Уточнення структури управлінської компетентності керівника», на Всеукр. наук.-практ. конф. *Розвиток європейського простору очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти*. Харків, Україна: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016, с. 221–226.
4. В. М. Лугова, Д. О. Серіков, «Діагностика управлінської компетентності керівника», *Актуальные научные исследования в современном мире*, № 3(23), ч. 4, с. 36–41, 2017.

Pron N. B.

Ph. D. (Economics),
SSI «Institute of Educational Analytics»,
Kyiv, Ukraine,
ORCID: 0000-0002-9413-8793

UKRAINIAN EDUCATION IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES: EUROPEAN INTEGRATION VECTOR OF ITS DEVELOPMENT

The full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation on 24 February 2022, has led to extraordinary challenges related to the survival of the Ukrainian nation as a separate people, the preservation of Ukraine's territorial integrity, and the proper functioning of all socio-economic institutions designed to meet the basic needs of the population. The consequences of the war that Russia has unleashed against Ukraine are of global significance and also extend to the education sector.

Education is one of those sectors that cannot be put on hold, as international experience shows [1] that educational gaps are very difficult to correct and therefore every effort should be made to fill them. However, the life and health of the participants in the educational process remain an undoubted priority, so given the security situation in each region of Ukraine, since the beginning of Russia's armed aggression within Ukraine, student education has been organized in three formats: full-time, mixed, and distance mode [2].

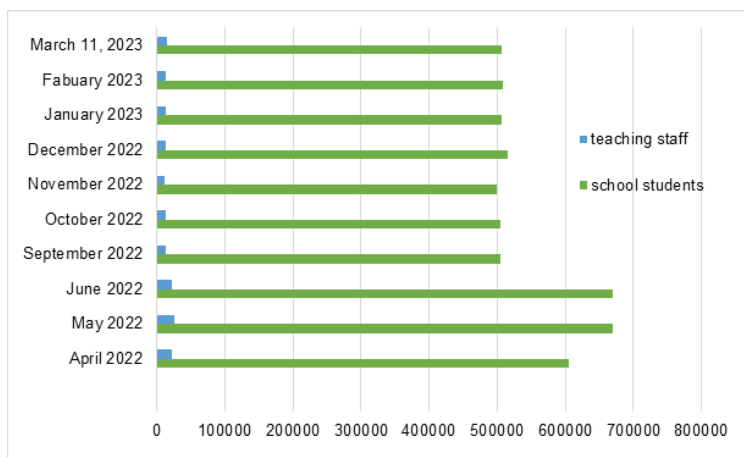

Fig. 1. Dynamics of the number of students and teaching staff of general secondary education institutions who are abroad as a result of armed aggression of the Russian Federation

Source: Compiled based on the data of the SSI «Institute of Educational Analytics» of the Ministry of Education and Science of Ukraine

As a result of the russian invasion, a large proportion of students and teachers have found themselves abroad (see Table 1). For example, it was in May 2022 that the largest number of refugee students were enrolled (670,343 persons), closer to the beginning of the school year in September, some of them returned to Ukraine, but a large number remained outside of Ukraine (505,441 persons), and as of 11 March 2023, the number of students abroad increased slightly again (507,195 persons). A similar situation is observed with the dynamics of the movement of teaching staff. It should be noted that the TOP-3 countries that accepted the largest number of Ukrainian refugees are Poland, Germany, and the Czech Republic.

Table 1

Number of students and teachers of general secondary education institutions abroad as a result of the armed aggression of the russian federation as of March 11, 2023

	Region	Number of students of general secondary education institutions abroad, persons	Number of teachers of general secondary education institutions abroad, persons
1	Vinnitsya	10 803	92
2	Volyn	7 387	99
3	Dnipropetrovsk	49 038	988
4	Donetsk	27 175	1 349
5	Zhytomyr	12 325	340
6	Zakarpattya	10 716	196
7	Zaporizhzhya	34 047	1 753
8	Ivano-Frankivsk	12 043	467
9	Kyiv-region	24 909	325
10	Kirovohrad	7 025	51
11	Luhansk	7 107	332
12	Lviv	14 135	243
13	Mykolayiv	21 794	635
14	Odesa	41 214	743
15	Poltava	10 744	146
16	Rivne	9 798	134
17	Sumy	12 454	192
18	Ternopil	8 637	100
19	Kharkiv	62 619	1 808
20	Kherson	25 754	2 912
21	Khmelnitskiy	6 912	48
22	Cherkassy	9 653	101
23	Chernivtsi	8 889	142
24	Chernihiv	9 088	133
25	Kyiv-city	62 929	478
	Ukraine	507 195	13 807

Source: Compiled based on the data of the SSI «Institute of Educational Analytics» of the Ministry of Education and Science of Ukraine

Thus, as of 11 March 2023, more than 507,000 students and more than 13,000 teachers continue to be outside Ukraine. In terms of the regions of Ukraine, as shown in the Table, the largest proportion of participants in the educational process left the southeastern part of Ukraine, where the most fierce hostilities have been and continue to be conducted, as well as the capital of Ukraine. In particular, most children left Kyiv, Kharkiv and Dnipropetrovsk regions, and most teachers left Kherson, Kharkiv, Zaporizhzhya and Donetsk regions.

In this way, the Russian armed aggression against Ukraine has led to a large number of forcibly displaced persons, the lion's share of whom are abroad. Under these circumstances, it is of great importance to integrate the participants of the educational process into the new conditions of stay, adapt to the school process of the recipient country those students who decided to receive education in their country of residence (according to EU legislation, all school-age children should be involved in education), learn a foreign language, etc. The Ministry of Education and Science of Ukraine, within its competence, strives to cooperate as much as possible with the relevant ministries and international partners (in particular, UNICEF, the World Bank, UNESCO, etc.) on these issues, but it is important to note: It is unfortunate that there is no permanent mechanism for liaison with refugee students and teachers participating in training abroad, which needs to be given more attention. A good example of a partial solution to this problem is the creation of Ukrainian educational hubs abroad, for example, such hubs already operate in Poland, Slovakia, Hungary, Czech Republic, Bulgaria, Switzerland, Great Britain and Germany [3].

Thus, Ukrainian education in the face of global challenges is following the path of European integration processes, which have accelerated significantly since the beginning of Russian armed aggression, and the Ukrainian education system, among other things, has felt itself a part of the European educational space.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Angrist, N., Djankov, S., Goldberg, P., & Patrinos, H. The loss of human capital in Ukraine. In L. Garicano, D. Rohner & B. Weder di Mauro (Eds.). *Global Economic Consequences of the War in Ukraine Sanctions, Supply Chains and Sustainability*. 2022. P. 169–174. CEPR Press. URL: <https://cepr.org/chapters/loss-human-capital-ukraine>.
2. Ministry of Education and Science of Ukraine. Overview of the current state of education and science in Ukraine under Russian aggression (as of February 2023). 2023. URL: <https://drive.google.com/file/d/19UxynvPVEXMVfoUJcuxNirP1UWiXgSX/view>.
3. Londar S., Pron N. Ways to improve the budget support of school education development in Ukraine. *Educational analytics of Ukraine*. 2022. № 5 (21). P. 5-24. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2022-5-5-24>.

Боровик Т. М.

Методист,
Черкаський державний бізнес-коледж
м. Черкаси, Україна
ORCID: 0000-0003-2461-8342

КРОС-КУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Для сучасного етапу розвитку суспільних відносин характерним є глобалізація та цифровізація як нова реальність розвитку економік країн світу. Глобальні перетворення зумовлюють культурну інтеграцію та уніфікацію. На думку фахівців «Майкрософт Україна» необхідно розвивати комунікативні здібності, творчість та інноваційність, критичне мислення, а найбільш затребуваними компетентностями стануть обчислювальне мислення, знання нових медіа, віртуальна колаборація, крос-дисциплінарні знання [1; 2, с. 33]. Саме вища освіта є інституцією, яка покликана сприяти формуванню зазначених компетентностей здобувачів освіти. Сучасні виклики суспільства зумовили по іншому поглянути на освіту. Вимушена міграція здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану показала, що успіху досягають ті здобувачі освіти, які вільно володіють мовою країни, у якій перебувають. Звідси приходимо до висновку, що «формування крос-культурної компетентності передбачає уміння працювати у різних культурних середовища, а для успішної взаємодії з людьми з різних культур зі своїми цінностями, способами життя, спілкування та для уникнення непорозумінь, необхідно володіти міжкультурною компетенцією та навичками критичного мислення» [3, с. 66], що сприяє швидкій адаптації до нових умов та налагодженню взаємодії у культурному середовищі.

Актуальність досліджуваної теми висвітлюють у своїх працях вітчизняні науковці, зокрема Шепель Ю. О., Пальчикова О. О., Василюшина Н. М., Щетініна Л. В., Рудакова С. Г., Кравець О. В., Білецька О. О., які розглядають крос-культурну комунікативну компетентність як здатність до успішної комунікації із представниками інших культур. У працях Юрьєвої К. А., Тищенко О. М., Дудко Я. В., Голубенко Н. В., Кожевникової А. В., Пришляк О. Ю. Козак А. зроблено акцент на формуванні міжкультурної компетентності як необхідної умови інтеграції у європейський та глобальний простір. Значення та роль академічної мобільності для національного освітнього простору та у професійному розвитку майбутніх фахівців присвячено праці С. Бака, Є. Хана, Д. Колісника, Н. Василюшиної, Л. Перевалової тощо. Формування крос-культурної комунікаційної компетентності тісно пов'язане з формуванням навичок критичного мислення, що спрощує розуміння міжкультурних цінностей.

Глобалізація в освіті створює основу для розвитку комунікаційних компетентностей учасників освітнього процесу через програми міжна-

родної академічної мобільності. У цьому контексті відбувається наближення вітчизняної вищої освіти до стандартів і стратегії Європейського та світового простору вищої освіти. Академічна мобільність стала одним із інструментів формування глобального освітнього та наукового простору, яка впливає на підвищення якості освіти та сприяє міжкультурному обміну. Для студентів зовнішня академічна мобільність розширює можливості для здобуття якісної європейської освіти, отримання диплому провідних зарубіжних університетів за обраною спеціальністю, а також доступ до наукових бібліотек та лабораторій провідних наукових центрів, розширення своїх знань у суміжних галузях, збагачення індивідуального досвіду щодо інших моделей створення та поширення знань; удосконалення рівня володіння іноземною мовою, ознайомлення з культурою, історією, традиціями країни перебування, зрештою випробувати себе на предмет адаптаційних можливостей до навчання в іншій системі організації вищої освіти та проживання в іншій країні [4, с. 54]. Успішні учасники міжнародної академічної мобільності є більш гнучкими, адаптивними та готовими до інноваційних змін та в подальшому розглядають можливості професійної мобільності та готові інтегруватися в глобальну професійну мережу та спілкуватися з колегами по всьому світу. Сформовані професійні компетентності забезпечують успішну кар'єру на глобальному ринку праці. Дослідження свідчать, що академічна мобільність сприяє формуванню професійних якостей здобувачів освіти, зокрема:

- талант до ефективної взаємодії з іншими людьми;
- аналітичне мислення;
- комунікативні навички, які включають міжкультурне спілкування;
- здатність до самосвідомості та рефлексія;
- готовність діяти в міжкультурному середовищі.

Алан Паркінсон у своїх дослідженнях визначив 13 атрибутів глобальної комунікаційної компетентності:

- повага до інших культур;
- міжкультурне спілкування;
- обізнаність з історією, державою та економікою цільових країн;
- вільне володіння другою мовою на розмовному рівні;
- володіння другою мовою на професійному рівні;
- уміння працювати в команді етнічних осіб або керувати нею та культурне розмаїття;
- уміння ефективно вирішувати етичні проблеми, що виникають внаслідок культурних чи національних відмінностей;
- розуміння культурних відмінностей, пов'язаних з процесом виготовлення, використання та просування продукту;
- розуміння взаємозв'язку світу і функціонування глобальної економіки;
- розуміння впливу культурних відмінностей на результативність поставлених завдань;
- уміння впливати на міжнародні процеси, зокрема управління ланцюгом поставок, інтелектуальна власність, відповідальність і ризик, а також бізнес-практика;

- можливість здобути практичний досвід в глобальному масштабі через міжнародне стажування, навчання, віртуальний глобальний проект або інша форма досвіду;

- відчутти себе «громадянином світу», а також громадянином певної країни;

- цінувати виклики, з якими стикається людство, такими як сталість, захист навколишнього середовища, бідність, безпека та громадське здоров'я [5].

На час воєнного стану в Україні заклади вищої освіти розширили право учасників освітнього процесу на участь в академічній мобільності. Також «з метою підтримки українських студентів, співробітників та молоді щодо заходів мобільності з гнучким підходом під час війни комісією ЄС було розроблено гнучкі умови для реалізації права на академічну мобільність. Європейські інституції та університети після початку повномасштабного вторгнення почали створювати різні можливості для українських студентів та науковців з України» [6, с. 71]. У рамках співпраці між Україною та європейськими країнами відбулося зростання кількості учасників академічної мобільності; значно було розширено перелік форм мобільності, які відкриті для українських учасників тощо.

Таким чином, крос-культурна комунікаційна компетентність здобувачів освіти має розглядатися через призму глобальних викликів, щоб мати можливість реалізувати професійний та особистісний потенціал у майбутньому. Цьому сприяє, у тому числі, участь учасників освітнього процесу у програмах академічної мобільності, грантових програмах та програмах обміну. Синергетичним ефектом формування крос-культурної комунікаційної компетентності у поєднанні з участю у програмах академічної мобільності – це можливість розглядати її як інтегрований взаємозв'язок усіх компонентів – розвиток одного компонента викликає якісні зміни в інших, і безперервно розвиваються в подальшій професійній діяльності, особистому житті, ефективним методом обміну досвідом, знаннями, навичками з метою підвищення конкурентоспроможності майбутнього фахівця та його відповідність вимогам глобального ринку праці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. ТОП-5 навичок, які знадобляться українцям у 2020 році. Інфографіка. Медіа-хаб «Твоє місто». веб-сайт. URL: https://tvoemisto.tv/news/top5_navychok_yaki_znadoblyatsya_ukraintsyam_u_2020_rotsi_infografika_78631.html (дата звернення 10.03.2023).

2. Боровик Т.М., Устиченко С.В., Кравченко Л.В. Неформальна освіта дорослих як складова концепції «освіта впродовж всього життя». *Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки*. 2020. № 1. С. 32-36. DOI: 10.31651/2524-2660-2020-1-32-36.

3. Ustychenko S.V. Developing critical thinking skills through the lens of understanding of intercultural values. *Іноземні мови*. 2021. № 2. р. 66-70. DOI: <https://doi.org/10.32589/1817-8510.2021.2>.

4. Хан Є. Академічна мобільність як один з пріоритетних напрямків у процесі формування спільного європейського освітнього простору: український досвід співпраці. *Європейські історичні студії*. 2017. № 8. С. 53–73.

5. Parkinson A. (2009) The Rationale for Developing Global Competence. *Online Journal for Global Engineering Education*. URL: <https://digitalcommons.uri.edu/ojgee/vol4/iss2/2/> (дата звернення 10.03.2023).

6. Дернова І.А., Іванова І.В., Боровик Т.М., Залозна Т.Г., Палієнко А.В. Академічна мобільність студентів як один із напрямів євроінтеграції України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Спецвипуск присвячений Євроінтеграційній тематиці*. 2022. Т. 1. С. 67-72 DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.13>.

Наукове видання

**БЕРЕЗНЕВИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС 2023
НА ТЕМУ: «ДЕТЕРМІНАНТИ ПОСИЛЕННЯ
РОЛІ ОСВІТИ У ПОВОЄННОМУ
ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ»**

Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної
конференції для освітян (м. Чернігів, 22 березня 2023 року)

Видано в авторській редакції
Підписано до публікації 31.03.2022. Формат 60x84/16
Гарнітура Arial
Ум. друк. арк. 20
Електронне видання

ГО «Науково-освітній інноваційний центр
суспільних трансформацій»
14032, Україна, м. Чернігів, вул. Доценка 4а
Телефон: +38 (0462) 921-914
Веб-сайт: <https://reicst.sgv.in.ua/>
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК номер 7528, від 03.12.2021 р.